



T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**ŞEMSEDDİN NAKŞİBENDÎ'NİN MİFTÂHU'L-KULÛB'UNUN
NEŞRİ VE AHMED ZİYÂÜDDİN'NİN CÂMIU'L-USÛLÜ İLE
MUKAYESESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURAK GEMCİ

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ SEMA ÖZDEMİR

ÇANAKKALE – 2022



T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ŞEMSEDDİN NAKŞİBENDİ'NİN MİFTÂHU'L-KULÛB'UNUN NEŞRİ VE AHMED
ZİYÂÜDDİN'İN CÂMIU'L-USÛLÛ İLE MUKAYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURAK GEMCİ

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ SEMA ÖZDEMİR

ÇANAKKALE – 2022



T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ



tarafından yönetiminde hazırlanan ve tarihinde
aşağıdaki jüri karşısında sunulan “ ” başlıklı
çalışma, i’nda olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Dr. Öğr. Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi

Tez No :

Tez Savunma Tarihi :

.....
İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

../../2022

ÖN SÖZ

İslâmî ilimlerden biri olan tasavvuf düşünüldüğünde akla ilk gelen şeyin tarikatlar ve hâl ilmi olduğu bilinmektedir. Böyle bir kanının oluşmasının sebebi tasavvufun naslardan beslenmesidir. Lâkin uzunca bir zaman İslâm dünyasında asıl kaynak olarak şeriat ilimleri algılanmış, tasavvuf fer'î bir kaynak, yardımcı bir unsur gibi düşünülmüştür. Bundan dolayı da ilk yüz yıllarda tasavvuf müstakil bir ilim dalı olarak görülmemektedir. Hatta bazı dönemlerde ehl-i tarikat ile şeriat âlimleri arasında çatışmaların yaşandığı bilinmektedir. Ancak bu algı gün geçtikçe yerini olumlu düşüncelere bırakmıştır. Tasavvuf toplumun ahlâkî yapısını düzenleyen, insanların kaynaşmasını sağlayan ince bir haz, bağlayıcı bir unsur, vazgeçilmez bir edep, bi'l-hassa da üst kimlik kazandıran bir kurum haline gelmiştir.

Tasavvuf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşantısına benzer bir hayat tarzı yaşamak ve yaşatmaktır. Siyer-i Nebî göz önüne alındığında, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ömrünün ekserisinin mâsivadan uzak ve mârifetullaha yakın bir biçimde geçtiği görülmektedir. Tasavvuf işte bu yaşam tarzı üzerine inşaa olunmuştur. Allah'ın sevdiği kullarından olmak ve O'na yakınlaşmak için bazı mertebelerin aşılması gerekmektedir. Bu gayeye ulaşmak için tasavvuf tarihi boyunca, her dönemde varlığını sürdüren tarikatlar ve öğretileri, insanlar nezdinde merak uyandıran bir konu olarak bilinmektedir. Tasavvufun kurumsallaşmasına ve birçok tarikata ayrılarak ilerlemesine katkı sağlayan sîmalardan birisi de Muhammed Nûrî Şemseddin Nakşibendî'dir. Onun kaleme aldığı “*Miftâhu'l-Kulûb*” adlı eseri, Hz. Peygamber'in teveccühü ile tasavvufun ana konuları ve özellikle seyr ü sulûk konusu derinlemesine ele alınarak bu ilerlemeye katkı sağlamaktadır.

Tasavvuf kalbin temizliği ile uğraşan bir ilim olarak nitelendirilir. Buradaki temizlikten maksat Kurân-ı Kerîm'de geçen *kalb-i selîm* kavramına karşılık gelir. Şua'râ sûresinin 88-89. âyetleri bu durumu destekler mahiyettedir. Kalbin temizlenmesi tasavvufta *tasfiye* kavramı ile ifade edilmektedir. Kalbin temizlenmesinde önemli bir unsur olan başka bir yöntem ise *tezkiye*dir. Tezkiye kavramı aynı zamanda Hz. Peygamberin bir vazifesidir. Zira bu durum insanlığa ayetlere okuması için gönderilen Peygamber'in onları tezkiye etmesi ve onlara hikmeti göstermesi ile başlamıştır. (s.a.v.) Ayrıca buradaki tasfiye ve tezkiye kavramları hem zâhiren hem de bâtinen gerçekleşmektedir.

İlâhî nizamın sağlanmasında önemli bir tesiri olan tasavvuf ilmi, tarîkatlar oluşturarak bu düzene katkı sağlamaktadır. Günümüzde bu tariklerden birisi de Nakşibendilik'tir. Muhammed Nûrî Şemseddîn Nakşibendî Efendi kaleme aldığı *Miftâhu'l-Kulûb* adlı eseri ile yüzlerce talebe ve mürîd yetiştirmiştir. Eserleri hâlâ günümüzde tasavvuf câmiasına yön veren kaynaklar arasında yer almaktadır.

Bu doğrultuda çalışmamızın temelini oluşturan “*Miftâhu'l Kulûb*” adlı bu eserin gâyesi, şerîat esaslarından kaynaklanıp tasavvuf yöntemlerinin kullanılarak İslâm'ın yaşatılmasıdır. Kalbin tasfiye ve tezkiye edilme durumu ise bu amaca katkı sağlayan iki temel unsurdur.

Bu amaca hizmet etme noktasında bize örnek olan, lisans ve yüksek lisans dönemimde gerek tez çalışmalarında gerekse diğer konularda her türlü desteğini bizden esirgemeyen, çok kıymetli danışman hocam Sn. Dr. Öğr. Üyesi Sema ÖZDEMİR'e en içten teşekkürlerimi arz ediyorum.

Çalışma süresince tüm zorluklarda bana yardım eden ve tecrübelerinden istifade ettiğim Sn. Dr. Öğr. Üyesi Muhammed BEDİRHAN hocama şünkrânlarımı arz ediyorum. Ayrıca bu meşakkatli süreçte tezimin yazımında bana ilmi ve fikri olarak yardımlarını eksik etmeyen Arş. Gör. Ubeydullah İŞLER, Arş. Gör. Mustafa BAŞKAN ve Arş. Gör. Talha ÖZDEMİR hocalarıma teşekkür ederim.

Son olarak bu zorlu süreçte bana destek olan eşim Zeynep GEMCİ'ye ve eğitim hayatımda her dâim varlığını hissettiren ve duâlarımı benden hiç eksik etmeyen çok kıymetli annem Zahide GEMCİ'ye ve rahmetli babam Ramazan GEMCİ'ye sonsuz minnettarlığımı bildirmek isterim.

Burak GEMCİ
Çanakkale, Mart 2022

ÖZET

ŞEMSEDDİN NAKŞİBENDİ'NİN MİFTÂHU'L-KULÛB'UNUN NEŞRİ VE AHMED ZİYÂÜDDİN'İN CÂMIU'L-USÛLÜ İLE MUKAYESESİ

Burak GEMCİ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Sema ÖZDEMİR

08/06/2022, 161

Çalışmada XIX. yüzyıl sûfîlerinden Muhammed Nûri Şemseddîn Nakşibendi'nin *Miftâhu'l-Kulûb* isimli eseri Latin harflerine aktarılmıştır. Bununla beraber transkripsiyonu yapılan esrin Ahmet Ziyâüddîn Gümüşhanevî'nin *Câmiu'l-Usûl* adlı eseriyle karşılaştırılması yapılmıştır. Bu eserlerde gerekli tetkiklerin yapılabilmesi için müelliflerin mensup oldukları tasavvuf geleneği, Nakşibendilik, Müceddidiye ve Halidiye kolları hakkında bilgiler verilmiştir.

Nakşibendilik tarikatı Aldulhâlik Gücdevanî döneminde Hâcegan olarak bilinmektedir. Bu süreçte tarikatın uygulamaları, prensipleri ve usûlleri şekillenmiştir. Bahaeddîn Nakşibendiyle Orta Asya'da başlayan tarikat dünyanın birçok yerine yayılmıştır. Anadolunun Nakşibendilikle tanışması, Ubeydullah Ahrar'ın halifesi Simavlı Molla İlahi vesilesiyle olmuştur. Osmanlı dönemindeyse Nakşibendilik devletle iyi ilişkiler içerisinde olmuş ve önemli kademelerde bulunmuştur. Hâlid el-Bağdâdî'yle büyük bir kitleye hitap eden Nakşilik, Güneydoğu Anadolu'daki halifeleri sayesinde Menzil Dergâhı'nın doğmasına öncülük etmiştir.

Tarikatlar da mezhepler gibi kendi içerisinde kollara ayrılarak amaçlarına hizmet ederler. Bu farklıklar asıl konularda görülmezken, uygulanan yöntemlerde görülebilmektedir. Nakşibendiliğin Müceddî koluna mensup olan Şemseddîn Nakşibendi'yle Hâlidî koluna mensup olan Gümüşhanevî seyr ü sülûke başlayan sâlikin uygulaması gereken yöntemleri aktarmışlardır. Lakin bunlar arasında bir takım farklılıkların ve benzerliklerin olduğu görülmektedir. Tespit edilmeye çalışılan bu analizler, tarikatların âdâblarına ışık tutmaktadır.

Üç bölümden oluşan tez çalışmamızın birinci bölümünde Şemseddin Nakşibendi'nin hayatına, ikinci bölümde *Miftâhu'l-Kulûb* ile *Câmiu'l-Usûl* adlı eserlerin tasavvufî açıdan değerlendirilmesi ve karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Son bölümde ise *Miftâhu'l-Kulûb* adlı risalenin transkripsiyonu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hâlidî, Mürşid, Mürîd, Müceddidi, Nakşibendilik, Seyr ü sulûk, Tarîkat.



ABSTRACT

LATINIZATION OF MUHAMMED NURI SEMSEDDIN NAQSHBANDI'S WORK TITLED MIFTÂHU'L KULÛB AND COMPARISON WITH AHMED ZIYAUDDIN'S CÂMIU'L-USÛL

Burak GEMCI

Canakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Department of Bacis Islamic Sciences Master Thesis

Advisor: A. Proff. Sema OZDEMIR

08/06/2022, 161

In this study, the work of Muhammad Nûri Semseddin Naksibendi, one of the 19th century sufis, named *Miftâhu'l-Kulûb* has been translated into Latin letters. In addition to this, the transcribed work was compared with Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevî's *Câmiu'l-Usûl*. In order to carry out the necessary studies on these two works, brief information is given about the branches of the Sufi tradition Naqshbandi, Muceddidiye and Halidiye, to which the authors belong.

The Naqshbandi sect, which started with Aldulhâlik Gücdevanî, who lived two centuries ago, was known as Hâcegan at that time. In this process, the practices, principles and procedures of the sect were shaped. This sect, which was seen in Central Asia with Bahaeddin Naqshbandi, regained its original identity and spread to many parts of the world. The meeting of the Anatolian lands with the Naqshbandi was thanks to the Simavli Molla Ilahi, who received the caliphate from Ubeydullah Ahrar. In the Ottoman period, the Naqshbandi sect was in good relations with the state and found a place for themselves at important levels. The Naqshbandi sect, which appealed to a large audience with Khalid al-Baghdadi, pioneered the birth of the Menzil Dergah (Dervish Convent), thanks to its caliphs in Southeastern Anatolia.

In sects, like sectarians, they are divided into branches and serve their purposes. While these differences are not seen on the originals, they can be seen on the applied methods. Muhammad Nûri Semseddin Naqshbandi, who was a member of the Mujaddi

branch of Naqshbandi and Ahmet Ziyauddin Gumushanevi, who was a member of the Khalidi branch, also stated in their works the methods that a devotee who started Naqshbandi sects should follow and apply. However, there are some differences and similarities between them. These analyzes, which are tried to be determined, shed light on the rich etiquette of the sects. In the first part of our thesis, which consists of three parts, information about the life of Muhammad Nûrî Semseddin Naqshbendi is given, and in the second part, the evaluation and comparison of the works named *Miftâhu'l-Kulûb* and *Câmiu'l-Usûl* from a mystical point of view are given. In the last part, the work called *Miftâhu'l-Kulûb* was transcribed.

Keywords: Khalidi, Mursid, Murid, Mujaddidi, Naqshbandi Sect, Seyr u Suluk, Sect.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	viii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Tasavvuf ve Nakşibendilik Tarîkatı Hakkında Genel Bir Takdim	2
1.2. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı.....	8
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	9
1.4 Kaynakların Değerlendirilmesi.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED NÜRİ ŞEMSEDDİN NAKŞİBENDİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFİ ŞAHSİYETİ

2.1. Hayatı.....	12
2.1.1. Doğumu ve Ailesi.....	12
2.1.2. Eğitim Hayatı	13
2.1.3. Tarîkat ve Tasavvuf Hayatına Başlaması.....	14
2.1.4. Tarîkat Silsilesi.....	16
2.1.5. Kurduğu Tarîkat ve Şemseddîn Sırrı.....	16
2.1.6. Görevleri.....	17
2.1.7. Ailesi ve Halifeleri.....	17
2.1.8. Vefâtı.....	18
2.2. Eserleri ve Tasavvufi Şahsiyeti	19
2.2.1. Eserlerini Yazmasındaki Amacı.....	19

2.2.2.	Miftâhu'l-Kulûb.....	21
2.2.3.	Murâkabe Risâlesi.....	21
2.2.4.	Pendiye Risâlesi.....	22
2.2.5.	Vasiyetnâme Risâlesi.....	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİFTÂHU'L-KULÛB İLE CÂMIU'L- USÛL'ÜN TASAVVUFÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

3.1.	<i>Miftâhu'l-Kulûb</i> İle <i>Câmiu'l- Usûl'</i> deki Tasavvufî Kavramlar	23
3.1.1.	Mürşid-i Kâmile Vâsıl ve Mâlik Olmak.....	23
3.1.2.	Înâbe.....	26
3.1.3.	Teveccüh.....	31
3.1.4.	Râbita.....	43
3.1.5.	Latîfeler.....	47
Ruh	52
Sır	52
Hafî	53
Ahfâ	54
Nefs Latîfesi	54
Küll Latîfesi	54
3.1.6.	Nefy u İsbât.....	57
3.1.7.	Murâkabe.....	61
3.1.8.	Tecelliler.....	65
3.1.9.	Hilâfet ve Kutup Makamları.....	71
3.1.10.	Hâtîme.....	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİFTÂHU'L- KULUB'UN LATİNİZE HALİ

4.1.	Transkripsiyonlu Metin.....	89
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	156

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.s.	Aleyhiselâm
b.	Bin, İbn
b.k.z.	Bakınız
c.	Cilt
c.c.	Celle Celâlühü
Dr.	Doktor
Doç.	Doçent
DİA.	Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editör
h.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
H.z.	Hazreti
k.s.	Kaddesellâhu Sırrahu
Mad.	Maddesi
m.	Miladî
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
n.ş.r	Neşir
Ö.	Ölüm
Prof.	Profesör
r.a.	Radiyallâhu anh
s.a.v.	Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem
s.	Sayfa
sy.	Sayı
v.b.	Ve Benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Tasavvuf ve Nakşibendilik Tarîkatı Hakkında Genel Bir Takdim

İnsanlığın başlangıcından bu güne bazı metafiziksel meseleler merak konusu olarak hâlâ muğlaklığını korumaktadır. Kapalı olarak nitelendirilen bilgilere erişemeye mâni olan birçok sebep vardır. Bundan dolayı yanlış kanı ve düşüncelerin oluşması beşerî eksikliğin tezâhürüdür. Batı toplumu, ilâhî hakîkatin gerçekliğine ulaşma noktasındaki eksikleri sebebiyle İslâmiyet'e saldırmaktadır. Bu yersiz saldırıların savunucusu olan birçok dînî ilim vardır, tasavvuf ilmi de bunlardan bir tanesidir. Tasavvufun yegâne amacı savunma değildir. Bu savunmalara sevgi ve zevk ile cevap vermektir. Batı toplumu literatüründe Tasavvuf “kâinatın kanunlarına, sırlarına vâkıf olmak ve bu yönde düşüncelerini sarf etme yolunu öğreten bir akım” anlamında “theosophy” olarak bilinmektedir. Bu bilgilerin eksikliğinden dolayı oluşacak olumsuzlukların tesirlerinden kaçınmayı dile getiren tasavvuf tariflerinden birisi İbn Hafîf'in (ö.371/982) “*Gerçekleri aramak için dere-tepe dolaşmaktır. Hakikat ilimlerine bağlanmaktır.*” diye bir tanımı vardır (Lings, 2017; Öngören, 2011: 119; Kara, 1922).

Diğer taraftan, hakikat mertebesine ulaşmak için kullanılan bir takım yöntemler vardır. Bu yöntemler, delile dayalı olanlar ve iktisabsız olarak elde edilen bilgiler olmak üzere ikiye ayrılır. Delile dayalı, ibretli ve istibsarlı olan bilgiler kelâmcılar nezdinde esbâbu'l-ilm (bilginin sebepleri) olarak tanımlanmaktadır (Düzgün, 2015: 316). Bilgiye ulaştıran bu vesileler; akıl, duyu ve haber (mütevâtir) olmak üzere üç kısımda beyan edilir (Düzgün, 2015: 317). Herhangi bir vesile, basiret ve delil olmadan elde edilen bilgiye ise *ilham* denilmektedir. İlham yöntemi ile elde edilen malumât ehl-i tasavvufa has olan bir metottur. Nerden, ne şekilde ve nasıl olduğu bilinmeden kalbe ilkâ edilen bilgiler böyledir. Bu bilgi peygamberlere gelen vahiyden farklıdır çünkü peygamberlere gelen bilginin kaynağı ve geliş şekli bilinmektedir (Yılmaz, 2014: 173). Aslında tasavvufta bilgidен ziyâde, keşif ön plandadır. Zevke dayalı olmasından dolayı *vecd ve vucûd* sahipleri ve ehli müşahede dışında kalanlar pratik açıdan nasibini alamazlar (Kayserî, 2013:41-43). Mamafih tasavvufta duyma, görme ve hissetme duyuları ön plana çıkmaktadır.

Bir bilgi bütününün ilim olarak oluşabilmesi için üç şart bünyesinde barındırması gerekmektedir. Bu şartlar içerisinde; mevzû, mesâili ve mebâdisinin olması gerekmektedir (Kayserî, 2013:41-43). Literatür bakımından çok zengin olan tasavvufun (Küçük, 2017: 30) amaç bakımından da çok farklı tarifleri bulunmaktadır. Erkân-ı İslâm'dan bir rukûn olarak bilinen, dînin özünün özü ve fıkıh ilminin bătını olan tasavvufun amaçlarından biri tezkiyedir (En-Nedvî, 1996: 15-16). Her insanın kalbinde ilâhî esmâlardan birisi mevcuttur. Yani âlemde var olan bütün mevcûdâtın varlık ilkesi bir ilâhî isimdir. Allah'ın âlem ile olan münasebetinin kaynağı gerek ontolojik gerekse epistemolojik olarak aslî muhabbet âmiline dayanmaktadır. Şöyle ki tasavvuf geleneğinde âlemin var oluş sebebine karşılık gelen aslî muhabbet, Allah'ın “ Bilinmeyi sevdim ve bilinmem için mahlûkâtı yarattım” kudsî hadîsi delil olmaktadır (Güçlü, 2014: 133-135). Binâenaleyh her insanın kalbine Hak teâlâ'nı bir esmâsı tayyün olunmuştur. Muhakkiklerde bu esmânın temiz ve nezih kalabilmesi için kalblerini her dâim tezkiye etme ameli ile meşgul olmaktadır.

Tasavvuf tarihi boyunca yukarıda değinilen maksatlar doğrultusunda birçok tarîkat kurumsallaşmıştır. Bu tarikatlar bir ağaç misali gövdeleri bir olmasına rağmen kökleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Beslenmiş oldukları kaynak topraktır, buradan aldıkları besinler ile ağacın meyve vermesine vesîle olurlar.

Arapça kökene sahip olan tarîkat yol anlamına gelmekle beraber bir usûl, yöntem ve metot kavramlarına karşılık gelmektedir (Cebecioğlu, 2009) . Kelâmî ve fikhî konularda görüş ayrılıklarından kaynaklanan mezheplerin ortaya çıkması gibi tasavvuf ilminde de farklı metodların kullanılmasından dolayı tarîkatalar oluşmaktadır (Yılmaz, 2014: 64). Tarîkat daha hususi olması bakımından tasavvuf ile aynı şey değildir. Tasavvuf kapsam bakımından tarîkatları kuşatan bir kurum olarak nitelendirilebilir. Bu kurumsallaşmanın 12. yüzyıldan sonra olduğu bilinmektedir. Lâkin tarîkat isminin kullanılması h. III. ve IV. asırlarda görülmektedir (Kara, 1922; Yılmaz, 2014). Tarîkatler eğitim yöntemleri bakımında üç bâbda beyan edilir. Bunlar; *tarîk-i ahyâr*, *tarîk-i ebrâr* ve *tarîk-i şuttâr* olmak üzere tasnif edilir. Ahyar tariki, dînin farz olan ibadetlerini, sünnetlerini ve nâfilelerini abartılı derecede yaparak Hak yolunda olgunlaşmaya çalışırlar. Nakşibendîlik bu hususları kabullenen bir tarîkattir. Ebrâr tariki, riyâzat ve mücâhede yolu ile nefslerini arındırıp kalplerini tasfiye edenlerin oluşturduğu bir cemiyettir. Bunlara örnek olarak Kâdirîlik, Halvetîlik ve Rifâîlik verilebilir. Şuttâr tarîki ise aşk ve muhabbet ile Hakk'a ulaşanların yoludur. Bazı kaynaklarda Hakk'a ulaşmanın en kısa yolu tarîk-i şuttâr olduğu yazmaktadır. Bunlar arasında Bâyezîd-i

Bistâmî (ö. 234/848?) ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 672/1273) gibi âşıklar bulunmaktadır (Tarîkat, 2011; Yılmaz, 2014; Cebecioğlu, 2009).

Ehl-i tarîke yolunda olan kimselere ise sâlik denilmektedir. Sâlikler seyr ü sulûkte ilerlemeleri sayesinde, makamları kat ederek Allah’a olan mesafelerini azaltırlar. Sûfîlerin seyr ü sulûk yolundaki genel amaçları, Allah’a kulluk etme ve yalnızca O’nun rızasına ulaşmaktır. Nitekim bu ideallerini zikirlerinde şöyle dile getirirler: “Îlâhî benim maksadım yalnız sen, elde etmek istediğimde yalnızca senin rızândır.”(Dağıstânî, 1992: 75). Allah’ın rızasını kazanmak isteyen bir kimsenin takip edeceği farklı yollar vardır. Dînî ilimlerde İlahî rızayı kazanmak için farklı yöntemler kullanılmaktadır. Öyleki bu sadece şer’î meseleleri yerine getirmekle de olabilir veya şerîat temelli hakikatde derinleşmekle de olabilir. Sûfîler ise Allah’ın rızasını kazanmak için taîrikat âdâbının kapısından girme yolunu benimsemişlerdir. Bu hususta Mehmet Ali Hilmi Dede Baba’nın şöyle bir deyişi vardır.

“Şerîattır tarîkatın kapısı

Tarîkattır hakîkatin yapısı

Hakîkattır ma’rifetin tapısı

Ma’rifetin gevheri hazinetullah.”(Cebecioğlu, 2009).

Mâmâfih yukarıda anlatıları özgün bir anlatım ile Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 672/1273) mesnevî adlı eserin beşinci cildinin önsözünde şu şekilde îzah etmektedir: “Şerîat muma benzer, yol gösterir. Fakat mumu ele almakla yol aşılmış olmaz. Yola düzeldin mi o gidişin tarîkattır, maksadına ulaştın mı o da hakîkat. Bunun için “Hakîkatler şerîatler, yollar bâtil olurdu”. Nitekim bakır altın olur yahut da aslında altındır. Artık onun için kimya bilgisine ne hâcet var, kendini kimyaya sürüştürmeye ne ihtiyaç var? Kimya bilgisi şerîattir, kimyaya sürtünmek de tarîkat. Nitekim “Ulaşılabilecek şeye ulaştıktan sonra delil aramakta kötüdür, ulaşmadan delil bırakmakta kötü” denilmiştir. Hâsılı şerîat, hocadan yahut kitaptan kimya bilgisini öğrenmeye benzer. Tarîkat, kimya eczasını kullanmak, bakırı kimyaya sürtmek, onunla karmaktır. Hakîkat ise bakırın altın olmasıdır.” (Mevlânâ, 1995) Mevlânâ hazretleri aslında bu sözleri ile tasavvufun özünü tarif etmektedir.

Bütünden parçaya, genelden özele doğru başlatılan bu hareketin karşılığı tarîkattır. Tasavvuf kurumunun şubelerinden biri olan Nakşibendîlik ise, dünya genelinde en geniş sınırlara yayılan tarîkatlardan birisidir (Wesimann, 2015). Nakşibendiliğin tanımını hakkında,

onun Batı Asya ile tanışmasını sağlayan Muhammed Murad Buhârî (v. 1142/1729) Nakşibendîliği “*Hiçbir ilave ve eksiltme olmaksızın ashâbın yolu*” olarak târif etmektedir (Algar, 2019).

Nakşibendîlik tarîkatı, Şâh-ı Nakşibend’den dolayı bu isimle anılmaktadır. Bundan dolayı tarîkatın kurucusu olarak da zannedilmektedir. Fakat bu algının yanlış olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bir tarîkatın yalnız bir kurucusunun olmadığı gibi, şu tarihte kurulmuştur demektedir. Çünkü Nakşibend’den evvel de bu tarîkatın yapıları devam ediyordu (Çağır vd., 2012). Yine aynı şekilde günümüzde Kâdirilik tarîkatı denilince akla kurucusunun Abdülkâdir Geylânî olduğu zannı gelmektedir. Burada şu soruyu sormak gayet tâbîdir. Neden ilk dönem tarîkat zincirinin mensuplarının isimleri tarîkat ismi ile müsemma olunmadı? Bunun sebebi tarîkata ismini veren silsiledeki yüksek karizmaya sahip şeyhlerin varlığı ve müridlerinin şeyhlerini ilahlaştırılmasıdır (Kara, 2012: 159). Ayrıca mürid-i kâmillerin feyzlerinin nisbetlerinden dolayı da tarîkatların isimleri bu şahsiyetlerden kaynaklandığını belirtmek mümkündür.

Nakşibendîlik tarîkatı bu ismi almadan önce farklı isimlerle anılmaktaydı. Yine aynı şekilde bu isimlerin kaynakları tarîkat silsilesindeki halifelere dayanmaktaydı. Bunlardan ilki Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sonra gelen, silsilenin baş lideri olarak bilinen –Hz. Muhammed’den sonra insanların en hayırlısı- Hz. Ebu Bekir’dir (r.a). Sıddık lakabı sebebi ile bu tarîkat Bâyezid-i Bistâmi (v. 234/848) dönemine kadar “Sıddikiyye” -Tarîkat-ı Bekriyye olarak da bilinmektedir- olarak isimlendirilmiştir. Nakşibedîler Rasûlullah’tan (s.a.v) sonra Hz. Ebu Bekir’in (r.a) insanların en hayırlısı olduğu düşüncelerini savunur mahiyette şu hadisi dayanak olarak gösterirler “Rabbimin göğsüme akıttığı hiçbir şey yoktur ki bende Ebu Bekir’in göğsüne aktarmış olmayayım.” Tasavvuf tarihinin önemli sîmâlarından birisi olan, 9. yüzyılın başlarında doğduğu tahmin edilen Bâyezid-i Bistâmî’nin lakabı olan “*Tayfur*” ismine atıf sebebi ile tarîkatın ismi “Tayfuriyye” olarak devamlılığını sürdürmüştür. Tarîkat nihâi ismini almadan evvelki üçüncü ismi silsilenin dokuzuncusu olan Hâce Yûsuf Hemadânî (v. 536/1141)’ye niset ile “Hâcegan” (Hacelerin yolu) olarak isimlendirilir. En nihâyetinde tarîkat zincirinin 16. sırasında bulunan Şâh-ı Nakşibend diye anılan Muhammed Bahâuddin’den (v. 792/1389) sonraki devirlerde, lugat anlamı *nakış* yapan anlamına gelen Nakşibendîlik olarak varlığını sürdürmektedir (Algar,2019; Aybudak, 2014; Özköse, 2011; Şahin 2016).

Büyük üstadların tasavvuf âdabından kaynaklanan Nakşibendîliğin menşeinin 13.-16. yüzyıllar arasında Orta Asya'nın çeşitli bölgelerinde ortaya çıktığı bilinmektedir (Weisman, 2015; Algar 2006). Nakşibendî silsilesinin temel taşlarından bahsedilerek konunun daha açık ve anlaşılır olmasına katkı sağlanacaktır. Bu silsilenin menbaı Hz. Peygamber olup Hz. Ebû Bekir (r.a) vasıtası ile bu miras taksim edilmektedir. Ebû Bekir'den, Selmân-ı Fârisî'ye, sonra Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir'e ve Cafer-i Sâdık'a, buradan da Bâyezîd-i Bistâmî'ye aktarılır. Buraya kadar Ebû Bekir'in yolu olan Tarîkat-ı Bekriyye olarak isimlendirilmiştir. Silsile Bistâmî'den sonra Tayfuriyye olarak, Ebu'l-Hasan Harakânî, Ebu'l-Kâsım Cürçânî ve Ebu Ali Fârmedî'ye, buradan da Hâce Yûsuf Hemedânî ile devam eder. Hemedânî dört halef tayin ederek, buradaki dördün maksadı ise Hulefâ-i Râşidîn benzetmesi olarak nitelendirilir. Bu dört haleften ikisi dikkat çekicidir. Yesevîye tarikatının isim babası olan Ahmed Yesevî (v. 562/1167) ve Nakşi zincirinin ikinci halkası ve Nakşibendîliğin tüm kollarında sürekli rağbet gören sekiz prensibin mûrisi olan Hâce Abdulhâlîkn Gucdavânî'dir (Algar, 2019; Weismann, 2015).

Nakşibendîliği diğer tarikatlar farklı kılan bir özelliği ise hafî (sessiz) zikrini benimsemesi olmuştur (Tosun, 2006:342-343). Öyle ki bu zikir tarikatının vazgeçilmez bir şartı olmuştur. Sessiz zikrin dayanağı ise hicret esnasında O'nun ve Hz. Peygamber'in sığındığı mağara olayı diye bilinmektedir. Bu zikrin delili bazı telmihler vasıtası ile Kura'n-ı Kerîm'e dayandırılmaktadırlar. "Sonra Allah sekînesini (esenlik) ona gönderdi" (Tevbe, 9:40). Buradaki esenlik ile Allah'a ulaşmanın ilâhî bir yöntemi olup, hafî zikrine bir işaretidir. Başka bir örnekte "Rabbimize yalvara yalvara, gizlice duâ edin" (el-A'râf, 7:55) gibi âyetler sebebi ile sessiz zikri benimsemişlerdir (Algar, 2019; Weismann, 2015). Burada zikirden maksat, Allah'ın hiç unutulmaması ve O'nun varlığının daima kalpde hissedilmesidir. Bazı kaynaklarda sürekli ve kalp ile yapılan zikirin efdal olduğu da belirtilmektedir (Yılmaz, 2014: 154).

Hâce Yûsuf Hemedânî'den sonra *Hâceler* dönemi olarak tasnif edilen, tarikatın nihâi belirginleşmesi sağlanmadan önce silsilenin şu halefleri sıralanmaktadır: Hâce Ârif Rivgerî, Hâce Mahmûd İncir Fağnavî, Hâce Âli Râmitenî, Hâce Muhammed Semmâsî ve Seyyid Emir Külâl. Bunlarda son ikisi, Hâce Muhammed Semmâsî ve Seyyid Emir Külâl, Bahâüddin Muhammed B. Muhammed el- Buhârî ile yakından ilgilidir. Bahâüddin daha üç günlük bir bebek iken, Kasr-ı Ârifân'dan geçen Semmâsî bu toprakların etkileyici kokusunu alıp, Bahâüddin'i kendisine mânevi evlat olarak almıştır. Semmâsî, Bahâüddin'in tasavvuf

adabının eğitimini belli bir seviyeye getirdikten sonra, onun mânevi eğitim görevini Emir Külâl'e nakletmiştir. Bazı kaynaklarda Emir Külâl'in büyük Timur'un şeyhi olduğu da bilinmektedir (Algar, 2019; Weismann, 2015; Aybudak: 2014).

Buhâra'nın Kasr-ı Ârifân köyünde 718/ 1318 tarihinde dünyaya gelen Bahâüddîn'in Muhammed B. Muhammed el- Buhârî (İz, 1969: 166) zikir yöntemi konusunda Emir Külâl ile farklılıklarının olduğu görülmektedir. O, Abdulhâlık Gucdvânî'yi rüyasında görüp ondan hafî zikrini öğrenmiştir ve onun mânevi mürîdi olmuştur (Algar, 2019; Weismann, 2015). Daha öncede zikredilen Abdulhâlık Gucdvânî'nin “kelimât-ı kudsiye” (kutsal kelimeler) olarak isimlendirilen 8 prensibine ilave olarak Bahâüddin Nakşibendî'de üç madde ekleyerek bu yöntemleri tamamlamıştır (Algar, 2019; Weismann, 2015). Tarîkatın ideolojisi olan maddeler şunlardır:

1. Yad kerd – Zikir,
2. Baz geşt – Dönüş,
3. Nigah daşt – Murâkabe,
4. Yar daşt – Hatırlama,
5. Hoş der dem – Nefese sahip olma,
6. Nazar ber kadem – Adımlarına dikkat etme,
7. Sefer der vatan – Vatanda yolculuk etme,
8. Halvet der encümen – Toplulukta yalnızlık,
9. Vukuf-i zamani – Zamanın bilinci,
10. Vukuf-i adedi – Adet bilinci,
11. Vukuf-i Kalbi – Kalbi kontrol (Weismann, 2015: 82).

Anadolu'nun dînî temelleri, üzerinde yaşayan insanların ilâhî inançlarından kaynaklanarak şekillenmektedir. Türkler ise bu topraklarda dînî inançlarını genel itibari ile Arap ve İran toplumundan almıştır (Yapıcı, 2019). Tasavvuf Orta Asya'da geniş bir yayılma alanı bulmuş ve tasavvufun bu etkisi de Türkler arasında İslâmiyet'in benimsenmesine olanak sağlamıştır. XI.-XII. asırlarda Anadolu'nun konumu, tasavvuf dervişlerinin seyahatleri ve yeni yurt bulma gibi sebepler vesilesi ile Anadolu'nun islamlaşmasına katkı sağlamıştır (Turan, 1980: 108).

Anadolu'da tasavvufî hareketlerin başlamasında büyük rol oynayan olay ise XIII. yüzyılda Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması ve Orta Asya'da Moğol zulümleri sebebi ile

Anadolu tasavvuf ehli için bir sığınak noktası haline gelmiştir (Üremiş, 2010: 297). Bu tasavvufi oluşumlardan olan Nakşibendilik ise Bahâüddin Nakşibendî'den sorma gelen Ubeydullah Ahrâr (v. 895/1490)'ın üstün sa'y ve çabaları vesilesi ile tarîkatın gerek siyasi-politik nüfuzu gerekse doktrine yapısı geliştirilerek Orta Asya'da yaygınlık kazandırılmıştır (Algar, 2006: 336-337).

Ubeydullah Ahrâr'ın müntesiplerinden olan Simavlı Molla Abdullah İlâhî (v. 896/1491) Simav/Kütahya doğumlu olup İstanbul fethedildikten sonra kiliseden çevrilme olan Zeyrek Medrese'sinde dinî ilimleri tahsil etmiştir. Bir tasavvuf yöntemi olan *sefer der vatan* düstûru ile Mâverâünnehr'e doğru yola çıkmıştır. Buradan Kirman'a gider iken Semerkand uğrayarak, dönemin önemli bir mürşidi olan Ubeydullah Ahrâr'ın dergâhına uğrar ve onun elinden Nakşibendî tarîkatının icâzetini alır. Molla Abdullah İlâhî, Nakşibendîliğin bir halefi olarak XV. asrın ikinci yarısında Osmanlı Devleti himayesinde olan Anadolu topraklarının Nakşibendilik tarîkatı ile tanışmalarına vesile olmuştur (Demirtaş, 2018: 18; Algar, 2019; Yapıcı, 2019). Bazı kaynaklarda ise Anadolu'nun Nakşibendilik ile tanışmasının sebebi olarak, Ankara Savaşı esnasında Emir Timur'un ordusunda bulunan Nakşi şeyhleri vasıtası ile olduğu biliddirilmektedir. Anadolu'da Nakşibendilik tarîkatının ilk tekkesi, Amasya'da Bedreddin Mahmud Çelebi tarafından 1404-1405 yıllarında kurulduğu tahmin edilmektedir (Ocak, 2012: 113).

Böylelikle ilk olarak İstanbul'da ortaya çıkan Nakşibendilik tarîkatının izleri Anadolu'nun farklı diyarlarında yayılmaya başlamıştır. Bu tarikatın bir halefi olan Muhammed Nûrî Şemseddîn Nakşibendî Efendi de bu tarîkatın yayılmasına ve gelişmesine katkı sağlayan bir mürşid-i kâmilidir.

Bu çalışmada Nakşibendilik tarîkatının Müceddidiye ve Hâlidîyye kollarında kullanılan âdâb usullerini konu alan iki farklı eserin değerlendirmesi suretiyle karşılaştırması yapılmaya çalışıldı. Araştırmasını yapmaya çalıştığımız Muhammed Nûrî Şemseddîn Nakşibendî'nin *Miftâhu'l-Kulûb* adlı eserinin transkripsiyonu, tahlîli ve Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi'nin *Câmiu'l-Usûl* adlı eseri ile mukayesesi adlı tezimizin genel hatlarını şu şeklide beyan etmek yerinde olacaktır.

1.2. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı

Tasavvufun anlaşılması için onun içyapısının, literatürünün ve amacının doğru bir şekilde bilinmesi gerekmektedir. Çünkü bütün bilim dalları, mahiyetleri itibariyle ortaya

koydukları ürünlerin reel kaynaklarının temsilcileridir. Tarihte ve günümüzde tasavvuf ve tarikatlar hakkında bir takım mesnedi olamayan fikirler cereyan etmektedir. *Miftâhu'l-Kulûb* adlı eser de bu hususlara dikkat çekilerek, zikredilen olumsuz durumların izâle edilmesine çaba gösterilmiştir.

Döneminde birçok sûfi yetiştirmiş olan Muhammed Nûrî Şemseddîn Nakşibendî gibi bir sûfinin düşüncelerini ve görüşlerini aktarmak mühim bir meseledir. Ayrıca tasavvufun bir bilim dalı olarak üniversitelerde okutulması yakın tarihe dayanmaktadır. Yeni ve özgün konulardan ziyâde yazma eserlerin günümüz Türkçe'sine kazandırılıp bu eserlerin incelenmesi konun önemini hayli artırmaktadır. Tezmiz ile yakından ilişkisi olan daha önce yapılmış iki çalışma da bulunmaktadır. Bunlardan ilki *Miftâhu'l-Kulûb*'un Abdulkadir Akççek tarafından Türkçeye çevirilmesidir. Bu çeviri akademik açıdan teknik olmamakla beraber bir takım eksiklikleride içerisinde barındırmaktadır. Bu eksiklikler içinde müellifin hayatına detaylı yer verilmemesi ve metnin çevirisi yapılırken sadeleştirme nedeniyle metnin aslından uzaklaşılması söylenilebilir. Diğer çalışma ise, Mustafa Aktan tarafından yapılan bir yüksek lisans tezidir. Bu tez Muhammed Nûrî Efendi'nin hayatını, tasavvufi görüşlerini ve *Zerîat-i Kemâl fi-Terceme-i Hâl* adlı eserin transkripsiyonunu konu edinmektedir. Bizim çalışmamızda ise değerlendirmesi yapılan *Miftâhu'l-Kulûb* adlı eserin konusu, tarikatlarda kullanılan yöntemleri içermektedir. Aynı konuları içeren *Câmiu'l-Ûsûl*'de ise kullanılan yöntemlerin kıyası yapılarak iki eser arasındaki benzerliklere, farklılıklara ve ortak noktalara değinilmiştir.

Tezin konusu 1801-1864 yılları arasında yaşamış ve Nakşibendiliğin Müceddidî kolunun bir temsilcisi olan Muhammed Nûrî Şemseddîn Nakşibendî'nin *Miftâhu'l-Kulûb* adlı eserinin Osmanlıca Türkçe'sinden günümüz Türkçe'sine latinize edilmesidir. Diğer yandan Nakşibendiliğin Hâlidî koluna mensup olan Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi'nin *Câmiu'l-Ûsûl* adlı eserinin tasavvufi görüşlerini tahkik edip iki eserin mukayesesini sağlamaktır. Sonuç olarak iki eserin karşılaştırılması, tasavvufi açıdan değerlendirilmesi ve *Miftâhu'l-Kulûb*'un Atatürk Kitaplığı'nda bulunan matbu nüshasının latinize edilmesi tezimizin özgünlüğünü delillendirmektedir.

Bu araştırmanın amacı, kendim başta olmak üzere bu alanda arzulu olan bütün araştırmacılara küçük de olsa bir katkıda bulunmaktır. Araştırmadan elde edilecek neticelerin faydalı olacağı düşünüldü ve bu hedef doğrultusunda teze yön verildi.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Tezin hazırlanma sürecinde, ilk önce *Miftâhu'l- Kulûb* adlı eserin transkripsiyonu yapılarak latinize edilmeye çalışıldı. Ardından eser hakkında değerlendirmelerde bulunabilmek için, eser detaylı bir şekilde okunup tahkik edildi. Eserde geçen âyet ve hadisler tasavvuf penceresinden bakılarak değerlendirildi. Eserde yer alan konuların incelenmesi farklı eserlerdeki ortak konular ile karşılaştırılması yapılarak sağlandı. Son olarak tezde değinilen konular değerlendirilir iken tekrara düşülmemeye gayret gösterilmiştir.

Eserde geçen kavramlar, kavramsal çalışma yöntemi kullanılarak klasik ve günümüz sözlüklerinden faydalanılmıştır. Bunla birlikte tümevarım yöntemi ve rivâyet metotları kullanılarak, Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere, hadisler ve konu ile ilgili eserlerden istifade edilmiştir.

Ayrıca ana kaynağımız olan *Miftâhu'l-Kulûb*'un transkripsiyonunu yapar iken kullandığımız yöntem Prof. Dr. Mustafa Tahralı hocanın kullandığı model ile yapmaya çalıştık. Neşrettiğimiz metnin tercümesinde kullandığımız imlâ ve usulü hemen hemen aynen uygulamaya çalıştık. Uzun (a), (u), ve (i) sesli harflerini uzatma işareti olarak kullandığımız şapka (^) işareti ile (â), (û), (î) şeklinde yazdık: Mākûl, ruzbârî, mürîd gibi. Ancak kalın (k) yani “kaf” harfinden sonra gelen uzun seslilerle karışmasını önlemek için sadece (a) harflerinin üzerine yatık çizgi (-) koyarak (ā) şeklinde yazdık: K ānun, k ābil, kâşî, kālka. Ancak kalın yani “kaf” harfinden sonra gelen uzun (i) sesini bildirmek için karışıklık olmaması sebebiyle (î) şeklinde yazdık: Hakîki, şevkî, berkî gibi.

1.4. Kaynakların Değerlendirilmesi

19. yüzyılda yaşamış olan Muhammed Nûrî Şemseddîn Nakşibendî düşünceleri ve duruşuyla bu dönemin meşakkatli olayları karşısında sağlam bir şekilde durarak gerek eserleri gerekse siyasi görevleri ile müntesibi olduğu Nakşibendîlik tarikatının gerekliliklerinden ve prensiplerinden ödün vermeyerek eserler yazmıştır. Bu gayretli çabaları onun önemli bir şahsiyet olduğunu göstermekle beraber, hayatı hakkında tasavvuf tabakâtılarında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Kendisinden sonra yazılan “*Sefinetü'l Evliya*”, “*Osmanlı Müellifleri*”, “*Sicil-i Osmânî*” gibi tabakât kitaplarında, Muhammed

Nûrî Şemseddîn Nakşibendî Efendi hakkında detaylı bilgi verilmeyip sadece yüzeysel olarak doğumu, vefatı, eserleri vs. hakkında bilgiler mevcuttur.

Osmanlı devletinin padişahlarından II. Mahmud zamanında Beşiktaş'ta bulunan Yahya Efendi Tekkesine türbedar olarak atanan Muhammed Nûrî Şemseddin (Araz, 1988), burada verdiği dînî ilimler eğitimi ve tasavvuf terbiyesi ile birçok mürîd yetiştirmiştir. *Miftâhu'l Kulûb* adlı eseri ile ünlenmiş olan Muhammed Nûrî Şemseddin, bu eserini dört bölümle cem etmektedir. Bunlar: “*Miftâhu'l-Kulûb, Murâkabe Risalesi, Pendiye ve Vasiyetnâme*”dir. Muhammed Nûrî vefat ettikten sonra bu kitaplar mürîdleri tarafından tab' edilmiştir. Her biri bir kitap niteliğinde olan bu eserler *Miftâhu'l-Kulûb* adlı eserinin çatısı altında birleştirilmiştir. Bu eserin başlangıç sayfalarında müellifinin eseri kaleme alış sebebi, eserin yazılış yöntemi ve kedisinin hal tecrübelerinden bahsetmesi tezimizin ana teması sayılmaktadır.

Müellifimizin hayatı ve eserleri hakkında detaylı sayılacak derecede bilgiler veren başka bir kaynak ise Muhammed Nûrî Efendinin mürîdlerinden Doktor Hüseyin Hâki Bey tarafından hazırlanan “*Zerîat-i Kemâl Fî Terceme-i Hâl*” adlı eseri temel kaynaklarımız arasındadır. Bu eser ilk önce Divân Edebiyatı Müzesi Kütüphanesinde bulunur iken, kütüphane yetkililerince Süleymaniye Kütüphanesine taşındığı söylenmiştir. Eser Osmanlıca rika hattı ile h.1313- m. 1896 yılında kaleme alınmıştır. *Zerîat-i Kemâl Fî Terceme-i Hâl* adlı eserin orijinali görülüp ona İstanbul Atatürk Kitaplığı veri tabanından ulaşılmıştır. Yine Ahmet Ziyâüddîn Efendi'nin *Câmiu'l-Usûl* adlı eseri de İstanbul Atatürk Kitaplığı veri tabanından temin edilmiştir.

Araştırma esnasında tasavvuf ilminin klasik metinlerin çevirilerinden istifade edildiği gibi tasavvuf kavramlarının terim anlamları Serdar MUTÇALI- Arapça-Türkçe Sözlük, Ethem CEBECİOĞLU - Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Zafer ERGİNLİ - Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Cürcani - Tarifât (Terimler Sözlüğü), Eğit-San- Kâmûs u Misâlî ve Süleyman ULUDAĞ - Tasavvuf Terimleri Sözlüğü gibi kaynaklardan faydalanılmıştır. Araştırma safhasında konular ile bağlantılı olan makaleler, tezler ve akademik süreli yayınlarından da kullanılması uygun görülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED NÛRİ ŞEMSEDDİN NAKŞİBENDİ’NİN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ

Tezin bu bölümünde ilmî birikimi ve tasavvufî görüşleriyle XIX. yüzyılda bilhassa Nakşibendi tarîkatı ve İstanbul çevresinde tanınmış bir sûfî olan Muhammed Nûri Şemseddîn Nakşibendi Efendi’nin hayatı, eserleri, tasavvufî şahsiyeti, irtibat halinde olduğu kişiler ve onun etkisinde kalan kimseler ulaşılan kaynaklar doğrultusunda aktarılmaya çalışılacaktır.

2.1. Hayatı

2.1.1. Doğumu ve Ailesi

Kaynaklarda Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi’nin doğumu h.1216/ m.1801 olarak aktarılmaktadır. Doğum yeri İstanbul’da Uzun Çarşının başında bulunan Mercan Ağa yokuşu olarak bilinen, Saman Veren Câmî‘ yakınlarındaki evlerinde olduğu aktarılmaktadır. (Hâki Bey, 1279: 3; Vassaf, 2006:128; Tahir, 1972:170; Çırak, 2018: 23).

Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi’nin babası Anadolu’nun Taşköprü kazası olarak bilinen Ayvalı kasabasındandır.(Karadeniz Bölgesi, Kastamonu İli, Taşköprü ilçesinin Ayvalı köyü). Babası Seyyid Hüseyin Efendi, saygın bir aile olarak tanınan “Emiroğulları” hanedanının bir üyesidir (Hâki Bey, 1279: 3; Hüseyin V. 2006:128). Muhammed Nûri Şemseddîn Nakşibendi'nin babası, kendisi henüz on beş yaşında iken hicretini tamamlamıştır. Kendisi genç yaşta babasız kalmıştır. Babasının vefat tarihi, hicri 1232 (M.1816)’dir (Nakşibendî, 2018:13).

Şemseddîn Efendi’nin annesi bazı kaynaklarda tâhire olarak nitelendirilen Naile Hatun’dur (Nakşibendî, 2018:13). Ailesi yaşadıkları dönemde Mevlevî tarîkatı intisaplılarından olduğu rivâyet edilmektedir (Hâki Bey, 1279: 3). Babası vefat ettikten sonra annesi ilerleyen süreçlerde oğlu Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi’nin şeyhi olan Hacı Said Efendi ile evlenmiştir. Böylelikle Hacı Said Efendi, Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi’nin hem mürşidi hem de üvey babası olduğu aktarılır (Hâki Bey, 1279: 10; Nakşibendî, 2018:13; Çırak, 2018: 26).

2.1.2. Eğitim Hayatı

Muhammed Nûri Şemseddîn Nakşibendi Efendi henüz yaşı eğitim seviyesine gelmeden evvel zekâsı ve güzel ahlakı ailesi tarafından fark edilmiş ve onların himayesinde eğitim görmeye başlamıştır. Müellifimizin yaşı eğitim alma olgunluğuna eriştiğinde, evinin yakınında bulunan Mercanağa Mektebin’de dinî ilimlerin ilk merhalesi olan Kurân-ı Kerîm öğrenmeye besmele ile başlamıştır. Küçük yaşlarda Kurân-ı Kerîmi hıfz edip, hafızlığına kavuştuğunda henüz daha 14 yaşında idi (Hicri 1230). Gerek zâhiri gerekse bâtınî ilimler ikmâl eden Muhammed Nûri, ilmi açıdan çok yönlü bir eğitim almıştır. Bu çok yönlü ihtisâsı; fenni ilimler, İslam Sanatları, Tasavvuf ilmi gibi farklı disiplinler üzerinden gerçekleştiğini belirtmek mümkündür. (Hâki Bey, 1279: 3; Nakşibendî, 2018:13). Hayatı boyunca onun birikimlerine tesir eden hocaları ve aldığı eğitimleri şu şekilde sıralamak faydalı olacaktır.

Bunlardan ilki hicri 1231 (M.1815) senesinde, Sultan Bayezid Han Caminde liyakatli dersiamlardan olan (Camilerde gönüllü olarak dîni eğitim almak isteyenlere verilen din dersi ve ders veren hoca) (Tuğlacı, 1985: 558) ve "Baltacı" lakabı ile bilinen Hasan Efendi'den, Arapça ve mantık derslerini okumasıdır. Bu derslere, sarf, nahiv ve mantık ilimleriyle başlamış ve bunlardan çokça faydalanmıştır (Hâki Bey, 1279: 4; Vassaf. 2006:128).

Daha sonra Şemseddîn Efendi, Sultan Süleyman Han Caminde, hicri 1242 (M.1826) senesinde kendisinden övgüyle bahsedilen muhakkik "Şehr-i Hafız Efendi" nâmı ile tanınan, İstanbullu Hafız Muhammed Emin Efendi'nin ders halkasında bulunmuştur. Burada, Şemsiyeye şerhinden başlayıp âlet ve yüksek ilimlere kadar vâkıf olmuştur (Hâki Bey, 1279: 3; Vassaf. 2006:128).

Zâhiri ilimleri ikmâl edip, hicri 1254 yılından sonra, talebelere faydalı olmak için icazet verilmiştir (Nakşibendî, 2018: 13). Meânî ilminde meşhur olan âlimlerden, "Buledanî (Buldanlı)" olarak bilinen Kayyumî Hacı Muhammed Emin Efendi'den ilm-i meânîyi tahsil etmiştir. Fıkıh ilmini "Şalcı" olarak tanınan Tosyalı Ali Efendi'den, usûl ilmini Kozanlı Muhammed Efendiden (Şehri Hafız Efendi'nin hocası) öğrenmiştir (Hâki Bey, 1279:3; Vassaf, 2006: 128. Nakşibendî, 2018: 13). Gönül ferahlığını ve dinginliğini sağlaması için hat sanatı ile hem hâl olmuştur. Bu âdâbı usta eller olan, Kebecioğlu veya Keçeci olarak tanınan, hat sanatının bilinen isimlerinden olan Muhammed Vasfi Efendi'den almıştır (Hâki Bey, 1279:3; Nakşibendî, 2018: 13).

2.1.3. Tarîkat ve Tasavvuf Hayatına Başlaması

On dört yaşında hafızlığını tamamlayan Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi, İslâm'ın zâhirî ilimlerini tamamlamış bir âlim olarak, kalbindeki mânevî boşluğun farkındaydı. Bu eksiklik onu tasavvuf ilminin gerekliliğine yönlendirmekteydi. Bu doğrultuda nerede bir mürşit-i kâmil duysa onu bulur, nasîbi olan bâtinî ilmi arardı (Hâki Bey, 1279: 6).

Bu arayışın neticesi çok uzun sürmedi. Nakşibendiyye tarîkatının Hâlid el-Bağdâdî'ye (v. 1242/1827) nispet edilen kolunun hâlifelerinden olan Abdulfettâh Akrî el-Bağdâdî Efendi (v.1281/1864) İstanbul'a gelip Bâyezîd Medresesine yerleşmişti. Bunun haberini alan Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi, onun huzuruna gidip intisâb etmiştir. Verilen dersleri ve zikirleri hakkıyla yerine getiren Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi, beş bin ism-i celâl ile başladığı zikrini yirmi beş bine kadar yükseltmiştir. Lakin şeyhi ile olan beraberliği çok uzun sürmemiştir. Bunun sebebi, Abdulfettâh Akrî'nin mürîdlerinden bazıları onu ziyarete gelen bir padişaha, uygun olmayan davranışlar sergilemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu talihsiz olay neticesinde padişah, Abdulfettâh Akrî Efendi'yi ve etrafında bulunan yakınlarını İstanbul'dan sürmüştür (Hâki Bey, 1279: 7).

Bu olaydan sonra yalnız kalan Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi, şeyhinin gitmesi ve uzakta olması onu üzmele beraber derslerini ve zikirlerini aksatmamıştır. O, kalbini tezkiye etmek için nefsinin istemediği şeyleri yemekte, nefsinin arzuladığı şeylerden de kaçınmakta idi. Meselâ şalgam sevmemesine rağmen, nefsine muhalif olarak onu soğuk yer ve böylece nefsinin terbiye etmeye çalışırdı. Gece zikirlerine devam ederek bunu yetmiş bine kadar yükseltmiştir. Artık kesif olan cismindeki latif değişiklikler gözle görülür hale gelmiş ve onu görenler şaşkınlıkla kalmışlardır (Hâki Bey, 1279: 8).

Hicrî 1236 (M.1820) senesinin ortalarında Kayser'inin meşhur ulemâsından olan ve Nakşibendi meşâyihinin büyüklerinden Şeyh Hacı Muhammed Said Efendi ve mürşidi Şeyh Hacı Ahmed Behçetî Kayserî Efendi ile beraber İstanbul'a gelmişlerdir (Nakşibendî, 2018: 13). Burada bir ilim meclisinde Hacı Ahmed Behçetî Efendi, Muhammed Said Efendi'ye hitaben şöyle demiştir: “*Şu ma'sûmu gördün mü?* (Muhammed Nûri Şemseddîn Efendiye kast ederek) diye işaret edip onun Kutb-i âlem olacağını söylemiştir. Ve onun seyr u sülûk terbiyesini Şeyh Hacı Muhammed Said Efendi'ye yüklenmiştir. Zamanı geldiğinde, onu irşâd edecek kişi Said Efendi'dir (Hâki Bey, 1279: 10). Bu emir üzerine me'mur olan Şeyh

Hacı Muhammed Said Efendi, on sekiz sene boyunca Ramazan aylarında İstanbul'a gidip ve Sultan Beyazıt Han cami-i şerifinde dersler ve vaazlar vermiştir (Çırak, 2018: 25).

Seyr-i sulûk terbiyesinde belli seviyeye ulaşan Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi, bir gün zikir ile meşgul olduğu bir vakitte “Nûri, kırk gün say, aradığını bulursun” hitabına nâil olur (Hâki Bey, 1279: 8). Bu gizli nidâdan sonra, Hacı Saîd Efendi'nin Bâyezîd Han Câmii'ndeki dersine denk gelir. Dersten sonra Hac Saîd Efendi “*Nûri bu gün iftara size misafir olacağım*” diye ona seslenmesine binaen o da “*Buyurunuz Efendim başımla beraber*” cevabını vermiş ama ismini bilmiş olmasın da hayli şaşırmıştır (Çırak, 2018: 25). O gün kadir gecesi olması sebebi ile günün gerekliliklerini beraber îfâ ederler. Sabah namazını da kıldıktan sonra Hacı Saîd Efendi, Muhammed Nûri Efendi'ye “*Oğlum Nûri kırk gün tamam oldu*” diyerek kendisine zuhur olan o gizli nidânın bu olduğunu anlatır. Bu olay neticesinde Muhammed Nûri Efendi, Hacı Saîd Efendi'nin ayağına kapanarak, ondan intisâb diler. Hacı Saîd Efendi onun önceki aldığı dersleri ve zikirleri kaldırarak ona usûlleri gösterip Evrâd-ı Fethiyye'yi (Seyyid Ali Hemedânî'nin eseri olan bu kitabın içerisinde, istiğfâr, kelime-i tevhîd, salavât gibi duaların olduğu virdlerdir) telkin etmiştir (Hâki Bey, 1279: 10; Nakşibendî, 2018: 13; Kara, 1995)

Nakşibendiyye tarikatının müceddi şeyhlerinden olan Hacı Saîd Efendi aslen Kayseri'lidir (Tahir, 1972:191). Şeyh Ahmet Behçet en-Nakşibendî'nin mürîdi olarak ondan biat almıştır. Hacı Saîd Efendi dönemin padişahı II. Mahmûd'un (v.1255/1839) mülkiye nazırı olan Pertev Paşa ile yakın dosttur. Sultan II. Mahmûd tarafından Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra (Akşin, 2011:89), Kırşehir'de bulunan Hacı Bektâş-ı Velî türbesinde bektâşî kisvesi altında uygun olmayan eylemler yapılmaktaydı. Bu olumsuz durumların giderilmesi için liyakati ve ilmi kişiliği gözetilerek Hacı Saîd Efendi'nin Kırşehir'e tayin edilmesi uygun bulunmuştur. (Hâki Bey, 1279: 12).

Muhammed Nûri Efendi'de mürşidi ile beraber Kırşehir Hacı Bektâş-i Velî Türbesinde üç ay kadar kalmıştır. Bu üç aylık sürede bir mânevî erbain yaparak derecesini yükseltmiştir. Buradaki olumsuz durumun giderilmesinden sonra şeyhinin emri ile İstanbul'da irşâd faaliyetlerinde bulunmak için görevlendirilir (Hâki Bey, 1279: 23).

2.1.4. Tarîkat Silsilesi

Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi'nin Nakşibendî, Kâdirî ve Rifâî tarikatlarından halifelik ünvanı bulunmaktadır. Bu hilâfet makamlarının nasıl olduğunu açıklamamakla beraber hâl tercümesinde bu unvanlardan bahsetmektedir. Kendisi Abdülkâdir Geylânî (v.561/1165-66) hazretlerinin on beşinci göbekten torunudur (Nakşibendî, 2018:13; Hâki Bey, 1279: 12).

Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi'nin tarîkat-ı nakşibendiyyedeki silsilesi:

Muhammed Nûri Şemseddîn en-Nakşibend (v.1280/1864)

Hâci Mehmet Sâid Efendi (v.1257/1842)

Şeyh Hacı Ahmet Behçet el-Kayseri

Küllâhîzâde Hacı Mahmud el- Kayserî el-Üveysî

Şeyh Süleyman el-Kürdî (v.1158/1746)

Hoca Yekdest Ahmet Cârullâh el-Cüryânî (v.1119/1707)

Urvetü'l-Vüskâ Muhammed Ma'sûm el-Fârûkî (v.1079/1668)

İmâm-ı Rabbânî Şeyh Ahmed Fârûkî es-Serhendî (v.1034/1623)

Bu silsilenin devamında Şeyh Bahâeddîn Şâh-ı Nakşibend'e kadar ittisal etmektedir (Aktan, 2004).

2.1.5. Kurduğu Tarîkat ve Şemseddîn Sırrı

Abdülkadir Akçiçek tarafından huzur yayın evi aracılığı ile basılan *Mitâhu'l-Kulûb*'un sadeleştirilmiş halinde, Muhammed Nûri Efendi'nin kendisine has tarikatının olduğu aktarılmıştır (Akçiçek, 2018). Şemseddîn Efendi ise bu durumu, Yahya Efendi Türbesinde, teveccühü esnasında Hz. Peygamberi görüp O'nun emri ile memur olduğunu anlatmaktadır. Hz. Peygamber Muhammed Nûri Efendi'ye *Miftâhu'l-Kulûb* isimli eserini yazmasını emretmiştir. Bu eser tamamen Hz. Peygamberin yazdırması ile yazılmış olup, hariçten herhangi bir etki olunmadan te'lif edilmiştir (Nakşibendî, 2018: 3-4).

Bununla birlikte ona Nakşibendi ve Kâdirî tarikatlarının arasında bir yol ihsân olunmuştur. Bu yol, "Sırr-ı Şemseddîn" ismi ile müsemmadır. Bu sıfat mürîdleri tarafından o öldükten sonra ismine eklenmiştir (Hâki Bey, 1279: 24).

2.1.6. Görevleri

Muhammed Nûri Efendi, Kırşehir'den geldikten sonra, Soğanağa mahallesinde bulunan câmii'de ihvânlarıyla beraber ders yapmakta, onlara vaaz vermekte ve Nakşibendi zikri çekmekteydiler. Bir gece Muhammed Nûri Efendi rüyasında Hz. Ali (r.a.)'nin kendisine Yahya Efendi Türbe'sinin anahtarını verdiğini görür (Hâki Bey, 1279: 13).

Yahya Efendi Kânûni Sultan Süleyman'ın sütkardeşi ve aynı zamanda müşdidir. O dönemlerde Beşiktaş'ta bulunan Yahya Efendi türbesinin görevlisi olan Ali Efendi vefat ettiği için türbedârlık yaklaşık 6 ay kadar boş kalmıştır. Dönemin padişahı II. Mahmûd, bu büyük âlimin türbedârına liyâkatli ve fazîletli bir kişinin atanması emretmiştir. Mülkiye nâzırı olan Pertev Paşa, Muhammed Nûri Efendi'yi tanıyor ve onun bu görev için uygun kişi olduğunu padişaha arz etmiştir. II. Mahmud görevlendirme için gerekli olan berâtı imzalayarak Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi'yi Yahya Efendi türbesine türbedar olarak tayin etmiştir (Hâki Bey, 1279: 14).

Muhammed Nûri Efendi, Yahya Efendi Türbesi'nin yeni görevlisi olarak yaptığı ilk iş türbenin temizliğine verdiği önemdir. Artık Nakşibendi zikri olan *hatm-i hâceyi* burada icrâ etmeye başlamıştır. Onun bu türbeye atanmasıyla Beşiktaş'taki manevî ve mistik ortam tekrar yaşanmaya başlamıştır (Hâki Bey, 1279: 14).

Bu atamadan birkaç gün sonra, II. Mahmûd Çırağan sarayı yakınlarında bir Mevlevîhane'nin açılış töreninde Muhammed Nûri Efendi ile tanıştılar. Ondan çok etkilenen Sultan Mahmûd ilerleyen süreçlerde halkın istifade etmesi için ona yeni görevler vermiştir. Bunlardan bir tanesi, Beşiktaş'ta bulunan Nusretiye Câmii'inde cuma namazından sonra "Şifâ-i Şerîf" dersleri vermesidir. O, bu derslerin yanında çeşitli İslâmî ilimlerin derslerini de okutmuştur (Hâki Bey, 1279: 15).

2.1.7. Ailesi ve Halifeleri

Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi hakkında fazla kaynak bulunmaması onun hakkında detaylı malumat sahibi olmamızı engellemektedir. Yukarıda annesi-babası ve eğitim hayatına tesir eden yakınlarından bahsedilmiştir. Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi 1834 senesinde 34 yaşında Emine Hatun ile evlenmiştir. Bu evlilikten dört çocuğu olmuştur. Üç kızı ve bir oğlu olan Şemseddîn Efendi'nin evlatları; Fatıma, Emine, Dürriye ve Halil İbrahim'dir. Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi Fatıma kızı hariç diğer üç çocuğunun vefatına şahit olmuştur. (Nakşibendî, 2018: 5).

Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi'nin kızı Fâtıma ile evli olan “Damat Hacı Nuri Efendi (Ethem Efendi)” Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi'nin dergâhında hâciplik dahi olmak üzere çeşitli görevlerde bulunmuştur. Kendisini mürşidinin dizi dibinde yetiştiren Ethem Efendi'nin lakabı Damat Hacı Nuri Efendi olarak kalmıştır. Gerek zâhiri gerekse bâtinî ilimleri tamam ettikten sonra bazı günlerde şeyhinin yerini doldurmaktaydı. Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi'nin vefatından sonra da onun makamına geçmiştir (Hâki Bey, 1279: 37-89).

Müellifimizin “*İrşâd Hayri'dedir.*” (Hâki Bey, 1279: 78) hitabına mazhar olan kişi torunudur. Ethem Efendi'nin oğlu olan Hasan Hayri Efendi, babasından tarîkat âdâbını alarak Şemseddîn sırrının irşâdı için çalışmalar yapmıştır (Vassaf, 2006:131). 1263 senesinin Ağustos ayında doğan Hasan Hayri Efendi hakkındaki bilgiler Hüseyin Vassaf'ın *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde genişçe yer verilir (Vassaf, 2006:130-133). Mürşitlik dönemlerinde önemli ve tanınan bir şahsiyet olan Hasan Hayri Efendi tasavvuf erbabınca “Küçük Nuri Efendi” ve “Küçük Aziz” gibi lakaplarla sıfatlandırılır. On binden fazla müridi olduğu söylenen Hayri Efendi için Vassâf, elli yıl irşâd faaliyetinde bulunduğunu, onun şerîat ahlakı ile yaşadığını, tarîkat ve hakîkat zevkine erdiğini ve haftada bir gün Nakşîbendî âyininin önce ihvâna vaaz verdiğini, etrafında bulunan insanlara huzur kaynağı olduğunu rivâyet etmiştir (Vassaf, 2006:128).

2.1.8. Vefâtı

Muhammed Nuri Şemseddîn Efendi, 1864 (h.1280) yılında, Ramazan ayında hastalandı. Bu hastalığın ilerlemesi ve doktorların artık onun yaşamasının pek mümkün olmadığını ön görmeleri ile hastalığına bir tedavi uygulanamamıştır (Hâki Bey, 1279: 81). Muhammed Nuri Şemseddîn Efendi, 1280 yılında şevval ayının on dördüncü günü vefat etmiştir (23 Mart 1864). Vefat etmeden önce kelime-i şehadetin tamamını ve kelime-i tedvin sadece “İllallâh” kısmını söyleyip ruhunu teslim etmiştir. Vefatı üzere Nakşîbend tarîkatı usulünce damadı ve birkaç hoca ile hatm-i hâce yapılmıştır (Hâki Bey, 1279: 81-82; Vassaf, 2006:128).

Muhammed Nuri Şemseddîn Efendi'nin vasiyeti üzere birçok sohbet halkasına vaazlarda bulunduğu, ihvâna erbain yaptırdığı ve manevi hallere şahit olduğu Yahya Efendi Türbesine defin olundu. Techîz ve tekfîn işlerinin yapılmasını vasiyeti üzere, ihvânlarından Hacı Mustafa Efendi, Hoca Abdullah Efendi ve Salâhi Efendi yapmışlardır. Naaşını kayıkla

Beşiktaş'a getirip burada Atik Sinan Paşa Camii'nde yoğun bir kalabalıkla cenaze namazını kıldırıldılar (Hâki Bey, 1279: 83).

Yahya Efendi türbesinin içinde ikinci büyük sandukalı olan Muhammed Nuri Efendi'ni sandukasının üzerinde "Mevlânâ Yâ Hazret-i Şeyh Nûreddîn Şemsî en-Nakşibendî" yazılıdır (Vassaf, 2006:128).

Başka bir levhada ise: *Hazret-i Nûrî Efendi'dir bu zât-ı muhterem*
Âftâb-ı ma'nevî kabrinden olmuş rû-nümûn
I'tikâf it de dem-â-dem hâkine bu menzilin

Yüz sür ey âşık eğer lâzımsa tenvir-i derûn. (Vassaf, 2006:128.).

Yaşadığı dönemde çok büyük ilgi ve saygı gören Muhammed Nuri Efendi, "Şemseddîn" namıyla tanınırdı. Böyle güzîde bir şahsiyetin yetişmesinde şeyhi Saîd Efendi'nin manevî eğitimi olduğu gibi şerîat ve sünnete uygun olarak yaşamasının çok ciddi katkıları vardır. Zühd ve takva sahibi, keramet ehli, hakikat-i Muhammediye'ye sahip, ârif ve Allah dostu olan bir insandı (Hâki Bey, 1279: 22-23). Muhammed Nuri Şemseddîn Efendi, 63 yaşında dünyadan göç edip, özlem duyduğu ilâhi huzura kavuşmuştur. Onun defn edildiği yer, İstanbul Beşiktaş'ta Çırağan sarayının arka üst tarafında yer alan Yahya Efendi Türbesinin içindedir. Günümüzde şuan hala halkın ziyaretine açık olan türbe çok yoğun bir şekilde ilgi görmektedir.

2.2. Eserleri ve Tasavvufî Şahsiyeti

2.2.1. Eserlerini Yazmasındaki Amacı

Muhammed Nûrî Şemseddîn Nakşibendi Efendi'nin, eserlerini yazmasına vesile olan sebep bir emre muhat olmasından kaynaklanır. Bu emir 1843 (h.1259) râbiu'l âhir ayında şuan ki defn olduğu yerde, hücrelerinde müteveccih halinde iken Hz. Peygamber'in (s.a.v.) manevî ziyareti ile gerçekleşir. Rasûlullah (s.a.v.) efendimiz, Şemseddîn Efendi'ye hitaben taltifle şöyle buyurmuştur:

"Evlâdım Nûrî vakitler bir acâyib oldu, âşık ve sâdik ve tâlib-i dîdâr olân ümmetlerim âsân vech ile yolların toğruldu ve rızâ yoluna kemer beste ile vuslat sırrına nâil olsun. Ve ba'zı sûfiyyûn bilâ vâsıta ittikâsı üzre giderek yolların togrultmaga, kendülerine kâbiliyyet gelsun. Zîrâ bir alay kimseler, kisve-i ehlullâh geyûb ve kemer bağlanûb ve bâşınâ tâc geyûb ve

şerîatime i'tibâr itmeyûb, vaktiyle kendû hâl ve tecellisinden bahis îderek ehlullâhın te'lîf îtdiklerî resâil ve eş'ârlarından mütâlaa ile ezberleyûb meclis meclis o hâllerden dem vurûb kâl ile hâl itdum kıyâsı ile kendü akıl ve hevâ ve nefsi ile fehim ve idrâk îtdîğî gibi söyleyûb, mea hâzâ sîret ve şerîatimin mugâyiri itâat ve inkıyâdda kusûrînî görmeyûb ehl-i zevk ve ehl-i hâl imiş disünler. Beyne'n-nâsi şöhetim ziyâde olsun mülâha'zâsı ile kendû hem dâll ve hem mudil oldîğîndan bîhaber olmağın. Ba'zı ümmî ve muhib olân ümmetlerimin yollarını vurmağa sebep oluyorlar. Ve tâlib-i ilme ve ulemâ-i âmilîne ve sülehâ-i âbidîn gürûhine tarîkattan bîhaber ve hâricî ta'bîri ile tâş atûb kâffe-i turûka egrî baktırmağa sebep olub. Mea hâzâ tâlib-i ilme ve ulemâ-i âmilîne ve sülehâ-i âbidîn şerîat-i Ahmediyyeme âşinâ olarak sîret-i Muhammediyyeme ve sünnet-i seniyyeme hulûs-i kalb ile tevessül ve temessuk îdûb bizi bulur. Ve kâffe-i ehlullâh ve sülehâ-i ümmet ve âşık ve sâdık ümmetlerimin şerîatim elinde âsâsı ve sîretim eğninde abâsî ve tahsîl-i rızâullah dilde gıdâsî olmadıkça bizi bulmaz ve bulammâmış ve bir hatve taşra giden yolunda kâlûb, hâricî gürûhine yûz tutmuş. İdduginî idrâk itmeyûb kendû ve bîhâsıl kaldîğîndan bâşka dûn bâkîlûb ve tâş arttırmağa sebep olurlar. Ve içlerinde ba'zı kabiliyeti olânlar dahî hâlden bîhaber kâl ile taklîtde kâlûb seyr-i sülûkinde kendûsî bir mürşid-i kâmile muhtâc îken mürşidlik iddiâsı ile geçinürler. Lâkin ondan haberi yoktur ki soğuk temûr dökerler. İşte bu varta-i helâk mertebesinde cümlesinin müktezâ-i tecellisi tahlîs-i girîbânına sebep olacak gibi şerîat ve tarîkat ve ma'rifet ve hakîkat ve vuslat nedir bilinûb âşık sâdık ve tâlib-i dîdâr olân ümmetlerim amel ve i'tibâr ve inkıyâd ile icrâ îderek yollarını toğruksunlar. Ve bu risâleye *Miftâhu'l-Kulûb Sırr-ı Şemseddîn* tesmiye olunsun deyû emir buyûrmaları ile 'el-me'mûr ma'zûr' misdâkınca vâcibe-i zimmete olân fermân-ı Sultânî'l-Enbiyâ ve Rasûl-i Kibriyâ Habîb-i Hüdâ ve şefî' rûzcanâ sallâhu aleyhi ve sellam efendimiz hazretlerine ittiba' ve imtisâlen, bu abd-i âciz ümmetleri iş bu risâle-i şerîfe ibtidâ ve bi-tevfiklallâhi teâlâ hüsn-i hâtimesine ricâ ve niyâzda olub, dest-i kâtibde kâlem ve yed-i kuvvesindedir." (Nakşibendî, 1285: 2-3).

Hz. Peygamber'in bu mübarek emrini yerine getirmek için kalemi eline alan Muhammed Nûri Şemseddîn Nakşibendî Efendî, Allah'ın (c.c) yardımıyla eserlerini telif etmiştir. Genellikle eserlerinde tasavvufun amelî meselelerine değinmektedir. Lakin eserlerini yazarken eksikliklerinden ve acizliklerinden dolayı okuyuculardan ve eserlerinden istifade edenlerden af dilemektedir. (Nakşibendî, 1285: 4).

2.2.2. Miftâhu'l-Kulûb

Muhammed Nûri Şemseddîn Nakşibendi Efendi'nin bu eseri, yukarıda da anlatıldığı üzere manevî bir yöntem ile kaleme alınmıştır. *Miftâhu'l-Kulûb*'un içeriği; mürşid-i kâmilin gerekliliği ve vasıfları, ona nasıl ulaşılabileceği, hakiki bir mürşid bulunduğunda nasıl inâbe edileceği, inâbenin yapılış şekli, mürşitlik iddiasında bulunan sahtekârların özellikleri, tarikat bilgileri, mürîdin mürşidine karşı nasıl davranması gerektiği, bazı kelâmî ve fikhî meseleler gibi konulardır.

Miftâhu'l-Kulûb'un farklı baskıları vardır. Ortalama yetmiş sayfalık bir risaledir. Latin harfleri ile ilk bakışını yapan kişi Osman Nûri Efendidir, son baskısını yapan kişi ise Huzur Yayinevi vesilesiyle 1975 yılında Abdülkadir AKÇİÇEK'dir. *Miftâhu'l-Kulûb*'un içerisinde, *Murâkabe Risâlesi*, *Risâle-i Pendiye* ve *Vasiyet Name Risâleleri* mevcuttur.

2.2.3. Murâkabe Risâlesi

Tarîkat-ı aliyyeden bahsedilmek üzere yazılan bu risâlede, nefsin mertebelerinden, rûhânî ve nefsanî tarîkatlerden, bu tarîkatların metotlarından, zikirlerinden, yöntemlerinden ve uygulanış şekillerinden bahsedilir.

Muhammed Nûri Şemseddîn Nakşibendi Efendi bu eserinde kişinin tarîkate girmesindeki maksadın insanın aslî haline dönmesi olarak beyan etmektedir. İnsan tarîkat âdâbı vesilesiyle güzel ahlaklarla vasıflanacak, kötü huylarından ve nefsin arzularından uzaklaşacaktır. İnsanın yaratılışında Cenâb-ı Allah'ın celâl ve cemâl sıfatları vardır. Bunlar Ruh-u Sultân olarak nitelendirilir. Ruh-u Sultân insan bedenine yerleştikten sonra ona Akl-ı Meâd ve Akl-ı Meâş kalıpları da yerleşir. Akl-ı Meâd Allah'ın rızasını kazanma eğilimi olarak görev icrâ eder iken, Akl-ı Meâş insanı dünyalık lezzetlerin tatına meylettirmek için çaba harcayan emmare nefstir.

Böylelikle insan cemâl ve celâl sıfatların tecellilerinin neticesi ile, bu iki latif ruh arasında vücûd diyarında ömrünü tamamlar. Eğer kişi Akl-ı Meâd yolunda olursa iyiliği emreder kötülüğü nehyeder hale gelir, şayet Akl-ı Meâş yolunu tercih ederse kötülüğün bekçiliğini yapmış olur. Bundan dolayı kişinin Akl-ı Meâş yolunun hastalığından kurtulması için tarîkatın manevî ilaçlarından feyizlenmesi gerekmektedir.

2.2.4. Pendiye Risâlesi

Muhammed Nûri Şemseddîn Nakşibendi Efendi'nin tarîkate girmek isteyen kişilere öğütlerde bulunduğu bu eserinde ahlakî düzeltmek ve güzelleştirmenin yollarından, râbıta ve murakabenin tanımlarından, vahdet-i vücûd konularından, tasavvufî konulardan ve ayet-hadis yorumlarından bahsedilmektedir.

2.2.5. Vasiyetnâme Risâlesi

Muhammed Nûri Şemseddîn Nakşibendi Efendi'nin bu eseri on sayfadır. Buradan her şeyden önce şerîatin uygulanmasının temel esas olduğu vurgulanmaktadır. Bu eserin başında tarik-i Muhammediyye sâliklerine duâ edilerek başlanılmaktadır.

Miftâhu'l-Kulûb'daki konuların bazıları bu eserde de görülmektedir. *Vasiyetnâme*'de farklı tarîkat şeyhlerine saygı, sürekli tövbe ve istiğfâr halinde olunma, mürşide tam bağlılık gibi konulardan bahsedilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİFTÂHU'L-KULÛB İLE CÂMIU'L- USÛL'ÜN TASAVVUFÎ AÇIDAN *DEĞERLENDİRİLMESİ VE KARŞILAŞTIRILMASI*

3.1. *Miftâhu'l-Kulûb* İle *Câmiu'l- Usûl*'deki Tasavvufî Kavramlar

3.1.1. Mürşid-i Kâmile Vâsıl ve Mâlik Olmak

Miftâhu'l-Kulûb'un mukaddime bölümünün içinde; bir tarîkat arayışında olma, kâmil olan bir mürşide kavuşma ve inâbe konuları bulunmaktadır. Bu konular *Câmiu'l-Usûl*'ün intisâb bahsine mukabildir.

Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendî, insanın dünyada ve âhirette mutluluğa ulaşabilmesi için kâmil bir mürşidin gerekli olduğunu vurgular (Nakşibendî, 1285: 7). O, îmânı bir mürşid-i kâmile bağlanmak için temel bir unsur kabul eder. Şart koşulan îmân ise Allah'ın rızasına ve Rasûl'ün sünnetine tâbî olmaktan kaynaklanır. Burada kişinin inanıcını sağlam bir şekilde dile getirdiği “لا اله الا الله محمد رسول الله” hitabını dil ile söyleyip kalp ile doğrulamasından kaynaklanmaktadır. Bu hitabın izleri her insanın aslî yaratılışında vardır. O halde kişinin îtikâdını bu yola bağlaması gerekmektedir (Nakşibendî, 1285: 6).

Müellif mürşid-i kâmil olmadan seyr ü sülûk etmeye çalışan kimsenin durumunu, kılavuzu olmadan bir yola gitmeye, ışığı olmadan gece karanlığında yalnız başına yürümeye gayret eden kişinin durumuna benzetir. Ona göre bu halde olan biri gittiği mahalli ve bastığı yeri bilmez, önündeki çukuru ve uçurumu görmez. Zîra mürşid-i kâmil bu yollardan evvelce geçip gitmiştir. O yollardaki her türlü tehlikeyi ve varta-i helâki görmüştür. Dolayısıyla mürşid, kendisine tâbî olan mürîdine rehberlik ederek, bu yollardan onu kolaylıkla geçirebilir (Nakşibendî, 1285: 6).

Müellife göre samimi bir şekilde mürşid-i kâmil arayan bir kimsenin netice elde edememesi söz konusu değildir. Allah dostlarının delâleti pek çoktur. Her asırda kâmil mürşidler vardır. Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendî, *Miftâhu'l-Kulûb*'ta kâmil bir mürşidin alâmetlerinin üç tanesi üzerinde özellikle durup bunları şöyle sıralar:

1. Bir kimse, mürşid-i kâmilin huzuruna vardığı zaman bütün gamlarından kurtulur, o kişinin içinde bir ferahlama ve mürşide karşı sevgi meydana gelir.

2. Kişi mürşidin meclisinden ayrılmak istemez. Ona olan muhabbeti ve şevki giderek artar.
3. Onun ziyaretine gelen büyük küçük herkes -hatta padişah bile olsa- elini pûs etmeye mecbur hisseder ve hayır duâsını almaktan mesrûr olur (Nakşibendî, 1285: 6-7).

Anlatıldığı üzere bu üç sıfatı kendisinde cem eden kimse hakîki bir mürşiddir. Böyle bir kimseye rast gelindiği zaman, vakit kaybedilmeden tam bir teslimiyet ile ona bağlanılmalıdır. Bu teslimiyet üzerinde ihtimam ile duran Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi, bağlılığı “*gassâl yedinde meyyit*” gibi olunmalı şeklinde ifade etmiştir (Nakşibendî, 1285: 7).

Bu karşılaştırmadan maksat, hakîki mürşid ile sahte mürşidi ayırt etmektir. Buradaki farklılık *Câmiu'l-Usûl*'de kâmil bir mürşidde bulunması gereken şu özellikler sıralanarak sağlanır. Bunlar dolaylı olarak bize mürşid-i kâmilin vasıflarını da bildirir.

Mürşid olabilmenin şartları arasında, mürşidin İslâm'ı iyi bilmesi, marziyye makamında bulunması, şefkatli, himmetli, fikirlerinde isabetli ve manevi bir zevkinin olması gibi şartlar vardır (Gümüşhânevî, 1276: 53). Şayet mürşidlik iddiasında bulunan bir kimsede bunların aksi bir durum görülmesi halinde, o kişiye inanmamak ve ondan uzak durmak gerekir. Bunlardan bazıları, İslâmiyeti bilmemek, dedikodu yapmak, nefsin istek ve arzularına uymak gibi olumsuz davranışlardır (Gümüşhânevî, 1276: 54).

Mürşid-i kâmilde bulunması icâb eden hususlar arasında: Kendisine gelen bütün insanlara nasihat etme, insanları takvaya iletme, yasak davranışlardan men etme ve nefsânî isteklerde uzaklaşma gibi özellikler vardır (Gümüşhânevî, 1276: 63-64).

Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi okuyucularına tembîhâta bulunarak, önemli bir hususun altını çizer. Yalancı ve sahte şeyhlerin özelliklerinden bahsederek onlara dikkat edilmesini tavsiye eder. Müellif, ehlullâh kisvesi giymiş bir takım kimseler çıkıp, babadan miras kalan dergâhın makamına otururlar, bu kimseler oranın gelirin tamah ederek irşâd adı altında faaliyet gösterdiklerini ifade eder. Kendilerinin şeyh olduklarını ileri sürerek insanları aldatmaya çalışırlar. Lâkin o kimselerin bildikleri yanıldıklarından azdır. Şemseddîn Efendi bunların durumunu kör bir insana benzetir. “*Mürîd zaten kör iki kör nasıl yola çıkabilir*” diyerek bu durumu îzah eder (Nakşibendî, 1285: 7).

Zikredilenlerin dışında başka bir grup daha vardır ki bunlar dînin hem zâhir hem de bâtın yolu olduğunu ileri sürerler. Kendilerinin ise bâtın tarafından ilerlediklerini beyan

ederler. Farz olan ibadetler; namaz, oruç, abdest, gusül vb. onların işi değildir. Onlar ebrârın işidir. Ebrâr gürûhu ise cennet, hûri, gılman ve diğer menfaatlar için çalışırlar. Gusül abdestlerinin ezeli olduğunu, mefruzâtın ise evvelce eda olunduğunu söyleyerek cennetle cehennemle işlerinin olmadığını bildirirler (Nakşibendî, 1285: 7). Bu gibi kimseler dâima huzurda olduklarıyla övünürler. Sonra da menfi olan davranışları mubah derecesine getirerek yaparlar. Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi bu kişilerden uzak durmanın kişiyi Allah'a yakınlaştırdığını söylemiştir. Dahası bu gruplara karşı savaş açarak yanlışlarını gün yüzüne çıkartmıştır.

Câmiu'l-Usûl'de de bu tür sahtekârlardan bahsedilir ve onların özellikleri "Mürşid-i Kâmile İktiza" başlığı altında daha müsbet ve somut bir şekilde karşımıza çıkar. Yani burada bir kimsenin yaklaşmaması icâb eden kişilerin sıfatlarından bahsedilir. Bunlar; şerîat esaslarına uymayan, riyâzât niyeti ile kimseyle görüşmeyen ve hiçbir işle meşgul olmayan kimselerdir. Dahası bildikleri ile övünür ve avunur görülen kimseler, nefsin afetlerinden emin olduklarını söyleyip, kendine güvenen ve kendini beğenen kişiler olarak sıralanır. Mürşidlik iddiası olan bir kimsenin oyun-eğlence ve keyfine düşkünlüğü varsa o kimseden de uzaklaşılması gerektiği telkin edilir. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi, bu özellikleri taşıyan bir kimse görüldüğü vakit onun doğuru ve güvenilir bir mürşid olmadığını ve ondan kaçınmak gerektiğini ifade eder (Gümüşhânevî, 1276: 139).

Bu iki eserde gerçek mânâda mürşid-i kâmilin tanınabilmesi için birtakım vasıflardan bahsedilir. Bunlar arasında temel olarak mürşid-i kâmilin şerîate uygun bir tavrı olması gerektiği bildirilir. Bir kişi *Miftâhu'l-Kulûb*'da zikredilen gerçek şeyhin vasıflarını bilip yola çıkarsa daha az sürede doğru bilgilere ulaşacaktır. Çünkü ilk defa görülen bir kişi hakkında ona karşı hissedilen duygular ve onun yanında istemsiz yapılan davranışların sergilenmesi gözle görülebilir ve kalb ile hissedilebilir bir durumdur. Kısacası kişinin kendisinde oluşan durumlar yanıltıcı olmaktan uzaktır. Hakîki mürşidin gerçekliği, o hissiyata kapılan kişi tarafından hissedilir. *Câmiu'l-Usûl*'de mürşid-i kâmilin vasıfları daha derinlemesine aktarılır. Ama hakîki şeyhin ilk görüşte tanınması hususunda bilgi verilmez. Kişinin doğru ile yanlış ayırt edebilmesi için mürşid-i kâmil iddiasında bulunan kişiyi tanınması gerekir. Onu tanıdıktan sonra *Câmiu'l-Usûl*'deki vasıflara uygun birisi ise bu doğru kişidir. Şayet zikredilen vasıflara uygun birisi değilse o kişi yalancıdır ve ondan uzaklaşılmalıdır.

3.1.2. İnâbe

Tasavvuf yoluna girmek isteyen bir kişinin, bir mürşid-i kâmile mürâcaat edip, tevbe ederek ona intisâb etmesine inâbe denir. Arapçada e-nâ-be kökünden türeyen bu kelimenin *yönelme, tövbe etme, dönme, nedâmet etme* gibi Türkçe karşılıkları olmakla beraber (Üstün, 2011), *biat etme ve söz verme* gibi anlamları da vardır (Sürmeli, vd. 2009:168). Tasavvufî bir terim olarak inâbe, kişinin istikamet üzere yürümesi, bir mürşidin elinden tutup ona gönül vermesiyle başlar. Bu etkinlik bir nevi dînî tören tarzındadır (Cebecioğlu,2009; Uludağ, 1977; Eğit-San,1996:125). İmâm-ı Rabbânî inâbenin şartlarının ve rükûnlarının gözetilmesi gerektiğini ifade ederek bu amelin aslının ehl-i sünnet ve'l-cemâate tâbî olmaktan kaynaklandığını vurgular (el-Hânî, 2011:56). Bununla beraber inâbe kavramı Kur'ân'ın farklı sûrelerinde geçer (Msl. Ra'd/27, Lokman/15, Hûd/88, Şûra/10, Müntahine/4, Zümer/54, Sâd24, Ğâfir/13).

Kişinin herhangi bir zorlama altında kalmadan bir mürşide tâbî olması ve ona muhabbet beslemesi Allah'ın bir lütfudur (el-Hânî, 2011:56). Buradaki bağlılıktan maksat, bir mürşid-i kâmilin karakterine tâbî olma işidir. Allah ve Rasûlü'nün insanlığa takdim ettiği bir hayat tarzına bağlılıktır. Kâmil mürşidler de bu yaşam biçimine vâsıl oldukları için ömürlerinin her ânında samimi bir şekilde Allah ile birlikteliğe devam etmişlerdir. Seyr ü sülûkün olmazsa olmazı bir şeyhe bağlanmaktır. İşte bundan dolayı “*er-Refik sümme't-tarik*”(Önce dost sonra yol), “*Ricâlden tarîk almayan muhalden muhale yuvarlanır*”, “*Şeyhi olmayan şeyhi şeytandır*” gibi sözler söylenmiştir.

Tasavvuf İslâm'ın daha detaylı ve derin yaşanmasından ibarettir. Bundan dolayıdır ki tasavvuf ehli dâima azîmet ile amel etmeyi tercih eder. Tarîkata niyet edilmeden önce başlangıçta ehl-i sünnetin belirlediği îtikadî esaslara uymak gerekir. Sonra ibadetlerin hükümleri fıkıh kitaplarından öğrenilmeli ve onların muktezâtına göre amel edilmelidir. Bu iki ön şarttan sonra tasavvufa sıra gelir. Eğer yukarıda zikredilen iki şart sağlam olmazsa kudsiyet âlemine geçilemez. İmâm-ı Rabbânî bu iki şartı sünnete tâbî olmaya teşvik ve Tarîkat-ı Aliyye-i Nakşibendi'nin medhi olarak sıralar. O, inâbe olmadan bu yolda yürümeye çalışan Hinduların Brehmenlerinin, Cukiyelerin, Yunan filozoflarının azap ve mahrumiyette olduklarını söyler (Rabbânî, mktp:237, 1998:90).

Yukarıda mürşid-i kâmilin vasıflarından bahseden Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi, bu özellikleri kendisinde barındıran bir mürşide rast gelindiğinde, herhangi bir şüphe

duymadan, zaman kaybetmeden ona intisâb gerektiğini söyler. Gönlünde sadece Allah'ın rızası olan sâlik, destur ve edeble mürşidin elini öper. Sonra ona kendisini kabul etmesi için rica ve niyazda bulunur. Saf ve temiz bir niyetle mürşidin huzurunda oturmalı, ondan gelecek olan emirleri can kulağı ile dinlemeli, ne buyrulur ise vakit kaybetmeden hakkı ile yerine getirmelidir (Nakşibendî, 1285: 8).

Mürşid-i kâmil, mürîdin kalbinin tasarrufunu eline alıp, mürîdi huzurundayken kalbine nazar edip bir müddet sonra ne zuhûr eder ise ona öylece inâbe verir. Mürşidin bu yöntem ile inâbe vermeye yetkisi yok ise o gece mürîdine istihâreye yatmasını tenbih eder. Kendisi de aynı gece Hz. Peygamber'e teveccühte bulunup “*Yâ Rasûlallâh! Şu isimde bir ümmetin inâbe ister, ona istihâre ısmarladım*” der. Hz. Peygamber'den gelen emir her ne olursa o şekilde inâbe vermesi gerekir. Şayet mürşid-i kâmil anlatılan bu iki yöntem ile inâbe vermeye muktedir değilse başka bir yol denemelidir. Bunlardan bir tanesi mürşidin de istihâreye yatmasıdır. İstihâresinin neticesi ne yönde olursa öylece inâbe verir. Bunun için mürîdini karşısına alır, diz üstü oturtur. Önce mürîdine teveccühü tarif eder, daha sonra kendi alnını mürîdin alnına dayar bu şekilde on veya on beş dakika teveccühte bulunur. Teveccüh tamamlandıktan sonra mürîdin elini kendi eli içine alarak(musâfaha) ona şu beş şartı yerine getirmesini telkin eder (Nakşibendî, 1285: 8).

1. Sürekli abdestli olmak,
2. Farz olan vakit namazlarını hiç terk etmeden zamanında eda etmek,
3. Daha önceden kılınmayan namazlar ve tutulmayan oruçlar varsa tamamını iade etmek,
4. Yalandan, gıybetten tam olarak ihtirâz etmek,
5. Kimsenin aleyhinde konuşmadan kendi hataları ve kusurları için af dilemektir.

Bu uyarılarda bulunduktan sonra mürîdin durumunu ve liyakatini gözeterek ona zikir için okuması gerekenleri emreder. Örneğin fethiyye, istiğfar, salât ü selâm, ism-i celâl gibi zikirleri tavsiye edebilir. Daha sonra Fetih Sûresi'nin onuncu âyeti “Onlar ki seninle biat ediyorlar ancak Allah ile biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Her kim sözünden dönerse kendi aleyhine olur her kimde Allah adına verdiği sözü yerine getirir ise kendisine büyük bir mükafât verilecektir.”okunarak sevabı peygamberlere, İslâm'a hizmet edenlere ve tarikat silsilesinde bulunan kişilere Fâtiha bağışlanır. (Nakşibendî, 1285: 9).

Mürîd yukarıda zikredilen şartları aksatmadan tam manası ile yerine getirmesi gerekir. Bunların haricinde namazlarını cemaatle eda etmeye rağbetli olmaya dikkat eder. Haricen mürîde lazım olan bir takım sünnet davranışlar vardır. Bunlar; teheccüd, işrak, kuşluk, tahiyat-ı mescid, salat-ı vudû, evvâbin gibi namazlardır. Bunlardan hangisi tavsiye edilirse eda edilmelidir. Sâlik bu nâfile ibadetleri yerin getirmesi halinde derecesini ziyâdeleştirir ve Allah'a olan uzaklığını da azaltır (Nakşibendî, 1285: 9).

Nâfile ibadetlerin kişiye uygunluğunun belirli dereceleri vardır. Bunlar arasında fethiyye-i şerîfin okunmasının ayrı bir ehemmiyeti mevcuttur. Mürîd kendisine fethiyye-i şerîfin okunma izni verilmişse, bu zikri her gün sabah namazını eda ettikten sonra okumalıdır. Ders olarak verilen diğer zikirlerin vakti, gecenin son üçte birlik kısmına tekâbül eder. Bu saatlerde yapılan dersler gecenin en faziletli kısmı olan teheccüd vaktine denk gelir. Verilen bu zikirlerin işrak vaktinde ve ikindi namazından sonra da yapılabileceği aktarılır. Kısacası mürîd için hangi vakit uygunsa o vakitte, tenhaca bir mahalde zikirlerini mütâlaa edebileceği beyan edilir. Bu zikirlerin ardından üç ihlâs bir Fâtiha-i Şerîf okunup sevabı ilk önce Hz. Peygamberin ruhuna, sonra nebîlerin, rasûllerin, hulefâ-i raşidînin, sahabenin, tâbiinin, müçtehid imamların, bütün ehlulâh olan veli kulların, son olarak da bütün mü'min ve mü'minâtın ruhlarına hediye edilir (Nakşibendî, 1285: 10).

Înâbenin tekâmü için son olarak ölüm düşünülür. Yani sâlik, çaresi olmayan bir hastalığa düştüğünü, can çekişme raddesine geldiğini tasavvur eder. Tüm zevklerden elini eteğini çekip ümidini yitirir. Ona çevresindeki yakınlarından ve uzaklarından fayda yoktur. Kefenlenip cenaze namazının kılındığını düşünür ve kabre konulduğunu hisseder. Üzerine toprak atılıp yalnız kaldığını, kendisi için sadece yüce Hakk'ın zâtından başka hiçbir şeyin olmadığını bilir. Bu düşünceler ile inâbe tamamlanır iken, mürîdin edebi mürşidinin huzurundaki edebi gibi olmalıdır. Bu tavır ile derslerini okumaya başlamalıdır. Mürîd derslerinde manevî bir zuhûrât yaşar ise bu durumu şeyhinden başkasına söylememelidir. Eğer mürşidi izin verirse başkasına da anlatâbilir (Nakşibendî, 1285: 10).

Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi konunun özetini şu beyitlerle îzah eder:

“*Li-muharririhî*

Âç gözüñ bâk âsımâna kîm nedir. Heb gelenler bu cihâna ândâdır.

Cümle gelmiş geçmişi seyr it tamâm. Hâsu âcma olânî gör ve's-selâm.

Ol kader inâm ü ihsân heb sana. Hakdan oldî eyleme vaktin hebâ.

Âç gözüñ bir hoşça fikir it ey civân. Geçdi ömrün havvâb ü gafletden uyân.

Kîr bu benlik bendinî ey havâce gel. Mürşide kûl ola kör itme cedel.

Cümle vârlıktan hâlas îtsûn seni. Tâ getûrub hakka yetûrsûn seni.

Nûriye gel Hakka vâsıl olasin

Bîhisâb inâme nâil olasin.”

Camîu'l-Usûl'de ise bir mürşid-i kâmile bağlanmanın dört cihetle gerçekleşebileceği anlatılır. Bunlardan maksadın bir kişiye veya o kişinin bedenine bağıllık olmadığına dikkat çekilir. Aksine mürîdi Hakk'a yakınlaştıracak olan veliye teslimiyetin öneminden bahsedilir (Gümüşhânevî, 1276: 61).

Mürşid-i kâmile intisâb yöntemlerinden birincisi, musâfaha suretiyle bağıllıktır. Bu yöntem, mürîde zikir çekmesi için Allah'ın isimlerinden bazılarının tavsiye edilmesidir. Mürîd bu tavsiyeleri ibadet gibi görüp yerine getirmek için gayret eder. İkincisi rivâyet suretiyle intisâb etmektir. Bu yöntem mürşid-i kâmilin irşâd seviyesinde kaleme aldığı eseri üzerinde çalışılmasıyla olur. Mürîd kitapta aktarılanların anlaşılması için çaba sarf edip, öğrendiği kadarıyla eserin fikirlerini hayatına tasdik eder. Bu yöntem tebberüken olup gönüllülük esası gözetilir. Üçüncüsü dirâyet yolu ile intisâbtır. Şeyhin bir eserini veya risalesini insanların anlaması için anlaşılır hale getirip incelenmesidir. Eser üzerimde çalışan kişi bu vesileyle bir nevi' intisâb etmiş olur. Dördüncüsü nefsin mertebelerini atlayıp, Allah'ın sıfatlarını müşâhede seviyesine gelip onda fenâ olmak için bir mürşid-i kâmilin dizinin dibinde ona tam bir teslimiyetle bağıllıktır. Zikredilen dördüncü yöntemde şeyhin sözlerine ve emirlerine riâyet etmek temel esastır (Gümüşhânevî, 1276: 61).

Bu yöntemler aktarıldıktan sonra Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî Efendi önemli bir tenkitte bulunur. Mutasavvuf görünümüyle meydanlara çıkan bazı kisveler, İslâm'iyetin

menfaati için çalışmış nice tarikleri yozlaştırılmışlardır. Müellif, İslâm'iyete hizmet etmek şöyle dursun en şiddetli bozgunun bu takiyyecilerden geldiğini söyler. Bunca olumsuzluklara rağmen hâlâ îtikadını ve saflığını bozmamış tasavvuf kolları îtimada şayan bir şekilde ayakta durmaktadır (Gümüşhânevî, 1276: 61).

Buna benzer bir eleştiri de Muhammed Nûrî Şemseddin Efendi'den gelmiştir. Her iki müellif te dîn-i mübîne hizmet etmekle kalmamış, bu yola çamur atmak isteyenlerle de mücadele etmişlerdir.

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi intisâbın farklı vechlerine değinerek bu durumun bir sisteme tâbî olmak ve irşâd etmekten ibaret olduğunu beyan eder. Bu mensubiyet ister bir duâ okuyarak veya sevgi besleyerek olsun ister ki Allah'ın esmâlarından birini okumakla olsun ikisinin derecesi de aynıdır. Şâzeli (k.s) bu durum hakkında: *“Bir kişi bizim okuduklarımızı anlattığımız şekilde okursa bizim hissettiklerimizi oda hisseder. Bize zuhur olunan durumlar ona da olur. Yani o bizim emrimize riâyet ederse bizde ona şefkat eder onun merhametine vesile oluruz.”* der (Gümüşhânevî, 1276: 61-62).

İnâbe gerçekleşmesi için mutlaka mürşidi görmek veya onunla aynı ortamda bulunmak şart değildir. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi'ye göre mühim olan onun hayatına ve tâbî olduğu sisteme uymaktır. Şeyh görülmeden de ona muhabbet ve sevgi beslenebilir. Vefat eden biri için de bu böyledir. Nasıl Hz. Peygamberi görmeden ona inanılıyor ve onun bıraktıkları ile amel ediliyorsa, inâbe de aynı şekilde gerçekleşir (Gümüşhânevî, 1276: 61).

Seyr ü sülûkün başlangıcı olan inâbe aslında bir âdâba ve intisâb edilen kişiye benzemektir. Mürîd intisâb ettiği kapıyı bir bekçi misali bekler. Allah'ın rızasının o kapıdan geleceğini bilir. Bu niyete sahip olmayan birisi için bütün kapılar aynıdır. Kaldı ki Allah'ın rızasına ulaşmak O'nun sevdiği kullarla beraber olmaktan geçer. Bir kimse Allah'ı arıyorsa önceden O'na ulaşmış kimselerin mihmandarlığından istifade etmelidir. Bilmelidir ki Allah'ın veli kullarına benzemek, dindarlıkta, ahlakta ve amellerde meydana gelir. İnsanı Allah'a ulaştırmada etkili olan kimselere şeklen benzemekte câizdir (Gümüşhânevî, 1276: 62). İslamiyetdeki örtünme emri de insanın Allah'a yakınlaşmasına vesile olur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *“ Ey sevgili Muhammed, eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına dışarı çıkarken üzerlerine örtü almalarını söyle. Bu onların tanınmalarını ve incitilmemelerini sağlar. Allah en iyi bağışlayan ve merhamet edendir.”* (Ahzab, 33:59). Örtünmek Allah'ın

emri olmakla beraber İslâm'ın da bir sembolüdür. Bir dînin gerekliliklerinin yerine getirilmesi kadar onun temsil edilmesi de önemlidir.

Öncelikle bu iki eserde seyr ü sülûke girmek isteyen birisi için bir mürşid-i kâmile tâbî olmak gerektiği belirtilir. İnsan hayatının her aşamasında yeni durular ve eylemler karşısında sergilediği tutumlar yetikin değildir. Bundan dolayı karşılaşılan yeni durumlara bir alışma evresi ayırmalıdır. Yani kişinin üzerindeki cehaleti ve tecrübesizliği atması için veya olgunluğunu sağlaması için gerekli olan stajın yerine getirilmesidir. Usta-çırak veya öğretmen-öğrenci ilişkisi gibi normal bir durum olup, tasavvuf literatüründe “*mürîd-mürşid ilişkisi*” olarak bilinir. Bu birlikteliğin başlangıcı *Miftahu'l-Kulûb*'da “inâbe” kavramı ile karşımıza çıkarken, *Câmiu'l-Usûl*'de “intisâb” kavramı olarak görülür.

Anlatılan konunun ana temaları ortak olmakla beraber kullanılan yöntemlerde bazı farklılıklar görülür. Yukarıda da geçtiği üzere ilk farklılık, konun başlığı aynı anlama gelen farklı kavramlarla müsemma edilmesidir. Seyr ü sülûkdeki ilk bağlılığın yapılış şekli *Miftahu'l-Kulûb*'da teferruatlı bir şekilde anlatılır. Yani bir şeyh arayan ve onu bulan sâlik için yapması gerekenler adım adım anlatılıp, uygulanması gereken hususlar etraflıca tenbih edilir. İnâbe esnasında bir takım rumuzlar ve davranışlar karşımıza çıkar. Örneğin; mürîdin alnını şeyhinin altına dayaması, mürşid mürîdin elinin kendi eline alıp musâfaha şeklinde tutması, kibleye müteveccih bir halde dizleri birbirinin dizine değip oturmaları inâbe esnasında yapılan uygulamalardandır. Lâkin *Câmiu'l-Usûl*'de buna benzer sembolik davranışlara çok yer verilmemiştir. *Câmiu'l-Usûl*'de bağlılığın dört farklı yöntemle gerçekleştirileceği zikredilir. Bu yöntemlerden dördüncüsü *Miftahu'l-Kulûb*'daki inâbeye benzer. Bu benzerlik mürîdin mürşidi vesilesiyle seyr ü sülûk mertebelerini aşmasıdır. Yani bir kitaba veya vefat eden birine yapılan intisâb gibi değildir. *Câmiu'l-Usûl*'de bu dört farklı yöntemin olması da iki eser arasındaki farklılıklardan bir tanesidir. Kısacası *Miftahu'l-Kulûb*'ta inâbenin bir yöntemi detaylı bir şekilde anlatılırken, *Câmiu'l-Usûl*'de dört farklı yöntem yüzeysel olarak îzah edilir. İki müellifimiz bu konuda şeyh görünümüyle yalancı insanlarla Allah dostlarının ayırt edilmesi için gerekli olan bilgileri aktarırlar. Buna ek olarak İslâm'ın bu nevi' kişilerden çok zarar gördüğünü söyleyerek onarlı eleştirmekten de geri kalmazlar.

3.1.3. Teveccüh

Bir yöne veya duruma yönelmek, yöneltmek gibi anlamında kullanılan teveccüh (Mutçalı, 1995: 965; Maksudoğlu, 2015:416; Karşlı, 2012: 675), Tasavvuf literatüründe,

şeyhin manevi yetilerini sâlikin kalbine yöneltmesi ve aktarmasıdır (*Ve-ce-he* kelimesi ve kullanımlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Zebîdî, 2001: 536-540). Bu durum mürîdin manevi olarak güçlenmesinin ve verimliliğinin artırılması için yapılan bir aşılama yöntemidir. Aslında mürîdin rûhânî kapasitesinin güçlendirilmesidir. Bu vesile ile mürîd mürşidine benzeme olanağı elde eder, onun özellikleriyle muttasıf halle gelmiş olur (Cebecioğlu, 2009:274).

Miftâhu'l-Kulûb'da dört bölüm bulunur, bunlardan ikinci kısmı bâb-ı evvel olarak isimlendirmektedir. Müellifimiz bu bölümü kendi içinde dörde ayırmaktadır. Bu taksimlerden ilki "Teveccüh ve Râbita" başlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki bahis seyr ü sulûk geleneğinde kullanılan bir yöntem olması ve konunun ihtivası bakımından benzerlik arz etmektedir. Muhammed Nûrî Efendi esrinde bu iki başlığı merbut olarak tek çatı altında değerlendirmektedir. Lâkin bu çalışmada konular ayrı ayrı ele alınıp incelenecektir.

Tasavvufta asıl olan derinleşmektir; bir mertebe kendinden önceki için bâtın iken kendinden sonraki mertebe için zâhir olabilmektedir. Bu durum tasavvufun konularına ve yöntemlerine de yansımaktadır. Teveccüh ve râbita başlıklarında bu bâriz bir şekilde görülür. Teveccühün uygulanması kişilerin durumlarına göre farklılık gösterir. Buradaki farklılığı belirleyen unsur, mürîdin seyr ü sulûkteki konumudur. Müellifimiz mürîdlerin durumlarını *mübtedî, mutavassıt ve müntehî* olarak tasniflendir (Nakşibendî, 1285: 11). Yani mürîdin liyakatine göre teveccühün edilmes de değişir. Bu durum Abdullah-ı Dihlevî'nin meşhur üç makamı ile örneklendirilebilir: "*ilme'l-yâkîn, sâlikin kalbinde nûr ve sır hâsıl olmasıdır. Ayne'l-yakîn, sâlikin kalbinde huzurun peyda olması ve Allah isminin müsemmasına teveccühün hâsıl olmasıdır. Hakka'l-yakîn ise Allah isminin mefhumunda fâni olmak ve Allah'ın sıfatları ile sıfatlanmaktır.*"(Dihlevî, 2015: 355). Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi de teveccühün katmanlarından bahsederek, onun sâlikin menfaati için aşması gereken bir merdiven olduğunu ifade eder.

Bazı kaynaklara bakıldığında teveccühün sâlikin mânevi olgunluğunun gelişmesine yardım eden bir yöntem olduğu görülür. Bu yardım, mürşid-i kâmilin bir doktor gibi mürîdinin hasta kalbini manevi bir ameliyatla tedavi etmesi gibidir. İnsanın kalbi ilk yaratıldığında temiz ve nûranî bir biçimde yaratılmıştır. Ama zamanla insan kalbi bir takım günahlarla kirlenir, paslanır ilk anki saflığını kaybeder. Bu işin ehli olan mürşidler teveccüh vasıtası ile tekrardan o kirli kalbi tasfiye ve tezkiye ederek aslına çevirirler (el-Hüseyni,

2019:137). Sâlikin teveccühüne devam edip velâyet mertebesine ulaşabilmesi mümkündür. Bu mertebede devam eden mürîdin mülk ve melekût âleminde tasarruf edebilmesi kolaylaşır (el-Hânî, 2011: 217).

Yukarıda zikredildiği gibi *Miftâhu'l-Kulûb*'da teveccüh ve râbîta ikinci bölümün ilk kısmını oluşturan konulardır. Müellif teveccühün tanımını yapmadan, kısımlarından bahsederek konuya giriş yapar. Bu kısımlar da kendi aralarında mübtedî, mutavassıt ve müntehâ sâlikin durumlarına göre üç türe ayrılır. Bu üç türün de kendi aralarından üç farklı yönelişi vardır. Bunlardan ilki mübtedî sâlikin teveccühünün birinci yöneliştir. Mürîd kibleye dönük halde şeyhin huzurunda diz dizemiş gibi oturur. Mürîd kalbini bir tekneye veya başka bir kaba kıyas edip, şeyhinin kalbini ise bir derya misali görüp o deryanın altına kalbinin dolmasını diler. Bu yöntem ile kalbini mürşidin feyz-i ilâhisinden doldurmaya gayret eder. Teveccühün bu ilk kısmı en az on beş, ortalama otuz dakika, en fazla bir saat yapılması tavsiye edilir. Mübtedî sâlikin teveccühünün ikinci yöneliş, şeyhini bir çadıra benzetip, kendini o çadırın içinde oturur halde tasavvur etmesidir. Cevâib-i erbasından şeyhinin feyz-i ilâhisini akıyor gibi görür. Kendisini bu hissiyatlarda tutup çadırın içinde durmalıdır. Üçüncü yöneliş, mürîdin şeyhinin rûhânîyetini bir azîm derya, kendisini ise bir katra misali hayal etmesidir. O deryanın içinde gark olmuş bir halde teveccühünü gerçekleştirir. İşte bu üç vecihten hangisi sâlik için kolay ve uygun ise onu benimseyip ekkal, evsat veya ekser vakitler tayin edilir. Bu zaman diliminde kibleye dönük bir oturuş ile kendisine verilen zikirlerle ve teveccühe sebat etmelidir. Hâsıl olan sevabı ise *Fâtiha* deyip duâsını okur (Nakşibendî, 1285: 11).

Teveccühün ikinci yöntemi, mutavassıt (orta derece) sâlik için olandır. Bu da kendi arasında üçe ayrılır. Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi, mutavassıt sâlikin teveccühünün birinci yönelişini şu şekilde yapıldığını aktarır. Sâlik şeyhinin huzurundaki edebiyle, dizlerinin üzerine oturur vaziyette kendini onun yanında hisseder. Bu halde iken şeyhi onu Rasûlüllah'ın huzuruna götürür. Mürîd bu düşünceler ve hislere kâni' olmalıdır. Ancak kendisini mürşidinin hırcasının altına olduğunu hissederek, cevâhirlerle süslü yüksekçe bir kürsüde Hz. Peygamber'in oturduğunu, sağında ve solunda çâr-ı yâr-i güzîn efendilerimizi görür. Bu halde en az on beş dakika, ortalama otuz dakika, en fazla da bir saat kadar teveccüh etmelidir. İkinci yöneliş, mürîdin şeyhini bir çadır misali bilip, her yönden kendisini sardığını tasavvur etmesidir. O kendini tam tesettürlü bir insan gibi her tarafını kaplayan elbise içinde kaybolmuş gibi düşünür. Bu durumda dört yandan feyz-i ilâhinin aktığını duyar.

Hal böyleyken şeyhiyle beraber enbiyânın efendisi Rasûlüllâh'ın nûrlu huzuruna çıkarlar. Yukarıda anlatıldığı üzere Hz. Peygamberi süslü yüksekçe bir kürsüde oturur halde, sağında ve solunda bütün nebîleri ve resulleri görür. Şeyhi bile Rasûlüllâh'a teveccüh ederek, altınoluklardan akan nûrların şeyhin kalbine ilâhî feyizler olarak geldiği hisseder. Bu duygu halinde edebini hiç bozmadan çeyrek, yarım ya da bir saat kadar teveccüh etmelidir (Nakşibendî, 1285: 13). Üçüncü yöneliş, mürîd şeyhinin rûhânîyetini bir denize benzeterek, kendisini o denizde yok olan bir damla olarak görmesiyle gerçekleşir. Bu halde şeyhi ile beraber Rasûlüllâh'ın huzuruna varırlar. Hz. Peygamberi dahi tüm mevcûdâtı kuşatan bir deniz olarak düşünür. Onun sağında ve solunda nebîleri ve resulleri göremesiyle, şeyhinin denizinin Rasûlüllâh'ın denizinde gark olmuş bir damla olduğu hisseder. İşte böyle bir halde huşu', huzur ve samimi bir edeple çeyrek, yarım ya da bir saat kadar teveccüh etmelidir. Zîra bu makama *fenâ fi'ş-şeyh* makamı denilir (Nakşibendî, 1285: 13).

Üçüncü tür yöntem olan müntehî (son derece) sâlikin teveccühü de kendi arasında üçe ayrılır. Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi, müntehî sâlikin teveccühünün birinci yönelişini şu şekilde ifade eder. Daha önce de anlatıldığı gibi, sâlik şeyhinin huzurunda takındığı edeple dizlerinin üzerine oturur vaziyette kendini huzurdaymış gibi hisseder. Rasûlüllâh'ı (s.a.v) arada bir perde olmadan gördüğünü hissettiği anda fenâ fi'r-Rasûl mertebesine adım atmış demektir. Ancak bu mertebede mürîd teveccühünde şeyhini eksik etmemelidir. Fenâ fi'ş-şeyh makamı vesilesiyle Rasûlüllâh'ın (s.a.v) makamında olduğunu anlar. Hz. Peygamber (s.a.v) bu biçareyi şekilsiz ve yorumsuz olarak Allah'a vâsıl eder. İkinci yöneliş, sâlik çadırın içinde etrafının sarıldığı teveccüh durumu burada da devam eder. Mürîd şeyhinin kimliğinde yok olarak, bu haldeyken Rasûlüllâh'ı bilâ hicâb müşâhade eder. Hz. Peygamber'in kalbinden şeyhinin kalbine altınoluktan akarcasına ilâhî feyizlerin dolduğunu da görür. Sonra hem kendisi hem de şeyhi bu ilâhî feyizlerin etkisinde yok olur. Bu haller içinde çeyrek, yarım ya da bir saat kadar teveccüh eder. Üçüncü yöneliş, kısaca ikinci tür yöntemin üçüncü yönelişindeki gibi uygulanır. Sâlik için amaç Rasûlüllâh'ın huzurunda, Rasûlüllâh'ın kalbini bütün âlemi kuşatmış bir deniz olarak bilip, şeyhini, kendisini ve bütün mevcûdâtı o denizde yok olmuş varsaymaktır. Bu haldeyken çeyrek, yarım ya da bir saat kadar teveccüh eder. Bu mertebede sâlike fenâ fi'r-Rasûl makamı ihsân olmuş demektir (Nakşibendî, 1285: 13).

Bu makama yükselen kişi için “Rableri, onlara tertemiz şarabı içirmiştir.” (İnsân 76:21) âyetinin mazharına ulaştığı ve bu mazhariyetin de Hz. Peygamber’in (s.a.v) nûru olduğu beyan edilir (Nakşibendî, 1285: 14).

Müellifimiz Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi, âdeti üzere her konuyu bir şiirle veya bir beyitle tamamlar. Bu konunun sonuna şu dizeleri eklemiştir:

“*Beyit*

Bîlûram ki senî haksın

Kamû âlem bütûn sensin

Îkî cihânda sultânısın

Şefâa’t Ya Rasûlullâh

Senî bûlân bûlûr hakkı

Seni gören görür hakkı

Hakikat ma’denî sensin

Şefâa’t Ya Rasûlullâh.”

3.1.3.1. Câmiu’l-Usûl’de Mürşidin Teveccühleri

Bu konu *Miftâhu’l-Kulûb’deki* gibi teveccühün yapılış şeklinden ziyâde teveccühün mâhiyetinden ve faydalarından bahseder. Bundan dolayı konular birbiri ile alakasız görünse de aslında *Miftâhu’l-Kulûb* teveccühün pratik boyutunu ele alırken *Câmiu’l-Usûl* teveccühün anlam boyutunu anlatır.

Bu anlam boyutu seyr ü sulûkteki sâlikin karşısına iki vechle çıkar. Bunlardan ilki, Kâbe’nin, Kur’â’ın ve namazın hakikatlerinden oluşan ilâhi hakikatler tarafıdır. İkinci vecih ise enbiyânın hakikatlerinden ibarettir. Sâlik bu iki yolun hangisinden yürüyeceğine kendisi karar veremez, bu karar mürşidinin ihtiyarına bağlıdır (Gümüşhânevî, 1276: 262)

3.1.3.2. İlâhi Hakikatler Dairesinde Teveccühler

Mürşid ilâhi hakikatlerden biri olan Kâbe’nin hakikati tarafından mürîdine yöneldiğinde, Allah’ın azâmetinin ve yüceliğinin görüleceğine işaret eder. Seyrine bu taraftan devam edenler ‘zât murâkabesi’ni yerine getirirler. Kendisine murâkabe edilen zât ise Allah’tır. Bu kudsî makamda ihsân olunan bir takım hediyeler vardır. Bunlar kişinin kemâlâtını sağlayan yokluk ve ebedilik ihsânlarıdır. Müellif, renkli teveccühün yüceliğinin sınırı olmadığını, ziyâde üstüne ziyâde olduğunu ifade eder (Gümüşhânevî, 1276: 262-263). Renkli teveccüh, derece bildiren bir ifadedir.

İkinci taraf olan enbiyânın hakîkatleri, ilâhi hakîkatlere göre daha az tecellilerin görüldüğü renksiz teveccühlerden ibarettir. Buradan maksat âlem-i emirde bulunan nispetlerin idraki meselesidir. Bu makamda sâlike fenâ ve bekâ hali ihsân olunur. Bu iki tarafın letâfetleri ortak olurken kemâlât nispetindeki renkleri birbirinden farklıdır. Bu farklılığın sebebi ise sıfat ve şuûnât (haller) mertebesinin (İlâhi hakîkatler tarafında var olan ihsânlar) idrakinin daha zor ve güç olması iken, fenâfillâh ve bekâbillah mertebesinin (Enbiyânın hakîkatleri tarafında var olan ihsânlar) idrakinin daha kolay olmasıdır. Sâlik ilâhi hakîkatler tarafından velâyetinin kemâlâtını tamamlar iken, enbiyânın hakîkatleri tarafından nübüvvetin kemâlâtını tamalamış olur. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi, bu iki kemâlâtın -sûret bakımından dahi- bir ilişkisinin olmadığını altını çizer (Gümüşhânevî, 1276: 264).

Teveccühten maksat kişinin elde ettiği ihsânlar sayesinde eşyanın hakîkatinin nispetine ermektir. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendiye göre, bu hakîkatın geldiği tarafı bilmek de önemlidir. Çünkü kemâlâtın *fevkânî* (âlem-i emre ait tecellilerden olan zât makâmı) olduğunun bilinmesi tecellinin dâimi olduğunun işaretidir. Bundan anlaşılmalıdır ki, tecelli eğer fevkânî ise zât mertebesinden dışarıya çıkamaz. Yani eşyanın sınırları biliniş hakîkatinin anlaşılması olduğu görülür. Bu durum müellif tarafından deniz dalgalarına benzetilmektedir. Dalga ne kadar hareket eden bir şey olsa da denizin dışına çıkmaz. Burada müellif, akılın tek başına bu konuyu anlamaktan âciz olduğuna dikkat çeker. Hatta bu gibi konuların anlaşılması ve idrak edilmesi bir mürşidin teveccühüne bağlı olduğu da söyler (Gümüşhânevî, 1276: 264).

3.1.3.3. Kur'ân Hakîkatlerinde Teveccüh

Mürşid Kur'ân hakîkatleri penceresinden sâlike teveccühte bulunduğu zaman, sâlike bir takım sırların kapıları açılır. Bu sırlar Allah Teâla'nın azim ve büyük çadırı altında sâlike kuşatmasıyla başlar (Burada kullanılan "çadır" benzetmesi *Miftâhu'l-Kulûb'da* da kullanılmaktadır). Sâlikin Kur'ân hakîkatleri sırlarına erişmesini sağlayan unsur Kâbe'nin hakîkatlerine vâsıl olmasından kaynaklanır. Bu mertebede sâlikin üzerinde bir kuşatma meydana gelir. Bu kuşatma Allah'ın yaratılmış olan her şeyi kuşatmasına benzer. Bu benzetmenin yapılmasından maksat ise sâlikin Allah'ın saltanatının ve azâmetinin karşısında darlığına işarettir (Gümüşhânevî, 1276: 265).

Kur'ân hakikatleri makamına ulaşan kişi, O'nun bânını idrak etmeye başlar. Bir harfinin manasını anladığında, Onu denizlerin coşkuluğu ve enginliği gibi görür. Burada tuhaf bir nükte vardır. O da, Kur'ân-ı Kerîm'deki zıt görünüşlü nehiyeler, birbirine benzeyen muhtelif emirler, bir yandan celâlî bir yandan cemâlî sıfatlar, incelikler gibi Allah'ın kudretini ve hikmetini sergileyen ilâhî bir hitabın olmasıdır (Gümüşhânevî, 1276: 265). Bunun yanı sıra Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî Efendi, Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan kıssaların ve peygamberlerin hayatlarından verilen örneklerin cahil insanların cehaletten kurtarılmasını ve hidâyete vesile olmalarını sağlayan şeriat esasları olduğunu söyler (Gümüşhânevî, 1276: 266).

Bununla beraber Kur'ân-ı Kerîm'i okuyan kimsenin lisanını meyve ağacına benzeterek, onu hakıyla okuyanın azalarının dahi dile geleceği ifade edilir. Müellifin dikkat çektiği önemli bir nokta ise Kur'ân'ın hakikatlerine ulaşmak demek, yalnızca O'nun genişliğinin ufak bir parçasını müşâhede edilmesidir (Gümüşhânevî, 1276: 266).

3.1.3.4. Namaz Hakikatlerinde Teveccüh

Kur'ân hakikati teveccühünden sonra, mürşidin namaz hakikatleri dairesinden sâlikine teveccühde bulunmasına sıra gelir. Namaz hakikatleri makamında, namazın varlık hakikatinin anlamı idrak edilir. Bu duruma nâil olan bir kimsede şerh-i sadır olgunluğu yaşanır. Burada birçok ilme vâkıf olunmakla beraber yalnızca Allah'ın zâtının müşâhede edilmesi mümkün değildir. Zirâ Allah'ın Zât-ı İlâhî'sini yalnızca kendisi bilir (Gümüşhânevî, 1276: 266).

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî Efendi, teveccühler vesilesi ile ulaşılan makamları birer iltifat olarak görür. Bu iltifatlar içerisinde namaz hakikatlerini de bir lütuf olarak değerlendirir. Seyrini bu makamda gerçekleştiren kimse Allah'ın zâtını değil, O'nun iltifatlarının çokluğunu murâkabe eder (Gümüşhânevî, 1276: 267). Bu makamda sâlik namazların zevkine varmaya başlayınca kıldığı namazları hep bu şekilde edâ eder. Sanki âhiret neşesini tadıyor, gönlü manevi hazlarla doluyor gibi hissedeceği ifade edilir.

Müellif burada namazın rükûnlarının hakikatlerinden bahsederek, namaz esnasında yapılan her bir eylemin ne anlam ifade ettiğini beyan eder. İftitah tekbiriyle kaldırılan ellerin iki cihana ait bütün arzulardan berî olduğunu ifade eden bir rumuz olduğu aktarılır. Kişi Allah'tan gayri her şeyi elinin tersi ile arka tarafa iter. Her şeyin mâliki olan Allah'ın huzuruna “*Allâhu Ekber*” diyerek durur. Bu duruş O'nun karşısında âcizliğin ve fakirliğin

bir temsilidir. Kur'ân okumaya başlayınca sanki Allah'ın huzurunda, O'nunla konuşuyormuş gibi duruşunu ve okuyuşunu düzeltir. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi, yapılan bu kırâatı Tur-u Sîna'da Hz. Musa ile Allah'ın konuşmasına benzeter (Gümüşhânevî, 1276: 267). Sâlik kırâatını bitirip rükûya varırken bir huşûu hisseder, bu his Allah'a olan yakınlığından kaynaklanır. Ona daha da yaklaşmak için her şeyden vazgeçip rükûya eğilir bambaşka âlemlere dalarak tesbih duâlarını okur.

Daha sonra bu iltifatlar karşısından Allah'a şükür etmekten kendisini alamayarak "*Semiallâhü limen hamideh*" diyerek ayağa kalkar. Rükûdan sonraki doğruluğun hikmeti ise, sâlikin küçüklüğün ve tevazuluğun zirvesinin bir göstergesi olarak nefsinin yerden yere vurmasıdır. İbadetler arasından en çok zevk alınan kısım secde ânıdır. Secdenin kutsallığını aklın kavrayabilmesinin âciz olduğu ifade edilir. Kur'ânda bu hususa şu âyet işaret eder: "Sen secde et ve Rabbine yaklaş." (Alak, 96:19). Sâlik secdede maksadına ulaşıp "*Allahu Ekber*" diyerek alnını secdeden kaldırır. Namaz esnasında söylenen bu tekbirler, ibadet edilmeye layık O'ndan büyük bir varlık bulunmadığına işaret eder. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi, yapılan ibadetlerin hakkıyla yapılmadığına dikkat çekerek, bu iki secde arasındaki oturuşu Allah'a layık kulluk edememenin ezikliği ve burukluğu olarak açıklar. Tesbihlerin okunmasından sonra, Tahiyât için oturulur. Namaz vesilesiyle Allah'a yakınlaşmanın iltifatı için tehiyyeler ile şükredilir (Gümüşhânevî, 1276: 268). Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'e salât ve selam getirmenin sebebi ise, var olan her şeyin O'nun sayesinde yaratılmasından dolayıdır. Hz. İbrahim'e salât ve selam getirmenin hikmeti ise namazın İbrahimiyyet makamı olarak seçilmesinden kaynaklanır (Gümüşhânevî, 1276: 269).

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi, namazın hakikatlerine vâsıl olabilmek için onun edeplerine riâyet etmek gerektiğini îtinâyla söyler. Bunlar arasında namazdayken gözün "*kıyâmdayken secde edilecek yere, rükûdayken ayakların üzerine, secdede burnun iki yan tarafına, oturuş halinde kucağa veya uylukların üzerine*" (Gümüşhanevi, 2005:290) bakması gerektiğini ifade eder. Namaz esnasında gözün kapatılmaması ve okunan kırâatın tecvîd kurallarına göre okunması gerektiğini de ifade eder (Gümüşhânevî, 1276: 270).

3.1.3.5. Mukaddes Ma'bûdiyyet Teveccühü

Mürşid sâlikine ilâhî hakikatlerin sonu olan sırf mukaddes ma'bûdiyyet dairesinden teveccüh ettiği vakit, ona ayağındaki bağları çözdürüp, âcizliğinin en derin noktalarını

hissettirir (Gümüşhânevî, 1276: 270). Bu makamda sâlikin seyri sona erer. Bundan sonra sâlik yoluna nazar ederek devam eder. Mürşid bu makamda mürîdine teveccüh ettiğinde sâlik kendi nefsin görür. Şayet bu makamda gördüğü yerlere seyr etmek isterse oralara gidemez. Anlar ki burası sırf mukaddes ma'bûdiyyet makamıdır, burada seyr etmek mümkün değildir. Lakin yalnızca nazar yoluyla seyrin gerçekleşebileceği aktarılır (Gümüşhânevî, 1276: 271).

Sâlik bu makamda “*Lâ Mâ'bûde İllâllâh*” hitabının sırrına vâkıf olur. Müellif, Allah'tan başka ibadet edilmeye layık bir varlığın olmadığını açıklar. O “*Nasıl olur da yaratılmış olan yaratıcı makamına geçer*” diyerek durumun ehemmiyetine dikkat çeker. Bu makama erişen kişi şirkin her türlüünden uzak olup, kulluk ile ilâhlığın arasındaki ilişkiyi ve farklılığı tam manasıyla kavrar. İbadetin ise sadece Allah için yapılacağı bildirilir (Gümüşhânevî, 1276: 271). Böylece ilâhî hakikatler makamının ihsânlarına vâkıf olunur.

3.1.3.6. Enbiyâ Hakikatleri Dairesinde Teveccühler

Nebîlerin hakikatleri, Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ, Hz. Muhammed ve Hz. Ahmed aleyhüsselâmın hakikatlerinden oluşan teveccühlerdir. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî Efendi, ilâhî hakikatler makamında ilerlemenin sâlikin faziletine bağlı olduğunu söylerken, enbiyâ hakikatleri makamında ilerlemenin şartı, sâlikin muhabbetinin derecesine bağlı olduğunu ifade eder.

Bununla beraber, mürşid mürîdine Hz. İbrahim'in hakikati cihetinden teveccühte bulunduğu zaman, mürîd ile Allah arasında mahbûbiyyet ve dostluk hâsıl olur. Lâkin Hakikat-i Muhammediyye ve Hakikat-i Ahmediye makamından teveccühte bulunduğu zaman ise zâti bir muhabbetin hâsıl olacağı söylenir (Gümüşhânevî, 1276: 272).

3.1.3.7. Mürşidin Sırf Zâtî Mahbûbiyyet Teveccühü

Mürşid sırf zâtî mahbûbiyyet dairesinden teveccühte bulunduğu zaman, sâlikin vazifesi olan murâkabeyi ve zikirleri yapması gerekir. Bu makamın iltifatı Mûsâviyyat hakikatinin kaynağıdır. Ayrıca Zât'a mahsus olan sevginin makamı da burada bulunmaktadır. Hakikat-i Mûsâviyye'nin vesilesi dostluk olup iltifatı sevgidir (Gümüşhânevî, 1276: 273).

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî Efendi, nübüvvet, risâlet ve ülü'l-azim gibi mertebelerin velâyetinin kazanılmasını Allah (c.c) ile dost olmaya bağlar. Büyük

peygamberler de Allah'a dost olmuşlar, bu vesile ile O'nun sevgisini kazanmışlardır (Gümüşhânevî, 1276: 273). Bu makamda şahsi bir durum cereyân etmektedir. Hz. Mûsâ'nın irâdesi dışından dilinden şu ifadele aktarılır: “Ey benim Rabbim! Kendini göster de Sana bakayım.”(Â'raf, 7:143). Buradaki dostluğun kaynağı mahbûbiyyet makamında meydana gelmesinden kaynaklanır (Gümüşhânevî, 1276: 274). Allah ile Mûsâ (a.s.) arasında meydana gelen muhabbetin kaynağı O'nun zât-ı ulûhiyyetine mahsus olan bir meziyettir. Allah yarattıklarından hiçbir şeye muhtaç değildir. Lâkin kaynağı Zât-ı Ulûhiyyet'inden olan muhabbetini peygamberlerine ve kullarına vererek onlarla bir alış veriş içinde olur. Böylece Hz. Mûsâ (a.s.)'nın gönlünde oluşan muhabbetin sırrı anlaşılmaktadır. Kur'ân'ın bazı âyetlerinde Mûsâ (a.s.)'nın dostuna sığındığına dair örnekler geçmektedir: “Bu ancak senin bir imtihanındır”(Â'raf, 7:155), “...beni öldürmelerinden korkuyorum” (Şuarâ, 26:14), (Gümüşhânevî, 1276: 274).

3.1.3.8. Mürşidin Hakikat-i Muhammediye Teveccühü

Mürîd Hakk'ın dostluğuna layık olduktan sonra, sıra mürşidin hakikatlerin hakikati olan Hakikat-i Muhammediye cihedinden teveccüh etmesine gelir. Sâlik bu makama Allah'ın Rasûlüne olan sevgiyi murâkabe etmekle başlar. Bu sevginin oluşmasına sebep olan durum Allah'ın onu kendisine dost kabul etmesinden kaynaklanır (Gümüşhânevî, 1276: 274).

Hakikat-i Muhammediye dâiresi olarak nitelendirilen bu makamda hususi bir durumun olduğu söylenir. Bu da iki ayrı halin bir arada görülmesidir. İlki, fenâ halinin olması diğeri ise bekâ halinin görünmesidir. Sâlikin Hakikat-i Muhammediye makamında bulunmasının kaynağı Allah'a dost olmakla beraber, o dostluğa uyum sağlamasından geçer. Bu durum sâlikin Resûlullah ile beraber olmasını ve birleşmesini kolaylaştırır. Kişi Hz. Peygamber'e tâbî olması vesilesiyle Hakikat-i Muhammediyeye vâsıl olur (Gümüşhânevî, 1276: 275).

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi, Allah'ın Rasûlü'nün hakikatini bütün muhabbetlerin kaynağı olarak görür. Muhabbetlerin tamamının O'nun sevgisi sayesinde meydana gelebileceğini ifade eder. Buna örnek olarak Ahmed Farûkî Serhendî'nin şu ifadelerini gösterir: “*Ben Allah Teâla'yı Muhammed (s.a.v)'in Rabbi olduğu için çok seviyorum*” (Gümüşhanevî, 2005:295). Bu ifadelerin maksadı Hz. Peygamber'e (s.a.v) benzemenin ve O'na tâbî olmanın nispetine işaret etmesidir. Son olarak Gümüşhanevî

Efendi, Kur'ân'a ve sünnete uymanın gerekliliğini bildirerek konuyu neticelendirir (Gümüşhânevî, 1276: 275).

3.1.3.9. Mürşidin Hakikat-i Ahmediye Teveccühü

Hakikat-i Mûsâviyyet makamındaki mahbubiyet ile Hakikat-i Ahmediyye makamındaki mahbûbiyetin birbirinin benzeri olduğu ifade edilir. Mürşid Hakikat-i Ahmediyye dairesinden teveccühte bulunarak sâlikin yapması gereken zâtî murâkabeyi emreder. Bu makamda sâlikin mahbûbiyyet derecesi gelişir (Gümüşhânevî, 1276: 276).

Zâta mahsus olan mahbûbiyyetin anlamı, mahbûbun güzelliğine ve zâtına ait olan sevgidir. Bu durum, haz, neşe ve dostluktan meydana gelmektedir. Bu makama ait olan salavat sâlikin terakkîsine vesile olmaktadır. “*Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve eshâbihi eżzalü salâvatüke adede ma'lûmâtike vebârik vessellim.*” (Gümüşhânevî, 1276: 276).

3.1.3.10. Sırf Zât'a Olan Muhabbetin Teveccühü

Seyr ü sulûkün bu kısımlarında Rasulullâh'a ve diğer nebîlere ait olan hakîkatlere yer verilmeyeceği bildirilmiştir. Bu makamda mürşid teveccühünü sırf zâtî olan muhabbet dairesinden mürîdine yöneltir. Mürîd yapması gereken murâkabeyi ise bu yönde yapar. Yine bu makamda maddî renklerden soyutlanma, bâtınî, gizli nispetler ve farklı sırlar gibi ihsânlar görülür.

Bu mertebenin *lâ-teayyün* makamına daha yakın olduğu ifade edilir. İmam-ı Rabbani'ye göre mânânın evveli, *lâ-teayyün* makamına dâhil olan manadır ki, o da muhabbetin ortaya çıkmasıyla gerçekleşir. Bu durum Hakikat-i Muhammediyye içinde değerlendirilmiştir (Gümüşhânevî, 1276: 276).

3.1.3.11. Mürşidin Lâ-Teayyün Dairesinden Teveccühü

Mürşid *lâ-teayyün* dairesinden teveccühte bulunur. Bu makam risâlete ait makamlardan olup, burada nazarî seyir durumunun olduğu söylenir. Lâkin bu makamın nazarının ne şekilde ve ne tarafa olduğunu yalnızca Allah'ın Resûl'nün bileceği aktarılır (Gümüşhânevî, 1276: 277).

3.1.3.12. Mürşidin Seyf-i Kâtî Dairesinden Teveccühü

Mürşidin seyf-i kâtî dairesinden teveccühte bulunmasıdır. Bu makama seyf-i kâtî denilmesinin sebebi: “*Sâlik ayağını bu makama basınca, keskin bir kılıçla varlığını keserek, mânâsından ayırır ve vücudunun mânâsından arta kalan kısmını yok eder. Yalnızca vücuda ait isimle eser kalır*” (Gümüşhanevi, 2005:296). Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi, bu makamın derecesinin velâyet-i kübrâ'nın hizasında olduğunu da ifade eder (Gümüşhanevî, 1276: 277).

3.1.3.13. Mürşidin Kayyûmiyyet Dairesinden Teveccühü

Mürşidin seyf-i kâtî teveccühünden sonra sıra kayyûmiyyet dairesinden teveccühüne gelir. Kayyûmiyyet makamı Ülü'l-Azîm derecesinde bulunan peygamberlere ait bir makamdır. Allahu Teâlâ bu makamın ihsânını ikinci bin yılın yenileyicisi olan Ahmed Farûkî Serhendi (ö.1034/1624)'ye, O'nun mânevî evlatlarına ve halifelerine vermiştir. Nitekim buna ek olarak bu makama ulaşanlardan biri de Abdullah Dehlevî'nin olduğu zikredilir (Gümüşhanevî, 1276: 278).

Bu makamın dikkat çeken en önemli unsuru, bu mertebeye ulaşan bir kimse için herhangi bir mürşidin teveccühüne ihtiyaç duyulmamasıdır. Yani Allah kayyûmiyyet saltanatını kime ikrâm ederse, o kişi bir teveccüh yardımı almadan bu makamda seyredebilir. Ona yardım eden Allahu Teâlâ'dır. Müellifimiz bu makamın sırlarının dil ile anlatılmasının çok güç olduğunu ifade ederek, bu makama ulaşan zâtın şerefine yüceliğini anlatmakta dilin âciz olduğunu beyan eder (Gümüşhanevî, 1276: 278).

3.1.3.14. Mürşidin Oruç Hakîkati Dairesinde Teveccühü

Mürşid-i kâmil kayyûmiyyet dairesinin teveccühünü tamamladıktan sonra, sıra oruç hakîkati dairesi teveccühüne gelir. Oruç hakîkatinin mertebesi Kur'ân hakîkati mertebesinin hizasında bulunur. Mürşid ölçü ile ifade edilemeyecek kadar küçük bir merhamet ve himmet ile mürîdine teveccühte bulunur. Bu makamın sırlarını aklın kavraması mümkün olmayıp, sâlik için çok derin mânevî zevklerin görülmesi tâbîdir. Bu makamda seyreden sâlikte hususi bir yokluk görülüp, onun dibi olmayan bir denize daldığı söylenir. Müellif, bu halin açıklanabilmesinin ve anlatılabılmesinin mümkün olmadığını da altını çizer (Gümüşhanevî, 1276: 278).

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi anlatılan bu teveccühlerin, tarîkat makamlarındaki manevi yolculuğun îzahları olduğunu söyler. Bir kimse kendisine verilen ihsânlar karşısında hayatının tamamını şükür ederek geçirse bile bu lütufların karşılığını hakkıyla eda edemeyeceği ifade edilir. Lütufların şükürlerini sağlayacakta yalnızca Allah'tır (Gümüşhânevî, 1276: 279).

Bu iki esrin teveccüh konusunda birtakım benzerlikleri ve farklılıkları bulunmaktadır. Teveccüh bahsi *Miftâhu'l-Kulûb'da* sade bir şekilde anlatılmıştır. Burada teveccühün kolay bir iş olduğu anlaşılmamalıdır. Teveccüh başlı başına tarîkata giren bir kişi için yapılması ve hakîkatinin kavranılması güç olan bir uygulamadır. Öyle ki Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi'nin kullandığı yöntem okuyucular için hem bir teşvik hem de bir kolaylık alâmetidir. *Câmiu'l-Usûl'de* ise teveccüh daha ağırlıklı ve derin anlatıldığı için okuyucuyu yormakta ve kavramayı zorlaştırmaktadır. Ama eserin maksadı okuyucuyu yormak değil, aksine konunun ehemmiyetine ve zorluğuna dikkat çekerek, muhatabın liyakatine göre bu eseri tercih etmesinin gerekliliği anlaşılmalıdır.

Miftâhu'l-Kulûb'da kullanılan rumuzlar ile *Câmiu'l-Usûl'de* kullanılanlar benzer niteliktedir. Örneğin, mürîde bir teveccüh ihsân olduğunda, kendisini denizde bir damla gibi varsayması durumu bunu destekler mahiyettedir. Burada bir kuşatmadan söz edilerek kişinin âcizliğine vurgu yapılmaktadır (Gümüşhânevî, 1276: 264-Nakşibendî, 1285: 13). İnsan yaşamış olduğu durumu veya hissiyatını aktarırken, herkes tarafından bilinen örneklerle kıyas yapar. Yoksa soyut olan durumların îzahı pek mümkün olmaz. Bu durumdan kaynaklı farklılıklar da iki eserde göze çarpmaktadır. Yani kişisel tecrübelerin aktarılması –konu aynı olsa bile- bunların kaleme alınması ve anlatılması esnasında ayrışmalar görülür.

Teveccüh konusunda en dikkat çeken nokta ve en büyük ayırım konunun mahiyetinin ve durumunun îzahı kısmındadır. *Câmiu'l-Usûl'de* teveccühün tam manası ile ne işe yaradığı, mürîde ne gibi faydalarının olduğu ve yapılan ibadetlerden maksadın ne olduğu aktarılmaktadır. *Miftâhu'l-Kulûb'da* ise teveccühün uygulanış şekli, teveccühte ulaşılan mertebeler ve bu mertebelerden elde edilen ihsânlardan bahsedilerek konu neticelendirilmiştir. Buna ek olarak Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi, teveccühün iki yönlü olduğunu ifade etmiştir. *Câmiu'l-Usûl'deki* bu iki yönlü teveccüh *Miftâhu'l-Kulûb'da* bulunmamakla beraber, teveccühün kişilerin derecelerine göre değiştiği ifade edilmiştir.

3.1.4. Râbîta

Arapça bir kelime olan *Râbîtanın* çoğulu *revâbîtdir*. Anlamsal açıdan ise iki şeyi ipte birbirine bağlamak, bağ, alaka, ilişki, münâsebet ve sevgiyle bağlılık gibi anlamlara gelmektedir (Ayrıntılı bilgi için bk. Zebîdî, 1980: 300-303; Uludağ, 2002; Cerrâhî, 2013; Ergin, 2006; Cebecioğlu, 2004).

Tasavvufî bir terim olarak *ribât* ile aynı kökten türeyen *râbîta* hakkında Arvasî (1974) “*Îlâhî-Zâtî sıfatlarla tahakkuk etmiş ve müşâhade makamına varmış bir kâmil ve mükemmele kalb bağlayıp, huzur ve gıyabında o zatın sûretini hayal hazinesinde muhafaza etmekten ibarettir.*” şeklinde açıklamalarda bulunurken; aynı konu hakkında bir risale kaleme alan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (v.1242/1826) ise “*Mürîdin fenâ fillah makâmna ulaşmış olan şeyhinin suretini hayâlinde saklamak sûretiyle onun rûhâniyetinden feyz almak ve istimdâd dilemekten ibârettir.*” (Bağdâdî) şeklinde izâhadde bulunmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’de ise *râbîta* kelimesi ile ilgili olarak aynı kökten türeyen *ribat* ve *murabata* kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. (Âl-i İmrân 3:200; El-Enfâl 8:60). Bu anlamlar, sınırlarda düşman gözetlemek, nöbet tutmak, emirleri yerine getirmek gibi manalara işaret etmektedir (Sühreverdi,1993). Kalb “Halk âlemi” ile “Emir âlemi” arasındaki irtibatı sağlamasından dolayı *ribât* ismiyle de bilinmektedir. Zîra tasavvufda “Nazargâh-ı İlâhî” olarak kabul edilen kalbin içine dünyalık bir şeyin girmemesi için onun her şeyden önce muhafaza edilmesi gerekmektedir (Gündüz, 2007).

İnsan model aldığı kahramanların, liderlerin ve başarılı buldukları fertlerin olumlu etkileri sayesinde karakterini güçlendirmek ister. Bu durumun kökeninde insanın rol model aldığı kişiye benzeme isteği vardır. Birilerine benzeme yöntemi sayesinde kişi kendi kültürünü ve olgunluğunu geliştirmektedir. Kültürlerin ve karakterlerin oluşumuna etki eden bu olgu hemen hemen her toplumda görülmektedir. Hristiyanlar Hz. İsa ve azîzlerini, Eski Yunan toplumu Elen Kahramanlarını, Yahudiler Hz. Musa’nın ve haleflerinin meziyetlerini kendilerine örnek şahsiyetler olarak tayin etmektedirler.

Kültürler arasında ortak bir özellik gibi görünen bu durum, Tasavvuf ilminin bir usûlü olan “*râbîta*” ismiyle karşımıza çıkmaktadır. *Râbîta* İslâm âlimleri arasında zaman zaman tartışmalara konu olsa da Tasavvuf ilminde özel bir terbiye metodu olarak kullanılmaktadır.

“Onlar öyle kimselerdir ki görüldüklerinde Allah hatırlanır.” (İbn Mâce, Zühd, 4119) hadisinde her dâim zikir ile meşgul olan kimsenin durumunun bile Allah’ı hatırlattığı görülmektedir. Zîra Allah ile irtibat sağlamanın en mühim yollarından birisi zikirdir. Çünkü zikir, zikreden zikredilen dışındakileri unutması olarak tarif edilir (Tenik, Göktaş, 2014: 267). Mürîd de her dâim râbîta halindeyken Allah’ı görüyormuş gibi nefes alıp vermektedir. “Kişi sevdiği ile beraberdir.” (Buhâri, Edeb, 92) hadisi gereğince sâlik şeyhinin simâsını hayalinde canlandırmaya gayret göstermelidir. Mürşidini dâima zihinde tutmalıdır ki onun ahlakı ile ahlaklanmalı ve onun vasıfları ile vasıflanmalıdır. Bu kademeye ulaşan sâlik, *fenâ fi’ş-şeyh* mertebesine ulaşmış sayılmaktadır. Ayrıca *fenâ fi’ş-şeyh*, *fenâ fi’allah* makamının başlangıcı olarak bilinmektedir. (el-Hânî, 2011:180). Erzurumlu İbrahim Hakkı (v.1194-1780) yaptığı açıklamalarda râbîtanın kıymetini, onun en değerli madenden daha yüksek bir mertebede olduğunu söyleyerek ifade etmektedir (Hakkı, 1981:766). Ayrıca O, râbîta esnasında sâlikin her dâim edeb üzere ve her zaman, her yerde, her amelde mürşidini görür gibi olması gerektiğini şu dizeleriyle anlamaktadır:

KITA

“Sûret-i şeyhi dilde yazsa mürîd

Buna olan ana da hâsıldır

Lik terk-i edeble zâil olur

Ol sebebden ziyâde müşkildir.” (Hakkı, 1981:766).

(Mürşidin suretini mürîd kalbine naksetse, ona gelen buna da gelir/ Lâkin edeb terk edilirse bu haller ziyan olur, bundan dolayı pek zordur bu yol.)

KITA

“Sırrı-ı rişte-i devleti ey bîrâder ele al

Bu umr-i girân-mâyen-i az itme hayâl

Dâyim kamû yerde kâmu işte kâmu hâl

Ân yârını gönlün gözün andan yana sal.” (Hakkı, 1981: 766).

(Râbîta devletinin sırrına vâkıf ol ey kardeş, bu zor ömür sermayeni az hayal etme, dâimaher işte, her yerde her an, sevgiliyi an, gözünü ve gönlünü ondan tarafa sal.)

Kısacası kendisine râbîta yapılan mürşid-i kâmil, Hz. Muhammed’in gerçek varisi ve icazetlisi olmalıdır. Bundan dolayıdır ki mürîd şeyhinin huzurunda takındığı tavrı, onun

gıyabında da sergilemelidir. Bu durum aslında râbitanın muhabbet kaynaklı olduğunu göstermektedir. Muhabbet râbitası müridin mürşidine olan sevgisi ve edebi ile oluşmaktadır. Bu hal üzere devam eden sâlik, mürşidinin boyası ile boyanır, onun halleri ile vasıflanır ve mürşid-i kâmil olma yolunda ilerleme kat eder (el-Hüseyni, 2019: 80).

Şemseddin Efendi râbita hakkında müstakil bir tanım yapmadan, râbitanın üç vech ile gerçekşebileceğini beyan etmektedir. Bu yönlerden ilki, seyr ü sülûke yeni başlayan sâlik için geçerlidir. Sâlik bulunduğu her yerde, şeyhinin eli her dâim elinin üzerinde olduğunu hissetmeli ve dâima şeyhinin huzurunda oturuyormuş gibi bir tavır sergilemelidir. Râbitanın ikinci vechi, düşünmelidir sâlik mürşidinin rûhânîyetini bir hırka veya cübbe gibi. Mürid o hırkayı bir peçe misali örtünüp her dâim üzerindeymiş gibi bir duyguya sahip olmalıdır. Râbitanın üçüncü vechi ise şöyledir, sâlik şeyhinin hırka-i şerifinin altında gizlendiğini ve dâima onunla beraber olduğunu tasavvur etmesiyle gerçekleşir. Burada sâlik uyumaya niyet ettiği zaman, sanki şeyhinin ayağına başını koyup öyle uyuyor gibi düşünmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. (Nakşibendî, 1285: 11).

Muhammed Nûrî Şemseddin Efendi râbita konusunu teveccüh konusu ile aynı başlık altında tetkik etmektedir. Bu başlıkta teveccüh kavramı daha derinlemesine anlatılır iken râbita kavramı yüzeysel olarak işlenmektedir. Müellifin ağdalı ve edebî bir dil kullandığı görülmekle beraber bu bahsi bir şiiri ile özetleyip bitirmektedir.

“Li-muharririhî

Ya Rasûlullâh cemâlin bînikâb gördüm bû gûn;

Hamdü lillâh nûr-i vechin bîhicâb gördüm bû gûn;

Çûnkî gark olmuşdû nûra ol mübârek kâmetin;

Bâkdığım ân çeşmi aldı berk-i envârın senin;

Gönlüm içre çûn kurûldî bir yûce dîvân amân;

Bir mücellâ hem mücevher kürsî dahî nâgihân;

Şâh-i kevneyn ol mücellâ kürsî üzre otûrur.” (Nakşibendî, 1285: 14).

Gümüşhânevi ise râbitayı tanımlarken “Şeyhinin sûreti, sîreti ve bilhassa rûhaniyetini hayalde kendisi ile birlikte muhafaza ederek, yanında bulunduğu zamanki edebe bürünmek” ifadelerine yer vermektedir. Uygulanmakta olan şekliyle râbita birkaç vech ile

icrâ edilmektedir. Mürîd, mürşidinin sûretini tam karşısında hayal ederek, onun iki kaşının arasına bakmalıdır. O, mürşidini bu haline ve sûretine teveccüh ederek onunla birlikte olduğunu zihninde canlandırmalıdır. Sâlik bu durumunu kendinden geçinceye kadar sürdürmelidir. Mürîd kendisini, mürşidin kıyafetleri ve duruşu içinde görmeli ve kendinden geçinceye kadar bu halini korumalıdır. Mürîd, mürşidinin sûretini ve rûhânîyetini karşısında görmeli ve onu kalbine kadar indirmelidir. Kalbini uzun bir dehlize benzeterek, mürşidini o dehlizde yürüyor ve kendisine doğru geliyor gibi tasavvur etmelidir (Gündüz, 2007: 23-53, Câmi‘u’l-usûl).

Râbitanın farklı yöntemlerle de uygulanabildiği aktarılmaktadır. Bunlar; ölüm râbitası, mürşide olan râbita ve râbita-i huzur olmak üzere üç tanedir. Ölüm râbitasında mürîd ölmeden önce ölme hissini elde etmeye çalışır. Mürşide olan râbita da ise ondaki feyzlerin mürîdin kalbine aktarılma amacı vardır. Sonucu ve en kâmil olan râbita-i huzur, kalbten her türlü havâtırın atılması ve tamamen muhabbetullahı bürünen bir kalb ile Allah’ın huzurunda bulunma durumunu muhafaza etmekten ibarettir (Gündüz, 2007: 23-53).

Gümüşhaneviye göre râbitanın üç çeşidi vardır. Bunlar: Mürşidin sûretini hayalinde tasavvur etmesi, mürşidin rûhânîyetini ve suretini kalbide hissetmesi, mürşidinin kıyafetlerini ve halini kendinde bilerek fenâ fi ‘ş-şeyh makamını kazanmaya çalışması olarak zikredilmektedir (Gündüz, 2007: 23-53.)

Bir usûl olaması bakımından iki kaynakta da râbita konusu ele alınmaktadır. Bu iki eserde râbitanın genel hatları anlatılmakla beraber küçük farklılıkların varlığı da göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki bahse konu olan kavramın tanımıdır. *Miftâhu’l-Kulûb*’da müstakil bir tanım yapılmadan konunun mahiyetine geçilmektedir. Lâkin *Câmi‘u’l-usûl*’de tanım yapılmaktadır. İkinci bir farklılık ise, *Câmi‘u’l-usûl*’de râbitanın çeşitleri aktarılmıştır. Lâkin *Miftâhu’l-Kulûb*’da böyle bir sınıflandırma yapılmadan konu neticelendirilmiştir. Kaynaklarda râbitanın bir yöntem olarak nitelendirilmesi ve kişinin olgunluğuna katkı sağlayan bir etken olarak vurgulanması onun benzerliklerine işaret etmektedir.

3.1.5. Latîfeler

Son derece ince bir mana ihtiva eden, anlaşılabilir lakin sözle anlatılamayan bir alâmet olan latifenin, naziklik, incelik, kibar olma gibi anlamları vardır (Uludağ, 2001: 227; Eğitim, 1996: 614). Tahânevî letâfetin dört türünün olduğunu aktarır: Bunlardan ilki, dokunmak ile ilgili duyum inceliği, küçük parçalara bölünme –bölünebilirlik-, kavuşmaktan aşırı

derecede etkilenme hali, birliktelik ve şeffaflık. Letâif dokunulan maddi bir unsur değildir. Gıdaların, letâfetin oluşmasına etki eden bir unsur olduğu da aktarılmaktadır. Hatta erbâin yapacak olanlara zeytin ve türevleri gibi yiyecekler yemesi tavsiye edilir (Cebecioglu, 2009: 398). Bazı sûfiler letâif hakkında, onun inceliğinden dolayı kalbe gelen bir alâmet, Allah ile birlikteliğin bir sembolü, akılda beliren ve zihinde parıldayan bir işaret olduğunu söylemektedirler (Erginli, 2006: 579). Kasvetlerin letâfete, ağırlığın hafifliğe dönmesi olarak da tasvir edilen letâfetin çok soyut bir şey olduğu şu dizelerde anlaşılmaktadır:

“Bir kadeh hâlis şarap içtik

Letâfette sanki hava gibiydi.

Kadehi boş ve doluyken tarttık

Aynı ağırlıkta geldi.” (Kaşânî, 2010: 400).

Mârifetullahın bilgisine ulaşma yolunda, kâmil bir mürşit vesilesi ile lütufların gerçekleşebilmesini bir hediye olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu vesile Muhammedî yola girmek ile mümkün olmaktadır. Bu mânâda gidilen yolların hiçbiri birbirinden farklı olmayıp gidişatta farklılıklar olabilir.

Muhammed Nûrî Şemseddîn en-Nakşibend Efendi *Miftâhu'l-Kulûb* adlı eserinde ve *Murakabe Risale*'sinde, Allah'ın rızasını kazanmak için çalışan bütün tarikatların hak olduklarını belirtmekle beraber onların aynı amaca hizmet ettiklerini de ifade etmektedir. Bunun yanı sıra tarikatların gayelerine ulaşmak için tercih ettikleri metotlar değişebilmektedir. Nefsin eğitilmesi cihedini tercih eden tarikatlar “*Tarîk-i Nefsânî*” yöntemini kullanır iken, ruhun arındırılmasını ve saflaştırılmasını isteyen tarikatlar “*Tarîk-i Rûhânî*” yöntemini benimsemişlerdir. Özellikle Nakşibendiye tarikatı terbiyecileri, kendilerine intisâb edenlerin yollarını Tarîk-i Rûhânî yöntemiyle düzeltmeye gayret ederler. Aslen ruhun tasfiye edilmesi durumunu benimseyen tarikatlar, nefsin de ruha tâbî olarak natıka nefsten kendi asliyesine rücu' edeceği söylenmektedir. Bazı tarikatlar ise nefsin mertebelerine itibar ederek Tarîk-i Nefsânî yöntemini kullanmaktadır. Ancak onlar amaçlarının ruhu asli olgunluğuna erdirmek olduğunun da altını çizmektedirler (Nakşibendî, 1285: 15).

Câmiu'l-Usûl'de ikinci bin yılın yenileyicisi olarak sıfatlandırılan Ahmed Farûkî ve onun takipçileri letâifi, insanı meydana getiren on letâiften ibaret olarak görmektedirler. Bu

on latifenin beşi *âlem-i emre*, beşi de *âlem-i halka* aittir. Âlem-i emrin makamı arşım üstünde olup âlem-i halkın makamı ise arşın altındadır. Bundan dolayı âlem-i emre âlî latifeler, âlem-i halka suflî latifeler denir. Âlem-i emri kalp, ruh, sır, hafî ve ahfâ oluşturur. Âlem-i halkı ise nefis ve *anâsır-ı erbaa* oluşturur. Anâsır-ı Erbaa insanın tâbiyatını oluşturan toprak, su, hava ve ateştir. Bunlar Allah'ın tedricen oluşturduğu lütuflardır. Lâkin âlem-i emr Allah'ın "OI" (Kün) emri ile zamansız olarak yaratılır (Gümüşhânevî, 1276: 238; Uludağ, 2001: 229).

Muhammed Nûrî Efendi'nin bazı eserlerinin ilgili bölümlerinde letâif-i seba'nın gerçekleşebilmesi için bir takım şartların ve edeplerin olduğunu görmekteyiz. Bu şartlar ve edepler hakkında yapıldığı takdirde bir sonucun elde edileceği anlaşılmaktadır. Müellifin *Miftâhu'l Kulub* ve *Murakabe Risalesi* adlı eserlerindeki letâiflerin ön şartları bildirilip asıl konuya geçilecektir.

Rûhânîyet metodunu kullanan bir mürşid-i kâminden inâbe istenildiğinde, ilk olarak o sâlikin istihâre yapması tavsiye edilir. Bundan sonra sâlikin kişisel bilgileri (adının ve dünyalık işinin ne olduğunu) sorularak devam edilir. Bu esnada onun mîzâcî, kabiliyeti ve tavrı anlaşılmalı çalışılır. Sonra mürşit Rasûlullah'a teveccüh ederek, kendisine gelen kişinin durumunu îzah eder ve inâbe vermek için müsaade ister. (Akçiçek, 2018, 155)

Hz. Peygamber (s.a.v), mürşidin kendisine danıştığı sâlikin durumunu meleklerden öğrenip "sadıktır" veya "yalancıdır" diye hüküm verir. Gelen sâlik eğer "sadık" birisi ise halvet yerine davet edilir, yüz yüze oturulur, bunlarla birlikte ona yerine getirmesi için beş şart buyrulur. Bu şartlar: *Yalan söylememek, gıybet etmemek (başkalarının aleyhinde bulunmamak), abdestsiz gezmek, beş vakit namazı vaktinde eda etmek, varsa kazaya kalan mefrûzâtı kaza etmek* olarak sıralanır.(Akçiçek, 2018, 156)

Bundan sonra sâlike zikredilen teveccühlerden hangisi kolay ve âsan gelir ise onu benimseyip o şekilde teveccühde bulunması gerektiği bildirilir. Şeyhinin izni ve icazeti ile temiz bir mahalde, kıbleye dönük bir şekilde iki dizinin üzerine oturarak teveccühüne yönelmesi gerektiği emredilir. Daha sonra teveccühünü hiç bozmadan, yüz defa istiğfar okuyup günahlarından affedilmeyi ve bağışlanmayı dilemesi emredilir. Buna ek olarak otuz kere de salavât-ı şerîfe okuması gerektiği îzah edilir.(Nakşibendî, 1285: 16)

Bu esnada sâlik zihnindeki zikrin feyzine mâni olan; hayır, şer, tüm ilişkilerden ve istek-arzularından soyutlanması gerekir. Mürîd kalbinin üzerinde nûrdan bir ism-i celâl

olduğunu tahayyül edip kalbini düşünmeli ve gözü kapalı olsa dahi görüyor gibi ona yönelmelidir. Bu arada sâlikin dilini damağına yapıştırması, dişlerini birbirinin üzerine koyması, gözünü yumması ve hissettiği duyguların eylemlerine mâni olması gerektiği emredilir. (Nakşibendî, 1285: 16)

Câmiu'l-Usûl'de letâiflerin sağlanması için birtakım şartlardan bahsedilip konuya geçilmektedir. Lakin bu şartlar *Miftâhu'l-Kulûb*'daki kadar sistemli değildir. Gümüşhanevî Efendi, Allah'ın insanı madden yarattığını ifade edip bu yatılışın bir lütuf olduğunu ve latîfelerin insan vücudunun farklı yerlerinde bulduklarını aktarır. Bir kişinin mürşid-i kâmile bağlanması Allah'ın inâyetine bağlıdır. Allah ihsân ve yardım ettiği kuluna, velisi vesilesiyle gerekli riyâzat, mücâhede ve tezkiye ile onun latîfelere erişmesini sağlar. Bu yola başlayan sâlike üç önemli vazife verilir. Bu vazifelerden ilki zikirdir. Mürşid tarafından verilen zikirler hakkıyla çekilmelidir. Sâlike verilen ikinci vazife murâkabedir. Murâkabe Allahu Teâla'dan feyizlenmek niyetiyle sakince bekleme ve hangi feyz arzu ediliyorsa onu düşünme işidir. Tasavvuf ehli her makam için murâkabenin gerekli olduğunu ifade eder. Bu durumun önemini belirtmek için, zikirsiz yapılan murâkabeden fayda görülür iken, murâkabesiz yapılan zikirden fayda görülmez denilmektedir. Sâlike verilen üçüncü vazife râbitadır. Râbita, sâlikin şeyhinin sûretini her an ve her yerde zihninde tasavvur etmesi ve düşünmesidir. Bu durumun ileri seviyeleri şeyhin sûretini her şeyde görmektir. Buna fenâ fî'ş-şeyh denilir. Râbita sayesinde sâlik acâyip ve garip durumları görmeye başlar (Gümüşhanevî, 1276: 238-239).

Miftâhu'l-Kulûb'da sâlike şeyhinin rûhâniyetini göz önünde tutup onu aklından çıkarmama gibi tavsiyeler verilir. Bu eylemler neticesinde belirginleşen durumların zuhûratının gerçekleşmesi insan vücudunda çeşitli organlarla betimlenmiştir. Kalp bir çam kozasına benzetilerek, mahallinin sol memenin iki parmak altında olduğu bildirilir. Bu esnada sâlike, kalbin üzerinde yazan ism-i celâli görüyormuş gibi olması gerektiği söylenip, gördüğü o ismi de üç bin defa okuması tavsiye edilir. Sâlikin bu lafzın manasına hiçbir teşbihte bulunmadan teveccühünü yapması gerekir. (Nakşibendî, 1285: 16)

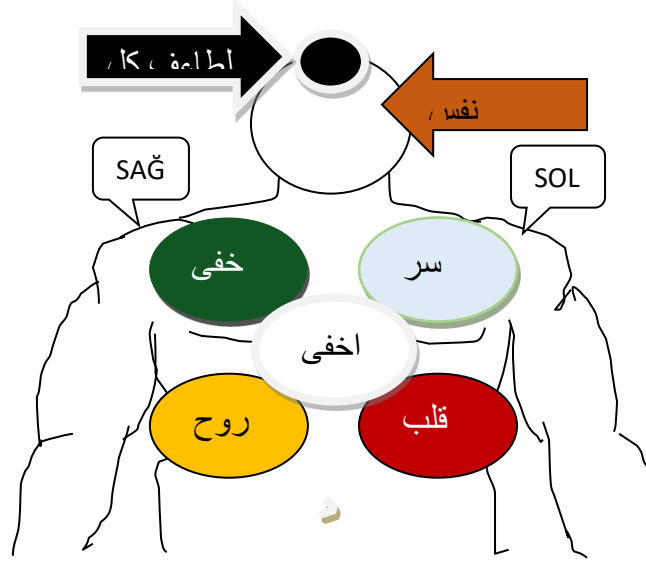
Teveccüh esnasında Allah'ın zâtı haricinde her şeyin unutulması gerektiği telkin edilir. Bu unutkanlık bir vesile niteliğinde olup “Unuttuğun zaman Rabb’ini hatırla” (Kehf, 18:24) âyetinin gerekliliğine erişmeyi sağlar. Sâlik bu anlatılanlar doğrultusunda yoluna devam edip zikrini sürdürür ise, zikir kalbine yerleşip mekân tutar, o zaman kalp asıl olan sıfatına ulaşır ilk günkü haline dönmüş olur. Sâlikin bu mertebenin gerekliliklerini hakkıyla

yerine getirdiğinde, akik renginde saf ve temiz bir halde olan kalbin nûrunu temâşâ edebilir (Nakşibendî, 1285: 17).

Sâlikin bu esnada görmüş olduğu saf ve temiz olan zuhûrat sayesinde kalbe hükmetmekle beraber bundan sonra istese de kalbin zikrine engel olamaz. Bu durum “*veled-i kalb*” olarak bilinmektedir. Kalpte meydana gelen zuhûrâtın farklı alâmetleri olabildiği bildirilmiştir. Bu farklılıklardan bazıları, güneşin doğduğu ve battığı anda bir kırmızılık gibi veya büyük akik renginde bir kapı gibi olduğu zikredilmektedir. (Nakşibendî, 1285: 17)

Kalpte meydana gelen olayların neticesinde mürşidin mürîdine birtakım tembîhâtları vardır. Sâlik kendisine zuhûr eden şeylerin şaşkınlığına kapılmamalıdır. Bu gelen şeylere sahip çıkarak şeyhi hariç kimseyle paylaşmamalıdır. Zikir çekmekten ve tefekkür etmekten kendini alıkoymamalı, tam bir gayret ile çalışmalarına devam etmelidir (Nakşibendî, 1285: 17)

Letâif-i seba' en dışta kalbin varlığı, en derinde ise letâif-i küllün varlığı ile tasavvur edilmektedir. Bu yedi letâifin yeri Mir Muhammed Nu'mân tarafından insan vücudunun çeşitli yerlerine tayin edilmiştir. Kalb latîfesi süveydâ ismiyle müsemmâ olup iki parmak ölçü birimi ile sol memenin altındadır. Ruhun mekânı iki parmak ölçü birimi ile sağ memenin altındadır. Sırrın yeri iki parmak ölçüsü ile sol memenin üstünde, hafnin yeri iki parmak ölçü ile sağ meme üzerindedir (Osman Türer'in yazdığı Dia maddesinde hafnin yeri ile değerlendirmesini yaptığımız eserlerdeki hafnin yerini uyuşmamaktadır). Ahfânın yeri iki meme ortasında bulunur iken, nefsin letâifinin yeri kaşların ortası, letâif-i küllün yeri alın ortasındaki perçem olarak aktarılmaktadır. Letâifler seviyelerine göre dış tarafta olan letâif iç tarafta olanın zâhiri olur iken, iç tarafta kalan letâif dıştaki letâife nazaran bâtın olduğu bildirilmektedir (Türer, 2003).



Latâifelerin insan vücudundaki konumları beyanındadır.

Letâif bahsi bir kutsî hadise dayandırılarak realitesi temellendirilir. “Dikkat ediniz, cesetde bir kalb vardır. Kalbin içinde bir fuad vardır. Fuâdda dahi sır vardır. Sırda dahi hafi vardır. Hafide dahi ahfâ var... İşte ben o ahfâyım.” *Miftahu'l-Kulub*’da aktarılan bu hadis letâif mertebelerinin dayanağı nitliğindedir (Nakşibendî, 1285: 18).

Ruh

Sâlik, kalbin aslî haline dönmesi için gerekli uygulamaları yapıp neticeye ulaştıktan sonra, durumunu şeyhine îzah edip şeyhinin de izni ile zikrini ruh tarafına yöneltmesi gerekir. Ruh iki parmak ölçüsü ile sağ memenin altında bulunmakla beraber, asfar olarak nitelendirilen ruhun nûrunun açık sarı olduğu bildirilir (Nakşibendî, 1285: 17).

Sâlik zikrine ara vermeden belirlediği teveccüh yöntemi ile kalp için gerekli olan zikre başlamalıdır. Kalp için gerekli olan zikir üç bin âdet olup bu zikri çektikten sonra, teveccühünü bozmaksızın sağ memenin altında bulunan ruh için çekilmesi gereken zikre geçmelidir. Mürşd mürîdine ruh için ise beş yüz kere ism-i celâl zikrini çekmesi gerektiğini emreder. Ruhun nûrunu temâşâ ettikten sonra ruh da asli safiyetine döner. Mürîd bu durumu şeyhine bildirip ruh için bâtın olan sırta geçmesi gerektiğini bildirilir (Nakşibendî, 1285: 17).

Sır

Mürşidin izni ve icâzeti ile ruhtan sırra geçen sâlikin mesuliyeti biraz daha artar. Sır iki parmak ölçü birimi ile sol memenin üstünde bulunmakla beraber ak olarak isimlendirilen sırrın nûrunun beyaz renkte olduğu nitelendirilir. (Nakşibendî, 1285: 17)

Mürşid mürîdnine, âdeti üzerine benimsediği teveccüh yöntemi ile teveccühte bulunduktan ve onun süresi tamamlandıktan sonra sır için zikre geçebileceğini bildirilir. Kalb için üç bin, ruh için beş yüz ismi-i celâlleri zikrettikten sonra, sır için dahi, sırra dönük bir şekilde beş yüz ism-i celâl zikrini çekmesi gerektiği emredilir. (Nakşibendî, 1285: 17)

Sâlikin çektiği zikirler sır ile birleşerek nûrunu ortaya çıkarır, neticede sır dahi asli halini bulur. Bu halde devam eden sâlik kendisine zuhûr eden durumları şeyhine îzah ederek gerekliliklerini yerine getirir. (Nakşibendî, 1285: 17)

Hafî

Sâlik yine mürşidinin izni ile zikrini sır tarafından alıp hafî tarafına yöneltir. Hafî iki parmak ölçü birimiyle sağ memenin üstünde bulunmakla beraber zümrüt olarak sıfatlandırılan hafînin nûrunun yeşil renkte olduğu nitelendirilir.

Hafî zikrini yapacak olan sâlik, âdeti olan teveccüh yöntemi ile teveccühte bulunur. Teveccüh süresi tamamlandıktan sonra; kalbin üç bin, ruhun beş yüz, sırrın beş yüz ism-i celâlleri okuması gerekmektedir. Bunların haricinde hafî için hafî tarafına teveccüh halinde beş yüz ism-i celâl zikrini çekmesi gerektiği buyrulur.

Bu şekilde zikrine devam eden sâlik, hafînin nûru olan yeşil nûru gördüğünde, hafî dahi kendi asli haline döner. Bu durumları şeyhine arz eden sâlik, şeyhinin izni ile bir sonraki letâif için hazırlanması gerektiğini bilir. (Nakşibendî, 1285: 18)

Hafî latifesine kavuşan sâlik, hafînin nûru olan yeşil rengi gördüğünde artık ilme'l-yakîne sahip olduğu aktarılmaktadır. Âyet-i kerîmede “Çünkü o sırrı da bilir, gizlinin gizlisini de. O öyle bir Allah’tır ki, ondan başka ilah yoktur.”(Ta-Ha, 20: 7, 8). Âyetin mânâsı doğrultusunda hafî makamında bulunan sâlik için yakîn ilmi hâsıl olduğu beyan edilmektedir (Akçiçek, 2018, 159).

Ahfâ

Mürşidin izni ile sâlik kendisini hafî tarafından ahfâ tarafına yönlendirir. Ahfâ iki parmak ölçü ile iki meme ortasında bulunmakla beraber onun nûru çok beyaz veya çok siyah olarak nitelendirilir.

Ahfâ zikrine başlayacak olan sâlik belirlediği teveccüh yöntemi ile teveccühüne devam eder. Bu teveccühü bozmaksızın ahfâ zikrine başlamadan evvel kalb, ruh, sır, hafî için gerekli olan ism-i celâllerin zikirlerini çektikten sonra ahfâ için de beş yüz ism-i celâl okuyarak ahfâ nûrunun zuhûruna erişmesi gerekir. (Nakşibendî, 1285: 18).

Ahfâyı da asli safiyetine kavuşturan sâlik, ahfâ cenûbundan gördüğü nûru şeyhine îzah ederek, şeyhinin izni ve icâzeti ile ahfâ tarafından nefis letâifî zikirlerine başlaması gerektiği emredilir (Nakşibendî, 1285: 18).

Nefs Latîfesi

Bu durumda, sâlik ahfâ tarafından nefis letâifî tarafına şeyhinin icâzeti ile geçebileceği nakledilir. Nûru turuncu olarak nitelendirilen nefsin letâifinin mekânı iki kaş ortasında bulunduğu bildirilmiştir.

Nefis letâifinin asli safiyetine dönmesi için gerekli olan zikirler sâlike telkin edilerek; kalbin, ruhun, sırrın, ahfânın ve hafînin zikirlerini okuyup, haricinde nefsin letâifî olan beş yüz ism-i celâli de okur. Bunun neticesinde nefis letâifî asli sıfatına rucû' edeceği îzah edilir. Kendisine görülen durumları şeyhine anlatan sâlike, letâiflerin sonuncusu olan letâif-i külle geçebileceği emredilir (Nakşibendî, 1285: 18).

Nefsin letâifine ulaşan sâlikin, fenâfî'ş-şeyh makamına erişebileceği bildirilmektedir. Yine nefsin letâifî makamında Hz. Peygaber'in görüneceği ve o makama sahip olan sâlik ile konuşacağı nakledilmektedir. Bu durum bazıları için ahfâ makamında da görülebileceği nakledilmektedir (Akçiçek, 2018, 159).

Küll Latîfesi

Bundan sonra, sâlik mürşidinin izni doğrultusunda letâif-i külle geçer. Letâif-i küllün mekânı alın ortasında bulunan perçem olarak adlandırılan yerdedir. Bu mertebeye ulaşan sâlik, okuyacağı ism-i celâliin celî bir hat ile yazıldığını görür.

Sâlike benimsediği teveccüh yöntemiyle devam etmesi gerektiği söylenir. Teveccühten sonra; kalbin, ruhun, sırrın, ahfânın, hafnin ve nefsin letâifinin zikirlerini yeterli derecede okuyarak bunların haricinde letâif-i kül için okuması gereken beş yüz ism-i celâli de okuması gerektiği buyrulur. Bu esnada sâlik, kendisini başından ayağına kadar tüm âzâlarını bir aynada gördüğünü hissetmelidir. Eğer sâlik gayretli ve istekli bir şekilde bu verilen vecibeleri hakkıyla yapar ve devam ettirir ise ihsânullahı mazhâr olacağı nakledilir (Nakşibendî, 1285: 18).

Bu mazhariyete eren kişinin bütün âzâları her dâim ism-i celâli okur. Hatta kişinin vücudunun parçalarından gelen bu sesleri işitmesinin mümkün olduğu söylenir. Bu durum “Hemen herşey, Allah’ı hamd ile tesbih eder.”(İsra, 17:44) âyet-i kerîmesi gereğince, yaratılmış olan her şey Allah’ı anmakla mükellef olduğu nakledilir (Akçiçek, 2018, 160). Sâlik bu hal ile her gün anlatılan usûle göre mütâlaasını ve gerekliliklerini yerine getirmelidir. Böylelikle kendi zikrinin sesi haricinde olan eşyaların zikrini de işitebileceği bildirilmektedir (Nakşibendî, 1285: 19).

Muhammed Nûrî Şemseddin Efendi, bu bahsin özünü eserinde şu mısralar ile kaleme almıştır:

*“Kalbim içre bir cevherden yapu
Gördüm anda bir kazıl yakut kapu
Girip anda ilerledim heman
Bir cevherden saray oldu ayan
Saru yakuttandır anın kapusu
Dürü safiden yapılmış yapusu
Orta yerde heman kurulmuş bir çadu
Kapusu ahdar zeberceddendirür
Çadırı da bir siyah nûr kaplamış
Nûr-ı Haktır gözler anı görmemiş*

*Girdim andan dahi, seyrettim heman
Bir aceb nûr var imiş onda nihan
Rengi turuncu idi kendisi nûr
Pek mücella bakmağa göz kamaşur
Gördüm anı geçtim ileru heman
Bir azim iklim göründü ol zaman
Dağ u sahra kasr u bünyanı anın
Cümle zikrullahı meğguldür hemin
Kim ki ister ol sulûkü seyr ede
Bu kitabı başına tac ede.”*

Câmiu'l-Usûl'de menziller olarak adlandırılan letâifler, nefis, kalb, ruh ve sır olarak sıralanır. Her menzilin sorumluluğu ve gerekliliği ilerledikçe artmaktadır. Sâlik bir menzilden diğerine geçerken çeşitli zorluklar ve engellerle karşılaştığı gibi bunlardan kurtulmanın yollarını da rehberinden öğrenir (Gümüşhânevî, 1276: 214).

Letâif menzillerinden ilki nefis menzildir. Sâlik bu yolda nefisini ıslah edebilmek için gerekli şartları yerine getirir. Nefis menziline ulaşan sâlik, ikinci makam olan kalb menziline geçer. Bu menzilin amacı kalbi tezkiye edip nûrlarla doldurmaktır. Bunu gerçekleştiren sâlik ruh menziline yükselir. Bu menzilde ruha ait olan hizmetler yerine getirilmeye gayret edilir. Bu gayret ruhun safileşmesini ve yakın nûru ile yavaş yavaş nûrlanmaya başlamasını sağlar. Allah’a olan yakınlık ruhun cilalanmasıyla gerçekleşir. Üçüncü menzilde meydana gelen ruhun tecelli ve tezâhürlerine sâlik akıl erdiremez. Bu makamda kişiye Allah’ın ihsânıyla nice makamlar seyrettirilir. Sâlik bu makamda bazı sırlar görür. Bu görüş güneş huzmelerine benzetilir. Güneşli ve açık bir günde güneş ışıklarının görünmesi gibidir (Gümüşhânevî, 1276: 214). Görünen bu manzaraların baş gözü ile görüldüğüne dikkat çekilir. Yine sâlik bu makamda bir takım sesler işitir. Sâlik gâibten gelen bu sesleri net bir şekilde duyar. Ruha ait olan bu sesler ilâhî değildir. İlâhî olmayan bu seslerden Allah’a sığınmak gerektiği tavsiye edilir. Bu menzilde Allah’a ait sırlardan bazılarının kokuları alınmaya başlanır. Bu duruma maruz kalan sâlik “*İşte bu Allah’tır*” diyecek duruma gelir. Yine Allah’ın yardımı ile sâlik bu gafletten kurtulur (Gümüşhânevî, 1276: 215).

Ruh menzili, sırrın kapısında duran bekçi misali gibidir. Ruha ait olan hakikatler anlaşılınca bu defa da sırrın hakikatleri anlaşılacak için çaba gösterilir. Sâlik tek başına sırr menzilineki eşyanın hakikatlerini anlayamaz. Her şeyi birbirine karıştırır. Yine Allah’ın yardımı ile bu menzildeki eşyanın hakikatlerini öğrenir ve ölümsüzlük kazanır. Sâlik bu makamın sonunda “*Allah’ım senden Sanayım. Senden başka bir şey görmüyorum*” der. Nebilerin varisleri, abdalları yolu olan bu yolun nimetlerinin zerresini bile anlamının mümkün olmadığı rivâyet edilerek konu neticelendirilir. (Gümüşhânevî, 1276: 216).

Öncelikle iki eserde de letâif konusuna geçilmeden önce bir takım şartların gerçekleşmesi durumundan bahsedilerek konuya giriş yapılmaktadır. Bu şartlar özlerinde aynı ama metod bakımından farklıdır. *Miftahu’l-Kulub*’da aktarılan şartların *Câmiu’l-Usûl’e* göre daha derinlemesine ve sistemli olduğu görülmektedir. Sıralanan şartların yerine getirilmesi amaca hizmet eden bir unsurdur. İki kaynakta da şartlar sağlandıktan sonra letâif bahsine geçilir. Letâiflerin belli başlı tanımları yapıldıktan sonra onların gerçekleşmesi meselesine değinilir.

Letâif konusunda iki eserdeki en büyük farklılık letâiflerin yerleri ve miktarları kısmındadır. *Câmiu’l-Usûl*’de menziller olarak da aktarılan letâifler; nefis, kalb, ruh ve sır

olarak dört bölümde tasnif edilir. Lâkin *Miftahu'l-Kulub*'da letâifler; *kalb, ruh, sır, hafî, ahfâ, nefis letâifi* ve *letâif-i küil* olmak üzere yedi başlıkta tasnif edilir. Bir kişinin bu letâif mertebelerinde ilerlemesi mürşidinin rehberliğine ve letâiflerin vecibelerini yerine getirmesine bağlıdır. İki kaynakta da bu gereklilik olarak görülmektedir.

Yapı bakımından birbirlerinin aynısı gibi görünen bu iki âdâb eserinde konular arasında küçük farklılıkların ve benzerliklerin olması tarikatların, şeyhlerin ve mürîdlerin insânî bir fitrattan kaynaklandığı bâriz bir şekilde görülmektedir. Bu farklılıklar arasına letâif menzillerindeki ritüelleri de eklemekte fayda vardır. Örneğin kalb menzilinde kişinin buradaki yükümlülükleri ve bu menzili aşmak için uygulaması gereken eylemlerde de farklılıklar görülmektedir.

3.1.6. Nefy u İsbât

Nefyi, Arapçada ihraç edilen, çıkarılan, kabul edilmeyen, inkâr edilen gibi anlamlara gelir (Mutcalı, 1995:907). Terim anlamı ise, muvahhidin kendini ortaya koymaktan nefyetmesidir yani benlik duygusunu ve nefsin tamamını kalbinden çıkarmasıdır. “*Ben, bana, beni, benimle, benim hakkımda, benden*” gibi ifadeler ne kadar dilden çıksa da gönülde bir benlik iddiasında bulunmamaktır (Erginli, 2006:599). İsbât zikri ile Hak teâlâ'nın varlığı ispatlanır ve O'nun sonsuzluğu düşünülür (el-Hânî, 2011:210).

Hâceler olarak isimlendirilen Naşkbendîliğin ilk dönemlerinden bu yana icra edilen *nefy u isbât* zikri *ism-i zât* zikrinden sonra geçilen hafî bir zikirdir. Kelime-i Tevhid olarak isimlendirilen ‘Lâ ilâhe illallâh’ zikrinin tatbiki şu şekildedir: “Lâ” harfi göbek altından beynin ortasına kadar getirilir, “ilâhe” kelimesi başın ortasından omuzun sağ tarafına indirilir, “illallâh” istisnası ise omzun sağ tarafından sanavberî olarak müsemma olunan kalbe vurulur (Çakır, M.Saki, 2013). Öyle ki vücudun tamamını etkiler hale gelen bu zikrin nefîysi “lâ ilâhe” ile yaratılan her şeyi nefy edilmesi ve o yaratılmış olanlara fânî gözü ile bakılmasıdır. “İllallâh” kelimesi ile Allâhu teâlâ ispat edilir ve sadece O'nun bekâsı tahayyül edilir (Dihlevî, A. 2015).

Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi, nefy u isbat zikrinin kelime-i tevhid olduğunu ifade ederek konuya başlar. Bu kelime-i tevhid ise üçe kısıma ayrılır. İlki bu yola yeni başlayan mübtedî sâlik içindir ki: “Lâ ma'bude illallâh”tır. İkincisi bu yolu yarılamış olan mutavassıt sâlik içindir: “Lâ maksude illallâh”tır. Üçüncüsü ise bu yolda sona varan müntehi sâlik içindir o da: “Lâ mevcude illallâh”tır (Nakşibendî, 1285: 19).

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi, sâlik zikretmesi gereken kelime-i tevhidin üç aşamasından bahseder. Bu makamda zikre başlayan mürîd yeni ise “Lâ ma‘bûde”, orta seviyede biri ise “Lâ maksûde”, son seviyeye ulaşmış biri ise “Lâ mevcûde”, şeklinde zikrini okuması gerekir (Gümüşhânevî, 1276: 72).

Nefy u isbat zikrinin gerçekleşmesi için bir takım şartların yerine getirilmesi gerekir. Bu şartlar *Miftâhu'l-Kulûb*’da şu şekildedir: Öncelikle bir alt makamda zikredilen yedi latifenin belirtileri zuhûr edilmelidir. Bu zuhûrât mürşide anlatıldıktan sonra sâlikin nefy u isbat zikrine geçmesine müsaade edilir. Bu zikrin yapılacağı ortamın ve giyilen kıyafetlerin temiz olmasına da dikkat çekilir. Sonra tenhaca bir yerde kibleye yönelmiş bir halde diz üstü oturulmalıdır. Sonra sâlikin benimsemiş olduğu teveccüh yöntemiyle yedi letâifin payı olan isim-i celâli okuyup bitirmesi gerekir. Zîra bu şartlar gerçekleştirilirse benimsenen teveccüh ile nefy u isbat zikrine geçilebileceği aktarılır (Nakşibendî, 1285: 19).

Câmiu'l-Usûl’de ise, vücudun bütün âzâlarının aynı anda zikretmesi olarak anlatılan zikr-i sultanî gerçekleştirildikten sonra, sâlike nefy u isbat zikrine geçmesi telkin edilir. Bazı mürşidler tarafından, vücut esmâsına mâni olacak maddi alakalar giderilip, o esmânın zikrinde boğulduktan sonra nefy u isbat zikrine geçilebileceği söylenir. Bazıları ise, beden zikrinin zevki tam manası ile gerçekleşince nefy u isbat zikrine geçilebileceğini söyler. Bazılarına göre de, kişi Allah’a yakınlık derecesine gelmesiyle nefy u isbat zikrine geçebileceği aktarılır (Gümüşhânevî, 1276: 72).

Nefy u isbâtın keyfiyeti iki eserde genel olarak aynıdır. Bundan dolayı burada ortak bir tarif yapılarak nefy u isbât zikri anlatılıp aralarındaki farklılıklara temas edilecektir.

- Gümüşhanevî’ye göre nefy u isbât zikrine başlamadan önce tam bir vukufiyet ve konsantre ile sâlikin bütün dikkatini ve şuurunu kalbine salması gerekir. Sonra aklına ve hatırına gelen bütün endişe ve fikirleri aradan çıkartmak için nefesini burnundan sonuna kadar vermesi gerekir. Bu uygulama zikrin semeresini elde etmeye mâni olan her türlü düşünceden kurtulmanın en muazzam yöntemidir (Gümüşhânevî, 1276: 72). *Miftâhu'l-Kulûb*’da zikirten önce böyle bir uygulamaya rastlanılmamaktadır.
- Sâlik zikre başlamadan önce nefesini hapseder ve “Lâ” kelimesinin Arapça halini göbeğinin üstüne yazılı olarak görmeli, “Lâ”nın bir dalını sağında, diğer dalını ise solunda hissetmelidir -Gümüşhanevî’nin eserinde böyle bir tasavvur yoktur. “Lâ” zikrini okurken, harfî göbeğinden beyninin ortasına kadar uzatmalıdır. Sâlik “İlâhe”

kelimesini okunurken “Lâ” kelimesi için beynin ortasına götürdüğü hattı, oradan sağ küreğin üzerine getirdiğini tasavvur etmelidir. Burada mübtedi sâlik için “Lâ ma‘bûde”, mutavassıt sâlik için “Lâ maksûde”, muntehî sâlik için “Lâ mevcûde” mülâhaza edilir -*Câmiu’l-Usûl*’de hat beynin merkezinden başın sağ tarafına veya sağ omuzun başına şeklinde aktarılmaktadır-.

- “İllallâh” kelimesinin okunuşuna gelince, bu kelimenin sağ omuzdan itibaren yazıldığını düşünüp, sanavberî (çam kozası) olarak resmedilen kalbe kadar geldiği tasavvur edilir (Nakşibendî, 1285: 20). Burada mühim bir fark, Gümüşhanevî’de “İlla” lafzı omuzun başından kalbe kadar getirilir. Burada istisna bildirildikten sonra “Allah” lafzı bütün kuvvet ile kalbin içine bırakılır (Gümüşhânevî, 1276: 72).
- Anlatıldığı şekilde yirmi bir nefeste altmış üç kelime-i tevhid okunur. Ve bu sayı hemen her gün tekrarlanır. Gümüşhanevî’de üç, beş, yedi, dokuz ilâ yirmi bir adede kadar okunur. Bu miktar tamamlandıktan sonra “Muhammed’ün Rasûlullâh” zikri akla getirilmelidir (Bu zikir Şemseddîn Efendi’ye göre Allah’a vuslat için bir vesiledir). (Nakşibendî, 1285: 20).
- Nefes bırakılırken “*İlâhî ente maksûdi verızake matlûbî*” duâsı okunur.
- Burada önemli bir fark vardır, Şemseddîn Efendi’ye göre yapılan zikirde bir şey zuhur etmezse, sâlik tertibini bozmadan bir nefeste yedi kelime-i tevhid okuyarak zikir edatını yüz kırk yediye çıkarır. Bu şekilde devam eden sâlike Allah’tan inâyet ihsân olur (Nakşibendî, 1285: 20). Lâkin Gümüşhanevî’de böyle bir durum söz konusu değildir. Her hangi bir neticenin elde edilmemesine karşı yapılacak eylemin ihtimali üzerinde durulmamıştır.

Miftâhu’l-Kulûb’da sistematik bir erkân görülmemektedir. Lâkin *Câmiu’l-Usûl*’de nefy u isbât zikrinin rükûnları daha sistemlidir. *Câmiu’l-Usûl*’de bu rükûnların yedi adet olduğu yazmasına karşın altı adet tespit edilmiştir. Kanaatimizce “Lafızları mana ve nakışlarıyla birlikte düşünmek” maddesi ayrı maddeler olduğu düşünülmektedir.

Camiu’l-usûl’de nefy u isbât rükûnları:

1. Vukûf-i kalbî (kalbe vâkıf olmak).
2. Habs-i nefes (nefesi tutmak).
3. Lafızları mana ve nakışlarıyla birlikte düşünmek.
4. “Muhammedün Resulullah” kelimesi.

5. Baz-geşt (ilâhî ente maksudi ve rıdâke matlubı).
6. Vukûf-i adedî (zikri yirmi bire tamamlamak) (Gümüşhânevî, 1276: 73).

Bazılarına göre bu rükûnların dokuz tane olduğu ifade edilir. Bunlara ek olarak Allah lafzını kalbe darb etmek ve sayıları tek adette bırakmak da (vitr) yukarıda zikredilen rükûnlar içine dâhildir (Gümüşhânevî, 1276: 73).

Miftâhu'l-Kulûb 'da nefy u isbât rükûnları, yukarıda da zikredildiği üzere nefy u isbât rükûnları sistematik bir şekilde değildir. Metnin içerisinde geöen rükûnlar ve şartlar tespit edilip kanaatimizce sıralanmaktadır.

1. Nefesi tutmak.
2. Kelime-i Tevhid okumak.
3. Harfin Arapçasını hayal etmek.
4. “İllallâh” kelimesini kalbe yapıştırmak.
5. Baz-geşt (ilâhî ente maksudi ve rıdâke matlubı).
6. “Muhammedün Resulullah” kelimesi.
7. Vukuf-i adedî (zikri yirmi bire tamamlamak) (Nakşibendî, 1285: 19-20).

Bunlarının dışında son farklılık ise *Miftâhu'l-Kulûb* 'da, “Lâ”, “İlâhe” ve “İllallâh” kelimelerinin hikmetlerine de değinilmektedir. “Lâ”dan maksat, kelime göbekten alınıp yukarıya doğru çekilirken yeryüzünden gökyüzüne kadar yaratılmış olan ne varsa tüm varlığın fenâ olup yok olduğunu varsaymaktır. “İlâhe” kelimesinden maksat, Hak'tan başka bir şeyin olmadığı ölçüsünü bırakmamaktır. “İllallâh” kelimesinden maksat, yalnızca Hakk'ın düşünülmesi ve varlığı vâcibu'l-vücûd olan Allah'tır (Nakşibendî, 1285: 20).

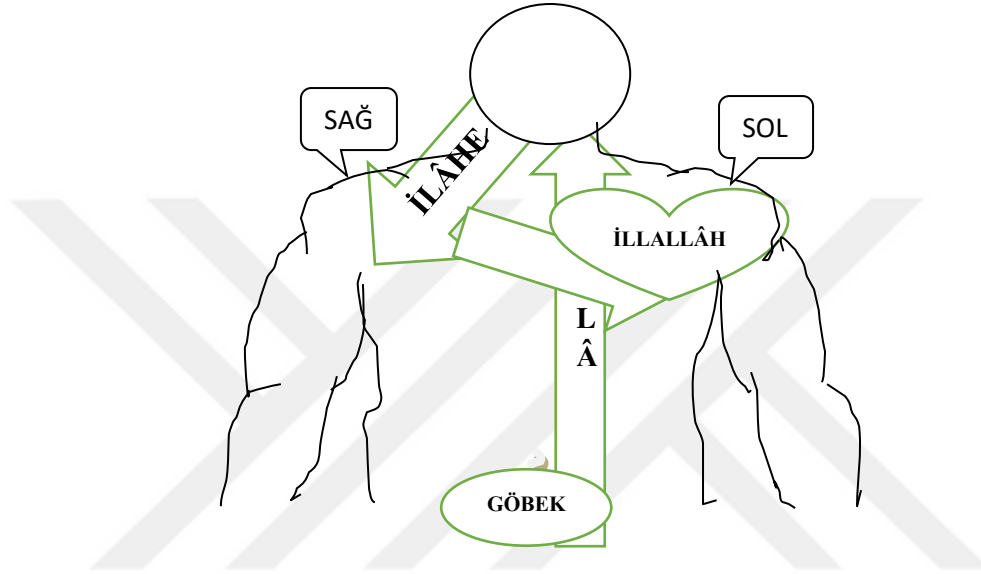
Dînimizde bazı ibadetlerin yapılış şekilleri Kur'an-ı Kerîm'de veya hadislerde belirtilmektedir. Lâkin nâfile olan bazı ibadetlerin yeri, zamanı veya yapılış şekilleri tayin edilmemiştir. Zikirde bu ikinci gruba dâhil olmakla beraber Kur'an-ı Kerîm'in çeşitli yerlerinde emredilmektedir (Al-i İmran, 3:191). Bundan dolayı, zikir veya usûle dair başka meseleler hakkında tarîkatlarda bazı farklılıklar görölmektedir.

şunu ifade etmek gerekir ki, her iki müellif de Nakşidendilik tarîkatının nefy u isbât zikrine eklemelerde veya çıkarmalarda bulunmaktadırlar. Ancak bunlar arasında bazı yerlerde Gümüşhânevî Efendi bazı yerlerde de şemseddin Nûrî Efendi daha sistematik veya

daha detaycı olabilmektedir. Son olarak bu ferdî tecrübeler usûlde farklılıklar gösterebilir de gayede ortak noktada birleşirler. Gaye mârifetullahıdır.

لا اله الا الله

İsbâtın Şematik Olarak İzahı



3.1.7. Murâkabe

Tasavvuf ekollerince ‘*üssü’l-esâs*’ olarak isimlendirilen kavramlar arasında bulunan murâkabe, kişinin kemâle ermesine yardımcı olan bir uygulamadır. Zîra murâkabe kavramını ilk kullananlardan biri olan Ebû Muhammed Cerîrî, tasavvufun iki temelinden birinin murâkabe olduğunu ifade etmektedir (Göztepe, 2018: 70).

Murâkabe sözlükte, “denetlemek, gözlemlemek, teftiş etmek, kontrol etmek, korumak, kalbine bakmak, bir şeyi koruyup muhafaza etmek” gibi anlamlara gelir (Cebecioğlu, 2009: 187, Uludağ, 2007: /204, Mutcalı, 1995: 335, Göztepe, 2018: 70). Tasavvuf ıstılahında ise murâkabe, Allah her an ve her yerde hazır bir şekilde kullarını görüp gözetmektedir. Sâlik de bu durumun bilincinde olur ve ona göre hayatını idâme eder. (Cebecioğlu, 2009: 187). Sûfîler naslardan yola çıkarak murâkabenin “Herkesin, kendi nefsinin koruyup kontrol etmesinden ibaret olduğunu” beyan ederler (İz,1969: 110). İmam Gazâlî, bu konu hakkında şunu ifade etmektedir: “Murâkabe, kalbe gelen duyguları kontrol etmek, onların içinde

karışık olanları keşfedip ayırmak, Allah Teâlâ'nın her an bizi gördüğünü düşünerek O'na karşı edepli olmak ve herkesten istenen şekliyle hayâli olmaktır.” (Gazâlî, 2004: 120). Yine ilk dönem sûfilerinden olan Zünnûn-ı Mısrî (v.245/859 [?]) murâkabeyi Allah'ın isteklerine uygun bir hayat tarzı sergilemek olarak tanımlamaktadır. Zünnûn “*Murâkabenin alâmeti, Allah Teâlâ'nın tercihini tercih etmek, Allah Teâlâ'nun büyük gördüğünü büyük görmek ve Allah Teâlâ'nın küçük gördüğünü küçük görmektir*” olduğunu da ifade eder (Kuşeyrî, 1999: 274).

Bazı mutasavvıflar murâkabeyi âyetlere ve hadislerle dayandırmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın kullarını gözetlemekte ve denetlemekte olduğu ifade edilir. (Nisâ, 4: 1, Ahzâb, 33: 52). Cibril hadisinde ise murâkabe, Hz. Peygamber'in ihsân olarak ifade ettiği kavrama mukabil gelmektedir. “Allah'a O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir” (Buhârî, İmân, 37). Murâkabe sâlikin içine yönelmesi, dikkatini kalbine ve nefesine yöneltmesi, aklından ve kalbinden geçen her şeyi kontrol etmesidir. Bu durumları gerçekleştiren sâlik kendini Hakk'a teslim edip her şeyi unutmasıyla murâkabesini tamamlamış olur (Uludağ, 2006: 204).

Vuslata erişmeyi sağlayan bir yöntem olan murâkabe, muafaale babından olup karşılıklı etkileşim anlamında da kullanılır. Bu vuslat yolunda sâlik her an Allah'ın gözetiminde olduğunu ve dâima bu bilinç üzere hareket etmesi gerektiğini bilir. Cüneyid-i Bağdâdî murâkabeyi, kedinin avını gözetlediği dikkat gibi Allah'ı da gözetmek gerektiğini ifade eder (el-Hânî, 2011: 217). Abdullah-ı Dihlevî ise insanın oturuş şeklini, Muhammed lafzının şekline benzetir. Bu oturuş şeklinde baş “mîm”, omuzlar “hâ”, bel ikinci “mîm” ve iki bacak “dâl” harfine bezediğini ifade ederek bu murâkabeye şekline peygamber isminin murâkabesi demiştir (Abdullah Dihlevî, 2015: 355).

Miftâhu'l-Kulûb'da murâkabe, Allah'ın lütufları ile vuslat sırrına ulaşmak isteyen sâlikin, murâkabeye geçmeden önce kalbini zikirlerle temizlemesi gerektiği ifade edilir. Bu tezkiye edici zikirler, yedi latife, nefy-u isbat ve Allah'ın ihsânı olan bir takım zikirlerdir. Murâkabe bir yönüyle zikri bırakıp Allah'ı anmaktır. Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi murâkabenin naslarda delillerinin olduğunu ifade ederek Allah'ı anmanın önemine dikkat çeker. (Nakşibendî, 1285: 22) “*Bir saatlik tefekkür, yetmiş senelik ibadetten hayırlıdır*” (*Aclûnî, I/310*). Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi'de murâkabenin bir anma işi olduğunu eserinde şu âyetle niteler: “Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini anın. Sizi gökte

ve yerde Allah'tan başka bir yaratan mı rızıklandırdı? O'ndan başka ilah yoktur. Nasıl aldatılıp da döndürülürsünüz? (Gümüşhânevî, 1276: 193).(Fatır, 35:3).

Câmiu'l-Usûl'de ise murâkabe için belli başlı şartlar zikredilir. Bunlar murâkabenin gerçekleşebilmesi için gerekli olan temel etkenlerdir. Öncelikle murâkabe için zâhiren yapılması gereken ne varsa ifâ edilmelidir. Bu açık olan uygulamalar yapıldıktan sonra murâkabe postuna oturulur. Bu makama oturmadan önce ciddiliğin sağlanması gerekir. Uygulama esnasında Allah'tan başka her şeyin gerek gönülden gerek de hariçten atılması gerekir. Zîra Allah ile beraber olmaya mâni olan ne varsa ondan kaçınılması gerektiği ifade edilir (Gümüşhânevî, 1276: 193). Bu şartların devamında Gümüşhânevî Efendi bir takım tavsiyelerde bulunur. Allah'ın sonsuz sırrına ulaşmak isteyen bir sâlike dış dünya ile alakasını azaltmasını, maksadına ulaştıracak olan engellerden korunmasını ve Rabb'inin kişiye olan yakınlığını unutmamasın tenbih eder. (Gümüşhânevî, 1276: 194).

Miftâhu'l-Kulûb'da murâkabe için gerekli olan şartlar sağlandıktan sonra, onun üç farklı yapılış şekline bahsedilir. Bunlardan ilki; sâlik temiz bir yere oturarak, gözlerini kapatır. Zihnini meşgul eden her türlü şeyden uzaklaştırır. Vücudunun bütün âzâlarının çürüdüğünü düşür, kendisi de dâhil olmak üzere yerde ve gökte zerreye varıncaya kadar her ne varsa yok olduğunu varsaymalıdır. Bu şekilde her gün en az bir saat murâkabe ile meşgul olur. Murâkabenin yapılışının ikinci şekli, sâlik gerekli olan şartları sağlandıktan sonra, yine âzâlarının tamamının çürüdüğünü düşünmesiyle başlar, sonra kefenlenip kabre konulup aradan bir miktar zaman geçtiğini varsaymalıdır. Cesedinin tamamı yok olduğunu da düşünüp bu hal ile en az bir en fazla üç saat murâkabe yapmalıdır. Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi, bu hal ile murâkabeye devam eden sâlik için “ölmeden önce ölünüz” emrinin sırrına ulaşacağını söyler. Murâkabenin yapılışının üçüncü şekli ise, sâlik murâkabe için gereken şartları sağladıktan sonra bütün arzularından ve zihninde olan her türlü fikirden uzaklaşmalıdır. Bilmelidir ki ölüm gelmiş, kabre konulup âhirete göç etmiş, bütün âzâları silinip yok olmuştur. Kıyamet dahi gerçekleşmiş, yaratılan her şey yok olmuş yalnızca yüce yaratıcı kalmıştır. Bu şekilde iki ya da üç saat oturan sâlik, “Bugün mülk kimin? Vahid kahhar Allah'ındır.” (Mü'min, 40:16) âyetini düşünür. Bu âyetin manasına ulaşan mürid sessiz bir şekilde fecr suresinin son iki âyetiyle muhatap olmaya mazhar olur. (Nakşibendî, 1285: 22-23). “Ey doyuma ulaşan nefis, Rabb'ine dön. Hoşnut olarak, hoşnut olarak”.

Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi, konuyu şu şiiriyle neticelendirir:

Âşıkların al cânınî Vîr ânlarla cânânınî
Âşık neyler cânvü tenî İster hemân cânânınî

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi, murâkabenin tahkîk, ta'rîs, tevekkül ve duâ edeplerinin olduğunu açıklar. Murâkabesinde gerçeğe ulaşan kişi, Allah Teâlâ'nın gerçeğinin himayesine girer. Murâkabesinde Allah'ın hayranlığında kalan kişi, O'na olan hayranlığı sebebiyle başkasına hayranlıktan müstağni olur. Tevekkülü Allah'a olan kişi, kendine güvenmekten mahrum kalır. Kişi ister lehine ister aleyhine olsun Allah'a duâ ederse, onun duâsına îcab etmek Allah'ın irâdesindedir (Gümüşhânevî, 1276: 195).

Anlatılan edeplerin bir de yaygıları mevcuttur. Bunlardan ilki gerçeğe erme yaygısıdır. Murâkabe esnasında Allah'tan başkası kalbe geldiğinde ve bu O'nun sıfatının aynasından gösterildiğinde bu resmin seyredilmesi gerektiği söylenir. İkincisi hayranlık yaygısıdır. Yine ondan başkası kişiyi kuşatır ve bu O'nun fiillerinde meydana gelirse, o durumun hayranlığına dalmak gerektiği söylenir. Üçüncüsü tevekkül yaygısıdır. Allah'ın gayb tecellisi ile keşif hâsıl olursa ve bu keşif O'nda başkasının kişiyi kuşatmasıyla gerçekleşiyorsa, tevekkülün tamamına ermek gerektiği aktarılır. Dördüncüsü duâ yaygısıdır. Allah'tan başkası kişiyi kuşatıp O'na olan ihtiyacı gösteriyorsa, bu durum onu Allah'ın mutlak zenginliğine erdirir (Gümüşhânevî, 1276: 195-196).

Sâlik elde ettiği bu ihsânları kaybetmemek için her dâim Allah'a muhtaç olduğunu bilmelidir. Şayet bir hususta O'nun dışında başka bir şeye ihtiyaç duyarsa, gazaba uğrar. Bir sâlik Allah'ın veli kullarına nasip ettiği şeylere sahip olmak isterse naslara uygun bir biçimde, ibadetlerini ihlaslı bir şekilde yapmalıdır ve Allah'ın yoluna kılavuzluk edenlerin dışında kalanları terk etmelidir. Dünya arzusundan da sakınmalıdır. Bunu bir şey elde etmek için değil sırf Allah'a daha layık bir kul olmak için yapmalıdır. (Gümüşhânevî, 1276: 196).

Câmiu'l-Usûl'de murâkabenin mutlak mânâda gerçekleşebilmesi için tövbe ve istiğfârın unutulmaması gerektiği beyan edilir. Zîra murâkabe esnasında amaca engel olan bir takım perdeler cereyan eder. Sâlik kendini Allah'tan alı koyan her şey için O'ndan yardım dilemelidir. O'na bağlılığını tövbe ile kuvvetlendirmelidir. Hülâsa murâkabe yukarıda tarif edildiği şekliyle yapılırsa, hiç kimsenin îzahına güç yetiremeyeceği sırlara nail olunacağı aktarılır (Gümüşhânevî, 1276: 197).

Genel itibari ile iki eserde de murâkabenin müstakil bir tanımı yapılmadan konuya geçilmektedir. *Miftâhu'l-Kulûb*'da murâkabenin üç şekilden bahsedilirken *Câmiu'l-Usûl*'de böyle bir tasnif görülmemektedir. Lâkin *Câmiu'l-Usûl*'de ise murâkabenin dört edebinden bahsedilmektedir. İki eserde de konu Kuran-ı Kerîm'den ayetlerle desteklenmektedir. Murâkabenin her an Allah'ı anma işi olduğu iki kaynaktan da ortak olan bir durumdur. Allah'ı anmanın mutlak bir şekilde gerçekleşebilmesi için bir takım şartların sağlanması gerektiği vurgulanır. Bu şartlar kişinin dikkatini ve algısını yalnızca tek nokta olan Allah'ta toplaması gereken hususlardır. *Miftâhu'l-Kulûb*'un sistematik yapısı gereğince, murâkabenin belli seviyelerin aşılması ve açık bir yöntem ile yapılmasından dolayı onun anlaşılır bir merteye olduğu görülmektedir. *Câmiu'l-Usûl*'de murâkabe ilk bakışta pek sistematik gibi görünmese de konunun mahiyeti gereğince amaç vâki' olmaktadır.

3.1.8. Tecelliler

Miftâhu'l-Kulûb'da tecellilerin gerçekleşmesi daha önce zikredilen murâkabenin devamlılığına bağlıdır. Bu kısımda isimlerin, fiillerin, sıfatların ve Zâtın tecellilerindeki temel etken murâkabe devam etmektir. Hak yolcusu sâlik murâkabe halini sürdürürse Allah'ın yardımına mazhar olur. Bu sayede isimlerin tecellilerine başlar. Samimi bir şekilde murâkabesine devam eden sâlik, isimlerin tecellilerinin belirtilerini görür. İsimlerin tecellileri ortaya çıktığı zaman sâlikte meydana gelen zikir, düşünce, hissiyat, söz her ne varsa hiçbiri kendisinden değil, o sadece bunların tercümanı durumundadır. Bunları yakîn gözü ile gören sâlik, etrafındaki canlı ya da cansız varlıkların Allah'ı zikir ettiklerini işittir hale gelir. Bu seviyeye ulaşan kişi, bulunduğu her yerde, işittiği her şeyin bir tercüman olduğunun bilincine varır ve onları söyletenin kaynağının ise Hak Teâla olduğunu anlar. Kısacası sâlik ulaştığı bu mertebeye işittiği tüm sesleri, Allah'tan duyup işitmeye başlar. Bu durum *Miftâhu'l-Kulûb*'un müellifi tarafından şu dizelerle özetlenir: “*Her ne vâr ise bu cihânda söylenûr. Söyleyene bâkma cânım söyle dûr. Söyleyen haktır cümleden söylenûr.*” (Miftâhu'l-Kulûb, 25-26).

İsimlerin ve fiillerin tecellileri *Câmiu'l-Usûl*'de müstakil bir başlık altında incelenmediği görülmektedir. Ahmed Ziyâuddîn Gümüşhanevî eserinde isimlerin tecellilerinin sağlanması gibi bir durumdan söz etmez. Tecellileri bir merteye olarak görmeyen müellif bunun için murâkabe devam etmenin gerekliliğini de dile getirmez. Gümüşhanevî Efendi, esmâ-i hüsnânın tecellilerini mertebeler ve mazhariyetler olarak

değerlendirir. Bunu yaparken de eserinde esmâların anlamlarına ve derecelerine değinir (İsimlerin anlamları ve dereceleri hakkında detaylı bilgi için b.k.z.: Gümüşhânevî, 1276: 23). İki eser arasındaki ortak nokta da burada göze çarpar. Bu benzerlik, isimlerin tecellilerinin kendilerinden sonra gelen bahisler için birer mertebe konumunda olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan benzerlik arz ederler.

Sâlik şevk ile murâkabesine devam ettiği takdirde, Allah'ın ihsânı sayesinde fiillerin tecellileri ortaya çıkmaya başlar. Bu durumda sâlik kendisini bir ağaç gibi görür. Yani şahit olduğu her türlü fiil, oturup kalkma, gidişat, kuvvet, kudret vs. bütün fiillerin faili aslında Allah'tır. Etrafında olan biten herşeyi bir ağaç misali görür ve bunların Hak (c.c.) tarafından yapıldığının farkındadır. Geriye kalan her şey âlettir. Lâkin gerek isimlerin gerek fiillerin tecellilerinde sâlik ile Allah arasındaki ikililiğin devam ettiğinin vurgusu da yapılmaktadır (Miftâhu'l-Kulûb, 26).

Câmiu'l-Usûl'de kalbin eski haline uygun bir tavır alması için *fenâ-i kalb*'in gerçekleşmesi gerekir. Bu durum fenâ halinin gerçekleşmesi esnasında meydana gelen fiillerle alakalıdır. Yani fenâ-i kalb Allah'ın fiillerinin tecellileri arasında gerçekleşen bir husustur. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî yaratılmış olan varlıkların fiillerinin görünüşünün Allah'a ait olduğunu söyler. Aslında yapılan fiiller varlıkların elinde gerçekleşse de, bu eserler Allah'a ait olan fiillerdir (Gümüşhânevî, 1276: 241).

Fiillerin tecellileri hususunda iki kaynakta da ortak bir noktaya değinilmektedir. Bu benzerlik yaratılmış olan varlıklarda meydana gelen fiillerin kaynağının Allah ait olmasıdır. Lâkin *Miftâhu'l-Kulûb*'da fiillerin tecellileri herhangi bir konu ile ilintili olarak anlatılmamaktadır. *Câmiu'l-Usûl*'de ise fiillerin tecellileri kalbin fenâ hali konusuyla ilintili bir şekilde anlatılır. Hatta fiillerin tecellileri için fenâ hali bir ön şart olarak kabul edilmektedir.

Bununla beraber *Miftâhu'l-Kulûb*'da anlatılan bu ikililikten kurtulmak için mürşidin yardımına ve murâkabenin devamlılığına ihtiyaç olduğu bildirilir. Sâlikin mürşidinin yardımını dilemesi ve murâkabesine devam etmesi halinde sıfatların tecellilerine ve Zât tecellilerine ulaşması mümkündür. Sıfatların tecellilerine nâil olan sâlik kendisini bir ayna gibi görür. O ayna sayesinde Allah'ın sıfatlarına şahitlik eder. Sâlik bu mertebede bulunduğu esnada var olan her şeyin ayna olduğunu bilir ve müşâhede eder. Aynalarda gördüğü herşeyin Allah'ın sıfatları olduğunu yakînen görür. Muhammed Nûrî Şemseddin Efendi

okuyucuya bir soru ve akabinde cevap yönelterek konun îzahına açıklık getirir. “*Bir nîce yûz bîn renkte görünmek nîdendir?*” “*Vâkiâ° görünen birdir. Ancak her âyînadın görünen âyînanın rengîdir ki zuhûr îder. Lâkin görünen birdir, Hakkın sîfâtîdir.*” (Miftâhu’l-Kulûb, 27).

Câmiu’l-Usûl’de fiillerin tecellilerinin görülme durumunda ziyâdelik olmasından dolayı, sıfatlara ait tecellilerin başlangıcının ilk merhalesi ortaya çıkar. Bu mertebenin sonunda Zât ve sıfatlara ait tecellilere ulaşılır. Bu lütuflara nâil olan sâlik *Tevhid-i Vücûdî* (Lâmevcûde İllâllah) zikrini çeker. Burada sâlik dalgalara benzetilerek, varlığının dalgalarını Allah’ın varlığının dalgalarında kaybettiğine dikkat çekilir. Bu mertebeye yükselen sâlike fenâfillah erbâbı denilmektedir (Gümüşhânevî, 1276: 242).

İki eserde de kullanılan dalga ve deniz benzetmesi aynı olmakla beraber verilmek istenen mesaj da aynıdır. Lâkin kullanılan benzetmelerin yerlerinde farklılıklar görülmektedir. Bu benzetme, *Câmiu’l-Usûl*’de Zât ve sıfatlar tecellilerinde kullanılırken, *Miftâhu’l-Kulûb*’da *Müstağrakîne fî zâtillâh* tecellilerinde kullanılmaktadır.

Sâlik aşk ve şevkle murakâbesini artırıp devam ettiği takdirde Allah’ın Zât’ında tecelliye erebileceği aktarılır. Zât tecellisine erişen bir sâlikde zerre miktarınca iz kalmaz. Bu durum *Miftâhu’l-Kulûb*’da yaratılmış olan her şey kast edilerek, onların silinip yok olacağı ve yalnızca Allah’ın Zât’ının kalacağı ifade edilir. Bu halde olan sâlikin sırrına tahiyat duâsı gelir, bu duânın hitabı sâlikin kulağına geldiğinde ise elinde olmadan “*Selam bize ve Allah’ın salih kullarına*” cümlesini söyler. Bu durumda olan sâlikin sırrına şu hitap gelir. “*Kûlum ben senden râzıyım sen dahî benden râzı mısın?*”. Bu sorunun ardından yaptığı ibadetlerin ve zikirlerin yeterli olduğu, artık biraz istirahat etmesi gerektiği söylenece de sâlik: “*el-Emân el-emân çağırûb mâdemki bu libâs-ı anâsırda kula kulluk gerekdir*” diyerek ibadetlerini artırarak devam eder. Zikrini ve fikrini arttıran sâlik, akılların idrak etmeden âciz kaldığı lütuflarla karşılaşır ve bir başka tecelli zuhur eder. Bu tecelli makamında dahi bir şekil ve belli bir durum yoktur. Bu tecelli merhalesinde her gezdiği yerde “*Ben Allah’ım* (Hak)” sırrı ona ilişir. Elinde olmadan “*Ben Allah’ım*”, “*Ben Allah’ım*” hitabını çağırır. İşte bu hal, fenâfillah sırrının tecellisidir (Miftâhu’l-Kulûb, 27-28).

Sürekli murakâbe ile meşgul olan sâlikin, şeyhinin de yardımıyla, Allah’tan bir ihsân ve lütufların fenâfillah mertebesine ulaştığı aktarılır. Bu mertebede bulunan sâlik için

bundan sonra mal mülk, ibadet, taat, evlat ne varsa hayatından silinir gider. Böylece Allah'ın nezdinde iflas edenler grubuna dâhil edilmiş olur.

Sâlik fenâ haline eriştiğinde kendisini Hz. Âdem'in soyundan gelmemiş olarak görür. Yerden arşa kadar melekler ve cinler de dâhil olmak üzere hiçbir şey meydana gelmemiştir. Kendisinin ve diğer varlıkların var olmadığını bilir ama bu duruma bir sarhoş gibi akıl erdiremez. Bu hal ile rahmân sûresinin 26. ve 27. âyetleri aklına gelir “Yeryüzünde bulunan her şey yok olacak, celâl ve ikrâm sahibi Yüce Zât'ın yüzü kalacak...” (Rahmân, 55:26-27). Müellifimiz bu durumun izâhını yine bir soru ve cevapla sağlamlaştıır: “*Bu mevcûdât ne veh ile fenâ olûb berrâk ve rûşen görînûr?*”, “*Nihâren şemsin zuhûru ile cümlesî yok makâmında mahvolmuş görînûr. Cemîc mevcûdât ile bu kârhâne-i âlem zât-i ecel â'lâ'sına nisbet bir yıldız mesâbesinde değil ve belki dahî ehgardır.*” (Miftâhu'l-Kulûb, 28). Anlatılan bu örnekle yaratılmış olan tüm varlıklar, Allah'ın Zâtıyla silinip yok olmuş demektir. Muhammed Nûrî Şemseddin Efendi bu konunun tam olarak anlaşılmasının fenâfillah makamına geçen birisi tarafından kavranabileceğinin altını çizer.

Câmiu'l-Usûl'de fenâfillah derecesine ulaşan sâlik ise, daldığı denizden başka hiçbir şey görmez. Hangi yöne baksın sadece içinde bulunduğu denizi görür. Hatta kendi varlığını bile unutup daldığı denizi kendisinden bir parça olarak görmeye başlar. Anlar ki bu uçsuz bucaksız deniz içerisinde kendisinin varlığı yok mesabesindedir. Hatta hesaba katılacak miktarda bile değildir. Fenâ haline ulaşan kişiye, ilmi-i taallûk ve ilticâi hareketler ihsân olur. Bunun neticesinde kalb eski saflığına döner (Gümüşhânevî, 1276: 242).

Şeyhinin yardımı ve kendisinin gayretleri sayesinde *bâkabillah* kapısına gelen sâlik için ziyâdesi belli olmayan; kemal, fazl, kerem, lütûf ve Allah'ın ihsânı gibi manevi tecellilerinin izleri gösterilir. Bekâ alâmetlerine gelince onun en mühim özelliği orada bulunan kişiye hiçbir şeyin saklı kalmamasıdır. Muhammed Nûrî Şemseddin Efendi bu durumu güzel bir teşbihle dile getirilmiştir: “*Garâkû gîcede ve garâ tâş üzerinde garâ karıncanın yürüdüğünü görür ve ayâğî tâvişinî îşitmek ihsân olunûr*”. Bekâ alâmetlerinin bir diğer özelliği ise, tüm varlıklar, melekler, insanlar, cinler, hayvanlar, bitkiler ve diğer canlılar hepsi sâlikin emrine boyun eğmesidir. Bu iki alâmetten sonra sâlike evvellerin ve âhirlerin ilminden ihsân olunduğu bildirilip, Allah'ın kullarını irşâd etme ve onları O'na ulaştırma görevi verilmektedir. Buradaki amaç her şeyin aslına rücu' ettirilmesidir. Konu bir şiir ve bir uyarı ile neticelendirilir (Miftâhu'l-Kulûb, 29) :

Beyt

Fenâ sahrâsını görmezse sâlik

Olmaz billâh irfâna mâlik

Ne bilsûn bakâda seyrî o sâlik

Enel Hak sırrında kâlûr o utânîk

Şemseddin Efendi, yukarıda anlatılanları okuyup gören kişilerin konuyu tam manası ile anlayamamaları ihtimalini düşünüp, bundan dolayı okuyuculara gaflete düşmemelerini tembih eder. Onları yanlış anlaşılmalardan uzak tutmak ve bundan dolayı da onların dil uzatmalarına karşı gelmek için böyle bir uyarıda bulunmuştur. Yine o insanların iyiliğini düşünüp, onlara dil uzatmalarının neticesini de bildirerek, düşenin parçasının olmayacağını, yerlerinin cehennem olacağını söylenmektedir. Bu makamın çok tehlikeli olduğu bildirilerek irfan sahiplerine bir işaretin yeteceği de ifade edilir (Miftâhu'l-Kulûb, 29).

Nakşî tarîkatında seyir halinde olanların kalbine gelen keşif ve ilhamlara îlâm (öğretme) ve mücûdat (bulma) denilmektedir. Seyr u sülûkün ilk başlarında, mübtedî sâlik bu ilham ve keşifleri çok nadir yaşar iken sonlara doğru yaklaşan müntehî sâlik için bu ilham ve keşifler daha sık yaşanmaktadır. Bunların mürîdi kuşatmasına bekâbillah denilmektedir. Burada Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi kalbin fenâdan bekâya, bekâdan da fenâyâ geçmesinde bir sakınca olmadığını zikreder (Gümüşhânevî, 1276: 241).

Müstağrakîne fi zâtillâh tecellisinin gerçekleşebilmesi için sâlikte bir müşâhede ortaya çıkması gerekir. Lâkin bu kısma kadar anlatılan dört mertebenin geçilmesinde mürşidin ve Allah'ın yardımını sâliknin kendi gayretinden çok daha fazladır. Zuhûr eden müşâhede esnasında kişi müstağrakîne fi zâtillâh sırrına nâil olur. Bunun anlamı ise şu şekilde zikredilir: Her ne varsa zerre dahi tüm eşya Allah'ın zâtında silinmiş ve yok olmuş olarak görülür. Sâlikte şeksiz şüphesiz zamandan ve mekândan uzak olup, Allah'ın Zât'ına dalar gider (Miftâhu'l-Kulûb, 30).

Zikredilen bu halde sâlik kendisini bir damla olarak tahayyül eder ve denize dalıp gark olduğunu hisseder. Bundan sonra ne can kalır ne de cihan... Her şey yok olur bütün varlıklar silinip hiçbirinden iz kalmaz. Yaratılan varlıkların tamamı Allah'ın zâtında kayıp olup gider. İşte anlatılan bu duruma “*Müstağrakîne fi zâtillâh*” denildiği ifade edilir. Müellifimiz anlatılan bu durumların söz ve yazıyla anlatılabilmemesinin çok güç olduğunu ifade ederek “*el-hâl lâ yu^erafu bi'l-kâl*” tâbîrine dikkat çeker. Bu mertebeye kadar Allah ile

beraber yürüyen sâlike, bundan sonra kendisine başkalarını da irşâd etme kabiliyeti ve izni verilir. Seyr u sülûkte gizli olarak ifade edilen bu kısma müstağrakîne fî zâtillâh denilmektedir. Burası Allah ile okunan alfabenin başlangıç kısmı olarak zikredilir. Bu başlangıç merhalesinden maksat, bu yolda olanların ömürleri bin sene olsa dahi kat ettikleri tecellilerin bir sonunun olmadığına işarettir. Bu gelenekte yaşanan tecrübelerin tamamı birbirinden farklıdır. Yani bir velinin yaşadığı tecelli ile başkalarının yaşadığı tecelliler birbirine benzemez. Maamâfih Allah'ın seyrinde bir son yoktur (Miftâhu'l-Kulûb, 30).

Muhammed Nûrî Şemseddin Efendi, âdeti üzere bu konuyu da bir beyit ile özlü bir şekilde takdim edip konuyu neticelendirir:

Limuharririhî Beyt

Seherde gör âşıklar gîder sahrây-ı ifnâya - Olurlar cümleten ifnâ, gîderler ânda ifnâya

Vârırlar öyle kîm gûyâ yoğîmiş bir eser ânda -Ne kendu vâr ne âlem tefekkürsüz bu esrâ da

Tûrurken bir nidâ gelûr: Ne istersiz vîrem size - Benim ihsân-ı lütfimden ne istersiz vîrem size

Deyûler; Rabbena, bunlar bu gönlümüz seni özler. - Gerekmez gayrî nesne hiç cemâlin gözedir gözler.

Bu hâli diyecek ânlar tecellî kîla sultânı. - Bakâ ender bakâ olub görünüür Ruyvü sübhânî

Görünce dost yûzin bunlar safâlar bahşâlar câna. - Bekâda saltanat sürer, şükürler lutf-i Yezdâna

Canabvü Kibriya Hakkına ihsândır bu ihsânlar. - Akıllardan fikîrlerden müberrâdır bu ihsânlar

Ûçüncide yine bizzât tecellî eyleye ol zât.- Eser kâlmaya bunlarda olalar zât ile bizzât

Yeter bu sözlerin Nûrî, alân bir noktadan almış. - Bulân dostun visâlini hakikat nûrîne dâlmış. (Miftâhu'l-Kulûb, 31).

Değerlendirmeye alınan âdab konularından ekserisi dereceler halinde derinleşmektedir. Tecelliler bahsinde de bu husus bâriz bir şekilde görülebilmektedir. İki eserde de tecelliler konusunun benzerlikleri, kullanılan örnekler ve benzetmeler birbiri ile

örtüşmektedir. *Miftâhu'l-Kulûb*'da isimler, fiiller, sıfatlar, zât, fenâ, bekâ ve müstağrakîne fi zâtillâh tecellileri aktarılır. *Câmiu'l-Usûl*'de ise, isimler, fiiller, fenâ ve bekâ tecellileri aktarılır. Muhammed Nûrî Şemseddin Efendi, anlatılan bu tecellilerin malumatına, alâmetlerine ve teferruatlarına çokça değinirken, Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Efendi konuyu daha yüzeysel ve sade aktarmaktadır. Bu bahsin değerlendirilmesi ile alakalı olarak farklılıklar ve benzerlikler konun ilgili bölümlerinde yer verilmiştir.

3.1.9. Hilâfet ve Kutup Makamları

Miftâhu'l-Kulûb'da üçüncü babın ilk bahsi olan Hilâfet Sırrı, Allah tarafından her asırda bir kimseye ihsân edilen irşâd makamıdır. Makam olarak nitelendirmemizin sebebi anlatılan konunun aynı bir devlet şubesi gibi işleyiş göstermesinden kaynaklanmaktadır. Yani irşâd yetkisi olan bir hâlifenin elindeki yetkileri kulanması veya bir hilâfet makamına yeni birinin atanması gibi özelliklerinden dolayı böyle bir benzetmeye gerek duyulmuştur.

Bu makamda irşâd faaliyeti yapacak olan kişiye izin ve icazeti veren Hz. Peygamber'dir (s.a.v.). Bunun üzerine Hızır aleyhisselâm verilen yeşil hırkayı alıp o zata getirir ve şöyle der: “*Allah sana hilâfet sırrını layık gördü, Rasûlullâh'da size selam gönderdi ve sizi yanına bekliyor.*” diyerek durumu bildirir. Seçilen zat hiç vakit kaybetmeden Hızır'la beraber Hz. Peygamber'in huzuruna gelir (*Miftâhu'l-Kulûb*, 34-35).

Huzura gelen kişi ortamın güzelliğini kalemle anlatılamayacak kadar müberra ve müarra olduğunu görür. Hz. Peygamber mücevherlerle süslü bir kürsü üzerinde oturur sağında ve solunda nebîler ve rasûller, dört halife dahi orada, keza diğer ashâb-ı güzîn, pirlar, ehlullah ve kutuplar hepsi oradadırlar. Bunlar da mertebelerine göre birer kürsüde oturmaktadırlar. Sonra Rasûlullah o zatı alıp ona teveccüh eder. Bu teveccüh sayesinde o kişiye, söz, iş, amel çeşidinden güzel olan her ne varsa ihsân edilir. O zata yeşil renkte bir hırka, taç ve bir sorguç giydirilir. Bundan sonra Hz. Peygamber'in ümmetini terbiye etme yükümlülüğü verilir. Terbiye metotları olarak bazı âletler de kendisine verilir. Bunlar; cendere, kamcı, kementler vs. Bu âletler sayesinde terbiye edilecek kişi ister doğuda olsun isterki batıda fark etmez o kişiye ulaşıp gerekli olan terbiye âleti ile terbiye verilir. Sonra hilâfet sırrına seçilen kişi irşâd postuna oturtulur, Hz. Peygamber duâ okur herkes âmin deyip Fatıha ile bitirirler. Kendisine irşâd verilen şahıs artık asrın halifesi olarak irşâd görevine başlar, ne kadar irşâd olacak insan varsa ne kadar inâbe alacak olan varsa hepsi onun vesilesiyle davet edilir (*Miftâhu'l-Kulûb*, 38).

Üçüncü bahsin ikinci bölümünde, *Kutbu'l-Aktâb*, *Gavsu'l-A'zam*, *Kutbu'l-Ûlâ* ve *Sâir Kutuplar* konularına değinilir. Kutbu'l-Aktâb vazifesi Allah tarafından her asırda yalnızca bir kişiye verilir. O kişi hem dünyayı hem de ahireti yönetme görevini üstlenir. Gavsu'l-A'zam görevine gelince, bu makama sahip olan şahıs gerek liyakat gerek muktedirlik bakımından yüksek derecede olsa da Kutbu'l-Aktâb'tan izin almadan bir iş yapamaz. Kutbu'l-Ûlâ denilen zâta gelince, bu makama sahip olan kişi Sâir Kutupların ilki olarak bilinir. Avam kesimde bu anlatılanlar 'Üçler' tâbîri ile bilinir. (*Miftâhu'l-Kulûb*, 38).

Câmiu'l-Usûl'de Kutbu'l-Aktâb, büyük kutbiyyet olarak muttasıftır. Bu makam Hz. Muhammed (s.a.v)'in velâyetinin bâtını olarak aktarılır. Peygamberliğin mîrası olan velâyet kutbiyyettir. Bu makam kıyamete kadar devam edecektir. Bu bölümde bir benzetme yapılarak Kutbu'l-Aktâb'ın önemine dikkat çekilir. Dünyadaki en muhterem şehir kâbe-i muazzamanın bulunduğu Mekke'dir. Binaların en mükemmeli ve mübarek olanı ise Kâbe'dir. Kutbu'l-Aktâb'ın cesedi Mekke'ye, ruhu da Kâbe'ye benzetilerek onun değerine atıfta bulunulur. O ki her an Allah'ın tecellisini tavaf eder, her bir cenâhtan Allah'ın ihsânına şahit olur (*Gümüşhânevî*, 1276: 13).

Konun bütünlüğü göz önünde tutulması maksadıyla *Câmiu'l-Usûl*'de Kutbu'l-Aktâb'dan sonra bir alt makamda bulunan *İmâmeyn* makamından bahsedilir. İmâmeyn makamı iki kişiden oluşur. Onlardan birisi kutbun sağında diğeri ise solunda bulunur. Kutbun sağında vazifeli olan imam melekût âlemine bakar, solunda bulunan imam ise mülk âlemine bakar. Aynı zamanda Kutbun sağında bulunan imam, onun vekili, namzeti ve halifesidir. Bunların dört zâhir dörtte bâtın olmak üzere sekiz hasletleri vardır. Zâhir özellikleri; zühd-takva, haramın her türlüşünden sakınma, ma'rûfu emretme ve münkerden sakındırmaktır. Bâtın özellikleri; sadâkat, ihlâs, hayâ ve murâkabedir (*Gümüşhânevî*, 1276: 10-11). İmâmeyn olarak nitelendirilen bu makam *Miftâhu'l-Kulûb*'da bulunmamaktadır. *Miftâhu'l-Kulûb*'daki Kutbu'l-Ûlâ olarak isimlendirilen makam ise *Câmiu'l-Usûl*'de bulunmamaktadır. Bu iki makamın aynı olma ihtimalleri veya birbirine yakın olma ihtimalleri vardır. Ama anlatılan içerikler farklı olmakla beraber makamların dereceleri benzerlik arz eder.

Muhammed Nûrî Şemseddin Efendi, Kutbu'l-Aktâb makamında bulunan kişinin her an Allah'ın huzurunda olduğunu ve oradan ayrılmadığını aktarır. Bu halde o kişi Allah'tan kendisine her ne verilirse onu diğerkutuplara aktarmakla yükümlüdür. Bu şekilde bütün işler

yürütülür, işlerin önce bâtin boyutu sonra zâhir boyutu görüldüğü de rivâyet edilir (Miftâhu'l-Kulûb, 39).

Miftâhu'l-Kulûb ile *Câmiu'l-Usûl*'ün Kutbu'l-Aktâb hakkındaki ifadeleri birbirine çok benzemektedir. Kutbu'l-Aktâb makamların içerisindeki en zirve nokta olması ve görevde bulunan kişinin her an Allah'ın huzurunda olması bakımından birbirleri ile örtüşmektedir.

Gavsu'l-A'zam *Miftâhu'l-Kulûb*'da “Üçler” olarak tasnif edilen grubun içerisindeki. Üçler grubunda Kutbu'l-Aktâb, Gavu'l-A'zam ve Kutbu'l-Ûlâ olarak isimlendirilen makamlar vardır. Bunlardan biriside en büyük Kutuplar Kutbu'nun emrinde olan Gavs makamında bulunan kişidir. Gavsın derece olarak çok yetkin bir kişiliği olsa da Kutbu'l-Aktâb'ın izni olmadan bir iş yapamayacağı bildirilir.

İnsanlar önemli ve esrarlı işlerinde Gavs'a muhtaçtır. Onun duâsı istenir. Zîra onun duâsı geri çevrilmez. *Câmiu'l-Usûl*'de Gavs, Kutbu'l-A'zam olarak nitelendirilir. Bu makama vâsıl olan kişi yemin etse yemininde hânis olmaz. Onun yemini Veysel Karani'nin yemini gibi olduğu rivâyet edilir. Allah'ın ledün ilminden çokça ihsân bulan Gavs, her an Allah'ın nazargâhındadır. Ulvî ve süflî olması bakımından her varlığa feyz kaynağıdır. Son olarak onun makamının İsfâfil aleyhisselamın kalbi üzere olduğu bildirilir (Gümüşhânevî, 1276: 11-12).

Bu iki eserde Gavs hakkında yazılanlar mahiyet itibariyle benzerlik göstermemekle beraber konuya tümel olarak bakıldığında aynı şeylere işaret ettikleri anlaşılır. Yani aslında yazılanlar farklı değil, konun değinildiği alanlar farklıdır. Birisi Gavs'ın manevi makamına değinirken diğeri Gavs'ın Kutba olan bağlılığına dikkat çeker.

Miftâhu'l-Kulûb'da 'Yediler' olarak bilinen bir grup daha vardır. Bunlar Kutbu'l-Aktâb'ın emriyle, derecelerine göre dünyanın farklı kesimlerinde hizmet verirler. Müslüman ülkesi veya gayri müslim ülkesi olsun fark etmeksizin Kutbu'l-Aktâb'ın emirleri uygulanır. Yediler grubunda bulunan kutuplar tasarrufta bulunurken illâ kendilerine ait olan beldelerde bulunmalarına gerek yoktur. Zîra kendisi İstanbul'da ama görev yeri Hindistan'da olabilir. Yediler için uzak yakın aynıdır (Miftâhu'l-Kulûb, 39).

Câmiu'l-Usûl'de 'Ebdal' diye isimlendirilen grup ise yedi kişidir. Bunlar kuruntudan uzak olan kimselerdir. Grub mensupların dört bâtin dörtte zâhir olmak üzere sekiz hasletleri vardır. Bâtin özellikleri; tecerrüt, tefrid, cem'i ve tevhit ehli olmalarıdır. Zâhir özellikleri ise;

az konuşmaları, az uyumaları, az yemeleri ve uzlet ehli olmalarıdır. Ebdal'in önemli özelliklerinden biri de, bulunduğu mekânlarda ceset ve sûretlerini bırakıp sefere çıkma kabiliyetlerinin olmasıdır. Bu gruba mensup olanların makamı Hz. İbrahim'in kalbi üzeredir. Bunların içlerinden biri grubun imamıdır. Diğerleri imamın emrine uyar, ona tâbî olurlar ve bu kişi onların kutbu olduğu da aktarılır (Gümüshânevî, 1276: 8-9).

İki kaynakta da “Yediler” olarak ifade edilen bu makam genel hatları ile aynıdır. Lâkin konuya yaklaşımları ve konunun anlatımındaki derinlik birbirinden farklıdır. *Câmiu'l-Usûl*'de bu makam “Ebdal” olarak isimlendirilirken, *Miftâhu'l-Kulûb*'da böyle bir isimlendirilme görülmez. Ebdalin özelliklerine biraz daha teferruatlı değinilir, bu gruba mensup olanların maneviyattaki mekânları bildirilir ve grubun imamı olan bir liderden bahsedilir. Bu sayılan vasıflar *Miftâhu'l-Kulûb*'da geçmemekle beraber her ikisinde de bulunan kimseler için mekân ve zaman engelinin olmadığına değinilmiştir.

Yine *Miftâhu'l-Kulûb*'da *Yüzler*, *Üç Yüzler*, *Yedi Yüzler* ve *Binler* denilen gruplar vardır. Bunlar da Allah tarafından Kutbu'l-Aktâb'ın emrinde olan kimselerdir. *Üç Binler*, *Beş Binler*, *Yedi Binler* ve *On Binler* grupları da vardır. Anlatıldığına göre her asırda yüz yirmi dört bin tane Allah'ın velisi bulunur. Kıyamete kadar bu sayı hiçbir zaman eksilmez. Şayet bir kutup ölürse onun yeri bir alt derecede bulunan kişi tarafından doldurulur. Mesela Kutuplar Kutbunun vakti gelir ölürse onun yerine Allah'ın ihsânı ile en büyük gavs geçer. Bu görevlendirme işlemi hilâfet sırrında anlatıldığı yöntem ile gerçekleşir (*Miftâhu'l-Kulûb*, 39).

Kutbu'l-Aktâb vazifesinin değişimi bazen de ölüm olmadan gerçekleşebilir. Yani Gavû'l-A'zam denilen zatın güzel gidişatı sayesinde, Kutuplar Kutbu hayattayken onun hoşnutluğu vesilesiyle Kutbu'l-Aktâb vazifesine Allah'ın emriyle tayin edilebilir. Böylelikle bütün sorumluluklar ona teslim edilmiş olur. Diğer kutuplar arasından birine ölüm geldiğinde, bu durum Hızır (as.) tarafından Kutuplar Kutbuna bildirilir. Kutbu'l-Aktâb onun yerine katari çevirip sonda bulunan kişiyi öne çeker, dışarıdan biri katara dâhil olur. Bazen de değişim şu şekilde olur, Kutbu'l-Aktâb Hızır'a (as.) “Falan yerde falan adam var git onu al gel” diye söyler, getirilen kişi ile de kutupluk görevi doldurulabilir. Bazen de Hızır'a (as.) “Git gece yarısı uyanık ve ayık kim varsa onu al gel” diye söylenir. “Eğer Müslüman beldede ayık bir kimse bulamazsan diğer milletlere bak oradan al gel” diye söylenir. “Bunlar birden fazla olursa aralarında en liyakatli olanı seç getir” diye buyrulur. Anlatılan kimseyi Kutbu'l-Aktâb alır, Rasulullâh'ın huzuruna çıkartır ve huzurda ona hilat giydirilir. Böylece ölen

kişinin yeri doldurulur. Her asırda Kutbu'l-Aktâb, Gavû'l-A'zam, Kutbu'l-Ûlâ ve Sâir Kutuplar bu şekilde gelip geçer. Bu döngü kıyamete kadar devam edecektir. Son olarak bu üç yüce makamın tek kişide toplanma ihtimalinin olduğu da belirtilerek konu neticelendirilir (Miftâhu'l-Kulûb, 39-40-41).

Câmiu'l-Usûl'de 'Evtâd' denilen grup ise dört kişidir. Onlar evrenin dört tarafında vazife yapan Allah dostlarıdır. Doğu, batı, kuzey ve güney olmak üzere dört köşe başını tutan çiviler gibidirler. Evtâd grubunun dört görülen dörtte görülmeyen özellikleri vardır. Görünen özellikleri; günlerinin ekserisini oruçla geçirirler, seherîdirler, Allah'ın emirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar ve geceleri ibadetle meşgul olurlar. Görülmeyen özellikleri; Allah'a itimadları tamdır, Allah'a teslim olmuşlardır, güvenilir kimselerdir ve selamlaşmaya önem verirler (Gümüşhânevî, 1276: 10).

Yine *Câmiu'l-Usûl*'de 'Nücebâ' denilen veliler ise kırk kişiden oluşur. Bir rivâyette bunların sayısının yetmiş olduğu da aktarılır. Bu grubun görevi yaratılan her şeyin sıkıntılarını ve yüklerini hafifletmektir. Bunların da dördü zâhir dördü bâtın olmak üzere sekiz hasletleri vardır. Zâhir özellikleri; cömert, mütevazı, edepli ve ibadete düşkün olmalarıdır. Bâtın özellikleri; sabırlı, kadere razı, hallerine şükreden ve hayâ sahibi olmalarıdır (Gümüşhânevî, 1276: 7-8).

'Nükebâ' denilen Allah dostları üç yüz kişiden oluşur. Bu grup insanların nefslerinde gizledikleri fenalıkları ortaya çıkarır, kalplerini temizler ve manevi kirlere onları kurtarır. Bunların dördü zâhir altısı bâtın olmak üzere on hasletleri vardır. Zâhir özellikleri; çok ibadet etmeleri, zühd sahibi olmaları, irâdelerini Hakk'a teslim etmeleri ve nefslerini terbiye etmeleridir. Bâtın özellikleri; sürekli tövbe, tefekkür, pişmanlık duymaları, nefslerinin sürekli hesaba çekmeleri, naslara ve riyazât ehli olmalarıdır (Gümüşhânevî, 1276: 7).

Nükabâ denilen bu grup üç kısma ayrılır. Nefsleri yüceliğe yönelmiş olanlara *Hakâik-i Emriyye*, nefsleri bayalığa yönelmiş olanlara *Hakâik-i Halkıyye* ve nefsleri ortaya yönelmiş olanlara *Hakâik-i İnsaniyye* olarak tasnif edilir.

Melâmiler taifesi olarak adlandırılan bir grup daha vardır onlar 'Ümenâ' olarak isimlendirilir. Bunların dışı halk ile içleri Hak iledir. Bu kimseler içlerindeki olgunluğu dışlarına yansıtmazlar, aynı zamanda mâsivaya önem vermeyen kimselerdir (Gümüşhânevî, 1276: 13-14).

Anlatılan bu gruplar dışında veliler için dört farklı makam daha vardır. Bunlar arasında; *Nübüvvet Hilâfeti* makamı, *Risâlet Hilâfeti* makamı, *Ülü'l-Azim Hilâfeti* makamı ve *Ülü'l-Astıfa Hilâfeti* makamları vardır. Nübüvvet âlimlere, Risâlet ebdâllere, Ülü'l-Azim evtâdlara ve Ülü'ü- Astıfa kutbu'l-aktâba mahsustur (Gümüşhânevî, 1276: 14).

Câmiu'l-Usûl'de velinin iki türlü tarifi yapılır. Bunlardan ilki, dînî maslahatta velilik tasarrufu bulunan kimselerdir. İkincisi, bilfiil velilik tasarrufu görülme de bilkuve velilik tasarrufu olan kimselerdir. İkinci kısımda tarif edilen veli üzerinde Allah'ın tasarrufu vardır. O, Allah ile görür, işitir, duyar ve konuşur. Bu tecellide olan kimse mahbûbiyyet makamındadır. Bu durumda olan veliler, başkalarını terbiye etmeye uygun değillerdir. Çünkü onların irâdeleri yoktur. İrade olmayınca başkasını terbiye etmek mümkün değildir. Böyle olan kimseler meczup gibidirler. Meczubun Allah katındaki kıymeti, memedeki bir bebeğin anne katındaki yeri gibidir. O sabiye annenin tasarrufu neyse meczuba da Allah'ın tasarrufu öyledir (Gümüşhânevî, 1276:15-16).

Tarîkatlar içerisinde kişilerin derecelerini, konumlarını ve takva bakımından durumlarını ifade eden makamlar, aslında Allah'ın mahlûkat üzerindeki tecellisini sağlamaya yardımcı olan unsurlardır. Gerek maddi âlemde gerekse de manevi âlemde yürütülen bu vazifelerin iki boyutu vardır. Bunlardan ilki, kişinin yaratılma amacına hizmet etmesidir. Yani insan bu vazifelere-makamlara ulaşacak seviyeye geldiğinde kendi eksikliğini gidermiş olur. Diğer yönü ise yazılmış olan tiyatronun sahnelerini oynamak için karakterlere ihtiyaç vardır. Bu rol hem o karaktere sorumluk yükler hem de onun gelişmesine katkı sağlar. Âdab konularından olan bu makamlarda böyle niteliğe sahiptirler.

Câmiu'l-Usûl'de makamlar alt tabakadan üste doğru ele alınır. Yani önce kutup olarak nitelendirilen makamların dereceleri aşağıdan yukarıya doğru bir tasnif yapılır. Lâkin değerlendirme *Miftâhu'l-Kulûb* endeksli olduğu için bu sıralama göz önünde tutulmamış değerlendirme *Miftâhu'l-Kulûb* 'da bulunan konuların sıralaması ölçüt alınarak yapılmıştır.

Makamlar bahsinde gerekli olan mukayesenin değerlendirilmesi -ortak veya ayrışan noktalar- ilgili kısımlarda yapılmıştır Birbiri ile örtüşmediği düşünülen konuların mukayesesinin değerlendirilmesi ise bu kısımda geçer. Bunlar içerisinde en dikkat çeken nokta, *Câmiu'l-Usûl*'de bulunan Nükebâ, Nücebâ ve Ümenâ gruplarına yer verilmesidir. Bu grupların özelliklerine değinilmesi ve içlerinde bulunan veli sayıları bakımından farklılık görülmektedir. Haricen yine *Câmiu'l-Usûl*'de velinin tarifinin yapılması ve meczupla ilgili

bilgilerin aktarılması da onu *Miftâhu'l-Kulûb*'dan ayıran bir diğer kısımdır. *Miftâhu'l-Kulûb*'u farklı kılan ama değerlendirmede karşılığı olmayan en dikkat çeken nokta ise, kutupların tayini, değişimi ve ölümü konusunda detaylı bir anlatım yapmasıdır.

3.1.10. Hâtime

Hâtime diye müsemma olunan son bölümde âdabla ilgili konuların yanında îtikada dair konular da ihtivâ edilir. Âdabla ilgili konular; şeyhin usûlü, müntehî ve mübtedî sâlikin durumu, mürşitsiz mürîdin sülûkü ve bazı tenbihât olmak üzere sıralanır. İ'tikâdî meseleler ise; sırrı-ı kader, levh-i mahfuz ve i'tikât ile alakalı bazı şartlar olarak sıralanır.

Şeyhin uygulayacağı usûller konusunun içeriği daha önce teveccüh bahsinde ele alındığı için tekrar değinilmeyecektir. Çünkü bu başlık altında sadece teveccüh konusuna yer verilmiştir. Bu kısımda teveccühün yapılış şekli, zamanı ve mürîdlerin derecelerine göre teveccühün uygulanması gibi durumlardan bahsedilir. (Nakşibendî, 1285: 46).

Son bölümde ele alınan diğer bir konu, müntehî ve mübtedî sâlikin durumları hakkında verilen bilgileri içermektedir. Burada sona ulaşan ve yeni başlayan Hak yolcusu sâlikin uyması gereken şartlar yer almaktadır. Müntehî sâlikin dikkate alıp uygulaması gereken beş şart şunlardır; tam tevekkül, rıza, şeyhe teslim, şeriat emirlerine boyun eğme ve Rasulü Allah'ın yoluna tâbî olmaktır. Aslında anlatılan bu beş şartın temelinde ilâhî düzene ekleme ve çıkarma yapmadan, kişi bu düzen içerisinde nereye uygunsu orada işlev yapması gerektiği vurgulanmaktadır. Ne bir eğrilik ne de bir eksiklik olmaksızın bu yola teslim olma durumu ön plana çıkmaktadır. (Nakşibendî, 1285: 47-48).

Mübtedî sâlik için ise durum teslimiyetden ziyâde İslamiyet'in mensupları için gerekli kıldığı şartlardır. Yani seyr u sülûke yeni başlayan sâlikin içinde bulunduğu durum, temel taşların yerine oturtulması gereken hallerden ibarettir. Bunun içinde yapılması gereken beş şart vardır. Bunlar; sürekli abdestli olmak, farz namazları cemaatle kılmak, yalandan gıybetten sakınmak, kazâyâ kalan farz ibadetleri kazâ etmek ve hiç kimsenin aleyhinde bulunmamak olarak sıralanır. Mübtedî sâlikin günlük işlerinde ve iç âleminde her dâim şeriat-i Ahmediyye üzere gitmesi gerektiği aktarılır. Anlatılan işlerin ifâ edilmesi için *killet-i taâm*, *killet-i menâm* ve *killet-i kelâmın* gerekliliği de tavsiye edilir. Her ayın on üçü, on dördü ve on beşinde eyyâm-ı biyd denilen nâfile oruçların tutulması gerektiği ve nevâfil olan namazların da kılınması gerektiği bildirilir. Bu anlatılanların sürekli aşkla ve şevkle yapılması halinde kısa zaman diliminde ilâhî feyizlerin ihsân edileceği ifade edilir. (Nakşibendî, 1285: 52)

Mukaddime bölümünde kâmil bir mürşitte bulunması îcap eden bir takım özellikler zikredilmiştir. Kişi bu vasıfları taşıyan bir mürşid-i kâmil bulamazsa mürşitsiz de bu yola girebileceği aktarılır. Yani mürşitsiz bir mürîd olmak da mümkündür. Lâkin bu durum bir şarta bağlanmıştır. Allah rızası için, Rasulullah'ın izinde olan bir kişi tüm aramaları ve çabalarını neticesinde bir mürşide vâsıl olamazsa bu yola başvurabilir. Bu da evin gizli bir bölümünde, belirli bir vakitte, kibleye dönüp ölüm râbitası yöntemiyle inâbe verilerek gerçekleşir. Ölümü düşünme hali olan bu uygulamada, kişi kendisini ölü gibi düşünmeli ve kendisinden hiçbir zerre kalmadığını hissedip, kendisini şeyhine teslim etmelidir. Mürîd bu yolda, şeyh olarak Şah Nakşibend hazretlerini tahayyül eder. Onu düşünmeden önce kendisine kolay olan teveccüh yöntemlerinden bir tanesini seçer. Bu teveccüh metodu ile şeyhine teveccüh ederek yüz istiğfar ve yüz salavat ü selâm okur. Zikirlerinden sonra Fâtiha okuyup kalkar. Bu arada sâlikin Şâh Nakşibend hazretlerinin şemâlini tahayyül etmesi gerekir. O'nun, orta boylu, kır sakallı, yanakları al, kaşlarının arası açık, gözleri sarı şehdâne elâ gözlü yani kestane karası gibi olduğu tâbir edilir. Anlatılan bu şemâli mürîd zihnine alıp teveccüh etmeye devam eder. Teveccüh esnasında kendini Nakşibend efendinin huzurunda oturuyormuş gibi, dizi dizine, alnı alnına dayalı bir halde, ilâhî feyzler kendisine akıyor gibi kıyaslamalıdır. Bu halde bir müddet durması gerekir. Okuduğu zikirleri de şeyhinin huzurunda okuyormuş gibi okur ve Fatiha okuyup teveccühünü bitirir. (Nakşibendî, 1285: 53).

Şayet mürşitsiz mürîd, Fethiye-i şerîf okumaya niyet ederse, cuma gecesi iki rek'at namaz kıldıktan sonra istihâreye niyet edip, feethiyye-i şerîfi de başının altına koyup öyle uyuması gerekir. Rüyasında ehlullahtan birini görürse ve onlardan izin alırsa her sabah fethiye-i şerîfi okur. Bu süre Şâh Nakşibend Efendi'yi teveccühünde dıştan açık açık görünceye kadar devam eder. Sonra celâl ism-i şerîfni okumaya başlaması gerektiği söylenir. Şayet böyle devam ederse kısa zamanda Allah'a ulaşması kolaylaşır. (Nakşibendî, 1285: 54).

Mürîde lazım olan bazı tenbihât kısmına gelince burada oturup kalkma, dergâha girip-çıkma, cemaat ve şeyhin huzurunda konuşma gibi edeblerden bahsedilir. Bunun yanında en dikkat çeken uyarı ise dînin emir ve yasaklarına bağlı kalınmak hususundaki uyarılardır. Mürîdin şeyhinin huzurunda nasıl davranması gerektiği, başka şeyhler ile karşılaşması esnasında ve insanlarla ilişkiler konusunda nasıl bir tutum sergilemesi gerektiği de titizlikle ele alınır. Burada anlatılan konulara kitabın önceki bölümlerinde değinildiği için detaylı bir şekilde değinilmemiştir. (Nakşibendî, 1285: 53-58).

Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi burada anlatılanların iyi bilinmesi gerektiğini okuyucuyu uyarak konunun ehemmiyetine dikkat çeker. Çünkü vâcibu'l-vucûd olan yüce Allah'ın varlığı yaratmasına sebep olan ilâhî mesajının doğru kavranması gerekir. Zîra burada anlatılanların eksik olması demek anlatılan bunca meselenin anlaşılmasına ve askıda kalmasına sebebiyet verir.

Kader bütün varlıkların durumunun ezelde tayin ve takdir edildiği ilâhî ölçünün *kazâ* olarak meydana gelmesidir. Yani kaderin ezelde Allah tarafından takdir edildiğine işaret edilirken kazanın ise an içerisinde gerçekleşen yaratma eylemi olduğu vurgulanmaktadır. Selefi, Muhaddis ve Ehl-i Sünnet kelamcılarının ittifak ettiği görüşe göre Allah'a, ilmine, irâdesine, kudretine ve tekvin sıfatlarının bir gereği olarak kader ve kazaya îman etmek gerekir. Çünkü kader, Allah'ın ilim ve irâde sıfatlarına dayanırken, kaza, kudret ve tekvin sıfatlarına dayanır. İlâhî takdirin bir ölçü olduğu ve ezelde tayin edildiği rivâyet edilir. Bundan dolayı kaderin *ka-de-re* kökünden türeyen bir kelime olduğu bildirilir. Bu kelime ölçü, tayin, miktar, tahsis etmek ve ilâhî bir kanun gibi anlamlara gelir (Eğit-San,1996:568; Mutçalı, 1995: 689). Kader bazı âyetlerde mastar olarak geçerken (Kamer, 54:49), bazı âyetlerde fiil (Furkan, 25:2) olarak geçmektedir (Aydın, 1990:319). Sözlükte bir işin sonunu getirmek, karara bağlamak olan *kazâ* kelimesine ise (Mutçalı, 1995: 713), eylemlerin yeri ve zamanı geldiğinde yaratılması olarak nitelendirilir. *Kazâ*, Kur'ân-ı Kerimde fiil, fâil ve mef'ul olarak çeşitli âyetlerde yer alır (Fussilet, 41:2; Taha, 20:27; Meryem, 19:21). “Rabb'in yalnız kendisine ibadet etmenizi *kazâ* etti” (İsra, 17:23). Emretme, hükmetme özellikle de yaratma anlamında kullanılan *kazâ* kelimesi, herhangi bir şeyin sonuna gelip onun varlığını tekâmül etmektir (Aydın, 1990:319).

Eş'arî âlimlerine göre kader, yeri ve zamanı geldiğinde Allah'ın ezeli ilminde var olan durumu, ona uygun olarak irâde ettiği biçimde yaratmasıdır. *Kazâ* ise, hüküm anlamına gelir, Allah'ın kâinatta olacak olan her şeyi ne zaman, nasıl, nerede ve ne şekilde var olacaklarının bilgisini ezelde öylece bilmesi ve dilemesidir. Yani fiillerin ve varlıkların var olmadan önceki hallerinin bilgisinin yazılı olmasıdır. Her şeyin fâil-i muhtarı olan Allah kanun ve nizam doğrultusunda olmuş ve olacakların durumunu levh-i mahfuza yazmıştır. Bu durum Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinde ver bulmuştur (Hadid, 57:22; Tevbe, 9:51). Avam dilinde alın yazısı olarak da bilinen kader, bilerek ya da bilmeden yapılan eylemlerin karşılığının alınması olarak tanımların. Bilinçsizlik insanın irâdesini devre dışı bırakmaz ve onu sorumluluktan kurtarmaz. Burada ilâhî düzenin korunması ve sağlanması için kaderin

ve kazânın birbirine ters düşmeyeceği de bildirilir. Şayet böyle bir şeyden bahsetmek ilâhî kanunun işleyişinde bir eksiklik olması anlamına gelmektir (Aydın, 1990:319).

Allah'ın yüce irâdesiyle mahlûkâtın meydana gelme durumu *Miftâhu'l-Kulûb*'da geçen bir kutsî hadiste şöyle anlatılır “Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim halkı da bilinmem için yarattım. Beni bilmeleri için kendimi onarla sevdirdim.” Allah'ı bilmenin kaynağı ise onun fiillerinin, isimlerinin ya da sıfatlarının bilinmesiyle mümkün olacak bir iştir. O'nun zâtını beşeriyetin bilinmesi mümkün değildir. Allah'ın zâtının künhünü bilmek yalnızca kendi zâtına mahsus olan bir özelliktir. Bununla beraber mahlûkâtın nasıl, ne zaman ve ne şekilde yaratılacağı konusu onlar yaratılmadan önce *levh-i mahfûza* kayıt edilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Allah'ın irâdesi dışında hiçbir şeyin var olması mümkün değildir. Dünya ve âhiret hayatında olmuş ve olacak her şey O'nun irâdesi dâhilinde vasıf yoluyla levh-i mahfûza yazılmıştır. Eşyaya dair bilinen her şey, bütün detaylar levh-i mahfûza yazılıdır. Yani bir şeyin nasıl ve nerede olacağı, mekânı, zamanı, durumu vasıf yoluyla emredilir. Vasıf yoluyla bildirilmekten veya emredilmekten maksat, bir şeyin varlığının nasıl olacağının bilgisidir. Güzellik-çirkinlik, uzunluk-kısaltık, azlık-çokluk, hafiflik-ağırlık, soğukluk-sıcaklık, itaat-isyan akla gelen ne varsa hepsi vasıf yoluyla yazılıdır (Yiğitalp, 139). Anlatıldığı üzere yüce Allah bir şeye “Ol” demesiyle o şey olur. “Onun emri odur ki bir şeye ol demeyi murat ettiği zaman o şey ola...”(Yasin, 36:82). Bu âyetden anlaşılacağı üzere bütün yaratılmışların durumu Allah'ın irâdesine bağlıdır ve onların bilgisi ise ana kitaba kaydedilip, vakti geldiğinde cereyân eden bir durum olarak karşımıza çıkar. Buna da kader ve kazâ denilmektedir. (Nakşibendî, 1285: 59).

Mantık ve hikmet ilminde mâhiyetler, îtikad ile ilgili ilimlerde hakikatler ve tasavvuf ilminde ise ayân-ı sabiteler olarak bilinen bu ortak kavram lafızca farklı olsa da anlamca aynı şeye karşılık gelir. Bu cihetden bakıldığında her şeyin hakikati, mahiyeti, ayânı ezelde Allah'ın ilminde olduğu gibi mevcuttur. Mahlûkâtın durumu yaratılmadan önce Allah'ın ilminde vardır. Onların yansımasının bilgisi bilene tâbîdir. Yani bir bilginin varlığı onu bilen kişinin zihnindeki durumu gibidir (Nakşibendî, 1285: 60).

İnsanların fiilleri konusu da bu minvalde değerlendirilir. Allah bir kimseye bir şey yaptırmak istediği takdirde önce o kişinin o şeyi yapmayı istemesine onu kendi isteğiyle razı eder, sonra o şeyi yaratır. Şayet bir kimse bir şeyi yapmayacak veya yaşamayacaksa yine o kendi isteğiyle o durumu yapmamaya razı olur, Allah'ta bu durumu yaratmaz. Eşyaların tamamının varlığı Allah'ın ilminde ne şekilde ve ne haldeyse, detaya girilmeden yüzeysel bir

şekilde, vasıf yoluyla hüküm verilir. Bu duruma kazâ denilmektedir. Daha sonra detaya girilerek bütün eşyanın durumu derinlemesine, parça parça şahâdet âleminde zuhûr edilir. Buna da kader denilmektedir (Nakşibendî, 1285: 60).

Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendî, kader konusunda Mûtezile'nin düşüncelerine de yer verir. Kendilerine '*Adalet Ehli*' diyen bu gruba göre, kötülüğün kaynağı beşere aittir. Çünkü Allah kötülüğü takdir etmez ve dilemez. Şayet kötülüğü takdir edip bunu kula yaptırsa bundan dolayı da o kulu cezalandırır bu zulüm olur. Zîra Allah zulümden münezzehtir denilerek, kötülüğün insana ait bir eylem olduğu ifade edilir. (Nakşibendî, 1285: 60).

Ehli Sünnet âlimleri bu duruma mukâbil olarak, insanın kendi irâdesiyle tercihler yapabileceğini ve yapılan bu eylemlerin sonuçlarının kişiyi bağlayacağını bildirir. Buna göre kazâ yani ilk hüküm, insana kötülük işlemeyi takdir etmez. Kaldı ki hüküm hâkime ait bir sıfattır. Bu sıfat kişiyi mâsiyete zorlamaz. Bir meslek tercihinde bulunma durumu örnek olarak verilecek olsa, kişi istediği işi yapmakta kendi tercihinin kullanabilir, neticesi de onu bağlar. Bu durumda kazâ ve mukzî diye iki kavram ortaya çıkar. Hakk'a ait olan kazâdır. Yani kazâ Hakk'ın sıfatıdır. Mukziy ise kula ait olan sıfattır. Ödül ve ceza da mukzinin tercihleri neticesinde elde edilecek olan sonuçlardır. (Nakşibendî, 1285: 60).

İmanın şartlarından biri olan kader ve kazâyâ îman bahsinin öğrenilmesi her müslümana farz olan bir husustur. Bu konunun insanlar nezdinde anlaşılması veya öğrenilmemesi onların sapıklığa düşmelerine ve helak olmalarına sebebiyet verir. Müellif, her mü'minin üzerine farz olan bu konuda bilinçlenmesi gerektiğini, okumlar yapılmasını, bu konuda söz hakkı olanların dinlenmesini ve ilmihal olarak nitelendirilen bu bahsin kavranmasının önemini imtina ile dillendirir.

Bir kimsenin kalbinde kötülük yapma isteği, duygusu varsa ve bu doğrultuda tercihte bulunursa Allah onun kalbini marazını arttırır. “Onlar öyle kimselerdir ki; kalplerinde maraz vardır. Allah onların marazlarını arttırdı.” (Bakara, 2:10). Bu âyetin mânası gereği kalplerinde maraz olanların îtikadları bozulduğu anlaşılmaktadır. Bazı kimseler, hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğini söyleyip ibadet etmenin bir anlamının olmadığını ifade ederek ilâhî mesaja ters düşerler. Allah hayrı da şerri de yarattı, lâkin şerri yaratırken buna razı olmadan, istemeden, sevmeden yarattı. Hayrı severek, isteyerek ve razı olarak yarattı. “Allah sizi de, yaptığınız işleri de yarattı” (Saffat, 37:96). Yapılan eylemler içerisinde kabîh ve hasen olarak

nitelendirilen davranışlar vardır. Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi, bu konuyu destekler mahiyette bir beyit söyler: “*Meîâdince hayırî râzî oldığı hâlde ve şeri râzî olmadığı hâlde hâlk îder.*” “*Diler hayrı ve şerri, kesinlikle istemez şerri*”. Yine bu mânâ doğrultusunda Allah’ın hayrı razı olarak yarattığına, şerri de razı olmadan yarattığına dikkat çekilir. Bu fikir üzerine bütün Ehl-i Sünnet âlimlerinin ittifak üzere oldukları aktarılır. (Nakşibendî, 1285: 61).

Kur’ân-ı Kerîm’in bazı âyetleri referans alınarak kader konusunun farklı bir boyutundan bahsedilir. “Attığın zaman sen atmadın Allah attı”(Enfal, 8:17). “De ki hepsi Allah katındandır.”(Nisa, 4:78). Bu âyetler açısından bakıldığında bütün işler Allah katından ise cebir olmaz mı? diye bir soru yöneltilir. Bu soruya cevap olarak Allah’ın hiçbir zaman zulmetmeyeceği ve O’nun zulümkâr olmadığına dikkat çekilir. Vâcibu’l-vucûd olan Allah kuluna cüzî irâdeyi verdi. İyi veya kötü bir iş yapmakta tercihini kula bıraktı. Bundan dolayıdır ki, cebirden söz edilmez. Bilgi bilene ait olduğu cihetinden bakıldığında yine cebirden söz etmek mümkün değildir. Zîra “Ben kullara zulüm kâr da değilim” diye hitap eden Allah vaadiyle kendisinin kullara zulmetmediğini bildirir. Küllî irâde Allah’ın zâtına ait olan bir haslet iken cüzî irâde kula ait olan bir özelliktir. Peygamberlerin ve kitapların gönderilmesi insanlara doğru yolun gösterilmesinde önemli kılavuzlardır. Şayet cebir olsaydı peygamberlere ve kitaplara ne gerek kalırdı. Allah bu vesileler sayesinde hayrı, şerri, doğruyu ve yanlış yerli yerince insanlığa tebliğ etti. Bu fikir üzerinde yazılan kitapların ve mezhep imamlarının görüş birliği üzerinde oldukları aktarılır. (Nakşibendî, 1285: 61).

Müellifimiz, kula düşen vazifenin kendi cüzî irâdesini kullanarak Allah’ın yasak ettiği şeylerden uzak, emrettiği şeylere yakın olmaları gerektiğini bildirir. Kulun vazifesi efendisinin emrinde olmak ve onun izinde yürümektir. İster efendisi onu azat etsin ister etmesin bu konuda ona tâbî olması gerekir. Muhammed Nûrî Efendi kader sırrının tam manası ile anlaşılamayacağını altını çizerek her durumda bir sebebe ve şarta tutunmak gerektiğini ifade eder. (Nakşibendî, 1285: 61).

Mahlûkât yaratılmadan önce onlar hakkındaki bilgilerin levh-i mahfûza kayıt edildiği zikredilmişti. Lâkin levh-i mahfûzun da değişebileceği bildirilir. Bununla ilgili olarak “Allah dilediğini siler dilediğini sabit tutar. Ana kitap onun katındadır.” (Ra’d, 13:39). Yine bunu destekler nitelikte “İyilikler kötülükleri giderir.”(Hud, 11:111) ve “Bana duâ edin, kabul ederim.”(Mü’min, 40:60) gibi âyetlere dayanılarak levh-i mahfûzun değişiklik kabul edebileceği söylenir. Bununla beraber Rasûlullah’ın “Sadaka belayı geri çevirir.” (Heysemî,

Mecmaü'z-Zeevâid, 3:63) hadisi de bu bahsi destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Bir olayın, işin, arzunun veya herhangi bir durumun lehte ya da aleyhte gerçekleşmesi halinde buna şükredilmesi gerektiği aktarılır. Aksi takdirde arzu edilen bir olayın gerçekleşmemesi durumunda ise buna razı olup bunun bir hikmeti olduğunu anlamak gerekir. Bir durumun varlığını veya yokluğunu problem olarak görmemek onun hikmetindedir. Neden olmadı diye isyan edilmemesi gerektiği tenbih edilir. Çünkü sorumluluk isyana aittir. Allah yaptığından sorumlu değildir. Böyle bir durumda beşere gereken sadece teslimiyettir. (Nakşibendî, 1285: 62).

Cüzî irâde meselesine gelince, o kulun hatırına gelen bir eylemdir. Bu ister hayr olsun isterse şer olsun, bunların yaratıcısı Allah'tır. Eğer insanın aklına hayr cihetinden bir şey gelirse onu yapmaya adım atmalıdır. Ama aklına şer cihetinden bir şey gelirse onu bırakmaya gayret etmelidir. Yani cüzî irâde bir şeyi yapmakla terk etmek arasında olan bir eylemdir. Kul hayr veya şerde hangi tarafa meyil ederse, onun yaratıcısı Allah'tır. Anlatıldığı üzere cüzî irâde sabittir değişmez. (Nakşibendî, 1285: 62).

Tasavvufda bazı sûfilerin, sıfatların ve zâtın tecellilerinin etkisiyle irâdenin devre dışı kaldığına dair söylemleri vardır. Bunlara örnek olarak “Mürîd kendisinde irâde olamayandır”, “Mürîd Allah'ın murâdıdır.” gibi sözler söylenmiştir. Lâkin onların cüzî irâdeleri yıldızlar gibidir. Allah'ın tecellisi ise güneş misalidir. Güneş doğduğunda yıldızlar görünmez ama varlıkları mevcuttur. İlâhî zuhûrun tecellisi de böyledir. Cüzî irâde küllî irâdenin varlığında görünmez, ondan eser dahi kalmaz. Böyle bir durumda olan kişi halk ile beraber olduğunda cüzî irâdesi devreye girer, Hak ile beraber olduğunda ise küllî irâdede yok olur. Varlık iddiasında bulunmayan insan, kendine gelen her şeyin Allah'tan geldiğine (Nisa, 4:78), şayet başına gelen iyi şeylerin Allah'tan, kötü şeylerin ise kendinden olduğuna inanır (Nisa, 4:78). Anlatılan bu hal üzere Allah'ın veli kullarının cebre düşmediğinin bir hücceti de budur. (Nakşibendî, 1285: 63).

Eserin son konusu ise velâyat dereceleridir. Bu dereceler yedi mertebeden oluşur. Bunların derinlikleri ve ehemmiyetleri birden yediye doğru ilerledikçe artar. Bunların durumu zâhirden bâtına doğru ilerleyen bir yolculuk gibidir. Bu derecelerden birincisi; dıştan yapılan tam bir tevekküldür. Aslında tam olarak Allah'a dayanmaktır. İkincisi; dıştaki tevekkül gibi bu durumu içte de yaşamaktır. Yani içten de tevekkül ehli olmaktır. Üçüncüsü; Allah'a ve Rasûle îman edip dil ile ikrâr etmektir. Dördüncüsü; bu ikrârı içten hal olarak yapmaktır. Beşincisi; Rasûlullah'ı bulmaktır. Altıncısı; Rasûlullah'ta yok olmaktır.

Yedincisi; Rasûlullah'ta ehadiyyat sırrına vâkîf olup orada yok olmaktır. Kişi bu mertebeye geldiğinde kendisine iki vecihle kader sırrının kapıları açılır. Bunlardan ilki şöyledir. Bu hale eren Hz: Peygamber'i (s.a.v.) ya mânâ yoluyla ya da teveccüh ile görür. Rasûlullah'ta ona ilham vesilesiyle gelecekte ve olacaktan haber verir. Bu şekilde kader sırrına vâkîf olunur. Lâkin bu durumun kimseye söylenmemesi gerektiği bildirilerek, bunda bir hikmetin olduğu söylenir. Kader sırrına ulaşmanın ikinci vechi ise kişiye, şekilsiz, harfî ve sessiz bir şekilde Rabbâni bir ilhamın gelmesidir. Bu vesileyle gelecekte ve olacaktan haberdâr olunur. Hatta levh-i mahfûzu Kur'an okur gibi okur. Eğer izin verilirse bu durum başkalarıyla paylaşılabilir. İzin verilmezse paylaşılmaz ve bunda da bir hikmet olduğu söylenir. (Nakşibendî, 1285: 64).



DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİFTÂHU'L- KULUB'UN LATİNİZE HALİ

4.1. Transkripsiyonlu Metin

Fihrist-i Risâle-i Miftâhu'l-Kulûb	
Hazâ fi Beyânî Mukaddimetu'l Kitâb	0-10
Bâb-ı Evvel, Kısm-ı Evvel, Nev'-i Evvel, Vech-i Evvel	11
Vech-i Sâni	11
Vech-i Sâlis	11
Râbta-i Vech-i Evvel	11
Râbta-i Vech-i Sâni	11
Râbta-i Vech-i Sâlis	11
Nev'-i Sâni Vech-i Evvel	12
Vech-i Sâni	12
Vech-i Sâlis	12
Nev-i Sâlis Vech-i Evvel	13
Vech-i Sâni	13
Vech-i Sâlis	13
Kısm-ı Sâni Seyrvü sülûk ve Letâif-i Seba'	15
Kısm-ı Sâlis Nefi ve İsbât	19
Kısm-ı Râbi' Murâkabe-i Sâlik	21
Vech-i Evvel	22
Vech-i Sâni	22
Vech-i Sâlis	22
Ba'zı Hurda-i Tarîk	23
Bâb-ı Sâni Kısm-ı Evvel Tecellî Esmâ ve Efâl	25
Kısm-ı Sâni Tecellî Sıfât ve Tecellî Zât	26
Kısm-ı Sâlis Fenâfillâh	28
Kısm-ı Râbi' Bakâbillâh	29
Kısm-ı Hâmis Müstağrakîne Fi-zâtillâh	29
Bu Merâtibe Münâsib Ba'zı Hurda	31
Vech-i Diğer	32
Vech-i Diğer	33
Bâb-ı Sâlis Kısm-ı Evvel Sırr-ı Hilâfet	34
Kısm-ı Sâni Kutbu'l-Aktâb ve Gavsü'l-A'zam ve Kutbu'l-Ûlâ ve Sâir Kutublar	38
Hâtîme Usûlu's-Şeyh	46
Usûlu't-Teveccüh	46
Sâlik-i Müntehî	47
Fî Beyân-ı Şurût-i Sâlik-i Mübtedî	52
Mürşitsiz Mürîdin Sülûkü	53
Ba'zı Lâzım Olân Tenbîhât	54
Sırr-ı kader ve levh-i mahfûz ve akâyide müteallik ba'zı şarâit	59
Derece-i Vilâyetin Yedi Kapûsi Vârdır	64
Tenvîr	64
Netîce-i Kitâb	65

Bismillâhirramânirrahîm

Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-salâ'tü ve's-selâmü alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihî ecmaîn.

es-Salâtü ve's-selâmü aleyke yâ Rasûlallah

es-Salâtü ve's-selâmü aleyke yâ Habîballah

es-Salâtü ve's-selâmü aleyke yâ seyyide'l-evvelîn ve'l-âhirîn

Emmâ ba'd, iş bu risâlenin te'lîf ve tahrîrine bâis ve bâdî odur ki, bîn ikî yûz elli dokuzun (m. 1259) rabîu's-sânîsinde, hücremizde müteveccih oldığımız hâlde, Sultânü'l-Enbiyâ ve Sertâci'l-Evliyâ ve'l-Asfiyâ ve'l-Etkiyâ sallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri zuhûr idûb. Bu abd-i nâcîzine ihsânen ve mürüvveten taltîf ile: "Evlâdım Nûrî vakitler bir acâyib oldu, âşık ve sâdik ve tâlib-i dîdâr olân ümmetlerim âsân vech ile yolların toğruldu ve rızâ yoluna kemer beste ile vuslat sırrına nâil olsun. Ve ba'zı sûfiyyûn bilâ vâsıtâ ittikâsı üzre giderek yolların togrultmaga, kendülerine kâbiliyyet gelsun. Zîrâ bir alay kimseler, kisve-i ehlullâh geyûb ve kemer bağlanûb ve bâşınâ tâc geyûb ve şerîatime i'tibâr itmeyûb, vaktiyle kendü hâl ve tecellîsinden bahis iderek ehlullâhın te'lîf itdiklerî resâil ve eş'ârlarından mütâlaa ile ezberleyûb meclis meclis o hâllerden dem vurûb kâl ile hâl itdûm

kıyâsı ile kendü akıl ve hevâ ve nefsi ile fehim ve idrâk itdîgî gibi söyleyûb, mea hâzâ sîret ve şerîatimin mugâyiri itâat ve inkıyâdda kusûrînî görmeyûb ehl-i zevk ve ehl-i hâl imiş disünler. Beyne'n-nâsi şöhretim ziyâde olsun mülâhazâsı ile kendû hem dâll ve hem mudil oldîğîndan bîhaber olmağın. Ba°zı ümmî ve muhib olân ümmetlerimin yollarını vurmağa sebep oluyorlar. Ve tâlib-i ilme ve ulemâ-i âmilîne ve sülehâ-i âbidîn gürûhine tarîkattan bîhaber ve hâricî ta°bîri ile tâş atûb kâffe-i turûka egrî baktırmağa sebep olub. Mea hâzâ tâlib-i ilme ve ulemâ-i âmilîne ve sülehâ-i âbidîn şerîat-i Ahmediyyeme âşinâ olarak sîret-i Muhammediyyeme ve sünnet-i seniyyeme hulûs-i kalb ile tevessül ve temessuk îdûb bizi bulur. Ve kâffe-i ehlullâh ve sülehâ-i ümmet ve âşık ve sâdık ümmetlerimin şerîatim elinde âsâsı ve sîretim eğninde abâsî ve tahsîl-i rızâullah dilde gıdâsî olmadıkça bizi bulmaz ve bulammâmış ve bir hatve taşra giden yolunda kâlûb, hâricî gürûhine yûz tutmuş. İdduğînî idrâk itmeyûb kendû ve bîhâsıl kaldığîndan bâşka dûn bâkîlûb ve tâş arttırmağa sebep olurlar. Ve içlerinde ba°zı kâbiliyeti olânlar dahî hâlden bîhaber kâl ile taklîtde kâlûb seyr-i sülûkinde kendûsî bir mürşid-i kâmile muhtâc îken mürşidlik iddiâsı ile geçinürler. Lâkin ondan haberi yoktur ki soğuk temûr dökerler. İşte bu varta-i helâk mertebesinde cümlesinin müktezâ-i tecellîsi tahlîs-i girîbânına sebep olacak gibi şerîat ve tarîkat ve ma°rifet ve hakîkat ve vuslat nedir bilinûb âşık sâdık ve tâlib-i dîdâr olân ümmetlerim amel ve ictibâr ve inkıyâd ile icrâ îderek yollarını toğrultsunlar. Ve bu risâleye *Miftâhu'l-Kulûb Sırr-ı Şemseddîn* tesmiye olunsun deyû emir buyûrmaları ile ‘*el-me°mûr ma°zûr*’ misdâkınca vâcibe-i zimmete olân fermân-ı Sultâni'l-Enbiyâ ve Rasûl-i Kibriyâ Habîb-i Hüdâ ve şefi° rüzcanâ sallâhu aleyhi ve sellam efendimiz hazretlerine ittiba° ve imtisâlen

Bu abd-i âciz ümmetleri iş bu risâle-i şerîfe ibtidâ ve bi-tevfiklallâhi teâlâ hüsn-i hâtimesine ricâ ve niyâzda olûb, dest-i kâtibde kâlem ve yed-i kuvvesindedir. Ve kemân mesâbesinde olduğumuz kumân buyûrilmaya mercûdur ki, hatâ ve hâlilen-i dêmîne af ile setir buyûrular. "والإنسان محل النسيان" ¹ "وما توفيقى إلا بالله عليه توكلت واليه أنيب"

Bir mukaddime ve ûç bâb ve bir hâtîme üzerine beyân olunmuşdur.

Mukaddime; Tarîkat-ı Aliyyeye Tâlib ve Mürşid-i Kâmile Vâsıl ve Mâlik ve İnâbe-i Sâlik-i beyân îder. Bâb-ı Evvel: Teveccüh ve Râbıta ve Seyr-i Sülûk ve Letâif-i Seb'â ve Nefy ve İsbât ve Murâkabeyi dört kısım üzre beyân îder. Bâb-ı Sâni: Tecellî-i Esmâ ve Tecellî-i Ef'âl ve Tecellî-i Sıfât ve Tecellî-i Zât ve Fenâfillâh, Bekâbillâh, Müstağrikîn fî zâtillâh beş kısım üzre beyân îder. Bâb-ı Sâlis: Sırr-ı Hilâfet ve Kutbu'l-Aktâb ve Gavsu'l A'zâm ve Kutbu'l-Ûlâ ve Aktâb-ı Sâire ve cemî-i Ehlullâhı üç kısım üzre beyân îder. Ve Hâtîme. Usûl u Şeyh ve Sâlik-i Muntehî ve Sâlik-i Mübtedî ve Mürşidsiz Mürîdin Sülûkü ve Ba'zı Lâzım Olân Tenbîhât ve Sırr-ı Kader ve Levh-i Mahfûz ve Ba'zı Akâide Müteallik Şerâit ve Netîce beyân îder.

Ey Azîz ve ey mâye-i Muhammedî ile münevver. Ve ey tevfiği ve hidâyet-i Rabbi'l-âlemîne mazhariyyet ile mazhâr olân. Ve estaîzü bilallâh: "قل إن كنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله ويغفر لكم" ² "من يطع الرسول طه ما انزلن عليك القرآن لتشق إلا تذكرة" ³ "فقد اطاع الله" ⁴ "لمن يخشى" ⁵ "وسقهم ربهم شرابا طهورا" ⁶ "ألا بذكر الله تطمئن القلوب" ⁶ "Sırrına mutîc ve munkât ve estaîzü bilallah: "Nazm-ı celilîne mü'mîn ve muvahhid ve estaîzü bilallâh: "Nazmı Kurânı azîmü'ş-şânında nasîb olûb, havf ve haşyet üzre olûb. Estaîzü biallâh: "Den bahrâsı olân mest-i lâ ya'gil" ⁶ "Sırrına mâ sadak. sâlik ve rızâullâhı hak üzre tâlib.

Beyt:

فما نفذ الشراب ولا رويت

شربت الحب كأسا بعد كأس

(Ne ben kanarım ne şarap kurutulur) (Sevgi içerim hep billur billur;)

¹ "Başarımı Allaha bağlarım. Ona dayanır, Ona güvenirim." Hûd-11/ 88.

² "Deki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana tâbi olunuz ki, Allah'ta sizi sevsin. Günahlarımızı bağışlasın." Al-i İmrân-3/31.

³ "Bir kimse Rasûle itaat ederse Allaha itaat etmiş olur." Nisa-4/8.

⁴ "Ta ha, zahmet çekmen için sana Kur'anı indirmedik, ancak gönlünde öte endişesi olanlara bir hatırlatmadır." Neml-27/1-3.

⁵ "Rableri onlara pek temiz şarabı içermiştir." İnsan-76/21.

⁶ "İyi anlayınız, Allah'ın zikri ile kalpler doyuma ulaşır." Ra'd-13/28.

Zevk ile aşk meydânında yek vücûd olûb "كان الله ولم يكن معه شيء" hadîs-i şerîfinde; "الآن كام" "كان ليس للإمكان ابداع مما كان" buyûran ehl-i dil ve ehl-i zevk ve aşk-ı ilâhîden zerre nasîbi olân. "أه من العشق وحالته احرق قلبي" ile rûz-i şeb me'lûfe "العشق نار إلهي محرق ماسو الله وما سوى المحبوب" demlenen ehîbbâ ve ihvân-ı bâ safâya ma'lûm olsun ki; iş bu risâlenin ibtidâsından intihâsına vârinca hâriçten bir harf karışmamış, cümlesi seyyid-i hazreti evlâd-ı adem ve sertâc-ı hayri'l-ümem ve şefî'l-usâti, yevmi'l-arasâti aleyhi's-salavâtu ve's-selâm efendimiz hazretlerinin emri ve işâretleri iledir. Bu risâle-i şerîfeye îmân nazârı ile na'zâr buyûrûb îmâ ve îşâr olûnan râh-i rast üzre usûl-i lâyıkası vech ile edâ ve icrâya sa'y ve gayret eyleyen muhîb ve âşık-ı sâdık ve rızâullâha tâlib ehîbbâ ve ihvânın cümlesi, bi-inâyeti'l-Allâhteâlâ ve bi-himmet-i Rasûlillâh ve bi-himmet-i ehlillâh seyr-i sülûk üzre maksad-ı aksâsına vâsıl olacağına iştibâh buyûrulmaya, âmin ve bi-hürmet-i seyyidi'l-mürselîn. Bu mahâlde bir muammâ söylenür. Okuyanlar bilmez onu hem nedür? Bilür ancak ol Muhammed Mustafâ, sorar isen belki söyleye sana:

Nûn-ü (ن) Kâf'tan (ق) Mîm'e (م) vârinca Havâce

Ûç dâne Kâf (ق) gelür bil iyûce;

Nûn (ن) gidince Mîm ve (م) Dâl(د) sonra gelür;

Mîm-ü ve (م) Dâl(د)'dan sonra cânım Nûn(ن), Elif (ا), Şîn(ش),Mîm (م) gelür.

Nûn(ن) mekâna vârmasına ey hâce;

Kâf (ق) ile Rı(ر) Kâf(ق)'tır ânâ netîce...

Nûn(ن) vârinca Mîm(م) ile Nûn(ن) yânına;

Olür ancak Bâ (ب) ile Yâ (ي) yer anâ

Şîn(ش)'lı Mîm(م)'den Mîm(م)'e vârinca hâce;

Âra yerde dört Sin(س) gelür bil nice...

Hedef-i Beyân-ı Mukaddimeti'l-Kitâb

Ey hakkınâ haktan temyîz ile rızâullâh tâlib-i sîret-i hazret-i Rasûlillah râğıbı olân ehîbbâ ve ihvân-ı dîn, ma'lûm ola ki bu kerhâne-i âleme gelûb, îmân ile müşerref olân mü'min ve muvahhid ki; " لا إله إلا الله محمد رسول الله "

kelime-i saâdetinî lîsân ile takrîr ve kalb ile tasdîk îden mü'mînin ve mü'minâtın hılkat-i asliyesinde iş bu risâle-i şerîfenin ibtidâsından intihâsına vârinca, mezkûr füyûzât-ı İlâhiyye ve ihsâni'l-Allâh bî-nihâye cümlesinin nâsiyesinde muallak ve mektûm olub âşıkâne ve sâdikâne yolî ile ve sırâsı ile bezl-i makdûr îdenlerî hâşâ ki Cenâb-ı Vâhibi'l-Atâyâ ihsân îtmeye ve mahrûm, gûyâ ictikâdın buraya bend îdûb, kâpûcısı oldığın hazînetullâh olân kalb kâpûsımî derd-i hevâya ve rüsvâ ve şeyâtîn askerinden bekleyûb koymâmağa sa'yy ve gayret îdûb bir mürşid-i kâmil bûlûb, yedin tûtûb inâbe itmege bezl-i himmet itmek elzemdir. Zîrâ delîlsiz yola gitmek ve yolî bulmak gîce karâkûsında ışksız bilmedûgî yola yâlnız gitmek gibidir. Ya'ânî gitdûgi yerî körmez ve ayâgî basdîgî mahâllî bilmez. Handek mi vârdır? Bu vech ile bir vârtâ-i helâka düşmekden ziyâde korkû vârdır. Ammâ mürşid-i kâmil gîdûb gelmiş, o yolların hatâ ve hatârın görûb ve âgâhî olmuş ve bîlûr ve delâlet îdûb, o yollardan âsân vech ile mürîdini geçirir. Ya'ânî bu zamâna da öyle mürşid-i kâmil nerde bulunûr kimyâ nev'inde gibi bir şeydir. Dîr isen vâkiâ kelâmın yerindedir. Ammâ insâfâne düşünûb ve hakka'l-insâf insâfâne teslîm îder isen, hîle ve hud'a-i nefsi bunda dahî görînûb fehim olundî ki arammâkda nâkîslik sende. Hemân sen cüst u cûdâ sâdik olmağa bâk. Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak'dan bir abd-i âcizin hulûsâne ve sâdikâne rızâ yolunû isteye ve arâya. Hâşâ sümme hâşâ ki Cenâb-ı Müsebbibi'l-Esbâb ânî mahrûm koyâ. Hemân istikâmet üzre sen ânî arâr îken, belki o senin yedinden tûtâr. Nişânı yok mürşid-i kâmil oldîgînî nice bileyim dîr isen, alâmeti pek çokdur. Ammâ bu üçü dîrem sanâ besdir: Birisî bû kî, huzûr-ı şerîflerine vârdıkda cemî gumûmun gider, içerisinde bir ferah ve bir mahabbet hâsıl olûr. Ve bir dahî meclis-i saâdetlerinden ayrıлмаğî istemezsin. Kelâm-ı dîrar bârlarından derûninin şevkî ve mahabbetî

artâr. Ve biri; dahî ziyâret-i şerîflerine gelen büyük ve kûçük ya°nî pâdişâh dahî olsa yed-i şerîfini bûs îtmeğe mecbûr ve hayr duâsinî niyâz ile mesrûr olurlar. Ve ol zât-ı şerîfin cemî harekât ve sekenâtı sîret-i Rasûlillah'dır. İşte bu üç burhânına kâni° zât olân velâ kadride riyâ ve sūma°sız müşâhade ve ma°lûm olûr ise hemân hiç durma vârub teslîm-i küllî ile teslîm olûb, gassâl yedinde meyyit gibi emir itdûğî yerde dûrûb, her bir emrine muti° ve mûnkâd otûrarak cemî° hizmetin ve emrin kendûye ni°met bilerek emirlerî üzre hizmedde olmak lâzımdır. Ancak burası dikkat yeridir ki, ba°zı pedermânda veyâhûd bir sırada bulûnub veyâ kuvvetle ve irâdine sebep-i vâsita ile bir dergâha tedârik îtmiş ve kisve-i ehlillâha bürünûb ve biraz tasavvufa dâir kitâb ve resâil mütâlea idûb ve âriflik iddiâsı ile.

– “Bizde şeyhiz” diyerek.

Meşîhatda bulunûb, tarîk-i irşâda bâşlamış ammâ irşâd nedir bilmez ve bildûki yanıldığına değmez. Böyle olân kimse aynı a°mâdır ve mürîdi de a°mâ, îkî a°mâ ne vech ile yola gidebilûr. Âkibet bir vârtâ-i helâke düşmekden korku vârdır. Ve bir gürûhî dahî vâ ki şerîat-i mutahhara zâhir hâlidir. Ve bizim yolumuz bâtınîdir. Gusûl ve abdest ve namâz ve oruç bunlar ebrâr kârîdir. Ânlar cennet ve hûrî ve gilmân ve ni°met-i sâire-i cinân ve safâları içûn çalışûrlar. “Bizim guslümüz ezeli° ve abdestimiz ol vakit alınûb, namâz ve orucumuz ol zamân edâ olunmuşdur. Biz cemâl âşıkîyûz cennet ve cehennem ile bizim işimiz yokdur” deyûrek hafezanallâh, buna benzer biraz dahî lâyıksız kelâm söylerler. Ya°nî biz dâim huzûrda oluruz dîrler. Ve bir menhiyyâi mubâh derecesinde işlerler. Zinhâr bezinhâr bu makûlelerden îrâk olmak mûcib kurb-ı hakdır. Ve meclislerinde dahî bulunmamâk elzem-i lâzımdır. Ya°nî bu amelde ve bu kavilde ve bu fiilde olân “كأن كوبره بني آدم” gark olmuş ve yânına vârana bulaşır, hiç olmazsa teaffunî olsun dokınûr. Bu makûle kimselerden ziyâde ictinâb lâzımdır. İşte her mü°min ve mü°mine

nâsiyesinde muallak ve mektûm olân fuyûzât-i İlâhiyye ve ihsân-ı bî-gâye ki, mâye-i Muhammedî ve sîret-i Ahmedî'dir. Böyle cümleye şâmil ve ihsânullâh olân ni'et-i celîle-i lâyük ve revâ mıdır? Ki gaflet ile zâyîc olunsun. Bu araya îmâ'n ile nazar buyûran, âşık ve sâdık burhân-ı selâsesi ile bâlâda mürşid-i kâmil vasıf ve beyân olmuş îdî. Hemân buldîği zamân şek ve gûmân ile fırsatî fevt îtmeyûb. Edîben ve destûr ile vârub mübârek ve mes'ûd yed-i âlîlerin pûs îdûb bendeliğe kabûllerini zâhirlî ve bâtinlî ricâ ve niyâz üzre olûb ve rızâullâhın gayrî matlablarî külliyyen derûninden çıkârûb, sırf rızâullâhta kalûb sâf ile huzûrda emir ve işâretlerîne muntazır olûb. Ne ki emir îderler ise bilâ imtinân kabûl buyûrûb, kat'â tereddüdü mücib kelâm dimeyûb müteveccih tûrûb ol zamân kalbi mutasarrıfî olân mürşit mürîd huzûrda îken kendû kalbine nâzır olûb bir dakîka mürûrî ile ne zuhûr îder ise ol vech ile inâbe vîrir. Eğerci istîzâne muktedir değil ise mürîde istihâre tenbîh buyûrûb ve kendûsî dahî ol gîce hazreti Rasûlullâh'a teveccüh buyûrûb, "Yâ Rasûlallâh! Şu isimde bir ümmetin inâbe ister, istihâre ısmarladım" deyûb her ne vech ile ihsân buyûrurlar ise ol vech ile inâbe vîrir. Şeyhde bu îkî sınıfa kudret yok ise, mürîde ısmarladığı gibi kendûsî dahî o gîce istihâre buyûrûb ne ki emir ve işâret zuhûr îder ise ol vech ile inâbe verir. Ba'de inâbe vîreceği zamân mürîdî dîz be-dîz huzûra âlûb ibtidâ teveccühî ta'rîf buyûrûb, ândan alnını mürîdin alnına vîrûb bir on dakîka ve on beş dakîka mikdârî, şeyh teveccüh buyûrûb ondan mürîdin yed-i yumnâsı kendû yed-i yumnâsı saâdetine âlûb beş şart üzre emir buyûrûb. Evvelâ devâm-ı vudû°, sâniyen mefrûzâ-i terk îtmeyûb vakit ve zamânıyla edâ ve sâlisen kazâyâ kâlmış namâz ve orucu vâir ise onları da tekmîlen edâ ve râbian hilâf ve gıybet söylemekden kemâliyle ihtirâz ve ictinâb ve hâmisen hiçbir kimsenin aleyhinde olmayûb kendû

kusûrînîn afvî niyâzî ile olasız deyû tenbîh buyûrur. Ba°de mürîdin kâbiliyyet ve tecellîsî iktizâsına ise tilâvet-i fethiye ve istiğfâr ve salavât-ı selâm ve ism-i celâl hâline cesbân vîrûb ândan estaîzübillah: " ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله يد الله فوق ايديهم فمن نكث فانما ينكث على نفسه ومن "7 او فى بما عاهد عليه الله فسيؤتيه اجرا عظيما Bu âyet-i kerîmeyi okıyûb Fâtiha buyûrurlar. Bundan sonra mürîde lâzım ve iktizâ îden oldur ki, bu ahdü mîsâk üzre kavî olûb sâbit kadem olmakdır. Ve bu ahdî bozmâmağa ziyâde ihtimâm ve dikkat şurûtındandır. Zirâ ednâ tekâsül nakzi mûcib olûr. Bir minvâl-i muharrer sâlik icâzet ve inâbeye mâlik ve lâyıq ma°lûm olsun ki, ahd-i mîsâk olân şurûtü hamseyî yerine getürmeğe dikkat ve bir gûn te°hîr îtmeyûb edâsına bezl-i himmet ve salavât-ı mefrûzai mümkün oldıĝı derece cemâat ile edâya raĝbet ve ziyâde dikkat. Ve bundan bâşka sünnet üzre olân nevâfil ki; salavât-ı teheccüd ve işrâk ve duhâ ve tahiyatü'l-mescid ve salavâtı'l- vudû° ve evvâbîn gibi bunlardan mürşidî gangîsinî emir buyûr ise vaktiyle emirlerî vechi ile edâ îdûb. Kat°an terkinî tecvîr görmeyûb zarûrî vukû° bulûr ise yine vaktinde îade gibi edâ buyûrûb zirâ bu vech ile nevâfilde devâm bulmak hakka kurbıyyetî mustevcib olmakla devâm lâzımdır. Ve eĝer fethiyye-i şerîfe izin vîrilmiş ise sabâh namâzının ba°deu'l-edâ, bi-her yevm kırâat buyûrî ile ve mürşidin izni ve icâzeti olân istiğfâr-ı şerîf ve salavât-ı şerîfe ve tevhîd-i şerîf ve ism-i celâl-i şerîf, her ne ise gîcenin sülûs-i ahîrîni vakti teheccüdde okumak efdaldır. Yâhûd işrâk veyâhûd ba°de'l-asri bunlarda efdal vakitdir. Gangîsî kendüye âsân ve ahsen ise bir tenhâce mahalde kıbleye müteveccih olûb ve otûrûb üç ihlâs ve fâtiha-i şerîfi okıyûb hâsıl olân ecir ve mesûbesî evvelâ sâhib şerîat efendîmiz sallahu aleyhi ve sellem hazretlerinin şebeke-i muattaralarına hedîyye îdûb ba°dehû

⁷ "Onlar ki seninle biat ediyorlar ancak Allah ile biat etmektedirler Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir her kim sözünden dönerse kendi aleyhine olur her kimle Allah adına verdiği sözü yerine getirir ise kendisine büyük bir mükafaat verilecektir." Fetih-48/10

Cemî° enbiyâ-i ızâm ve Rasûl-i kirâm hazarâtlarının evrâh-ı saâdetlerine, ba°dehu çâr yâr-i güzîn ve sâir sahâbe-i kirâm zâvi'l-ihtirâm, tâbî°n ve tebe-i tâbî°n ve ümmet-i müçtehidin, rıdvânullâhi teâla aleyhim ecma°în revâh-ı saâdetlerine. Ba°dehu cemî° ehlüllah gaddesallâhu teâla esrârahum evrâh-ı kutsiyye-i mübâreklerine ve sâir mü°minîn ve mü°minâtın evrâhlarına hediyye îdûb. Ba°de tezekkürü mevt ya°nî tezekkürü mevt ta°biri olunan bunlardır ki, hasta olûb hâlet-i nezi° ve vaktî mâl ve menâl akrabâ ve evlâd ve âyâl ya°nî birisinde fâide yok. Âhir kâr bırâgub gideceğini ve nefes kesilince kabre getürmekde ve techîz ve tekfin âmâde ile gassala teslim olunacağı ve tâbûta koyûb cenâzesi kılınûb kabre kötûrûb ve nahîbe indîrûb ve yâtûrûb ve üzerine turâbî bırâkûb gideceklerini. Ya°nî kâffe-i mâsivânın sebâti olmadığını bîlûb bu hâl ile vakt-i icâzetde şeyh huzûrunda nasıl edeb ile olduysa öylece huzûr-ı şeyh mülâha°zâsı ile dersini okûmağa bâşlayûb hayırdan ve şerden hâtırına bir şey getürmemeye ikdâm-ı tâm oluna. Ve kendûye ma°nâ gibi ve sâir zuhûrât olûr ise şeyhinden gayrîya dîmeye. Meğer şeyh icâzet vîrmiş ise ânâ söyleye ve râbita dâhî mahalinde dahî beyân olunûr.

Li-muharririhî

Âç gözün bâk âsımâna kîm nedir. Heb gelenler bu cihâna ândâdır.
Cümle gelmiş geçmişî seyr ît tamâm. Hâsu â°mâ olânî gör ve's-selâm.
Ol kader in°âmu ve ihsân heb sana. Hakdan oldî eyleme vaktin hebâ.
Âç gözün bir hoşça fikîr ît ey civân. Geçdî ömrün havvâbu gafletden uyân.
Kîr bu benlik bendinî ey havâce gel. Mürşide kûl ola kör îtme cedel.
Cümle vârlıktan hâlas îtsûn seni. Tâ getûrub hakka yetûrsûn seni.

Nûriye gel Hakka vâsıl olasın

Bîhisâb in°âme nâil olasın.

Bâb-ı Evvel: Dört kısımdır

Dört kısımdan kısım-ı evvel: Teveccüh ve râbîta-i sâlik-i mübtedî, sâlik-i mutavassîtî ve sâlik-i müntehîye üç nev^c de beyân îder. Nev^c-i evvel: Sâlik-i mübtedî ve tâlib-i muktedînin teveccühünü beyân îder, o da üç vech iledir. Vech-i evvel: Şeyh huzûrunda dîz be-dîz otûrur gibi kibleye müteveccih olûb. Kendû ve kalbînî bir tekne veyâhud bir âhar kâba kıyâs îdûb ve şeyhinin kalbînî deryâ misâlî görûb ve kendû ve kâbını altına tutûb ve deryâ misâlî kalbi mürşidden feyz-i ilâhî doldırmağa sa³y ve gayret îdûb. Egille bir çâr yek ve evsadî yarım sâ^cat ve ekserî bir sâ^cat mikdârî dûra. Vech-i Sâni: Şeyhini bir çâdır misâlî tûtûb ve kendûsî o çâdırın derûninde otûrûb ve cevânib-i erbasından feyz-i İlâhî o çâdırın derûnine âkıyor tûtarak tûra. Vech-i Sâlis: Şeyhinin rûhâniyyesinî bir azîm deryâ misâlî tûtûb, kendûsî katrâ misâlî o deryâyâ gark olmuş gibi müteveccih tûra. İşte bu üç vechden kangisî kendûne âsân ve evfak olur ise âna devâm vîrûb zikr-i sebgat îden ekkal ve evsat ve ekser vakitden her gangi mu^ctedî ise kibleye müteveccih otûrûb kendûye ihsân olunan zikrini ve teveccühüyî bozmayarak okıya, ba^cde'l-edâ “Fâtiha” deyûb duâsını îde. İş bu makâmâtı mezkûrânın râbîtası dahî üç vech iledir. Râbîta-i Vech-i Evvel: Sâlik her gezûb otûrdîği yerde, şeyhinin elî elinde ve dâima huzûrunda otûrur gibi ola. Râbîta-i Vech-i Sâni: Şeyhinin rûhâniyyetî bir hırka veyâ bir cübbe veyâ bir bâşka belâ boş makâmında aknına giyilmiş dâima ânınla gezûb ve otûrur gibi ola. Râbîta-i Vech-i Sâlis: Şeyhinin hırka-i şerîfî altında ve koltuğî altında gizlenmiş dâimâ berâber gibi ola. Ve bu usûller üzre gîden sâlik uykuya niyet îddîğinde, şeyhinin kadem-i mübâreğine keenne (كان) bâşînî koyûb orada uyûr gibi yâtûb uyûya.

Nev^e-i Sâni: Sâlik-i mutasavvıtın teveccühünde üç vech beyân olunur. Vech-i Evvel: Dîz bedîz huzûrda oturur. Teveccühünde şeyhinî huzûrunda bulunduğî zamân, şeyhî ânî alûb huzûr-ı fâizu'n-nûr hazret-i Rasûl-i kerem sallahu aleyhi ve sellem efendimize götüreyor kıyâsı ile, keenne (كن) müteveccih-i hazret-i aleyhi's-selâmda duruyor gibi şeyhinin hırka-i saâdeti altında kendüyi gizleyüb, ya^enî sâhib şerîat efendimiz mücevher ile müzeyyen bir âlî kürsî üzre oturur ve cihâr-ı yâr-i güzîn efendilerimiz dahî yemîn ve yesâr saâdetlerinde mevcûd bilerek kemâl-i huzûr ve huşû^e üzre ya bir çâr yek veyâ yarım sâ^eat veya bir sâ^eat müteveccih tûra. Vech-i Sâni: Çâdır gibi şeyhinî bürünmüş, her cânibinden feyz-i ilâhî nâzil olur. Teveccühünde şeyhinî buldîğî zamân kendüye şeyh zaraf olmuş, ya^enî elbise-i mestûra gibi her cânibini bürümüş ve kendüsî içerde kâlûb mahvolmuş ve bu hâl üzre huzûru pür nûr hazreti seyyidi'l-enbiyâ aleyhi's-salât-ü ve's-selâm efendimize vârlmış ve kemâ kân bir âlî müzeyyen kürsî üzre otûmuşlar. Kâffe-i Enbiyâ-i îzâm ve Rasûl-i Kirâm aleyhimu's-selâm efendilerimiz, yemîn ve yesâr âlîlerinde birer kürsî-i âlî de oturur bilûb, ve şeyhî huzûra saâdete müteveccih otûrmuş aynı nûr olân kalbi saâdetlerinden şeyhinin kalbine zeri nâvidândan feyz-i ilâhî âkıyor kıyâsı ile kemâl-i hudû^e ve huşû^e ve edâ ile müteveccih yapâr. Yek ya yarım ya bir sâ^eat tûra. Vech-i Sâlis: Şeyhinin rûhâniyyetî bir deryâ ve kendüsü ânda gark ve gatrâ mesâbesinden mahvoldîğî. Teveccühünde şeyhinî buldîğî zamân o deryâ ile huzûr-ı hazret-i seyyidi'l-Enbiyâ ve senedi'l-evliyâ ve'l-etkiyâ'ya gîdûb, efendimiz sallah'u aleyhi ve's-selâm cemî^e mevcûdâtı muhît bir deryâ ve yemîn ve yesâr saâdetlerinde cemî^e enbiyâ-i îzâm ve Rasûl-i Kirâm aleyhimu's-selâm bir deryâ kıyâsı ile vârub. Şeyhî deryâsî, deryâ-i rasûlullâhda mahvolmuş kıyâsı ile hudû^e ve huşû^e ve âdâb ile

Ya çâr yek ya yârim ya bir sâ°at müteveccih tûra ve bu teveccühlerde zuhûr îden âsârî, şeyhinden gayrîya ifâdesi iktizâ îtmez. Zîrâ fenâ fi'ş-şeyh makâmıdır, bu makâmın râbitası sâlikin kıyâm ve kuû°dî ve havâb ve bîdârî, ekil ve şerbî ve gezûb yürîmesi ve her bir ûmûrû husûsında şeyhini berâber bîlûb ve görûb hudû° ve huşû° birle, huzûrda otûrur gibi ola. Nev-i° Sâlis: Sâlik-i mûntehînin teveccühünî ûç vechle beyân îder. Vech-i Evvel: Şeyh ile dîz be-dîz oturur. Teveccühünde hazret-i Rasûlü ekrem sallah'u aleyhi ve's sellâm efendîmizi bilâ hicâb şemâl-i şerîfi ile müşâhede îtdikde. Fenâ fi'r-Rasûl'e kadem nihâde kıyâsı ile şeyhinî teveccühünde bırakmayûb, kemâ ken (كما كان) şeyhinde fânî oldîği hâl üzre huzûr-ı aleyhi's selâmda otûrûb, hazret-i Rasûllullah bu biçârelerini bilâ keyfin velâ keyfiyyetin vâsıl-ı ilallâh îder mülâhazâsı ile kemâl-i hudû° ve huşû° ve âdâb ile müteveccih yâpâr. Yek ya yârim sâ°at veyâ bir sâ°at tûra. Vech-i Sâni: Sâlik şeyhinî çâdir misâlî teveccühünde fenâ fi'ş-şeyh olûb, bu hâl üzre Hazret-i Rasûl-i Kirâm sallâhu aleyhi ve sellem efendîmizî şemâil-i şerîfi ile bilâ hicâp ve müşâhede îdûb ve şeyhinde mahvoldîği hâl üzre huzûru aleyhi's-selâma vârûb hudû° ve huşû° ile kemâl-i âdâb ile otûrûb, kalb-i şerîf aleyhi's selâmdan şeyhinin kalbîne zeri nâvidândan fuyûzât-i ilâhi cereyân îtdûğînî görûb, ol fuyûzât-i ilâhiyyede şeyhi ve kendûsî ifnâ ve hazreti server-i âlem huzûru Hak'da otûrur kıyâsı ile kâffe-i mevcûdâtî ifnâ görûb, müteveccih olûb yâpâr. Yek ya yârim veyâ bir sâ°at tûra. Vech-i Sâlis: Sâlik şeyhinin rûhâniyyetini deryâ misâlî teveccühünde kendû ve katrâsı ifnâ ve hazreti seyyidi'l-beşer sallahu aleyhi ve sellem efendîmizin kalbi velâlarî kâffe-i âlemi muhîd bir deryâ misâlî bilâ hicâb şemâil-i şerîfi ile müşâhde buyûrûb ve şeyhin deryâsı

o deryây-ı saâdete kâriştirmağa sa'y ve gayret ve kâriştirdiği hâlde kâffeten âmmeten cümle mevcûdât zerreye vârinca o deryâda mahv ve muzmahil görüb, hazreti Rasûlullâh'da huzûru Hak'da otûrur kıyâsı ile yâpâarak. Ya yârim ya bir sâ'at müteveccih otûra. Bu mertebede sâlik fenâfi'r-Rasûl ihsânı oldığına işâret. Bu makâmda bu vech ile söylemeye bâşlar ve bu ihsânlara mazhar dûşûb: "وسقئهم ربههه شرابا طهورا"⁸ âyet-i kerîmesinde mâ sadâkna mazhariyyet ihsân olunûr.

Beyt

Bîlûramki senî haksın	Kamû âlem bütûn sensin
İkî cihânda sultânısın	Şefâa't Ya Rasûlullâh
Senî bûlân bûlûr hakkı	Seni gören görür hakkı
Hakîkat ma' denî sensin	Şefâa't Ya Rasûlullâh.

Bu makâmın râbitası, sâlik her gezdüğü mahalde ve her otûrdüğü yerde, ya'ni her bir umûr ve husûsında bi lâ keyfin ve lâ keyfiyyetin huzûr-ı hakda kıyâsı ile gezûb ve otûrûb ve hakdan gayrîyî kalbden çikârûb kıyâm ve ku' da havâb ve bîdârî hakkı ile ola.

Li-muharririhî

Ya Rasûlullâh cemâlin bînikâb gördüm bû gûn;
Hamdü lillâh nûr-i vechin bîhicâb gördüm bû gûn;
Çûnkî gark olmuşdû nûra ol mübârek kâmetin;
Bâkdığım ân çeşmi aldı berk-i envârın senin;
Gönlüm içre çûn kurûldî bir yûce dîvân amân;
Bir mücellâ hem mücevher kürsî dahî nâgihân;
Şâh-i kevneyn ol mücellâ kürsî üzre otûrur.

⁸ "Rableri onlara tertemiz şarabı içermiştir." Nisâ-4/21

Çâr-1 yâr-1 bâsafa ashâbı saf beste tûrur.

Çûnkî gördüm bir dahî ol şâh-1 kevneyn-i hemân;

Ol vakitte cümle aklım târ ve mâr oldî amân;

Mest olûb kâldım orada bilmez oldum kendûmi;

Gördüm ancak evvel ve âhir cihânî hemdemî;

Kablâmışdı nûr kâlmamışdı nesne hîç;

Görünûr nûr Muhammed kâlmamıştı nesne hîç;

Nûr-î nûr îtdî cânım nûr-i Ahmet Mustafa;

Gel ki âşık Nûrî'ye kîm kalbîn olsûn pürsafâ.

Dört Kısımdan Kısmı Sâni:

Seyr-i sülûk letâif-i seba^c beyânındadır. Nitekim hâdis-i kutsîde buyûrulmuştur. “الا إن في 9
"الجسد قلبا وفي القلب فؤادا وفي الفؤاد سرا وفي السر خفيا وفي الخفي اخفى وانا في الاخفى"
Lâkin bu ittisâli, mahlûkatda olân ittisâle makîs değildir. Bîtekeyyüf ve bîkıyâs olûb akla gelenin gayrîdir. Zîrâ akl-1 cüzîyî kolûna ihsân îden kendûdur. Akl-1 cüzî ancak maâ^cşın dünyâya olân ömûrî ve ömûr-î âhiretî derk îde. Bi lâ mesel olân zât-i vâcibu'l-vücûdî fehminden kasırdır. Ancak kendû zâtınî yine kendû zât-1 ecel-i â^clâsı bilûr. Böyle oldığı takdirce her bir ferdin evhâmında olân hakkın hâlifî yine Hak cellâ ve â^clâ hazretleridir. Zâtullâh ânın gayrîdir. El-hâsıl insân-1 kâmil ve mükemmel olân zevât-1 kadrin vuslat-1 ilallâh buyûrdularî, ancak yine zât-1 ecel-i â^clâsına mahsûs bir keyfiyetden olûb, kâl ile olmayûb. Hâl kabîlinden oldığı takdirce, bu tarîkat-i Muhammediyye sülûka muhtaç olûb ve cemi^c turuk-i aliyye birbirinden âyrû ve gayrî

⁹ “Dikkat ediniz cesette bir kalp vardır. Kalbin içinde de bir fuad vardır. Fuadda dahi bir sır vardır. Sırda dahi hafî vardır. Hafide dahi ahfâ vardır. İşte ben o ahfayım.”

değil. Ammâ ba°zı turûk-ı ehlullâhda ehl-i irşât olân mürşid-i kâmiller nefsi tarafından müridlerînî terbiye îder. Ve ba°zıları rûh tarafından terbiye ve sülûk gösterirler ki şu vârtâ-i helâkdan berî ve müberra olalar. Zîrâ bi her ferd evhâmında hakkı bir vechle tasavvûr îder. Hâşâ sümme hâşâ ol eylediği tasavvûr Hak cellâ ve â°lâ hazretlerinin eylediği tecellîden hâsıl olûb hâlîkî Hakdır. Bu takdirce evhâmında olân hakka ibâdet îtmekden ehlullâh berîlerdir. Ale'l-husûs, tarîkât-i aliyyey-i Nakşibendiyye mürebbîlerî sâliklerînî mertebe-i rûhdan teslîk ve rûh asâlet üzre tasfîye olacak. Nefs-i Nâtıka zımmen tezkiyesini bulûr.

Turûk ve sâire merâtib-i nefsi i°tibâr îderler. Ammâ maksûd ve matlûb rûh-ı kemâlet-i asliyesine rücû° îtdîrûb hakkı bilmektedir. Ey seyr-i sülûk letâif-i seba° tâlibi ve râğıbı olân sâlik-i âşık, ma°lûm olunsun ki izin ve icâzet şeyh ile bir tâhir mahâlde kibleye müteveccih îkî dîzî üzre otûrûb. Zikir olunân teveccühü selâsîden gangî vech kendûye âsân ve suhûlet üzre olûr ise, ol teveccüh ile ekalli bir çâr yek ve evsatı yarım sâ°at ve ekserî bir sâ°at tûrub. Ba°de ol teveccühi bozmaksızın yûz istiğfâr ve yûz salavat-ı şerîfe okuyûb hayır ve şer ve cemî° guyûdât-i maksat ve matlabdan hâlî olarak güyâ kalb üzerine nûrdan bir ism-i celâl nakş olunmuş. Her ne kadar göz kapâlû ise de görür gibi nâzır olûb lisânını dimâğına ilsâk ve dişlerini birbirî üzerine koyûb ve gözînî yumub. Cemî° a°zâsını harekâtden mani° ve cemî° kuvve-i ahkâmından ta°dîle sa°y. Ve rûhâniyeti şeyhinden istimdaât ile kendûsinin sol memesi îkî parmak altında sanav beriyyü°-şekil olân kalb üzre yazılmış ism-i celâli görür gibi, üç bîn ism-i celâle pakûb. Ve ma°nây-ı lafz-ı şerîfi olân zât, bilâ misle bir derece müteveccih ola ki kendinden ve mâsivâdan nisyân hâsıl olûb “وذكر ربك إذا نسيت”¹⁰ sırrı

¹⁰“Unuttuğun zaman Rabbini hatırla” Kehf-18/24

zuhûr îde. Sâlik bu vech ile zikre devâm vîrûb ve kalbînde rüsûh bulıcak. Kalb sıfat-ı asliyesine rücû° ile akîk renginde ahmira sâfi kalbîn nûru zuhûr îder. Ol zamân zâkir kalbîni zikirde men° îdemez. Veled-i kalb hâsıl olur. Ve ba°zen şemsi tulû° îder gibi kırmızılık şark cânibînden görînûr. Ve ba°zen şems çıkâr gibi ve bazen bir büyük kapû gibi akîk renginde görînûr ve bunun emsâli birâz alâyım zuhûr îder. Ammâ sâlik bunların zuhûrunda kapılûb mütehayyiz olamayûb, zikirde ve fikîrde kalmayûb ve bu ihsân olân zuhûrâtı şeyhinde gayrîya söylemeye ve âsârını dahî gözî önünde gibi zayı° itmemeğe ikdâm-ı tâm eyleye. Kalb bu vech ile sıfat-ı asliyesine rücû° îdîcek. Mürşidin izni ve icâzeti ile sâlik zikrini rûha nakil eyleye. Rûh sağ meme altında îkî pârmağ aşâğîdadır. Belâ da zikr-i sebgât îtdüğü vech ile bilâ fâsıla mu°ted îdündüğü kadar teveccühde olûb ândan ola. Tecveccühle kalbîn zikri olân üç bîn ism-i celâli kalbe vîrûb ândan ol teveccühî bozmaksızın sağ meme tahtında rûha nakil îdûb, beş yûz ism-i celâl dahî rûhta okıyûb, rûhun nûr-i asfâr ya°nî açî sarı renk olur. Bu minvâl meşrûh üzre devâm ile rûh dahî sıfat-ı asliyesine rücû° îdûb, nûrînin zuhûru ile tasfiye bulıcak. Mürşidîne ifâde îdûb yine mürşidin izni ve icâzeti ile sâlik rûhdan sırta nakil îdûb, sır dahî sol meme üzerinde îkî parmağ yukârûdadır. Ve sırrın nûrî beyâzdır. Belâ da beyân olundüğü mu°tedî olân teveccüh üzre vakti gelûb, kalbîn üç bîn ve rûhın beş yûz ism-i celâlleri ba°de'l-edâ, beş yûz ism-i celâl dahî sırta nâzır oldüğü hâl üzre okıyûb. Sırda dahî zikr-i rüsûh bûlûb sır dahî sıfat-ı asliyesine rücû° îdûb devâm ile âsâr-ı zuhûr îdîcek. Mürşidîne ifâde îdûb mürşidin izni ve icâzeti ile sâlik zikrini hafîye nakil

îdûb, hafnin mahâli dahî sağ meme üzerinde ve îkî pârmak yûkârûdadır. Ve nûr-î zümrüd-i yeşili olûb, zâkir mu^ctedî olân teveccüh ile olmak üzre turûb. Ba^cdehû kalbîn ve rûhun ve sırrın ism-i celâllerini edâ îdûb, beş yûz ism-i celâl dahî hafîye nâzır oldîğî hâlde okıyûb. Ve bu vech ile devâm vîrûb hafnin dahî nûrî zuhûr ile sıfat-ı asliyesine rücû^c îtdikde, mürşidine ifâde îdûb yine mürşidin izni ve icâzeti ile sâlik zikrini ihfâya nakil îdûb. İşte zikri sebgât îtdiğî vechle teveccühinî bozmaksızın kalbîn ve rûhun ve sırrın ve hafnin beyân olundîğî üzre hakları olân ism-i celâlleri okıyûb, beş yûz ism-i celâlleri okıyûb, beş yûz ism-i celâl dahî ihfâya nâzır oldîğî hâlde okıyûb. Ve ihfânın mahâlli îkî meme ortasındadır ve nûrî yâzı ya da beyâz veya ziyâde siyah zuhûr îder. Bu îkîden gangîsi zuhûr îder ise ihfâ dahî sıfat-ı asliyesine rücû^c îtmîşdir. Yine mürşidîne ifâde îdûb mürşidin izni ve icâzeti ile sâlik zikrini letâif-i nefse nakil îdûb, letâif-i nefsin mahâlli îkî kâş ortasındadır ve nûrî turuncî sârûsî renginde olur. Usûl-İ mezkûra üzre zâkir cümlesinin hakları olân ism-i celâllerini edâ îdûb, beş yûz ism-i celâl dahî letâif-i nefse nâzır oldîğî hâlde devâm üzre okıyûb. Ol dahî sıfat-ı asliyesine rücû^c ve âsârî zuhûr ile mürşidine ifâde îdûb izni ve icâzeti şeyh ile letâif-i külle geçûb. Letâif-i küllin mahâlli perçem üzre nûrdan bir celî kâlem ile ism-i celâle yazılmış kıyâsı ile ve teveccüh saâdet-i mezkûr üzre gelûb, kalbîn ve rûhın ve sırrın ve hafnin ve ihfânın ve letâif-i nefsin hakları olân ism-i celâlleri okıyûb. Sâlik bir vech ile letâif-i külle dahî beş yûz ism-i celâl kendüyî bir âyînada görür gibi bâştan âyâğa vârinca cemî^o a^czâsına nâzır oldîğî hâlde okıyûb. Sâlik bu vechle devâm vîrûb yerlû yerince edâya sa^y ve gayret üzre oldîğî zamân, vakt-i garîbde ihsânullâh'a mazhar dûşûb.

cemî° a°zâ-i bedeniyyesi ism-i celâl sorûb ve hareketini tûyûb ve acze-i bedeniyyeden gangî eczâsı ile zikir îdeyim dîse zikir îde ve ten kulağı ile sadâlarını dahî işidir. Hakka hamt îdûb, ya her yevm usûl ü mezkûr üzre dersini okıya ve eşyâ-i hâriciyyelerin zikirlerini dahî istimâ° îde.

Li-muharririhî

Kalbim îçre bir cevherden yâpû;	Gördüm ânda bir kızıl yâkût kapu;
Gîrûb ândan îlerû vârdım hemân	Bir cevâhirden sarây oldî ayân
Sârû yâkûtdandır ânın kapûsî	Dürri sâfiden yapılmış yâpûsî
Orta yerde hem kûrulmuş bir çâdır	Kâpûsî ahdar zeber cedden dürür
Çâdırîda bir siyâh nûr kablamış	Nûr-i haktır gözler ânı görmemiş
Girdim ândan dahî seyr îtdim hemân	Bir acep nûr vâr îmiş ânda nihân
Rengi tûrûncı îdî kendûsi nûr	Pek mücellâ bakmağa göz kammâşûr
Gördüm ânî geçdim îlerû hemân	Bir azîm iklim göründî ol zamân
Dâğ-ı sahrâ kasru bünyânî ânın	Cümle zikrullâha meşgûldür hemân

Kim ki ister ol sülûkî seyir îde

Bu kitâbı bâşına tâc îde.

Dört kısımdan kısım-1 sâlis: Nefî ve isbât beyânındadır: kelime-i tevîd-i şerîfe, ehl-i tarîk üç ma°nâyadır buyûrmuşlar. Sâlik-i Mübtedî'ye "لامعبود إلا الله"¹¹, sâlik-i mutasavvıt "لا مقصود إلا الله"¹², sâlik-i müntehîye "لاموجود إلا الله"¹³ olûb, ancak sâlik letâif-i seba° da zikir olunân hasâislerî zuhûrî ile şeyhine ifâde îdûb, izin ve icâzeti mürşidi ile nefyi ve isbâta geçûb. Ya°nî yûkârûdan berû zikir-i mürûr îtdiği vech ile tahâret-i kâmile ile bir tenhâca mahâlde kıbleye müteveccih dîzi üzre otûrub vakti mu°tedî olân teveccühü edâ îdûb ve letâif-i seba°'nın her birerlerînin hissâsî olân ism-i celâli okîyûb ol teveccühî bozmaksızın.

¹¹ "Allahtan başka ibadet edilecek yoktur."

¹² "Allahtan başka maksat yoktur."

¹³ "Allahtan başka mevcut yoktur."

“Lâ” kelimesine göbeği üstüne bir celî kâlem ile yâzûb bir ûcî sağ bir ûcî sol cânibe ki bâşda ümmî dimâğa deĝ med îtmiş ola. Ve “İlâhe” kelimesini dahî ümmî dimâğdan âlûb sağ küreği üzerine tasavvur eyleye ve “İlallah” kelimesini keyfiyesinden tasavvur ile kalb sanavberîyye yazılmış kıyâs ve tasavvur îdûb. Ya’ni göbeği altına nefsi habs îdûb, bir nefeste üç kere kelime-i tevhîdi okumağa ibtidâ îdûb. Şu vech ile ki; kelime-i Lâ’yı göbeği üstünden âlûb yukarû çeker îken tâ faraşdan arşa ve arştan farşa zerreye vârinca kâffe-i mevcûdât-ı fânî ve yok ve hatta kendû dahî mahvolmuş kıyâsı ile, “ilâhe” kelimesini getûrûb, sağ küreği üzerine bırakûb, haktan gayrıyî bir nesne yok kıyâsı ile kelime-i ilallâhî kalb üzre darab îdûb, hemân vâcibu’l-vücûd vâr deyûb Muhmmamed Rasûlullâhî mülâhazâ ile vuslat-ı ilellâh’a vesîle ittihâz îdûb ve nefsinî itlâk îde. Yâ’ni tîşarûya bırakûr îken “İlâhi etne maksûdî ve rızân matlûbî” deyûb îkî nefesinde beyninî havâtırdan hıfz îdûb işte bu tertîb üzre yîkirmi bir nefeste atmış üç kelime-i tevhîd olur. Bi-her yevm bu tertîb üzre okuya. Bir âsâr zuhûr îtmez ise zâkir ikdâm-ı tâm ve gayret îdûb vech-i mezkûr üzre kelime-i tevhîd-i şerîfi bir nefeste yedi kere okıyûb bu sûreti yîkirmi bir nefeste yüz kırk yedi tevhîd-i şerîfe olur. Bu vechte devâm îdûb inâyetullâh’tan ihsân buyûrılan guyûdât-i ilâhiyye ve tevfikât-i samedâniyye âsârı müşâhde ve sâlik bu ihsânın zuhûrunda ilâhi ente maksûdî ve rızân matlûbî deyûb zikri ve fikrinde ola. Ya’ni bu ihsânın birinde eĝleşûb kâlûr isen, çâmûra ya bir batâğa düşmüş, tahâret-i suûbetli vârtâ-i azîme giriftâr olmuş olur. Hemân katâc birîne gönül bağlayûb şöyle ki bütûn bütûn bâştan ayâğa vârinca kendûyi nûr görmek ihsân olsa dahî dâima tezâyüd ve terakkîsini niyâzda olarak, “İlâhî ente maksûdî ve rızân matlûbî” deyûb.

zikir fikri ile meşgûl olmak lâzımdır. Zîrâ ism-i celâl tahsîli cezbe-i maiyyet-i zâtıyyeyî mûcib olur. Lâkin kelime-i tevhîd tahsîli cezbe-i kayyûmiyye-i zâtıyyeyî müstevcipdir. Âdâb üzre zâkir zikrîne devâm vîrdikde netîce-i zikrin nefî cânibinde nefî vücûdi beşeriyetî ve isbât cânibinde eseri cezbe-i kayyûmiyye-i zâhir olmaktır. Nitekim dînildi: “إذاتم التوحيد ظهرت”¹⁴ ve kelâm-ı kadîm ve vahyi münezeliinde bunâ işâret vârdır. “ما عندكم ينفد وما عند الله باق”¹⁵. Ancak zâkir zikrîni yîkîrmî bire bâliğ îdûb netîce-i zikr zuhûr îtmez ise, şurûtu zikirde kusûrundan ve lâzımdır ki evvel emre avdet îde. Ve şurût-i zikre hudû ve huşû üzre maânâyî mülâhaza îdûb dünyâyı ve uhrâyı, hayr ve şer ilmi ve aâmâli nefy-i beşeriyetî ve cemî havâtîrî nefyi tarafında kalbînden selb îde. Ve isbât tarafında ehadiyyet-i hakkı mülâhaza îdûb ilimi ve mütâlâa-i kütüb ve bahsi mücâdele îtmeyûb. Zîrâ tevhîdin maâkûle taâlîkî hakka teveccühî hicâbdır. Salavât-ı mefrûzayî ve sünen-i revâtibî taedîl-i erkân ve huzur u tâm üzre edâ îde. Zîrâ hadîs-i kudsîde vâriddir. “لم يتقرب المقربون إلى بمثل ما افترضت عليهم”¹⁶ Halkdan uzelî ihtiyâr îdûb zâyî evkât îtmeyûb tevhîd-i şerîf ile meşgûl ola. Dört kısımdan kısmı rabi: Murâkabe-i sâlikî üç vech ile beyân îder. Zâkirde netîce-i zikrin âsârı zuhûrunda mürşidîne ifâde îdûb izin ve icâzeti şeyh ile sâlik murâkabeye meşgûl olub zikrî terk îder. Ve bû murâkabeye bû hadîs-i şerîfde işâret îder. “تفكر ساعة خير من عبادة سبعين سنة”¹⁷ ve bu âyet-i kerîmede dahî işâret vârdır. “رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله”¹⁸ işte sâlik muktedi teveccühü ile kalbînde müşâhdesine muvaffak oldığı âsârı letâif-i seba ve nefyi isbât cemî ihsânullâhın letâifi ile ve tahâret-i kâmile üzre kıbleye müteveccih otûrüb murâkabede ola. Ekalli

¹⁴ Tevhîd tamam olduğu zaman cezbe zuhûr îder. Cezbe zuhûr ettiği zaman ise yüce Allah’ın zâtından başka her şey silinir. Allah tarafından gelen kalır.

¹⁵ “Sizdeki tükenir, Allah katındakiler kalır.” Nahıl-16/96

¹⁶ “Bana yaklaşanlar kendilerine farz kıldığım görevleri yerine getirmek kadar başka hiç bir şey ile yaklaşamazlar.”

¹⁷ “Bir saatlik tefekkür yetmiş saatlik ibadetten hayırlıdır.”

¹⁸ “Onlar öyle erlerdir ki kendilerini ne ticaret be de alış veriş Allah’ı anmaktan alı koyar.” Nûr-24/37.

mertebesî bir sâ'atdir. Dahî ziyâde olûr ise aşk olsun rızâullâh yolüdür. Ol dahî üç vech ile beyân olunûr. Vech-i Evvel: Minvâl-i muharrer üzre sâlik bir hafice mahalli tâhirde otûrûb ve gözlerini kapâyûb ve kâffe-i havâtırdan kendûnî tecrîd îdûb ve cemî° a°zâsını meyyit a°zâsı gibi bırâkûb. Bu kâr hâne-i âlem, ins ve cin ve melâik ve ferîştah ve hûrî ve gılmân ve cennet ve cehennem arşdan farşa ve farştan arşa vârinca ve zerreye vârinca cemî° mevcûdât keenne (كَأَنَّ) hiç hâlk olmâmış. Ve kendûsî dahî mahv ve fâni olmuş kıyâsı ile bi her yevm bu usûl üzre murâkabe ile meşgûl olacak. Bi-eltâfîyi sübhânehû ve teâlâ vuslat sırlarî fetih ve ihsânullâh'a mazhar düşüleceği el-tâf-i ilâhiyyesinden mesûldür. Vech-i Sâni: Sâlik minvâl-i muharrer üzre murâkabeye meşgûl oldığı hâlde kâffe-i â°mmeten cemî° matlâbdan kaçûb ve def-i° havâtır îdûb zikirde ve fikîrde olmayûb meyyit gibi cemî° a°zâsını bırâkûb ve gözlerînî kapâyûb. Ya°nî kendûsine emir hak vâki° olûb vefât îtmîş ve kabre koymuşlar ve zamân mürûrî ile ten ve kemûklerî çûrîyûb külliyyen mahv olûb bir eser kalmâmış kıyâsı ile ekalli bir evsatî îkî ve ekser üç sâ'at kadar olûb. Ve bu murâkabeye devâm ile “موتو قبل أن تموتوا”¹⁹ sırrî fetih olûb bu vech ile ihsânullâh'a mazhar düşüleceği letâif-i ilâhiyyesinden mesûldür. Vech-i Sâlis: Sâlik minvâl-i muharrer üzre murâkabeye meşgûl oldığı hâlde cemî° matlub ve havâtırdan geçerek zikir ve fikîrde olmayarak, emri hak vukûi° ile ahirete gitmiş ve kabre koymuşlar. Ve kamû a°zâsı mahv ve fenâ olûb eser kalmâmış. Ve kıyâmet kopûb farştan arşa arştan farşa bir şey kâlmayûb kâffe-i mevcûdât mahv ve fenâ bulûb Hak'dan gayrî kalmâmış kıyâsı ile yâ bir veya îkî veya üç sâ'at otûra. Ve bu murâkabeye devâm ile sâlike”²⁰ لَمَّا مَلَكَ الْيَوْمَ اللَّهُ الْوَاحِدَ الْقَهَّارَ

¹⁹ “Ölmeden önce ölünüz.”

²⁰ “Bu gün mülk kimin? Vahit kahhar Allah'tır.” Mü°min-23/16

Âyet-i kerîmesinin sırrî zuhûr îdûb bi-lâ harfin velâ savtin: “يايتها النفس المطمئنة ارجعي إلى ربك“²¹ âyet-i kerîmesi hitâba mazhar dûşer, vuslat sırları ma'âlûm olûr.

Beyt

Âşıkların al cânınî Vîr ânlarla cânânınî
Âşık neyler cânv ü tenî İster hemân cânânınî

Ba'zı hurda-i tarîki beyân olunûr:

Azîzim! Ma'âlûm olunsunki sâlik mürşid himmetî ile sülûke ibtidâ' îdûb teveccüh mu'tedî üzre kalûb kalbîn hakkı olân üç bîn ism-i celâlî devâm üzre bir müddet okîyûb bir eser zuhûr îtmez ise rûhın ve sırrın ve hafnın ve ihfânın haklarıdır. Bi her birlerine beşer yûz ism-i celâlî mürşidî telkîni ile ilâve îdere okûya. Bu vech ile devâmında ihfâya vârinca birîsinde bir âsâr zuhûr îder ise gîrûsine avdet iktizâ îtmez, îlerûsine letâif-i nefse ve ândan letâif-i külle geçirîlûb bu usûl üzre tâa murâkabeye kadar gôtûrîlûb müşâhde ihsânından sonra ola, letâifler dahî ihsân olunûr. Eğerçi ihfâda ve ândan letâif-i nefse geçûb ve bir zamân zikir ve fîkîrde devâm üzre olûb orada dahî bir eser zuhûr îtmediği hâlde. Mürşidi o mürîdi bi'l-muvâcehe âlûb bir teveccüh buyûrûb, mürîdin letâiflerine, birer birer cemî'sine nazar buyûrûb âçık bulursa minvâl-i muharrer üzre murâkabeye kadar gôtûrür. Eğerçi mürşid teveccühinde sâlikîn letâiflerini kapâlû bulursa, sâlikîn ekil ve şurubunda bir harâm veyâ üzerinde hukûku ibâd veyâ bir gıybet gibi kusûrî vâir ise ânlardan geçirince zâhîran ve bâtinen terbiye îdûb. Eğer yine bir eser zuhûr îtmez ise ezel pâzârlığına hamil olunûr ve bulundığı zikrî üzre kullanîlûr. Ancak o mürîdin mürşid-i kâmil ve mükemmel olıcak ister ve dîler ise kuvvet-i kutsiyesi hesabî ile.

²¹“ Ey doyuma ulaşan nefis. Sen O'ndan razı, O da senden hoşnut olarak rabbine dön.” Fecr-89/27.

ol sâlik biçâreyi letâiflerin cemî'sinin âsârlarını göstererek temûşâ hüdâyâ kadar götürür. Ve ba'zı mürîd dahî zekî ve pârlak ve tîz rav olmak ile kalbîn nûrî zuhûr ile müşâhde vaki° olûr. Mürşidîne ifâde îdîcek, mürşid ânî ört bâs îdûb ve kendûye birâz cehre gösterûb birer birer letâiflerin âsârlarını müşâhde îtdîrerek tertîb üzre murâkabe ye kadar götürür. Bâ-himmet-i mürşid ba'zı sâlik zekâsî ve teslîmiyyetî iktidâsî âz vakitte letâifleri ve nefyî isbâtî ve murâkabeleri görûb ve geçûb şekk-i kümândan berî olarak Cenâbu hakkın ihsânına mazhar düşer. Ve ba'zı sâlik kabâvati hasabî ile letâif ve müşâhdesinde itminân-ı kalb tahsîl îdemediği hâlde ol vakti mürşide lâzım olân, ol sâlik kendüsünde itminân hâsıl olunca “*çalış oğlum*” dîyerek çalışdırmak lâzımdır. Ve bu murâkabe-i selâsede olân merâtibden ve bu ihsânullâh hilâfet makâmı olûb, ol dâhi üç nevi° üzredir. Evvelkîsî; muktedâyî tecellîsî kendüsünde sâir-î irşâda kâbiliyeti bûlunmak ile ânâ ol vech ile hilâfet vîrîlür. İkincîsî; kendûde irşâda kâbiliyyet bûlunmâmak hasebî ile yalnız hilâfet ihsân olunûr. Üçüncüsü; kâbiliyyet-i iktidâsî tekmîl-i sülûk îtmek ile ânâ dahî ol vech ile ihsân olunûr. Ancak bûnlardan bûnlardan birîsî tekmîl-i sülûk îdûb hâlîfe oldûm deyûb, sâlik bu makâmda “Bende bir şeyhim gibi” dîr ise bu bir hatadır. Hafezanallâhu yedî deryâ pâklammâz gibidir. Ya°nî sâlikin bu makâmda selâmetî kendüsünü cümlîden her ne kadar ednâ görür ve şeyhine teveccüh ve muhabbetini her ne kadar ziyâde îdebîlür ise kendû derecesinin tezâyüd ve terakkîsîni mûcîb olûr. Ve ne derece tenzîl îder ise kendû derecesinin zâyîâ°tının hısâb ve adedîni bulammâz. Ya°nî sâlik aynı vâhidde arşî ve farşî müşâhde olûr olsa yine zimâmı mürşidînin yedinde oldiğini bilûb her bir husûsda teslîmiyyet de olmak lâzımdır.

Li-muharririhi

Seyrim îçre uğrâdım bir şehre ben	Görmedim o şehir içinde nesne ben
Bir beyâz dümân dahî hem kâblamış	Çün teaccüb eyleyüb tûrdum hemân
Bir hitâb îrişdî sırrıma o ân	“irciû” deyû dînildî bir hitâb
Cânımî tenden âyırdî o hitâb	Görmedim kendîmî o demde ben
Görünenin cümlesî hak nerde sen	Ol ârada çok tekemmül eyledî
Yek harf ve savt ile değil îdî	Bir libâs geydirdî hakkanî îdî
Cümle renkler ânda pünhânî îdî	Çün girenler ol libâs îçre velî
Zâhiri hâlk, bâtinî haktır belli	Nûrî gîder âlem îçre sert eser
Mahv olûb kâlmadî kendûnden eser	

Üç Bâbdan Bâb'ü-Sânî:

Tecelle-i esmâ ve tecelle-i efâ'l ve tecelle-i sıfât ve tecelle-i zât ve fenâfillâh ve bakâbillâh ve müstağrakîne fî zâtillâh beş kısımda beyân îder.

Beş kısımdan kısım-ı evvel: Tecelle-i esmâ ve tecelle-i efâ'l beyândadır. Ey azîz! Ma'lûm olunsun ki rızâullâh ve sîret-i rasûlillâh tâlibî ve kemer beste dilü cândan âşık ve sâdık olân sâlik zikr-i sebgât îden murâkabeye meşgûl olûb devâm vîrîcek. İnâyetullâha mazhar dîşûb tecelle-i esmâ âsârı zuhûr ile sâlik kendüne nazar îdûb görürki zuhûr îden zikri ve fikri ve kelâm-ı sâire her neye zuhûr îder ise kendûnden değil ve kendûsi tercümân mesâbesinde söyliyen hak oldîğini ayne'l-yakîn ve beyne'l-yakîn müşâhde îdûb. Ba'dehu semâda tayarân îden ve arzda gezen hayevânât sağır ve kebîrinîn envâ-i° dürlû lugatlerî ile kâlen eylediklerî zikirlerini ve eşcâr ve nebâtın bi-ecmaihim hâl dîliyle lisân ve tesbîhlerînî işîdûb. Bu mertebede sâlik bulundîğû mahâlde ve gezdûğî seyirde ve va°zı ve tilâvet-i Kur'ân-ı Kerîm ve sâir meclisi

ulemâ gibi ya[°]nî ne ki îşîdûb ve ne ki dinler ise bunlar tercümândır ve bunlarîda söyliden hakdır. Ya[°]nî kâffe-i îşîtdûki savt ve sâdâyî Hakdan îşîdir olur. Ve ba[°]zı sâliĝe, bu mertebede “irci[°]” hitâbı zuhûr îder. Ancak bu mertebede isnîniyyetden dahî halâs olmâmış olmak ile ĝice gündüz dost derdî ve âhı ile çâlîşûr. Ve kendûnden bu vech ile isbât zuhûr îtmeĝe bâşlar. Her ne vâr ise bu cihânda söylenûr. Söyleyene bâkma cânım söyledir. Söyleyen haktır cümlîden söylenûr. Tercümân dil ve tûdâk hem söyledir. Sâlik şevk ile ve bu muhabbet ile âh ve anîn îderek murâkabesine meşĝûl îken ihsânullâhdan tecelle-i efâl zuhûr îdûb sâlik kendûye nazar îdûb görürki kendûsî bir ağaç mesâbesindedir. Mecmûi[°] harekât ve sekanât ve kıyâm ve kuû[°]d ve kuvvet ve kudret ve bûnâ benzer efâl her ne ki olûr ise olsûn kendûden sudûr îder ve işlenûr cümlesinin fâilî Hakdır ve kendûsidir. Ağaç mesâbesinde bir şeydir bu hâli ayne’l-yakîn ve beyne’l-yakîn. Böyle oldîĝînu müşâhde îdûb tuyûr ve vuhûş yerde ve semâda hayvânât ve eşcâr ve semeresi ve nebâtât ve meyvesi cümle bir âlet. Ve mecmûi[°]sinin ya[°]nî ins ve cin ve kâffe-i mevcûdâtın ve sâirden sudûr îden efâlin cümlesinin fâilî Hak ve ânlar hemân bir âlet oldîĝî ya[°]nî ayne’l-yakîn müşâhde buyurur. Ancak dahî isnîniyyetden halâs olmadîĝî hâlde rûz ve leyâl dost cemâlinî arzû ve iştiyâka âh ve îner üzre olur. Ve mürşîdînin rûhâniyetinden istimdât ile murâkabesine devâm vîrmekle tecelle-i sıfât ve tecelle-i zât âsârlerî zuhûr îder.

Beş kısımdan kısmı-ı sâni: Tecelle-i sıfât ve tecelle-İ zât beyânındadır. Sâlik devâm üzre murâkabesî ile meşĝûl îken tecelle-i sıfât âsârî zuhûr ve bu vechle ihsânullâha mazhar düşecek sâlik kendûyî bir âyna misâlî görûb ve ol âynada sıfâtullâh müşâhade îder. Sâlik bu mertebede semâda ve yerde ve havâda tuyûr ve vuhûş, ins ve cin ve eşcâr ve benâtât ve meyvesi ya[°]nî zerre vârinca kâffe-i mevcûdin gördîĝîni bir âyna görûb ve ol âynadan sıfâtullâhî müşâhde îder.

olur ve her âyînanın levnî üzre ayne'l yakîn ve ilme'l yakîn sâliğe müşâhde vâki° olur. Burada bir suâl lâzım gelürse ki, bir nîce yûz bîn renkde görünmek nîdendir? Vâkıâ° görünen birdir. Ancak her âyînadan görünen âyînanın rengîdir ki zuhûr îder. Lâkin görünen birdir, Hakkın sıfâtîdir. İşte sâlik şevk ve muhabbet âhû ve îninî terakkî ve ziyâde olarak mürşidînin rûhâniyyetinden istimdâd ile murâkabeye devâm üzre îken, sâlikîn hâli dîğere ve perîşânına terahhümen kemâli ve keremi mâlâ nihâye-i lutfî ve ihsânından bilâ keyfin velâ keyfiyyetin, zât-i eceli ve a°lâsî ile tecellî kıldıkda sâlik tahammül îdemeyüb. İklîmi vücûda zelzele-i azîme dûşüb ve her bir a°zâsı pâre pâre olub bu vech ile sâlik yânüb ve bir âvîç kûl olmakla ûramadî dahî deryây-ı rahmete bîrâgûrlar ve mahv olub sâlikde zerre kadar eser kâlmaz. Ya°nî arşdan farşa ve farşdan arşa melâik, ins ve cin tuyûr ve vuhûş hayvânât ve benâtât deryâ ve sahrâ, dâğ ve tâş şöyle ki zerreye vârinca cümle mevcûdât yânüb zât-ı Hakda mahv ve ezhilâl olub. Zât-ı ecel ve a°lâdan gayrî kalmâmakla, sâlik ol hâlde sırrına bilâ keyfin velâ keyfiyyetin savt ve hurûfûndan münezzeh ve berî olarak: “النَّجِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ”²² Hitâbını semi°nâ vâsıl ola olmakla, sâlik bilâ irâdetin “السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ” deyüb bu hâl üzre îken dîğere kûlum ben senden râzıyım sen dahî benden râzı mısın? Hitâbî bilâ keyfin velâ keyfiyyetin sırrına vâsıl olacak, sâlik tâb âvar olmâmakla secdeye kapânüb tûrur îken kemâli ve keremi lutfî bîgâye ve ihsânından kulûm bu nece vakitdir? İtdîğîn ibâdât ve kulluk zikr ve fikr ve kâffe-i ubûdiyyetin rızâya muvâfıktır. Râzî oldîğîm hasebîyle ba°de zîn istirahatde ol hitâbî sâlik sırrına bilâ keyfin velâ keyfiyyetin zuhûr îtdikde ol zamân sâlik

²² “Saygılar, kulluklar Allah içindir. Salatlar, güzellikler selam sana keza Allahın rahmeti ve bereketide.”

“e’l-emân e’l-emân çağırûb mâdemki bu libâsı anâsırda kula kulluk gerekdir” deyûb. Evvelkinden ziyâde zikir ve fikrîne dikkat ve ubûdiyyetin kemâline ikdâm-ı tâmı ve hulûs üzre devâm vîrûb. Bir aceb seyrân serkerdân hayretde hayrân gîder îken akıllar idrâkdan kâsır ve fehimler irmekden âciz olmak üzre lutfen ve keremen ve ihsânen bila keyfin vela keyfîyyetin sâlik bir tecellî zuhûr îdûb. Her gezdûkî ve her otûrdîğî ve görûb bulundîğî hâlde ve mahalde “أنا الحق” sırrî zuhûr îdûb bilâ irâdetin derûnî enel hak, enel hak çağırır. Ve fenâfillâh sırlarî zuhûrına işâretidir.

Beş kısımdan kısım-ı sâlisi: Fenâfillâh beyânındadır. Ya’ni sâlik devâm üzre murâkabesi ile meşğûl olûb şevk ve mahabbetî terakkî bularak sâlikîn sıdk-ı ubûdiyyet ve kemer beste istikâmeti ve mürşidinîn rûhâniyyetinden istimdâtı hasebîyle fenâfillâh tecellîsî kıbeli’r-Rahmân lutfen ve keremen ihsân olunûb. Sâlik kendüyî fenâ sahrâsında bulûb mâl ve menâl ve evlâd ve ayâl ve ibâdât ve tâât cümle mahvolûb kendü e’l-müflîs emânillâh kâlmış. Ve kendü ve dahî nesl-i Âdem’den vücûda gelmiş ve âdem ve âlem arşdan farşa ve farşdan arşa melâik ins ve cin dâğ ve sahrâ ve nehir ve deryâ zerreye vârinca cemîc mevcûdât hiç vücûda gelmemiş ne kendüsi ve ne bu mevcûdât vâr. O hâl üzre mest-i lâ ya’gil tûrur îken sâlik bu arada “كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والإكرام”²³ âyet-i kerîmesine mâsadek düşer.

Sâlik suâl îder ise ki, bu mevcûdât ne vech ile fenâ olûb berrâk ve rûşen görînür? Nihâren şemsin zuhûru ile cümlesî yok makâmında mahvolmuş görînür. Cemîc mevcûdât ile bu kârhâne-i âlem zât-i ecel âlâ’sına nisbet bir yıldız mesâbesinde değil ve belki dahî ehgardır. İşte tecell-i zâtın vukûi ile kâffe-i mevcûdât mahv ve fenâdır.

²³ “Yeryüzünde her şey yok olacak, celâl ve ikrâm sahibi Rabbinin zâtı bâki kalır.”

Beş kısımdan kısım-1 râbi°: Bekâbillâh beyânındadır. Sâlik bu makâmdan ziyâde şevk ve mahabbet ve mürşidînin rûhâniyyetinden istimdât ile murâkâbesinde devâm üzre îken kemâl-i fazlı ve kerem ve lütuf ve ihsân firâvan eceli ve â°lâ'sından bekâbillâh tecellîsî âsârî zuhûr îdûb hakla bâkî alâmetîni âlem-i lâhûta kadar çîka. Ya°nî mine'l-mağrib ile'l-meşriğ âmmeten kâffeten cemî° mevcûdât melâik, ins ve cin, tuyûr ve vuhûş ve hayvânât ve eşcâr ve nebâtât ve esmâr şöyle ki zerreye vârinca kendûnden mestura bir şey kâlmaya. Ve garâkü gîcede ve garâ tâş üzerinde gara karıncanın yürüdûğünü görür ve ayâğî tâvişinî îşitmek ihsân olunûb ve bu merâtibede ta°rîfden müstağnî bir hâl dahî ihsân zuhûr îder ki. Ya°nî zikr-i murûr îden zerreye vârinca kâffe-i mevcûdât sâlike inkiyâd ile ba°dehû hitâb izzete mazhar ola ki evvelîn ve âhirîn i°lmini sanâ ihsân eyledim, vâr kullalârımı irşâd îdûb banâ getür buyûrîlûb. Sâlike bir libâs-ı hakkânî geydîrîlûb ve şerîat-i Ahmediyyei bürînûb âlem-İ mülke gelûr “كل شيء يرجع الى اصله” sırrına mazhâr dûşer.

Beyt

Fenâ sahrâsinî görmezse sâlik

Olmaz billâh i°rfâna mâlik

Ne bilsûn bakâda seyrî o sâlik

Enel Hak sırrında kâlûr o tânik

Ey azîz! Ma°lûm olsun ki yukârûdan berî îşâr olunan mahallerî mütâla° buyûrduk da ve gördük de bir acâyib fikre düşûb akl-ı kâsır ile nâkıs fehim îdûb zinhâr bezinhâr dil uzâtmamâğa ziyâde dikkat buyûrulmasınî ricâ ve niyâz îderim. Zirâ bu makâm bir muhlike-i azîmedir. Hafezanallâh ve hafezekum hâl kabîlinden bir şeydir. Dûşen ki pâresî bulunmaz ve yerî nâr-ı hacîmde gayyâdır. Kâl ile bu kadar ifâde olunabildiî. ²⁴“العارف يكفيه الإشارة”.

Beş Kısımdan Kısım-I Hâmis: MüstağrakîNe Fizâtillâh Beyânındadır

²⁴ “İrfan sahibine bir îşaret yeter.”

Aksâm-ı erba-i mezkûrada merâtib-i sâlik bi-tevfîghî sübhânehû teâlâ mürşidî himmetîle müşâhde ihsânından sonra cenâbu kâder musteân ve feyâz-ı mutlak fazlı ve keremi bî nihâye zât-ı eceli âlâsı ile bir tecellî dahî ihsân buyûrîlûb. Müstağrikîn fizâtillâh sırrı zuhûr îdûb yañî zerreye vârinca âmmeten kâffeten cemî eşyâ zât-ı eceli âlâsında mahv ve muzmehil olmuş sâlik dahî bilâ keyfin velâ keyfiyyetin zamândan ve mekândan berî olmak üzre ol zâtî velâya müstağrak ve bu vechle katrâsîn deryâyâ vîrmiş. Ne cân ve ne cihân vâre ve ne sâlik ve ne zerreye vârinca kâffeten mevcûdât vâre hiç birinden eser kâlmayûp bizzât eceli âlâsında mahv ve muzmahil olmuş olmağın. İşte bu mertebeye müsteğrikîn fizâtillâh dîrler.

Beyt

Arâdık Yûsufî Kenân îlinde

Yûsuf bulundî Kenân bulunmaz.

E'l-hâlu lâ yu'rafu bi'l-Kâli bu ihsânullâh hâl kabîlindendir. Kâl ile ifâde olunsa bu kadar îmâ ve işâ'r olunabilûr. Ârife bu kadar bestir. Ancak bu mertebe sâlik'in ibtidâdan buraya kadar zikr-i sebgât îden tecelliyâ-i seyr-i meallâh olûb ve kendûye sâir-i irşâda kâbiliyyet geldûğî derecesi olur. Bu vechle müsteğrakîn fizâtillâh seyr-i meallâhın hatmi derecesi olmakla ehlullâhın elif-bâ makâmında ibtidâ derecesidir. Zîrâ seyr-i fillâhda nihâyet olmaz. Şöyle ki bir sâlik ihsânullâha mazheriyyetle bîn sene ömür sûrse ve her nefesin duhûl ve hurûcunda birer tecellîye mazhar dûtse bir defa° zuhûr îden tecellî bir dahî tekrârî vâkî° olmaz. Mine'l-ezel ile'l-ebed ne kadar ki ehlullâh gelmiş ve geçmiş tekrârî bir velîde zuhûr bulmuş olmakla bu vechle seyr-i fillâh'a nihâyet olmaz. Ve nihâyetden berîdir “ الحمد لله الذي²⁵ هدينا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله

²⁵ “Allaha hamd olsun ki bunu bize hidayet etti. Eğer Allah bize bunu hidayet etmemiş olsaydı, biz hidayeti bulamazdık.” Araf-7/43.

Li-Muharririhî Beyt

Seherde gör âşıklar gîder sahrây-ı ifnâya Olurlar cümleten ifnâ, gîderler ânda ifnâya.
Vâırlar öyle kîm gûyâ yoğîmiş bir eser ânda. Ne kendu vâı ne âlem tefekkürsüz bu esrâ da.
Tûrurken bir nidâ gelûr: Ne istersiz vîrem size. Benim ihsân-ı lütfîmden ne istersiz vîrem size.
Deyûler; Rabbena, bunlar bu gönlümüz seni özler. Gerekmez gayrî nesne hiç cemâlin gözedir.
gözler. Bu hâli dıyecek ânlar tecellî kîla sultânı. Bakâ ender bakâ olûb görünür Ruyvü sübhânî.
Görünce dost yûzin bunlar safâlar bahşâlar câna. Bekâda saltanat sürer, şükürler lutf-i Yezdâna.
Canabvü Kibriya Hakkına ihsândır bu ihsânlar. Akıllardan fikîrlerden müberrâdır bu ihsânlar.
Üçüncüde yine bizzât tecellî eyleye ol zât. Eser kâlmaya bunlarda olalar zât ile bizzât.

Yeter bu sözlerin nûri âlân bir noktadan almış.

Bulân dostun visâlini hakîkat nûrine tâlmış.

Bu merâtibe münâsib ba°zı hurda beyân îder: Sâlık bir mürşid-i kâmilin yed-i şerîfîni tûtûb hizmetin ihtiyâr ile her bir emrîni yerine getürmeğe bezli makdûr îtdîği hâlde gûyâ o gün anadan toğûb dünyâya gelmiş menzilesinde olmakla mürşid ânın peder-i ma°nevîsi olur. Ve feyz-i ilâhi memesini ağzına vîrûb feyz-i ilâhiyi emzîrerek rızâullâh yoluna götürür. Ancak mürîdin kâbiliyyeti ve irfânı ve teslîmiyeti ba°zısı garîbu'z-zamân ve ba°zısı ziyâde zamân. Ve fira mürûrinde bâliğ olmak vaktî gelince, peder-i ma°nevîsi olân mürşid-i kâmil ve efendisi hısâbsız ve nihâyetsiz mücevherâta mâlik olmağın, o mürîdin hâline çesbân birâz mücevher ihsân ve feyz-i ilâhi ticâretini gösterir. Eğer mürîdin ânın kadrin bilmeyûb sermâyîden ziyân îder ise cemî°sini yedinden âlûb bu hâl üzre bir zamân gezdîrir. Ba°de birâz mücevher dahî ihsân îder. Eğer yine sermâyîden ziyân îder olur ise yine alnından âlûb terbiyeye muhtâç olmayın biraz terbiye kapûlarû açılûr ve eğer zâyi° itmeyûb kadrini bilûb ticâretini bilûr oldîği zamân dahî ziyâde ihsân îdûb ahzû ve icâtaya

bâşla dîr, ya'ne ibtidâ sülûkî ihsân îder. Sâlik ihsânı zâyî' itmeyûb feyzinde terakkî buldukça, dahî ihsân buyûrur dahî terakkîyi ziyâde oldukça dahî ihsân îder, şöyle ki sâlik ol mücev içinde gark olur. Ve bu sûret sâlik bulûğa îrmiş ve rüşdînin sübûtî ile peder-i ma'nevîsi olân zât-i şerîf cümlesini ihsân îdûb ve âlîş vîrîşin usûlinî gösterir. Ammâ mürîde gerektir ki mürşid himmetî ile kendûye ihsân olunan mücevherâtı zâyî' itmeyûb bir muhkem altûn sandûğa vazî' buyûrûb. Ba'dehû bu sandûkta ne kim vâre ne bâşka ne mâlik nem vâre cümlesî mürşidîmin ihsânıdır. Bu fakîr, "Bir müflîs bî çâreyim" deyûb, kâffe-i hizmetini devâm emrîni yerine getürmeğe evvelkinden ziyâde sa'y ve dikkat ve her vechle rızâsını tahsîl ve duâsını almağa bezl-i makdûr buyûrûb. İhsân olmuş olân emânetinin zerresini zâyî' ve telef îtmemeğe himmet ve ikdâm-ı tâm üzre olân mürîde, mürşit himmetîyle seyr-i fillâh'dan nihâyetsiz dereceye vâsıl olmak ihsân olacağında iştibâha buyurulmaya. Lâkin burada mürîd, rüşdüm subûtü ile bâliğ oldum. Ve bu kaderde mücevhre mâlikîm ve bundan böyle peder-i ma'nevîye ne ihtiyâç yollu ve buna kıyâs harekete mütecâsir ve rızâyı gözitmeyûb. Ba'de ziyân bizde bâşlı bâşımıza bir sultân olduk gibi hâlet vukûa' götürür ise an garîbi'l-zamân o mücevherâtî telef ve zâyî' îdûb, e'l-müflisu fi-emânilâh kâlûr. Ba'dehû kible-i ilâhiyyîden kendûsine mücâhede kapûlarî açîlûr ve bir zamân o mücâhede îcrâ çâlîşûb tûrur ise de bir şey müfid olmaz. Mahzûn ve mutehayyir kâlûr. Eğerçi kusûrîni derk îdûb ve bu mücâhede rûz-i kârı ne yûzden zuhûrîni fark îderek emân ile ve sıdk ile mürşidîne yûz döndürûb kalûr ise bile peder-i ma'nevîsi olân zât-i şerîfin rahmi ve şefkatine mufevvaz olân bir keyfiyettir. Dîler ise eski hâlini yine ihsân buyûrurlar. Ve dîlemezler ise ol hâl üzre bırâkûrlar.

Vech-i Dîger: Ma'lûm olsun ki ba'zı sâliğin müktezâ-i tecellîsî seyr-i

ilallâh vuslatî garânlıkda zuhûr îdûb ya°nî letâif-i seba°da bir nûr eserî görmeyerek vuslat olur. Ancak bu vech ile gîden sâlik yâlnız nefsi kûrtarmış olur. Sâir-i ta°bîr ve tesellîsine ve irşâdına kâbiliyyetî olmaz. İşte böyle garânlıkda gîdûb kendüyî kurtarmış olan mürîdin terbiyesi letâif-i seba°dan ibtidâ ile zikrî ve fikrî ile meşgûl îken, yine garânlıkda olmak üzere kalb cânibinde biraz ağâçlar ve akâr sular ve bunlara münâsib ve mümâsil alâmetler görûb. Şeyhine ifâde îtdüğü zamân letâif-i külle vârinca mürşidî telkîn îdûb birâz müddet dahî ol vech ile gîdûb. Gerek kalb de ve sâir lâtiflerde, yine garânlıkda rûhâniyyetde ve gerek cinsmâniyyetde nice ise fahr-i âlem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerînî veyâhûd cihâr-ı yâr efendîlerimiz hazretlerînî veyâhûd hazreti pîr efendimizi görmek vâki° olur ise bağdehû letâif-i küllîye dahî telkîn buyûra. Anda dahî birâz gîdûb âsârî zuhûrunda nefyî isbâtî telkîn buyûrurlar. Ve âsârî zuhûr ile murâkabeyi telkîn buyûrurlar. Ve ba°zı sâlik dahî tecelle-i esmâda veyâhûd tecelle-i efâ°lde veyâhûd tecelle-i sıfâtda kâlûb îlerûsine gîdemeyûb, muktezâ-i tecellîsi îleşûb kâlûr ise, ol zamân mürşidî olan zât-i şerîf ol sâliğe tecellî zâtdan îkî günde bir veyâhûd üç günde bir veyâhûd her gûn huzûra alûb teveccûh buyûrûb. Bu vech ile eğerçi ol sâlik dûçâr oldîği vârtadan halâs ve selâmetler bulur, îlerûye geçirîrler ve îlerûsine gîçmek olmadîği zamân o hâl üzere kûllanûr. Muktezâ-i tecellîsî olur. Lâkin ol mürîdin mürşidî olan zât-i şerîf kuvvet-i kutsiye sâhibî ve mâlik-i kâmil ve mükemmel zât oldîği zamân ol sâlik bîçâreyi kuvvet-i kutsiyesi hasebî ile tâ müstağrikîn fi zâtillâh derecesine götürür.

Vech-i Dîğer: Ma°lûm olsun ki sâlik sülûke ibtidâ îdîcek kalbîn nûrî zuhûr îdûb şeyhine ifâde eyledikde yekden îlerûye geçirmeyûb, ol nûrun sebâtî çûn birkâç

gün ol râde de tûtûb, bağdehû rûha geçirûb ânda dahî minvâl-i muharrer üzre îdûb. Ya'ni her birinin âsârî zuhûr ile ûçer beşer gün eğlendîrerek letâif-i külle vârnca getûre. Eğer sâlik mezkûr letâif-i nefse vârnca arâlıkda birinin nûrunu gâib îdîvîrir ise ânî tekrâr buldurmadıkça îlerûye geçirilmeye. Ve ba'zı sâlike bu letâifler arâsında keşf-i gubûr ve keşf-i gulûb ki ve mugayyibâtden ba'zı şey vukûc gibi alâmetler zuhûr ile kendû de bir îlişkilik alâmeti fehm olunûr ise bu vartadan ol sâliğı geçirmek îçûn: “Bu makûle şeyler vârtâ-i helâkdir” deyûb yüz vîrmeyûb çehre göstererek ve bunlar hayz-ı ricâl nevi'ndendir, “Bizim maksûdumuz ise vuslatdır” deyûb ol îlişiklerden geçirûb ve bu vartadan halâsî çûn kendû hücre-i saâdetinde gâibâna sından teveccüh buyûralar.

Bâb-ı Sâlis

Sırr-ı Hilâfet ve Kutbu'l -Aktâb ve Gavsu'l-A'zâm ve Kutbu'l-Ûlâ ve Aktâbu's-Sâire ve cemîc ehlullâhı ûç kısımda beyân îder. Kısım-ı evvel; sırrı hilâfet beyânındadır. Sırrı hilâfet her bir asırda bir zât-ı şerîfe ihsânullâh olân bir husûs olûb. İzin ve icâzet hazret-i seyyidi'l-enbiyâ ve senedi'l-evveliyâ ve'l-etkiyâ aleyhi's-salavâtu ve's-selâm efendimiz cânibinden olûb, gelen bir keyfiyet olmağın, cemîc ümmet-i Muhammedin terbiyesi husûsî kendûsine ihsânullâh olur ve bu vech ile ma'mûrlardır. Ya'ni öyle bir zât-ı şerîfe sırrı hilâfet ihsân olunacağî zamân cenâbu vâcibu'l-vucûd ve teâlâ ve tegaddes tarafından Hızır aleyhi's-selâmâ işâretle “Filân ibn filân kulûma sırr-ı hilâfeti ihsân eyledim, vâr müjde eyle” emrî ile Hızır aleyhi's-selâm, hazreti seyyidi'l-enbiyâyâ gelûp. “Ya Rasûlullâh filân ibn filân ümmetine sırrı hilâfet ihsânullâh oldî ne emrîiniz olur” dedikte hazret-i fahri âlem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz Hızır aleyhi's selâmâ bir yeşil hilat vîrûb: “Vâr îmdî bu hilatî ol zât'a

geydir. Ve âlûb buraya getûr” deyû emir buyûrur. Hızır aleyhi’s-selâm hilatî âlûb ol zât’a götûrûb Rasûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem size selâm îtdî ve bu hilatî gönderdî. Kıbeli ilâhiyyiden size sırr-ı hilâfet ihsânullâh oldığının müjdesi ile geldim. “Buyûrun size muntazırlardır” dedikde ol zâtı velâ kadri dahî “nea°m” deyûb. Bilâ tevakkuf huzûru Rasûlullâh'a vâruûb, görür ki bir dîvân-ı â°lî kurulmuş. Kim vasf-ı kalem ile tavsîfden müberra ve muarrâ bir husûs, hazret-i fahr-i âlem havâceû kâinât seyyid-i evlâd-ı âdem sallallâh'u teâ°lâ aleyhi ve selem efendimiz envâ° mücevherâtı zî kıymetle müzeyyen ve müsenna° bir kürsî â°lî üzre iclâs buyûrurlar. Vasfî dil ile takrîr ve hâme ile ta°rîfinden ve tahrîrinden müstağnî olûb. Yemîn ve yesâr saâdetlerinde cemî° enbiyâ-i ızâm ve Rasûl-i ikrâm aleyhimu's-salavâtu ve's-selâm ve cihâr-ı yâr-i küzîn ve cemî° ashâb-ı ikrâm rıdvanullâhi aleyhim ecmaî°n ve cemî° pîrân ve aktâb ve kâffe-i ehlullâh gaddesallâhu esrârahum efendilerimiz hazretleri bi-ecmaîhim. Her birilerî â°lâ merâtibihim müsanna° ve müzeyyen birer kürsî üzre iclâs buyûrurlar oldığı hâlde üzre görölûb. Ol ânda hazreti fahr-i kâinât ser defter-i mahlûkât efendimiz huzûru saâdet fâizu'n-nûr devletlerini getûrub bizzât kendûleri ol zât-i şerîfî kârşularına âlûb, teveccüh buyûrûb ol teveccühte efâ°l ve akvâl ve a°mâl ya°nî cemî° sîreti seniyyelerîni ihsân îderler. Ve kendû hâllerini bütün bütün geydirirler. Ba°dehû ol zât'a mücevher ile müzeyyen yeşil bir hilat-ı şerîfî ilbâsı ile sırr-ı mübareğine bir mücevherli tâc-ı şerîf geydirûb ve üzerine bir de mücevherli sorguç tākûb buyûrurlar ki cenâbu kâdir-i kayyûm kıbel-i ilâhiyyesinden sekâsırr-ı hilâfeti ihsân buyûrdılar. Ve “Bizim dahî halîfemizsin ve kâffe-i ümmetimin terbiyesi uhdâne muhavvel ve tefvîz olunmuşdur” deyûb iktidâsı üzre terbiye âletlerinden yed-i şerîfine cendere nâmî ile bir âlet ve bir kāmçı ve ayâğından bağlâmak ve bünyesinden bağlâmak içün birâz kemend gibi âletler ihsân buyûrulur. Ve bu âlet-i mezkûra

ta'birde lâzım gelür. Bu dünyâ âletlerine kıyâs görölmesün. Ol âletler ile terbiye iktizâ idenî mağripde ise kendüsi meşrikden âna îrîşüb aynı vâhitde içre buyûrur. Ba°dehû ol zâtı velâ kadri içün ol meclis-i kübrâda âmâde buyûrulmuş, makâm-ı sırr-ı hilâfet olân irşâd postuna kuûde emir buyûrüb. Ba°dehû server-i enbiyâ ve sertâc-ı evliyâ mefhîra mevcûdât ve eşref-i mahlûkât aleyhi's-selâm efendimiz hazretleri el kaldırüb bir â°lî ve azîm duâ buyûrüb ve cümle âmîn buyûrur. Ba°dehû el yûze sürüb fâtiha buyûrurlar. Ândan ol zât-ı şerîfin müddetinde kendünden irşâd olacak zâtların ve ne kadar ehlullâh gelüb geçeceğini ve ne kadar inâbe îdecek dervîşî vâri ise ol meclis-i velâ da huzûr hazreti Rasûlullâh'a çağırılıb emir ve icâzeti Rasûlullâh ile vîrüb. Ol zât-ı şerîfin yed-i devletini takbîl idüb bîat iderler. Ândan ol zât-ı şerîfe vâri ümmetlerimi dilediğin gibi terbiye iderek Hakka vâsıl îyle, deyüb izin ve rûhsat almağın, bu vech ile icâzet-i Rasûlullâh ile hücrelerine gelüb otûrurlar ve hizmeti ma'mûraların icrâsı ile meşgûl olurlar. Ol ihsân olân terbiye âletlerinden cendere ta'birî olunan ol zât-ı şerîfin bîatinde bir âlet âlûb zâhir cendere gibi değıl, belki ihsânullâh olân sırr-ı hilâfet ikdâsı bir keyfiyyetdir. Ancak terbiye lâzım gelen kimse eğer mağripde veya meşrikde olsa sırr-ı hilâfet nûru ile kendüsine ziyâde hâline vâkîf olüb, ol ânda ol kimsenin bîatinen el ve ayâğını bağlayüb bir yere getürür. Ya°nî tesbîh böceğı ta'bir olunan böcek misâlî tortop cendere derûnine kor ve ağızını muhkem bağlar. Ve ol hâl üzre sıkîlûr ve zâhirde görînür değıl içerusinin yâğı erîr ve ba°zısını kâmcî ile terbiye ve ba°zılarını destine veya yine kemend ile bağ vurur gibi bağlanû ve ba°zının zimâm misillû boynundan ve ağızundan bağlanûr. İcab ve iktidâsı ne vech ile ise terbiye buyûrurlar. Ve ol zât-ı şerîf görür zerreye vârinca kendüne mestûre bir şey yoktur. Hilâfet

nûru ile ya'ni bir mürîdî mağribde ve bir mürîdî maşrikde olsa ve kendû ortalarda olsa bûlunûb ve mürîdlerinin îkîsine birden emir hak vukûc bulûb, hâlet-i nezi'lerinde iblis aleyhi mâ yestehik îkîsine dahî musallat olsa ânları ol iblisin şerrinden halâsa yetiştirirler. Ya'ni ol zât'a göre kendûnden nihân bir şey yokdur gerek garîb gerek ba'îd gerekse leyl ve gerekse nihâr içinde birdir ve her kişinin hâline vâkıfdır. Kişinin kendû hâlini kendûnden ziyâde bîlûr ve nereye uzansa yetiştir ve nereye diler ise yakîn ve îrâk ayak basâr, göz açûb yûmunca nereye diler ise ve nereyî görmek murâd îder ise görür ya'ni ol zât-ı şerîfe içün bir gizlû nesne olmaz. Ve her bir mahalde bulûr ve hergangî mahalde olur ise mevcûd olûb, kusûr ve tecellisine göre terbiyesini îder. Ve diler ise bir mürîdinî yek nazarda vâsıl-ı ilallâh îder ve îtmedûğinin li illetin taktezî hikmetî vâdır. Ve ba'zısı garîbu'z-zamân vâsıl-ı ilellâh olur.

Ve ba'zısı tavîl zamân ile vuslat olur. Zîrâ ol zât-ı sa'îd dâimâ huzûru Rasûlullâh'da olur. Ancak her ne ki işler ve diler ise izin ve rûhsat Rasûlullâh ileddir. Hûd be hûd kendûliğinden bir şey işlemez bu hâl ile muttasıf ve hâllenmiş olân zât-ı şerîfi kibrît-i ahmer nevi'nden ise de her sâlik'e ve her tâlibe ki rızâullâh yolunda bulunmak isteyen âşık ve sâdik arâyûb ve bulmak kemâl üzre sa'y îtmek ve iklîm-i âhârda bîle olsa lâzımdan geç ya'ni arâyûb bulmak ve öyle kibrit-i ahmere mâlik olmak elzemdir. Eğer sâlik ne vech ile bîlinûr, bulunûr dîr ise, bîlûb ve bulmaklığa alâmetin nihâyetî yokdur. Lâkin birîsî bu dur ki ol zât-ı velâ kadrin, her bir efâl ve akvâl ve a'mâl ve etvârî sîreti Rasûlullâh aleyhi ve's-selâm olûb katâc hilâfi harekât de bulunmaz ve kabûl dahî îtmez. Ve îkîncisi bir mağmûm âdam huzûru şerîflerine vârûb vech-i saâdetleri gördük de derûninde olân gamın muğâyiri bir ferah âsârı kalûr ve inşirâh derûn

hâsıl olur ve lisânı dürer bârlarından sudûr îden kelâm-ı şerîflerinden sürûr hâsıl olûb, meclis-i velalarından kâlkmak istemezler. Ve üçüncîsî, kübrâdan vezarândan ya°nî pâdişâh dahî olur ise meclislerîne geldikleri zamân bilâ irâde yed-i şerîfini takbîle mecbûr ve hayr duâsını niyâzda olurlar. İşte bu evsâf ile ma°rûf ve muttasıf olân zât-ı şerîf-i sâlik ve tâlib olân buldîğî zamân bilâ tereddüd yed-i velâlarını pûs îdûb ve hizmetlerîn görmeğe cân ve bâş fedâ îderék mâlen ve bîdenen bezli maktûr ve sa°y ile hizmetinde bulunûb. Ve kendüye her emrînî ni°met bîlûb her bir husûsda emrîne mûtî° ve munkâd ve teslîm-i külli ile teslîm olmakdır.

Ûç kısımdan kısım-ı sâni: Kutbu'l-Aktâb ve Gavsû'l-A°zam ve Kutbu'l-Ûlâ ve Sâir Kutublar beyânındadır. Kutbu'l-Aktâblık hizmet-i celîlesî gabl-i ilâhiyyîden her bir asırda bir zât-ı velâ kadrin uhdesine ihâle ve tefvîz kılınarak bi-eltâifi subhânehû ve teâlâ, hâlifetullâh olûb ya°nî kevneynin tasarrufî bizzât kendüne ihsânullâh olur ve dîledûğî gibi tasarruf îder. Ve ammâ gavsû'l-a°zam ta°biru olunan zât-ı velâ kadri Kutbu'l-Aktâb'a mulâzımdır. Ol dahî her ne kadar muktedir ve tasarrufa kudretî vâir ise de el ve dil uzâtmaz ve hiç bir şeye destûrsiz kârîşmaz. Ve ammâ Kutbu'l-Ûlâ ta°bîr olunan zât-ı şerîf sâir aktâb'ın evvelî dîmekdir. Yâni bu zikir olunan zâtlar beyne'n-nâs. Ûçler ta°bîr olunan zevât-ı kirâmlardır. Evvelkîsî Kutbu'l-Aktâb ikîncîsî Gavsû'l-a°zam üçüncîsî Kutbu'l-Ûlâdır ve bunlardan bâşka yediler ve kırklar ta°bîr olunan zâtlar dahî her birerleri kutub olûb ancak bi-ihsânullâhı Kutbu'l Aktâba hizmetçi düşmüşlerdir. Ve bunların her birîsî hâline göre bir mahale ma°mûrlardır. Ya°nî Kutbu'l-Ûlâ Bağdât ve Şâm ve Haleb gibi beldelere mutasrif olur. Ve sâir kutublar dahî hâlli hâlince birer ve ikîşer mahallelere mutasarrıflardır, hatta küffâr beldelere bile mutasarrıflardır. Ancak bunların tasarruflarî Kutbu'l-Aktâb'ın emri ile dir. Zîrâ bunların tasarruflarî Kutbu'l-Aktâb'ın emri ile dir. Zîrâ Kutbu'l Aktâb'ın hâriç

kevneynde bir şey olmaz ki âna mutasarrıf olmaya ya'nî cemî'e eşyâyî ve hem cemî'e ehlullâhı câmi'dir. Kevneyndenin ve bed her ne ki vukû' bulur ise ânın bilmesi ve dilemesi ve kalbîn oynâması ile olânda me'mûrînin icrâsı ile vücûd bulur. Ve kutubların tasarrufları her birerleri mahalle me'mûriyetlerinde kıyâm îderde öyle tasarruf îder değildir. Belki kendüsi âsitâne-i aliyyada ve me'mûriyyeti Hindde olur ise dahî ol ânda yine icrâsına muktedirlerdir. Ânlara göre garîb ve baî'd musâvidir ve bunlardan bâşka yüzler ve üç yüzler ve yedî yüzler ve bînler dahî vârdır. Kıbel-i ilâhiyyesinden bunlar dahî Kutbu'l Aktâb'ın ve sâir kutubların hizmetlerine me'mûrlardır. Ve bunlardan bâşka üç bînler ve beş bînler ve yedî bînler ve on bînler dahî vârdır. Bunlar ki kâmil ve mükemmeli olsa dahî ömürü tasarrufa kârışmaz ve bunlar ile berâber her bir asırda âlâ rivâyetin yüz yikrimî dört bîn veliyyu'llâh mevcûd bulunûr. İlâ yevmi'l-kıyâmeti bu tertîb mevcûdular hiç eksik olmazlar. Kutbu'l Aktâb olân zât-ı velâ kadir, vakti gelûb emri hak vukû' ile bekâya intikâl îdince bi-hasebi't-tarîki ve'l-icâb Kutbiyyet Gavsü'l-Azama ihsânullâh olûb zikr-i hilâfetde zikr-i sebgat îtdîğî vech iledir. Ya'nî Hızır aleyhi's-selâm an cânib teâlâ ve tegaddes ilhâmı ile fulân ibn fulâna vâ selâm eyle, müjde eyle ki kutbiyyeti kendüye ihsân eyledim. Hitâbı semi'ne rasîde ile Hızır aleyhi's-selâm huzûru hazreti seyyidi'l-enbiyâ gelûb ümmetimden fulân ibn fulâna kutbiyyet ihsânullâh oldîğî haberî ile keldim, emrine muntazırım, dedikde Hızır aleyhi's-selâm ânda bir yeşil hilat vîrîlûb, vâ ol ümmetime bizden selâm eyle ve bu hilatî geyûb gelsünler buyûrulmağın. Hızır aleyhi's-selâm ol ânda gelûb müjde ve selâm saâdeti tebliğî ve hilatını takdîm îdûb. Bilâ tevakkuf âlûb huzûrvü hazret-i Rasulillâh'a getûrur ve görür ki bir âlî gözler görmemiş divân-ı azîm kurulmuş ki gözler kamâşûr mücevher ile müzeyyen bir taht-ı âlî kurulmuş envâi' zînet ile müzeyyen mücevhere olûb hazret-i sultân-ı

enbiyâ aleyhi's-selâm oturur. Ve yemîn ve yesârı saâdetlerinin âlâ merâtibihim cemî° enbiyâ-i ızâm ve Rusuli kirâm aleyhimu's-sâletu ve's-selâm ve cihâr-ı yâr-i güzîn ve ashâb-ı kirâm zavî e'l-ihtirâm rıdvânullâhi teâlâ aleyhim ecmaî°n ve cemî° ehlullâh gaddesallâh teâlâ esrâruhum hazretleri merâtibi makâmlarında otürmüşlar görîcek. Hazret-i Rasûl-i Ekrem sallallâhu teâlâ aleyhi's-selâm, ol zât-ı velâ kadirî çağırûb ve huzûru devletlerîne âlûb bizzât kendûleri teveccüh buyûrûb ol teveccühde kendû hâllerini ihsân buyûrûb. Ve “kevneyni tasarrufî senindir ve diledûğın gibi mutasarrıf ol” deyûb tasarrufuna işâret bir mühr-i şerîf ihsân buyururlar. Ve ekinine bir mücevher ile müzeyyen yeşil hilat ilbâs buyûrîlub ve yed-i mübâreğine mea sorguç envâi° zî kîymet ile müzeyyen bir tâc-ı şerîf geydîrûb, Kutbu'l Aktâb'a hâs mücevherlî mesnû° ve müzeyyen kürsî üzre otûrdub ve cemî° kutba emr-i Rasûlullâh olûb. Ol zât-ı velâ kadirin kadem-i mübâreklerini pûs îtdîrerek bîat îtdîrîrler ve cemî° ehlullâha kezâlik bîat îtdîrîrler. Bağdehû el kâldîrûb âlî bir azîm duâ buyûrurlar cümlesi âmîn deyûb fâtiha buyûruldukda. Bağdehû kutbu'z-zamân olân zât-ı saî°d ruhsatı Rasûlullâh ile kâffe-i kutub ve ehlullâha emir buyûrurlar ki bi her yevm bu meclisi âlîde bulunmak lâzımdır. Zîrâ Kutbu'l-Aktâb olân zât-ı şerîf bilâ keyfin velâ keyfiyyetin huzûrullâhdan âyrî olmayûb ya°nî cenâbu kâdir bî çûn teâlâ şânu ummâ yegûlûne cânibinden bilâ harfin velâ savtin ne ki ilhâm olunûr ise hizmete me°mûr olân kutublar Kutbu'l-Aktâb tarafından emir olunûr. Ol vech ile zerreye vârinca kâffe-i umûr ve husûs ru°yet olunûr. Evvelâ bu vech ile bâtinen icrâ ve sâniyen zâhirde dahî icrâ olunûr ve ba°zen Kutbu'l-Aktâb hayâtda îken Gavsû'l-A°zam bulunân zâtın sîret-i hasene ve ahlâk-ı ahsene vesâir akvâl ve ahvâliyesin dîdesî hasebi ile bili't-terâdî (بالتراضي) Gavsû'l A°zamı kendû makâmına getûrûb ve kendûsi tasarrufundan

yed îderek teslîm ile Kutbu'l-Aktâb hayatda îken Gavsul-A'zam'ın Kutbu'l-Aktâb olması vukûc bulur ve kutublardan birine emir hak vukûcnda min kıbeli'r-Rahmânim (من قبل الرحمن) Hızır aleyhi's selâm gelûb, Kutbu'l-Aktâb'a ifâde îdîcek. Onlar dahî îcab-ı hâlî ve ilhâm-ı Rabbanî vechi ile ba'zen münâvebe misillü gatarî oynâdûb âhirinde olânı îlerûye getûrerek tışarûdan birîni getûrûb gatara idhâl (ادخال) buyûrurlar. Ve ba'zen filân yerde ve filân mahalde ve şû şekilde bir âdam vârdır, vâ ânî getûr deyû Kutbu'l Aktâb ile Hızır aleyhi's-selâm ma'âmûr olûb vâ rûb ol zâtı getûrur. Ve ba'zen vâ cihânı dolâş nısfu'l-leyl'de bir bîdar ve âgâh bulur isen âl getûr deyû emir îderler gîdûb getûrur. Ve bir kaç dahî olur ise îçlerinden e'l-yakinî alûr ve ehl-i islâm dan bîdar ve âgâh bulmadığı zamân milel-i âhardan bulunûr ise ânî alûr getûrur. Ve bu minvâl üzre getûrîlen kimse, Kutbu'l-Aktâb âlûb divân-ı Rasûlullâh'a getûrur ve huzûr-u saâdetde hilatını ilbâs îdûb ânın yerine geçîrîrler. Ya'nî her bir asırda bu vech ile Kutbu'l-Aktâb ve Gavsul-A'zam ve Kutbu'l-Ûlâ ve Aktâbu Sâire bu hâl üzre gelûb geçmekde ve ilâ yevmi'l-kıyâmeti bu hâl üzre girmekdedir. Ve ba'zen Kutbu'l-Aktâb ve sırr-ı hilâfet ve Gavsul-A'zam ya'nî bu üç merâtib birden Kutbu'l-Aktâb olân zât-ı şerîfde olmak vârdır.

Mürşid-i Kâmil Beyânındadır

Bi-emri Rabbânî mürşid-i kâmil ve hâkim hâzik ve halîfe-i Rasûli ekrem kâmil ve mükemmel olmak üzre vaktine göre her bir asırda on, onbeş ve dahî ziyâdece mevcûd bulunûr. Ve ba'zen her biri vaktine göre birer belde-i cesîmede irşâd ile me'âmûrlardır. Ve ba'zen üçü veya beşü bir belde-i cesîmede bulunûb irşâd ile me'âmûrlardır. Ancak bunların cümlesi huve huvesine olûb ya'nî sîret-i Ahmediyyeyi bâş tâcı îdûb bir hatve âyrî ve gayrîları olmaz. Bi-aynihî sîret-i Rasûlluh'a â'millerdir ve dâima huzûrvu Nebevîde olmak üzre müteveccihlerdir ve terbiye mürîdî istizân ile tecellîsîne göre terbiye îderler ve seyr-i sülûğînî gösterîrler ve bunlar hâlîfe-i irşâddırlar. Sırr-ı

hilâfet bahsinde beyân olundığı üzere huzûrvü hazret-i seyyidi'l-enbiyâ aleyhi's-selâmda bunlar dahî aynı ihsânullâh olub terbiye-i mürîd âletleri her birine vîrîlür. Ol vechle terbiyeye me'mûrlardır. Ancak sırr-ı hilâfetde olân zât-ı velâ kadir bu zât-ı şerîflerin üzerine fâik olmak ile olan kemâkân derecesi postu Rasûllullâh'da olub bu âlem-i kevneyde mevcûd cem'î ümmet-i Muhammedin ve kendünden bâat îden mürîd ânın vesâir kesân taht-ı terbiyesinde olmağın. Her birinin muktedâ-i tecellîsî terbiyesini îtmeye me'mûrdur. İşte hilâfet irşadı ile me'mûr olân zât-ı şerîfin birinden bir mürîd inâbe îtmek diledüğü zamân, ol zât-ı şerîfin sîret-i nebeviyye muvaffakat ve tebeyyetinî ve şerîat-i Mustafa'ya tevessül ve temesseküî bil müşâhde itmiinân-ı kalb hâsıl îdîcek. İnâbe îdûb gassâl yedinde meyyit gibi teslîm-i küllî ile teslîm olmakdır. Yâni ba'zı sâliğ zikrî âz vîrîlür ve ba'zısına ziyâdece vîrîlür ve ba'zısına ferâizden bâşka teheccüd ve işrâk ve duhâ ve evvâbîn ve tahiyyatü'l-mescid ve salât-ı vudû gibi nevâfilden emir olunur. Ve ba'zısına savm-ı bîyd ve savm-ı dâvud ve buna kıyâs savm emir olunur ve ânın tecellîsî ikdâsıdır. Birbirine bâkûb fulâna âz bize çok veya fulâna çok bize âz dîyerek çoğunub veya âzînub gönlüne bir nesne getürmeyüb hemân kendüye emir olunân emirleri üzerine icrâ ve edâya sa'y ve dikkat ve gayret îtmekdir. Ve zâhir hizmeti dahî kezâlik ba'zîların hafif hizmetde istihdâm ve ba'zîlarına âğırca hizmetde istihdâm buyûrurlar ve ba'zîların huzûra ziyâde celb îdûb taltîf ile muâmele îderler ve ba'zîların huzûra seyrek getûrur, celâl ile muâmele buyurur. Ya'ni bunların birine incinmeyüb gerek celâl yûzî ve gerek cemâl yûzî gangî vech ile olur ise hakkında ni'meti uzmâ bîlûb, cemâlde mesrûr oldığı misillû celâle dahî mesrûr olarak hikmede hamle îdûb derûnine bir hatara getirmeyerek dâimâ rızâda bulunmağa sa'y ve gayret eyleye. Zîrâ sırr-ı ehlullâha akıl-ı kâsırın hikmetini bîlûb akıl îrişdirmeğe ve fikîr yanaşdırmağa iktidârı yokdur. Hâsılî kelâm her

hâlde ve her bir husûsda rızâdan büyük yol olmâz ancak mürîde dahî bâşdan bâşa lâzım ve iktizâ îden bi-her hâl kemâli âdâb ve erkân üzere hareketdîr.

Edeble şeyh huzûruna girenler, Ânlardır hep saâdetî bulânlar,
Dost ile dost olub dîdâr görenler, Mülîke sultân olub seyrân sürerler.

Şeyhin tekye ve hâriciyyesi olmadıĝı sûrette hâne-i saâdetine vârûb pasdan dakk-ı bâb îdûb, kîmdir o diyû içêrûden suâl olmadıkça müteveccih tûra suâl oldukda fulân dâîleri deyû ifâde îde, destûr olur ise gîrûb ve etrâfına bakmayarak huzûr-ı şeyhde, el göĝse baĝlı ve etekleri devşîrilmîş namâza kıyâm îder misillû vârûb ve îkî dîz üzere çökûb ve îkî eli ile azîzin yed-i şerîflerini tûtûb pûs îdûb ve yine kıyâm üzere tûra ve eĝer otûr deyû emir buyûrurlar ise îşâret buyûrulan mahalle bilâ tereddüd otûra ve teveccüh üzere olub, şeyh suâl îtmedikçe zâhiri ve bâtinî ya'nî söyleyeceĝi ne ise dîmeye suâl buyûrurlar ise yek yek dîmeye mülâyim ve hafîf söyleye, suâl buyûrmazlar ise sukût tûra ve nutuklarînı mülâhazâlî dinleyûb fehim ve idrâk vîrildîĝi kadar alâlar. Belki suâline cevâb mukâbelesinde menkabe misillû nutuk buyûrurlar. Hâsılî suâl buyûrmadıkça ibtidâ-i kelâm îtmeyeler ve kendûye müşkil olân bir husûs dahî olur ise kalbde tûtûb müteveccih oldıĝı hâlde tûra. Suâl buyûrurlar ise söyleye, ketum ve ihfâ îdûb tekrâr îtdîrmeye ve kalbe havâtırı mûcib şey hutûr îder ise defî ile meşĝûl olmayûb beni benden iyû ve ziyâde bîlûr ve vâkıfdır deyûb teslîm-i küllî ile tûra. Ve kendûye bir cezbe veya bir istiĝrâk gibi şey zuhûr îder ise defîne çâlîşmayûb hemân teslîmiyetde tûrmaĝa ikdâm-ı tâm îde. Ve şeyhin huzûruna vârdıkda meclisinde bâşka meşâyih bulunûr ise onların dahî yedînî pûs îtmeye seĝirtmeye ve şeyhin huzûrunda ve mahallî âharda fulân şeyh deyû birisini medh veya zem gibi îtmeyûb, bâşka kimse tarafından buna dâir kelâm âçîlûb cevâb sadedinde olur ise senâlarında

olûb ânlar da şeyh âdamlardır. Lâkin şeyhim üzre tercih îdemem deyûb ve böylece sâbit gadem olmaktadır. Ve huzûr-u şeyhde tükürme veya atısı veya sümürme ârız olsa kalben destûr ile dışarûya çîkûb o azâyî def îdûb huzûrda îtmeye ve kendûye hâl yönünden bir şey vukûcu bulur ise hemân gel söyle sana destûrdur deyû ruhsat vâir ise bile, yine ihtiyâten âdâba riâyet oluna. Tenhâca ve bir hâlî vakit gözetûb ol vech ile huzûra vâirûb ve yed-i saâdetlerini pûs îdûb söyleye ve ne ki emir buyûrur ise cân ve kukladan kabûl buyûrûb hizmetine gide. Ve eğer ki vech-i mezkûr üzre destûr yok ise huzûra vâirdikda müteveccihî tûra ve suâl buyûrurlar ise söyleye bu husûslarda veyâhûd âhar vechle olsun huzûrda çok oturmaya. Ve otûr deyû tekrâr emir buyûrurlar ise birâz dahî kuûd îdûb ve destûr deyûb kalkûb ve şeyhinin yed-i şerîfini pûs îdûb ve âdâb üzre yûzî şeyhine ve ârkasını kapûya getûrûb kapûdan tîşarûya çîka. Ve esnâyî râhda ya'ni yolda mâşiyen veya râkiben olsun şeyhe rast gelûr ise gizlenmeğe meydan vâir ise gizlene, eğer meydan yok ise el ve etek kavşîrûb âdâb ile selâm muntazır tûra. Selâm vîricek boyun bükûb kalben âla ve sadâ çîkâarak teklîfsiz sûreti almaya. Ve mürîdin fakir hâlî vâir ise şeyhinin her bir ihsânını kendûye ni'met bilerek ahiz buyûr ile eğer meclis saâdetlerinde otûrur îken âzdan veya çoktan bir şey ihsân buyûrurlar ise otûrdîği yerden uzanûb âlmaya ya'ni kıyâm üzre olûb ta'zîmâne ve tekrîmâne âla ve mümkün olur ise yed-i şerîflerini dahî pûs îde. Ve şeyhin maâş ve elbiseye dâir müzaâyakası melûz ve mürîdinde hâlî vakti hoş oldîği zamân elbise ve etâmı ve harçlık tarafî ne ise bilâ taleb hizmet ve yetiştirmek gibi ve bunlara kıyâs âdâb çokdur, ancak ol zât-ı şerîfler ihsânullâh'a mazhar düşmüşler olmağın, olur olmaz kusûr kâlûr değıllerdir. Lâkin vucûh ile edâya riâyet îtmeye ikdâm îden sâlik bi-e'l-tâfih

sübhâne ve teâlâ âz vakitde maksad-ı aksâya feth-i bâb olmağa alâmetdir. Ve hâriciyyesi olân veyâhûd dergâhî olân meşâyih-ı kirâm hazretlerine dahî vârmak ve hizmetlerini niçmet bilmek ve kendûye olân emir ve tembihlerînî görmek ve yerîne getirmeye sa'y ve dikkat ve gayret îtmek ya'nî bunların dahî âdâb-ı dergâh ve hâriciyyesi olmayan şeyhi gibirdir. Gaflet olunmaya.

Beyt

Ne gûzel ihsândır bu kûl îken sultân olur

Âlem içre hüküm îdûb her dertlûye lokmân olur

Evvelînu ve âhirîn hem zâhirî hem bâtinî

Ne olur ise bu cihânda zâhiren hem bâtinî

Kutbu Aktâb hüküm îder Aktâbdır hem işleyen

Cümle emrine râm olmuş durur kevnü makâm

Hem halîfedir cihânda kutbu âlî serteser

Ne dîlirse heb vücûd bulur ol zât ey bîhaber

Hızır İlyâsı dahî hükmüne âlmışdır o şâh

Ne dîlirse işledir emrindedir bîiştibah

Şöyle bîl kim bu cihân içre velî ol şâhdır

Ne ki olur ve olacak cümleye âgâhdır

Ger der isen Hakdır ol sen böyle güftâr söyledin

Hak sözîn doğrı kelâmın amma yânlış söyledin

Âç gözînî kîl tefekkür iş bu nazmî ey deli

Kul olân hiç hak olur mî kim meğer ola velî

Bu cihânda Kutb-u Aktâb ne kîlarsa cümlesin

Emr-i Hakla kîlar ol ârâda koymaz kendûsin

Kutb-u Aktâb birdur cânım haber âl Nûrî'den

Kâfi bâ tâ eyleyen mîme vârinca âl haber...

Hâtime

Ya'ni hâtime; kitâb, usûl, şeyh ve sâlik-i mûntehî ve sâlik-i mübtedî ve mürşitsiz mürîdin sülûkî ve ba'zı lâzım olân tenbihât ve sırr-ı kader ve levh-i mahfûz ve ba'zı akâide müteallik şerâidler ve netîce beyân îder.

Usûlü Şeyh: Ey azîz! Ma'lûm ola ki mürşit olân zât-ı şerîf inâbe vîrmiş oldığı mürîdlerîni haftada bir defa^c veyâhûd ikî defa^c halka misillü otûrdûb teveccüh buyûrmak içün bizzât kendûleri hâlka ortasına gîrûb. Ve mürîden havâtırdan kendûleri tahliye-i derûn itmeleri içün beş dakîka kadar tevkîf buyûrûb bağdehû her bir mürîdin kârşûsına vârûb dîz bi-dîz otûrûb mürîdin alnını kendû alnına getûrub birer birer her birine teveccüh buyûra.

Usûl-ü teveccüh: Dâhi üç mertebede olur. Ya'ni ibtidâ-i hâlde olân sâlik'e teveccüh fenâ fi'ş-şeyhden olmak lâzımdır. Sülûkde olân sâlik'e fenâ fi'r-Rasûlden teveccüh buyûrulmak lâzımdır. Nefyi ve isbâtta olân ve murâkabeye vârmış sâlike fenâ fi'l-İlâhdan teveccüh buyûrulmak lâzımdır. Bu usûlvü selâsede dahî mürşit mürîdin kalbîni âlûb ve kendû kalb-i şerîfine vaz^c ve kendû kalb-i şerîfine olân feyz-i ilâhiyyiden mürîdin kalbîne âkîda ve bir usûlî dahî mürîdin kalbinî kendû kalb-i şerîfi altına getûrub bağdehû feyz-i ilahîyeyi imlâ îder. Ve bir usûlî dahî mürîdin kalbinî âlûb ve kendû kalbî yânına yân beyân götûrûb feyz-i ilahîyeye imlâ buyûra. Bağdehû şeyhine ihsânullahdan mürîdin kalbinde bir muğâyir rızâ gibi işâret zuhûr îder ise yûzleyûb bâtinen îcâb ve iktidâsı üzre terbiye îderek oralardan geçûre ve bundan sonra mürşit olân zât-ı şerîf her ne kadar mürîdi vâir ise cümlesinin salâh-ı sîrtleri içün hücre-i saâdetlerinde teveccüh buyûralar. Ol dahî ikî vechle olur: Vech-i evvel kâffe-i mürîdinin kalbînî

Bir yere getûrub cemî° îtmîş olarak kendû kalbi saâdetlerinden cemî°sinin kalbîne feyz-i ilâhî imlâ buyûra. Ve vech-i diğeri, cemî° mürîdânin sîret-i salâhları içûn zât-ı ecel a°lâya müteveccihen otûra ve bağdehû terbiye-i sâlik ol dâhi üç nevi° üzre olmak lâzımdır. Ya°nî ba°zısını celâl yûzî göstererek terbiye iktizâ îder ve ba°zısını cemâl yûzî göstererek terbiye iktizâ îder ve ba°zısı da beyne'l-celâl ve'l-cemâl vasat-ı hâl üzre terbiye iktizâ îder. Ve bu keyfiyetler dâhi mürşit olân zât-ı şerîfîn kalbîne min kibli'r-rahmân ihsânullâh olur.

Sâlik-i müntehâ beyân îder: Tekmîl sülûk îden sâlike iktizâ îden şurûtu hamsedir ki ibtidâsı tevekkülü tâm. Ya°nî Me°kûlât ve melbûsât ve meşrûbât gibi bulundîğî ile kânî° olûb yemekde ve içmekde ve geymekde yârında şöyle yapâyım deyû emel gibi havâtırın bi-ecmaihim defi°ne bezli kudred îde. Ayâl ve evlâd sâhibî olur ise dahî onlarında me°kûlât ve meşrûbât ve kisveleri husûsında ve sâir kendûye râci° olacak şey ki, ya°nî hiçbir umûrlarında havâtır tarafına sâpmayûb tevekkülü tâm üzre hemân zikir ve fikrinde bâşka hatarayî getirmemeye sa°y ve gayret üzre olûb. "نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الحياة الدنيا"²⁶ nahnu gasemnaya bağlanûb cemî° umurun hakka tefvîzdir. İkincisi rızâdır, kendûye hayırdan aksî ne ki olur ise ya°nî zuhûrât, râzı olûb. Ba°zı mucâhedeyi mûcib, gerek ayâl ve evlâd ve gerek akrabâ ve gerek ehîbbâsından veyâhûd bir ecnebîden mâlına veyâhûd âhar gûne bir mucâhedeyi müstevcib hâl kâlen ve mâlen zuhûr îder ise hayra râzı oldîğî gibi râzı olûb "Dost armağanıdır." diyerek katâ° mukezzer olmayûb. Zikri ve fikrine zerre kadar futûr getirmeyerek hemân rızâullâhdan âyrılmamâğa ikdâm-ı tâmı üzre olmaktır. Üçüncüsü teslim-i küllî ile şeyhine teslimdir. Ya°nî mürşidinin her bir emrini bir mücevher hazînesi bîlûb. Ne ki emir ve işâret buyûrurlar ise gûzelce ânî hıfz, tıbkı emir ve irâdeleri üzre edâ ve icrâya sa°y ve belîğ ve ikdâm-ı tâm îdûb muvaffak

²⁶ "Biz dünya hayatında onların geçim vasıtalarını aralarında pay etdik."

olabildiği derece edâya gayret eylemektir. Dördüncüsü, şeriate kemâl-i inkıyâttır. Ya'nî şeriat-i Ahmediyyeyi bâş tâcî idûb her umûrîni ve efâlini ve akvâlini ve a'mâlini zerreye vârincaya kadar şeriatden âyırmamâğa sa'y ve gayret ve cemîc umûrîni şerae tatbîk iderek ru'yet ve icrâya dikkat. Ve kâffe-i muharremâtdan ictinâb yeme ve içme ve geyme ve lisân ve kulak ve ayak ve göz bunları hıfz itmeye bezl-i makdûr itmekdir. Beşincisi, sîret-i Rasûlullâh'a ittibâcdır. Ya'nî sünnet-i seniyyesine tevessül ve temessük ve müstehıbbâsına muvaffak olabildiği derece icrâya sa'y ve gayret. Ve gerek efâli hasene ve gerek efâli seniyye ve gerek a'mali hasenelerinin aynî yapılmak mümkün olmaz ise de taklîd ile olsun edâ ve icrâya muvaffak oldığı kadar ikdâm-ı tâm ve vusîc derece gayret eyleye ki ehlullâha bir nefes de ikî tecellî ihsânullâh olur. Nefes bir olur ise dahî duhûl ve hurûc ictibârî ile tecelliyât-ı ilâhiye ikî ihsân olunur. Olmak ile bu mertebede sâlik dahî bu vechle dâimâ hakkı ile ânâ tûrûb ve bâşka şey ile gönlünü meşgûl kılmayûb nefesin duhûl ve hurûcunda kıyâm ve kuûdda ve her gezdüğü yere ve cemîc ezmânda kendüye ânâ tûtûb gaflet üzre olmâmağa sa'y ve gayret. Ve bir nefesi gaflet ile zâyic itmeyûb bu tecelliyât-ı ilâhiyyeye mazhar düşmeye sarfvu himmet îdecek. Şurût-i mezkûra üzre sâlik gîderek mürşit himmeti ile bu merâtibe kadem bâsûb, tevfikât-ı ilahiyeye mazhar ve mâlik olduk da ol sâlike tevfik-î ilâhî yâver düşûb seyr-i fi'l-illâhdan o mürîde az vakitde bîhisâb merâtib katc îder. Eğerçî tekâsül îder ise îlerûye geçemez ve dahî kusûri olur ise bütün bütün zâyic îdeceğinden korkîlûr. İş bu zikr-i mürûr îden şurûtu hamseden mâadâ sâlik-i müntehîye ehem ve elzem olân keyfiyyetdir ki beyân olunûr.

Ey Azîz! Ma'lûm olunsun ki evvel mürşid-i kâmil olân zevât-ı şerîfin üç

veya beş veyâhûd dahî ziyâde tekmîl-i sülûk îden mürîdini bulduğı takdirce kendûlerine lâzım olân âdâb-ı mürşid ve riâyeti tarîkat ve seyr u sülûk Ahmediyyet ne vechle olur. Evvela mürşidi olân zât-ı velâ kadirin, kendûsi hizmetlerinden hergangî hizmetine me'mûr îder ise emirleri üzre ol hizmeti ni'met bîlûb cânı gönülden kabûl ve hüsni edâsına cânan ve ceseden sa'y mevfur îdûb, aslâ ve katâ' kendûye fütûr vîrmeyerek edâyı hizmet îde. Ya'ni bu gün mürşidine gelûb inâbe eylemiş mürîd menzilesinde gibi kendûye fütûr getirmeyerek ol hizmet-i şerîfi edâya ihtimâm ve dikkat eyleyeler. Bir dûn hizmet dahî olur ise meselâ súpürme gibi veya bunun emsâlî her ne olur ise olsun a'la hizmet-i şerîfidir. Ancak mürşidim benim hâlîme münâsib bu hizmet ile fakîrîni şeref yâb eylemişdir. İktidâ eylese ki ol hizmet bedelinde nîce dünyâlar vîrirseler yine hizmet-i şerîflerinden münfek olmayûb ol dünyâyı terk eyleye. Me'mûr oldığı hizmeti takdîm lâzımdır. Ammâ ol hizmet-i şerîflerinde îken huzûru saâdete çağırılmayûb meselâ üç ayda bir kere, “Ya fulân! Gel bakalım” dîmeyûb, ba'zı hizmet hafif veyâhûd hiç bir hizmet zeylinde olmayan fukarâsından bir fukarâsına bi-her yevm huzûru şerîfe çağırûb ba'zı letâifler ve ba'zı ihsânlar buyûrurlar. Bu misillü hâllere itlâ' hâsıl îdûb vâkıf olacak. Aslâ ve katâ' derûnine bir şey getirmemeye ya'ni “Ben azîz hazretlerine yikirmî sene emek vîrdim, bu fakîr beş senede benden a'la oldu.” deyûb endîşe îtmeye. Ve buna kıyâs havâtırın mecmû'ni def' îdûb hemân hikmete haml îtmek lâzımdır. Ve ol fakîre riâyetî ziyâde îde çünkü mürşid nazarındadır biz de ândan feyz alalım deyû kendüyî ednâ görûb ol fakîre ziyâdesi ile teltîf lâzımdır. Ve kendûsi yine hizmeti me'mûrasında devâm ve sebât îdûb rızâ-i mürşiden ayrılmâmaya gayreti tâm lâzımdır. Ve eğer ba'zılarına halîfelik kelâmı îdûb duâ buyûrdıkları vakit bize olmadı ya'ni bize müstehak deyûb varta-i helâka düşmekden kendüyî hıfz lâzımdır. El hâsıl tahrîkî şeyh ile

müteharrîk ve teskîni şeyh ile sâkin olmalıdır. Zîrâ nefis ve hevâ ba°zı şeylerî zâhire kıyâs îtdîrir. Çünkü zâhirde bir sultân ümerâsından birîne teltîf eylediği zamân, sâir ümerâsı âna ziyâde teltîf îder, lâkin sûrîdir. Bâtinen buğzu ve hasede artâr ve ahlâkî zemime taraflarîni gözedir. Ve ammâ ehl-i tarîkat sîret-i nebeviyye ve sünnet-i Mustafaviyyeyi icrâya teşmîrsek îdûb rızâullâh tâlibî ve Rasûlullâh sallâh'u aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin sîret-i râgîbi olmak usûline tabeiyet îdûb cânan ve ceseden terk-i dünyâ ve terk-i ukbâ olûb. Ve her bir umûrında şerîat-i Ahmediyyeye inkiyâd ve tarîkat-i aliyyeye kemâli ile râgîb ve lisânî ile ve hâli ile zevk bulmuş fukarâların hâlini böyle zâhire kıyâs görmek اصعب من حرط القتاد²⁷ kabilinde olûb el hâsıl kendüyi yok menzilesine tenzil idûb emir-imürşidine dikkat gerektir. Mesela bu gün bir mürîd gelûb inâbe îder. Ol mürîde mürşidi ol saatde tekâmîl-i sülûk îtdîrûb ve halîfe ile derûnine ba°zı haset ve kibir gibi bir şey gelûr ise işte verta-i helâkdir. Hafezanallâhu teâlâ ve iyyâkum mucrimeti seyyidi'l mürselîn. Zîrâ “ إتقوا فراسة المؤمن فإنه يظهر ”²⁸ sîrrî nice mürşid-i kâmillere her hâl ma°lûmdur. Zîrâ sen sîrr-ı hikmet ne oldüğünü bilmediğinden verta-i helâka düşmüş olursun. Bağde mürşit dîler ise ihsânen af buyûrur ve dîler ise üç beş sene seyyâh vîrir gezdîrir. Suâl olunûr ise seyyâh zâhirde mi bâtında mı? Ya°nî zâhirde seyyâh oldığı gibi bâtında dahî seyyâh vâdır. Ya°nî hânigâhda olsa da bâtinen seyyahda olur. Erbâbına ma°lûmdur. “الحال لا يعرف بالقال”²⁹ hemân cemî° ezmânda hakka sığınûb ve mürşid-i kâmilin rızâsından çıkmayûb, her emrine râzı olarak ömrünü sıhhat-i sahrâsında ifnâ ve cesedini ibâdet ve ubûdiyyet deryâsına ilkâ ve rûhunî hakkı rızâsında ifnâ ve bekâ ender. Bekâ sırlarında ibkâ zevki vicdân ile zevk bulûb, kerâmet ve keşiflere aldanmayûb ve nûrlara kapûlmayûb ve hiçbir şey emel îtmeyûb ya°nî

²⁷ “Sertlikten daha sert.”

²⁸ “Müminin ferasetinden sakının! Çünkü o Allah'ın nuru ile bakar.”

²⁹ “Hâle dayalı iş, söz ile bilinmez.”

ulûmvu evvelîn ve âhirin ihsân olunsa vücûd vîrmeyûb hemân rızâullâh hemân rızâullâh, bire bâbâm bire ihsânına mazhariyet ile”³⁰ البقاء إلى دار الفناء من دار البقاء”³⁰ المؤمنون لا يموتون بل ينقلون من دار الفناء إلى دار البقاء”³⁰ dârine rihlet îde. Zîrâ dünyâ berzahdır, her bir insâna göre bir mücâhede ve bir müşâhede vâdır. Ammâ tesellîde her bir insân hâline göre göre bir tesellîde olûb dâimâ rûhlarımîz vuslatullâhda ve kalblerimiz dâimâ hayretullâhda “اللهم زدني فيك تحيرا”³¹ mısdâkınca ve cesetlerimizi dâimen hizmetullâhda gark ve bahr-i tevhîde müstağrak olûb. Estaîzü billâh “فاستقم كما أم”³² âyet-i kerîmesi mefâdince devâm ve istikâmet ile seyr-i ilallâh hıtâmî ve seyr-i mea’llâh tamâmî ve seyr-i anillâh devâmı cümlemize müyesser ve hâl olûb. Ve makâm-ı fenâ fillâh ve kıyâm-ı bekâ billâh “من خاف الله خاف كل شيء منه”³³ hâlimiz olûb hemân hakkı ile hak olûb deryây-ı vahdetde fenâ oldum bekâ buldum, bekâda olmuşum. Sultân hâlet-i içerülerimîzî ihâta îdûb, vuslat gibi ni’met mi olûr, ya Rab! Nice şükür îdelim, hizmet gibi devlet mi olûr, ya Rab! Nice şükür îdelim. Buyûrmaları ehlullâhın bu makâmıdır. Hemân Cenâbu mevlâ hak cella ve a’lâ hâl eyleye. Sarâyî lî mea’llâh gönüldür, tecellîhâne vallâhi gönüldür, yûrî her ne dîlersen ândan işte Hüdâ’nın ûlû dergâhı gönüldür makâmımız olûb. Men ol şahbâz-ı dânyâm en ednâ saydım ankâdır. İnûb alçaklara konmâm makâmım şâh-ı tûbâdır, Efendim, ben ol murğ-ı humâyım ki cihânî dâneye almâm, tenezzül îtmezem kâfa mekânım yûce â’lâdır. Buyûrmuşlar hemân cümlemizî bu sırlara mazhar eyleye, âmîn ve mücrimetî seyyidi’l-mürselîn ve bu tekmîl-i sülûkü ni’met bîlûb, edeb lâzım edeb lâzım edeb lâzım “الطرق كلها أدب”³⁴ buyûrmuşlardır. Tefekkür lâzım: “تفكر ساعة خير من عبادة سبعين سنة”³⁵ mısdâkınca hemân cenâbu vâcibu’l-vücûd cümlemizi ehlullâh nazarından dûr îtmeyûb her ân ehlullâh derûninde bulunûb hizmetlerîmizde istikâmet tevfiik eyleye âmîn. Bu kadar tadvîl-i kelâma hâcet değildir.

³⁰ “Mü’minler ölmezler, fenâ diyarından bekâ diyarına taşınırlar.”

³¹ “Allahım zâtın da hayranlığımı arttır.”

³² “Emr olunduğun gibi doğru ol.” Hûd-11/112.

³³ “Bir kimse Allahtan korkar ise, her şey ondan korkar.”

³⁴ “Tarikatların tamamı âdâbtır.”

³⁵ “Bir saatlik tefekkür yetmiş saatlik ibadetten hayırlıdır.”

Ammâ العذر مقبول عندكram الناس ehl-i insâf olân ümmet-i Muhammed'e lâzım oldığından özümlü kabûl ile afv buyûrüb, hakkı kabûl ile kabûl buyûr ile hemân Cenâbu kâdir müsteân cümlemizi rızâsından âyırmasûn âmîn yâ Muî'n.

Fî Beyân-ı Şurûtu Sâliq-i Mübtedâ

Bu dahî sâliq-i mübtedâyâ lâzım ve iktizâ îden şurût-u hamse ve âdâbıdır. Evvelkîsî: Devâm-ı vudû°. Ya'ni hiçbir vakit abdestsiz tûrmâmak ve uykuya yatacağı zamân dahî abdest ile yâtmağa gayret îtmektir. İkincîsi: Salavât-ı mefrûza cemâat ile edâ, yalnız olursa vakit ve zamânı ile edâya sa'y ve dikkat îtmektir. Üçüncîsi: Yalân söylememek ve kîmseyî gîybet îtmeyüb ve böyle kelâm olunân meclislerde bulunmâmağa ziyâde ihtimâm ve dikkat îtmektir. Dördüncîsi: Kazâyâ kâlmış oruç ve namâzı vâir ise edâya niyet-i sâdika ile niyet îdüb bir uçdan edâ îderek tekmîlen edâya muvaffak olmağa ikdâm-ı tâm îtmektir. Beşincîsi: Bir ferdin ya'ni bir kimsenin aleyhinde olmamâk ve gezmek ve bu ahlâkda olân kimseler ile görüşmemeğe ikdâm îtmektir. Ve bunlardan mâade âşık ve sâdik-ı dîdâr olân zâtlara lâzım ve iktizâ îden, kâffe-i akvâl ve efâl ve a'mâlinî şerîat-i Ahmediyîden hiçbir husûsda âyırmağa ziyâde sa'y ve gayret îdüb ve şerîatı bâş tâcı bîlüb. Mûcib ve muktezâsı üzre âmil ve kemâli ile icrâsına riâyet ve dikkat ve sünnet-i seniyye-i hazreti seyyidi'l-enbiyâ aleyhi's selâm kâmil-i ittibâ ve inkiyâd. Her birerîni edâya lâyıki ile kudret yâb olamaz ise de kudreti yetdiği derece icrâyâ bezl-i himmet eyleye ve mâlâyâ'ni kelâm söylemekden külliyyen ictinâb ve mâlâyâ'nîden dahî iktizâsından ziyâdesini terk lâzımdır. Husûsu mezkûrun icrâsı takviyyetini mûcib olân kılet-i daâm ve kılet-i menâm ve kılet-i kelâm ve eyyâm-ı biydî siyâm. Bağdehû salavât-ı teheccüd ve işrâk ve duhâ ve evvâbîn ve tahiyatü'l-mescid ve salavât-ı vudû° gibi bunların dahî mümkün olduğu derece devâm ve icrâsı

ber vech-i âsân şevki ve muhabbet, tezâyidî ile garîbu'l-ahdi bâ himmet-i mürşid fuyûzât-ı ilâhiyyeye mazhar düşeceğinde iştibâh yokdur.

Mürşitsiz Mürîdin Sülûkî Beyânındadır

Mürşid-i kâmil bulmak ve bilinmek burhân-ı selâse ile zikri mukaddimedede sebkât îtmîş îdi. Rızâullâh tâlibi ve sîret-i Rasûlullâh râğıbı ve tarîkat-i aliyye muhib ve sâdık olûb. Öyle mürşid-i kâmile vuslat mukadder olmayân ihvân, ruhsat-ı Rasûlullâh iledir. Ma'âlûm olunsun ki mürîdi âşık ve sâdık her ne kadar taharrî ve tecessüsde ise muvaffak olmadıği zamân kendû hücrelerinde ya'ni bir mahfî mahalde olmak üzere bir vakit ta'yîn buyûrûb, vaktiyle ol mahalde kibleye müteveccih otûrub bağdehû tezekkürvü mevt ta'bir olunûr. Gûyâ hâtîme vakti gelmiş, âhirete gidecek hastalık hâlî ve hâleti nezi°, vakti emvâl ve ayâl, ehîbbâ ve akrabâ cümlesinin terk vakti ve ba'de'l vefât. Ol mahabbeti rûh ile gîdûb cesedin kabre vaz° telâşî ile kefen vesâir levâzımâtı tedârik ve âmâde teneşirde gusûl ve kefene sârîlûb, tâbûta konûb namâzî ba'de'l-edâ kabre vaz° ve üzerîne toprâk örtîlûb. Akribâ ve ehîbbâ bırâkûb gideceğini tefekkür îdûb ve bu hâl üzere bir müddet tûrûb ba'de kitâbın evvelinde üç vech ile teveccüh beyân olunmuş îdi. Usûlvü selâsededen gangî vechi kendûye âsân ve mülâyim gelûr ise, Hazret-i Pîr Muhammed Bahâiddin Şâh-ı Nakşibend kaddesallâhu sırrahu'l-azîze teveccüh buyûrûb. Ol teveccühden âyrılmâmak üzere yûz istiğfâr ve yûz salât-i selâm okûya dahî ziyâde tahammülî vâir ise îkî yûz, üç yûz ya'ni beş yûz kadar okûmağa ruhsatdır. Tekmîlînde fâtiha deyûb, ba'de fâtiha-i şerîfî okıyûb el yûz sûrûb kâlka. Hazret-i Şâh efendîmizin şemâil-i şerîfleri; orta boylî ve tıknâzca ve kîr sakâllû ya'ni beyâz siyâhına gâlib ve vech-i saâdetleri değirmî ve yanâkları birâz kîrmızıya yakın. Ve îkî kâşî arâsı açık ve bıyıklarî kırkık ve gözlerî sârî ve şehdâne elâ göz ki kestâne garası ta'bir olunûr. Bu heybet ve bu şekil üzere

teveccühüne âlûb ve huzûru şerîflerinde dîz be dîz otûrur ve alnîni alnîna tayâyûb ve kalb-i şerîflerinden kendû kalbine feyz-i ilâhîyi âkıyor kıyâsı ile bir mikdar tûra. Ba°dehû zikrîni muvâcehede okuyor mülâhazası ile okuya ve duâsını îdûb fâtiha deyûb fâtiha-i şerîfi okıyûb el yûze sûrûb kâlka. Ve dahî fâtiha-i şerîfi okumağa şevk ve mahabbet îder ise bir Cuma° gîcesi îkî reka°t namâz kîlûb istihâreye niyet ve fethiyye-i şerîfi bâşı altına koyûb ve sâğ cânibîne yâtûb ma°nâsında hazret-i pîr efendimiz görür veyâhûd ehlullâhdan birini mi görür. Ânlardan ruhsatı mûcib bir âsâr ve bir işâret alâmeti olur ise bi her yevm sabâh namâzını ba°deu'l-edâ fethiyye-i şerîfi okuya. Bu vech ile lâ yengita° devâm ve sebât üzre teveccühünde ol tâ şu vakte değın ki kendûye hazret-i pîr efendimiz şemâil-i şerîfesi üzre teveccühünde zâhirde gibi zuhûr îde. Ol zamân kitâbın belâsında ibtidâ-i sülûk bahsinde zikir olunan tertîb ve usûl üzre işâret olunan ism-i celâle ibtidâ ve âsârlarını zuhûr ile geçîlerek devâm ile garîbu'z-zamân vuslat-ı ilallâh kapûları kendûye fetih ve müyesser. Ve ihsânullâh olacağı ve kendûye bir müşkilâtı mûcib bir hâl ârız olur ise teveccühünde hazreti şâh efendimize kalben niyâzda olmakla halli müşkülât âsân olur. Ne ki işâret ve alâmet zuhûr îder ise şekk-i kûmân îtmeyerek hak üzre kabûl buyûrub emir ve işârları üzre hareket lâzımdır.

Ve Ba°zı Lâzım Olân Tenbihât

Ey Azîz! Ma°lûm olsun ki hak sübhâne ve teâ°la hazretleri tevfik ve hidâyet ihsân îdûb. Ehl-i îmân olân mü°min ve muvahhit kullarına mahabbet-î tarîkat ve hakîkat ve sîret-i nebeviyyeye ittibâ° ve imtisâl ve her bir efâl ve akvâl ve ahvâlinde şer-i şerîfe tevessül. Ve temessük ve tarîk-i ehli takvâdan hisse mend îdûb ve cemî° sünnet-i seniyye-i Mustafaviyyeye riâyet ile ezelde derece-i velâyet kendîne takdîr olûb.

ve pîr-i tarîkat olmaklığı inâyet ve ihsânı hak olmağın vakti ve zamânı ile vücûd sahrâsına azîmet îdûb esbâb-ı zâhiriyesine teşebbüs îderek rızâullâhı tahsîl ve teşrîat-ı Ahmediyyeyi a'âlâ mâ huve hakkuhu, riâyet ve tekmîli ve tarîk-i âliyye-i hazret-i Rasûlü ekramî edâsı ile kâmil ve mükemmel olûb “الأمور مرهونة بأوقاتها”³⁶ sırrınca derece-i velâyete gadem nihâde birle zâhîren ve bâtinen âlimi billâh ve bi-evâmîrillâh olûb, zül cenâ hayn olmakla her birerleri kûşe-i vahdetde vahdet-i hakîkate vâsıl olûb cema° ecma° makâmında âhû ve anîn ile aşk îdûb seyir îderek, vakti gelûb tarafı hakdan pîr-i tarîkatlık ihsânına mazhar olûb vakti ve zamânında nice nice bîn kimseler feyz-i yâb olûb. Tarîk-i hakdan ve tarîk-i müstâkimden aslâ zerre mikdârı âyrılmayûb, şerîat-i mutahhara elde asâ ve cümle ömûrünü kur'ân-ı azîmu'l-burhâna tatbîk îderek, ku'ânın fark îtdîğini ve cem° îtdîğini cem° îdûb aslâ kendîleri cami°den düşmeyûb ve bu üslûb üzre vakti ve zamânlarını geçirürler. Ve her birîsi tecellîsîne göre ba°zı tasavvufa müteallik kitâblar te'lîf buyûrmuşlar ve cümlesinin ittfâkî şerîat-i Ahmediyye'dir. Aslâ birîsi âhar tarafa meyil îtmezler. Belki sen fehim ve idrâkda noksân îdersin zîrâ meyl îden tarîk-i hidâyetden berîdir ve bâîtdir. Bu takdirce makâmlarını değışdîrûb rıhlet buyûrduklarında halîfeleri makâmlarına iclâs buyûrûb, halîfe müstahlifu minhin aynı oldîğı üzre usûlvü tarîkat-ı aliyyeyi bozmaâyûb, pîr-i tarîk üzre bidat ihdâs îtmeyerek “قرنا بعد قرن” ilâ yevmi'l-kıyâmeti gelûb sîret-i pîr üzre ümmet-i Muhammedi irşâd îdûb hakkın rızâsına muvaffak olmağa terğîb îtdîrir. Ve nefret îtdîrmekden ziyâdesi ile hazar lâzım. Zîrâ guttâ-i° tarîk-i eşna° oldîğı hamle veliyyullâh indinde müsellemu's-sübût olân bir keyfiyet nedir? Zîrâ ulemâ-i zâhirinin bî ameli lisân-ı kâl ile kitâbullâhda emir ve nehyi haber vîrir ammâ amel îtmedîğı çûn hemân kendûye zulüm îder. Ammâ ehl-i tarîk mürşit olân zevât ümmet-i Muhammedi hem şerîatden âyırmaz ve hem tarîkat-ı Mustafaviyyîden

³⁶ “İşte onların oluşması tayin edilen zamânlara bağlıdır.”

bir hatva âyirmâz, zîrâ hâlin kitâbı yokdur. Herkesin hâline göre ve tecellîsîne göre tesellî ve terbiye îderek bu minvâl üzre ifrâtdan ve tefrîtden hazır olunarak vuslat-ı hâl ile tarîkat-ı aliyyeyi gösterûb hemân hakdan yardım taleb îdûb ve hazret-i fahri âlemden ve cemî° ehllullâhdan istimdât ile irşâd buyûrurlar. Ya°nî bir kûl irşâd ile cemî° kâinâtı ihyâ îtmîş sevâb ihsân olunûr. Ve eğer bir kûl hak yolundan ızlâle dûşûrür ise hafezanallâhu teâ°la cemî° kâinâtı yakmış kadar günah işlemiş olur. Eğer suâl olunûr ise niçûn zîrâ cümle mü°min emânetullahdır. Evvelâ ebeveyn tâlimi, kur°ân tâlimi, ilm-i hâl ve kâbiliyyetine göre tekmiî-i nüsha îdûb derece-i sâlisede mürşide muhtâcım deyû mürşide bağlanûb. Her bir efâl ve akvâlinde mürşide teslîm oldîğî takdir üzre mürşidem diyen zât-ı şerîf o bîkes kûlî hak tarîk-i müstakimden udûl ve ve tarîk-i dalâlete duhûl ve dûşûrmeğe sebep olabilir. Bu sırra vâkıf olân mürşit elbese ve elbese veliyyullâhdan olmak lâzımdır. İlm-i zâhirisi olmak elzem ve ilm-i bâtînisî. Estaîzü billâh “انا أرسلنا شاهدا و مباشرًا ونذيرًا”³⁷ hak saâdeti Rasûldür. “وداعيا الى”³⁸ سرتنكا ساللها االهي و ساللما عفندئمئزئ ائزئ و اعاضةئ ائل ما عممور ائلك لائزماء. زئرأ بؤلك ما عممور ائلمائ كئمسا سالك-ئ اءلألةء اءشؤرماك ما سبب ائلر. ائمما زأهئرء اءبسة-ئ سؤكئئؤن كئمئش مؤلھئ و پءلئء شرئاء بئلمز طارئاء بئلمز، همآن ارنلرءا هوءا هوءا اءؤب، ئالئز شؤئآن ائل كالمئش همآن راببئم اءآلا و اءعاءءس اءزءلرءا ائس-ئ ا°زامئ اءرماءئنا شرلرئءن ائمان اءلئسؤن. يا°نئ بؤ ماكؤلءلرءا اءبئئئءءن ائس سئرء شرئاء-ئ مءاھءارا ائل اءمءل ائءمك كآءؤءؤ'l-كآءءا ماكبؤل اءركآءءءر. بؤلك كؤئآ-ئ طارئء اءءئءن ائس شرئاء-ئ مءاھءارا cؤمlesئنئ اءبءر vئرئر. ھئءبئر شؤء اءرئءءء كآلمامئشءر. Estaîzü billâh: “للمءءقئن اءءئ”³⁹, “فئءه شفاء للناس”⁴⁰, “اسءءءئ بغيره فقء اضله الله”⁴¹ من اءككائءا بؤؤرؤلمؤشءر. ٲءءه اؤلك مürشئءلك اءءئأسئمئ ائءنلرءن اءزءر لائزم اءزءر لائزم و اءمما.

³⁷ Ey Nebi, biz seni şahit, cennet müjdecisi ve azab habercisi olarak gönderdik.” Azhab-33/45.

³⁸ “ Sonra izni ile Allah'a davetçi ve aydın bir kandil.” Azhab-33/46.

³⁹ “ Takvâ sahiplerine, Kur'an bir hidâyet kandilidir.” Nahl-16/69.

⁴⁰ “ Onda insanlar için şifa vardır.” Nahl-16/69.

⁴¹ “ Bir kimse, Kur'an dışında bir hidâyet yolu ara ise, Allah onu delâlet bataklığına atar.” Kasas28/56.

ba°zı turûku âliyye postnişînî bûlunan zât-ı şerîf, vakti ve zamânı ile tahsîl îdememiş ve tahsîl vakti de geçmiş lâkin sülehâ ve ehl-i takvâdan ve sünnet-i seniyyeye ziyâdesi ile dikkatleri vâ. Öyle zât-ı şerîfin meclislerine vârilûb ve inâbe olunmak fâideden hâli değildir, aynı hayâtdır. Zîrâ pîr-i tarîkat ihsân îder, kâbiliyyetine göre mahrûm kalmaz. Böyle usûl ü şerîat üzere gîdenler hakkında ziyâdesi ile riâyet ve hürmet lâzımdır. Esnâ-i tarîkte rast geldiği zamân yed-i şerîflerini takbil ve himmet-i aliyyelerini niyâz îdîlûb ve mukâbele-i şerîf günlerinde dergâh-ı şerîflerine gîdildiği zamân, her gangî tarîkat-ı âliyye olur ise olsun, mesela; Tarîk-i Kadriye veya Hâlvetiye veya sâir heb birdir. Evvelâ azîmet îtdîğhinde, Tarîk-i Kadriye dergâhı ise, hazret-i sultân Abdulkâdir efendimiz kaddese sırrıhu'l-azîz dergâhına gîdeceğim bu gûn deyû ve ni°met bîlûb ve ihsâna mazhar olmak niyeti ile dergâh-ı şerîfe kadem bâsûb. Ol kadar müeddeb ola ki kendû mürşidine nasıl riâyet ve hürmet îder ise, öylece postnişîn olân zâta riâyet-i edeb üzere, bir cânibe kuû°d îdûb, uç ihlâs-ı şerîf ve bir fâtiha-i şerîf okıyûb, hazret-i pîr efendimizin ve sâir aktâb ve pîrânın ervâh-ı kutsiyye-i mübâreklerine heddiye îdûb. Ve kalbinî şevâgil-i dünyâ ile aslâ meşgûl itmeyûb hemân şimdi feyzimiz ihsân vakti gelmiş deyûb bu hâl ile mukâbele-i şerîfi cân kûlâk ile istimâ° îdûb. Ba°de'l-dua, yine âdâb-ı ehlullâhı icrâ îdere dergâhdan tışârû çîkûb hizmeti her ne ise gîde, meselâ; bir kimse rast gelûb

- Bu gûn ne tarafda îdîniz? deyû suâlin de,
- Fulân dergâh. Cevâbında.
- Acâyib ol dergâhda sizin ne îşiniz vâ? Ve hem sizin tarîkîniz fulândır. Öyle mahallerde feyz yokdur.

Sâkınûb gitme deyû ba°zı lağv ve gîybet gibi kelâm söylemeye bâşladîğî zamân ol tarafdân ziyâdesi ile hazer lâzımdır. Ammâ sende tahammül îtmeyûb, berâber olacak olur isen cibilliyyetiniz iktizâ olur. Öyle olunca dergâha gîdilmek

terk-i lâzımdır. Zîrâ her hâlde feyzine mâni° olur hîç olmaz ise mâlâyâ°nîden halâs olunmaz. İşte bu terbiye üzre mübtedîlere lâzım ve dikkat îdecek bir keyfiyâtîdir ve buraya dâir kelâm îdenler nâkışlardandır. Zîrâ ehl-i kelâm olân kimselerden öyle bizim ve sizin tarîk kelâmı zuhûr îtmez, erbâbına ma°lûmdur azîzim. Hattâ veliyyullâh'dan bir zât-ı şerîfin mürîdine suâl etmişler:

- Şeyhin ne derecededir? Ol mürîd cevâbı îtmîş ki
- Benim şeyhimin dünyâ mahlûku kadar bende ve gulâmî olsa azîzim ve şeyhime kismetlerinden zerre kadar şek gelmez. Böyle tevekkülü tâm sahibidir. Buyûrunca;
- Ya şeyhinin hem dünyâsı ve cümle mahlûk kadar fukarâsı ve hem kendîsî ve hem tevekkülî ve hem şeyhliği vâir. Eyne'l-fenâ, eyne'l-bakâ. Buyûmuşlar.

Bu hâl ise zevke muhtâc bir keyfiyâtîdir. Rabbim cümlemize hâl eyleye. Böylece ma°lûm olunca dâhil ve taarruz kalmaz ve bizim sizin kalmaz, görünen kendü zâtıdır değıldir sânma, gayrullâh hemân hak diledi bu âlemî yârâda, özünde gayrıyı komâdı ârâda, zuhûru perde olmuşdur zuhûra, gözü olân delîl ister mi nûra? İşte azîzim, insâf îdûb bir mürîdi bir mürîde, bir şeyhi bir şeyhe bunun emsâli kelâm îderse nâkışlığına haml îdûb yine bâtından öyle olân zâtlara elden geldiğı kadar duâ mı olur himmet mi olur? İdebileceğın mikdârı îdûb dâhil ve gıybetden ziyâdesi ile hazer îtmelidir. Zîrâ tecellî cümlesi hakkın her bir insân bir esmâya mazhardır. Hazînesinde olânı bey° îder. İştirâkda sen hakkı al hakkı söyle hakkı bey° eyle hakkı sev hakkı gör, hakdan ayrı dûrma. Zîrâ bu bir hatarnâk mahaldir. Feyz âlinmadığının hikmeti budur âyrû ve gayrû görülmektendir. ”احفظنا من شرور انفسنا“ ”اللهم. Yâ Rab! Eyle beni duâ kılîcî, kılîc çûn et keser duâ kılîcî, hemân Cenabu Mevlâ cümlelerîmîze vakitler gelmeksizin insâfa gelûb, estaîzü billâh:“فمن كان يرجو لقاء ربه فليعمل عملا صالحا ولا يشرك بعبادة” ”ربي احدا“⁴² sırrına mâsadak eyleyûb mâsivâyı nisyân ve hakkı ademi terk ile şeref yâb

⁴² ”Her kim Rabbine güzel güzel kavuşmayı bekliyor ise... Yararlı amel işlesin; Rabbine ibadet etmesinde hiç kimseyi ortak etmesin.” Kehf-18/110.

terki terk îdûb, bütûn bütûn kâmil insan olûb.“⁴³”sırrına mazhariyet ile“الله”bu hâl ile olûb şanında“راجعون””كل شئ يرجع“⁴⁴”قالو إنا لله و إنا إليه راجعون“”لا موجود الا الله“”الى عصله“”وكل شئ هالك إلا وجحن“”الى عصله biz îde.

Sırr-ı Kader ve Levh-i Mahfûz ve Akâide Müteallik Ba°zı Şerâitler Beyânındadır:

Ey Azîz! Ma°lûm olunsun ki cenabu vücûbu'l-vücûd teâ°la ve tegaddes ezeli'dir ve ebedîdir. kutsiyesince kendîni bildirmek için irâde-i aliyyesi mahlûkâtın icâdına taalluk îdûb zât-ı akdesinin kenz-i hafî olması sırrı bu insâna makdûrvu beşer oldığı vech üzere bildirmek murâd eyledi. Zirâ günah zâtını bilmek, zâtına mahsûs ve lâkin mahlûkun bilmesi yâ efâl ile veya sıfat ile olabiliür. İmdi cemî° kâinât vücûda gelmezden mukaddem ne vech üzere ve ne keyfiyet ile ve ne zamânda olacağı bilûb irâde-i aliyyesi taalluk îdûb levh-i mahfûza yazılmışdır. Ser mezhebimiz İmam-ı A°zam Ebû Hanîfe radiyallâhu anhu Fıkh-ı Ekber'inde şöyle buyûrur ki: “لا يكون فى الدنيا والآخرة شئ الا بمشيئته وعلمه وقضائه وقدره وكتبه فى اللوح المحفوظ لكن كتبه بالوصف”⁴⁵”كنت كنزا“”لابالحكم“⁴⁶ ya°nî dünyâda ve ukbâda zerre kadar nesne bulunmaz. İllâ Hak Sübhânehu ve teâ°la hazretinin irâdesi ile ve bilmesi ile ve hükmü ile ve mikdârı muayyen ve zamân ve mekânı muayyen ve vasfı muayyen üzere takdîr ile ol nesnenin vücûdundan mukaddem Levh-i Mahfûz'a kitâbet îtmesi iledir. Lâkin Hak Sübhanehu ve teâ°la Levh-i Mahfûz'a vasîf tarîkî ile yazdı, hüküm tarîkî ile değildir. Bu takdîrce Cenâbu Mevlâ celle ve alâ “كن” hitâbı ile emir buyûrûb cümle eşyâ vücûda geldi. Estaîzü billâh: “إنما أمره إذا أراد شئ أن يقول له كن فيكون”⁴⁷”مisdâkı ile cemî° mevcûdât âşikâra oldu. Çünkü ilm-i mantık ve ilm-i hikmetde mâhiyet ve ilm-i akâidde hakâik ve ilm-i tasavvufda a°yân-ı sâbite ta°bîri olunan elfâzın meâlî bir oldığı

⁴³ “Cinleri de insanları da, yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım.” Zariyat-51/56.

⁴⁴ “Biz Allah içiniz Allah'a döneceğiz.” Bakara-2/156.

⁴⁵ “Ben gizli bir hazine idim; bilinmemi istedim. Hâlkı da bilinmem için yarattım. Beni bilmeleri için, kendimi onlara sevdirdim.”

⁴⁶ “Dünyada ve ahirette olup biten hemen her şey, Yüce Hakkın iradesine, bilgisine, hükmüne tayin ettiği miktara göre; belli zamânı, belli yeri gelince olur. Meydana gelecek şey, meydana gelmeden Levhü Mahfûz'a yazılması ile meydana gelir.”

⁴⁷ “Onun emri odur ki; bir şeye: “Ol” demeyi murad ettiği zamân, o şey ola.” Bakara-2/117.

ehline ma'elûmdur. Pes her nesnenin mâhiyeti ve hakîkati aynı sâbitesi ezelde hak teâlanın ilm-i kadîminde ne hâl ve ne sıfât ve ne hâsiyyet üzerîne bulundu ise şimdîkî hâlde her birîsi kendînin sıfatı ile zuhûra geldi. Zîrâ ilm-i ma'elûma tâbî'dir. Ya'ni ol ma'elûm ne hâl üzre ise ilmullâh ânâ ol vechi ile taalluk eylemişdir. Bu takdirce Cenabu hâllâk-ı âlem ezelde cümle eşyâyî şöyle bildiği, fulân kûlûm fulân vakitte fulân fi'li ihtiyârî ile işleyicîdir ve ben azîmu's-şân ânî halk îdeceğim. Ve fulân kûlûm fulân vakitte fulân ihtiyârî ile terk îdecekdir ve ben azîmu's-şân halk îtmeyeceğim. Bu usûl üzre cümle eşyâ ilmullâh da ne vech ile ve ne hâl ile bulundu ise icmâlen ol vech vasıf tarîkî ile hüküm olûb ve bu hükme "Kazâ" tesmiye olunmuşdur. Ve ba'dehû tafsîlen vakti ve zamânı ile şeyen fe şeyen âlem-i hak ve şehâdete zuhûr îtmesine "Kader" tesmiye olunmuşdur. El-hâsılı i'tikâdı ehl-i sünnetden olân i'tikâdını bilmek farz oldığında bu kadarcık basit mukaddimeye muhtâc olunmuşdur. Zîrâ i'tikâdda bidat küfürdür. Tâife-i Mu'tezile dîrler ki "şerrin küllîsî âbdindir." Zîrâ Cenabu hak şerri takdîr eylemez ve dîlemez eğer şerri kazâ eylese ve abdi dahî işlese sonra ol abde azâb eylese, zulüm olmak iktizâ îder. Cenabu Hak zulümden münezzehdir. Bu cihet ile kendülerîni "Ehl-i adl" dîrler. Bize ehl-i sünnet anların mukâbelesinde cevâb vîrîriz ki abd-i muhayyer ve mustat'dir. Bînâen aleyh kazâ-i evvel abdî ma'asiyet üzre cebir eylemez. Zîrâ kazâ kâzînin sıfatîdir. Ol sıfat abdî ol fi'lin tahsîline bi'l-fi'li cebir eylemez. İlm-i hiyâtat ve ilm-i ticâret misillû abd ol fiil de muhayyer ve mustat'dir. Ol vakit kazâ ile mukzâ hâsıl olur. İmdî kazâ hakkın sıfatîdir, mukzâ abdin sıfatîdir. Sevâb ikâb dahî mukzânın üzerine tereddüb îder ve ale'l-husûs sırr-ı kader bahsinde ekserî izlâle dûşûb, her birîsi akl-ı kâsır ile kelâm îdûb ümmet-i Muhammedî dalâlete dûşürmeğe sebep olûb helâkda bırâkmışdır.

Şüphesi olân akâyıd kitâblarınî mütâlâaya buyûrsun, mütâlâaya kudretî olmayân erbâb ve istihkâkından taharrî ve tahkîk ile şüphelerînî halli ve izâle îtmek cümle ümmet-i merhûmeye farz-ı ayndır, zîrâ ilm-i hâldir ve îmân şerâitlerindendir. “وبالقدر خيره وشره من الله تعالى”⁴⁸ işte bu kelâmda, estaîzü billâh: “والذين في قلوبهم مرض فزادهم الله مرضا”⁴⁹ mîsdâkınca kalblerinde maraz olmak ile i’tikâtlarına hâlel gelûb hayır ve şer Hakdan oldîğî takdîrce ibâdete ne hâcet deyûb Hakdan adûv îderler. Hafezanallâhû ve iyyâkum ve ammâ estaîzü billâh: “والله خلقكم وما تعملون”⁵⁰ yra ve şerre umûm ve şumûl olmakla hayrın ve şerrin taye “Mâ” lafzının ha-i skerîmei⁵⁰ hâlikî Hakdır ve lâkin “مرید الخیر وشر القبیحی ولكن ليس يرضا بالمحال”⁵¹ mefâdince hayırî râzı oldîğî hâlde ve şer râzı olmadîğî hâlde hâlk îder. Cümle ehl-i sünnet indinde müsellemu’s-sübûtdür ve cemî’ ehlullâhın ittifâkî bunun üzerinedir ve ammâ estaîzü billâh: “وما رميت إذ رميت ولكن”⁵² âyet-i kerîmelerin iktizâsı cümle efâl hakkın halkî oldîğî takdirce yine cebir olmaz mı? Dîr isen, hâşâ Cenabu’l-vücûd teâla ve tegaddes, zulümden münezzehtir ve müberrâdır. Ya’nî abde irâde-i cüzîyye hâlk îdûb, fiilde ve terkde abdi muhayyer kılmışdır ânîn çûn cebir olmaz ve ilm-i ma’lûma tâbi’ oldîğî içûn zulüm dahî olmaz. “وما كان الله بظلام”⁵³ zîrâ Cenabvu Kâdir-i Müsteân, irâde-i külliye-i zâtı, ecellî ve â’lâsına ve irâde-i cüzîyye-i mahlûkâtına ta’lîk buyûrûb, peygamber ve kitâb gönderip, hayır ve şer ve tarîk-i müstakîm ve habâseti yerlû yerince bir bir bildirdî ve i’tikâda müteallik kitâblar ve mezhep sâhibleri cümlesi müttefekun aleyhi haber vîrmişler. “رحمة واسعة”⁵³ إتفا فهم حجة قاتعة واختلافهم سیرınca el-hâletû hâzihî, ulemâ-i âmilîn ve sülehâ-i sâlihîn ve meşâyih-ı ızâm, âyet-i kerîme ve ehâdis-i Nebeviyyeden bir bir haber vîrmişler ve el'yevm vîrmektedirler. Lillâhi'l-hamdi ve'l-minne, câmi’ ve mesâcide gîdenler ve okıyûb

⁴⁸ “Hayrı ve şerri kader ile Allah'tan gelir.”

⁴⁹ “Onlar öyle kimselerdir ki, kalblerinde maraz vardır; Allah onların marazlarını artırır.” Bakara-2/10.

⁵⁰ “Allah, sizi de yaptığımız işleri de yarattı.” Saffat-37/96.

⁵¹ “Mürîd diler hayrı ve çirkin şerri, kesinlikle dilemez şerri.”

⁵² “Ben kullara zulümkâr da değilim...” Kaf-50/29.

⁵³ “Onların görüş birliği etmeleri, kesin delil sayılır; onların değişik görüşleri de bol rahmetdir.”

yâzûb ve tarîk-i müstakîm mûcib hizmetinde bulunan ehl-i îmân ihvânlarımıza bir mâni^c ve muzâhim yoktur. Abde lâzım olân hulûs ile ve şevk ile tahsîli rızâyâ çâlışmak, seyyidî efendîsinin emrîni tûtûb ve nehyinden ictinâb ile rızâda bulunmağa irâde-i cüziyyesini sarf ile çâlışmadır. Seyyidî dîler âzâd itsûn ve dîler îtmesûn, o emri seyyidîne birâkûb rızâsını gözetmektedir. Çûnki kazâ ve kader sırrı kullara göre emir meçhûl olûb, her bir umûr ve husûsda sebep ve şart teşebbüs emir lâzımdır. Şâyed murâdları ol sebep ve şart vâsıtası ile hâsıl olur, bi-iznillâhi teâla. Zîrâ Levh-i Mahfûz tebeddül îder. كما قل الله تعالى: "يمحو الله ما يشاء" "أدعوني أستجب" "Estâizü billâh: "أن الحسنات يذهبن السيئات: Estâizü billh: "ويثبت وعنده أم الكتاب" "كم" gibi âyet-i kerîmelerde. "الصدقة ترد البلاء وتزيد العمر" gibi hadîsi şerîfin de teşebbüs esbâba tergîbât çokdur. Ammâ gerek vukû^c ve gayrı vukû^c ve lâkin vukû^c bulduğunda şükür îdûb ni^cmet-i uzmâ ile vücûd bulunduğunda vücûd bulmuş gibi yine râzı olûb suâlden hazer ziyâde lâzımdır. "لا يسئل عما يفعل وهم يسئلون" mîsdâkınca, zîrâ teslîm-i külli bulunmamış olur, her hâlde abde lâzım teslîm-i külli ile Hakka teslîm olmaktır. "اللهم ثبتنا على دينك واحشرنا مع الذين انعمت عليهم من النبيين والصدقيين والشهداء والصلحين وحسن ألاءك رفيقا امين" ⁵⁹

İmdî irâde-i cüziyye dîdikleri, abdin hâtırına gelendir. Hayırdan ve şerden ve îkîsinin dahî hâlikî Hakdır ve lakin ol hâtıra zuhûrunda hayır mûcib ise îşlemeye ikdâm îtmek ve şer mûcib ise terkine ikdâm-ı tâm îtmek abdin üzerine elzemdir. Ya^cnî irâde-i cüziyye, azim ve terk beyânında olân bir fiildir. Hayırdan ve şerden her gangî cânibe meyil olur ise hâlikî Hakdır. Böyle oldîği takdirce irâde-i cüziyye sâbitdir ve lakin ba^czı ehllullâh tecelle-i sıfât ve tecelle-i zâtın galebesini vaktinde buyûrmuşlardır. "المريد من لا إراد له" ⁶⁰ ve yine buyûrmuşlar

⁵⁴ "Allah, dilediğini siler; dilediğini sabit tutar. Ana kitâb onun katındadır." Ra'd-13/39.

⁵⁵ "İyilikler, kötülükleri götürür." Hûd-11/111.

⁵⁶ "Bana dua edin, kabûl îderi." Mü'min-40/60.

⁵⁷ "Sadaka belayı geri çevirir, ömrün bereketini arttırır."

⁵⁸ "O, yaptığından sorumlu değildir; Ama kulları yaptıklarından sorumlu tutulacaktır." Enbiya-21/23.

⁵⁹ "Allahım yolunda bize sebât ver. Bizleri, kendilerine ni^cmet verdiğin peygamberlere, sıddıklar, şehirler, salih zâtlarla dirilt. Bunların arkadaşığî pek güzeldir. Amin."

⁶⁰ "Mürîd, kendûsünde irade olmayandır."

“المريد مراد الله” ve yine buyûrmuşlardır; tarîk-i hak ile müteharrik ve teskîn-i hak sâkin ile buyûrmaları çünki irâde-i cüziyye nücûm misâlîdir ve tecelliyât-ı ilâhiyye şemsi misâlîdir. Şemsi tulûc° îdince nücûmun ziyâsı mahv oldığı misillü tecellî zuhûrunda irâde-i cüziyye, irâde-i külliyyede müstahlak olur. Ba°dehû ol velî ol tecellî-i hazm îdûb fark rucûc° îdince ihtilât-ı nâs vaktinde cüziyye zuhûr îder. Ammâ senin bildiğin irâde gibi değildir. Ya°nî kendîleri irâde-i cüziyyelerini irâde-i külde ifnâ îdûb, bütûn bütûn hakla hak olub aslâ kendîlerini rızâullâhdan bir hatva münfak îtmeyûb dâimâ evâmiri’l-ilâhiyye imtisâl ve nevâhiden ictinâb îdûb. “حسنات الابرار سيئات المقربين”⁶¹ mefâdince “المخلصون على خطر عظيم”⁶² الإحسان أ تعبدالله كأنك تراه فإن لم نـ“ سırrılarına âkâh olub âdâb ile huzûr-u Hakdan âyırılmâzlar. “تكن تراه فإنه يراك” bu hadîs-i şerîfe imtisâlen cümle işlediği a°mâl-i hasenalara vücûd vîrmeyûb cümlesini Hakka isnâd îdûb, estaîzü billâh: “وما تتشاورن إلا أن يشاءالله”⁶³ estaîzü billâ “ماصابك من”⁶⁴ âyet-i kerîmelerinin mısâkınca kendülerine aslâ vücûd vîrmeyûb dâimâ “emân-el'emân” ile özlerini Hak’a bağlayûb. Sözlerini Kur°ân’a ve amellerini ve i°tikâtlarını şerîat-i Ahmediyye ve sîret-i Mustafaviyyeye rabt îdûb. Dâimâ lisânlarında estaîzü billâh: “ربنا ظلمنا أنفسنا وإن لم تغفرلنا وترحمنا لنكونن من”⁶⁵ “الخاسرين”⁶⁵ âyet-i kerîmesi münâcâtları olub bu hâl ile olân velîullâh, nice irâde-i cüziyyeyi terk îdûb, cebre haml olunûr hafezanallâhû ve iyyekum ve ammâ böyle buyûran ehllullâh zümresine bende taklîd îderem diyen ehl-i îmâna aşk olsun, makbûl dergâh olub kabûl olur. Ammâ kâl ile oldığında pek hatar nekidir? Gâyet ihtirâz üzre olmak lâzımdır. Zîrâ kişi bîlmediği yola gitme gibidir. Hemân Cenabvu Vâcibu’l-vücûd, cemî° ehllullâh efendîlerimize ihsân-ı

⁶¹ “Ebrar zümresinin iyilikleri, mukarrebun zümresinin kötülükleridir.”

⁶² “İhlasçılar, büyük tehlike altındadırlar.”

⁶³ “Allah istemeyince, siz bir şey isteyemezsiniz.” İnsan-76/30.

⁶⁴ “Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her fenalık ta kendündendir.” Nisâ-4/78-79.

⁶⁵ “Rabbimiz, nefislerimize zulmetdik. Bizi bağışlamaz, bize merhamet etmezsen, ziyân edenlerden oluruz.” A°raf-7/23.

aliyesinden bizlerî de hissamend îdûb sîret-i aliyyelerînî kalben ve kâliben tevfik eylesün.
Âmin mücrimetî seyyidi'l-mürselîn.

Ammâ derece-i vilâyetin yedî kapûsî vârdır: Evvelkisi; bütûn bütûn tevekkül zâhirdir. İkincîsi dahî zâhirde oldığı misillü tevekkülü bâtinîdir. Üçüncîsi; Allah ve Rasûlüllâh'a kalb ile îmân ve lisân ile ikrâr îtmekdir, bu dahî zâhirdir. Dördüncîsi; bâtinen ya'ni hâlen dahî îmân ve ikrâr îtmekdir. Beşincîsi; Sallahu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerini bütûn bütûn bulmaklık. Altıncîsi; Sallah'u aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinde bütûn bütûn ifnâ olmaklık. Yedincîsi; Sallahu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri ile bile sırr-ı ehadiyyetde bütûn bütûn ifnâ olmaklık. Bu hâl üzre hâllenüb ehlullâhdan olân zât-ı velâ kadîrin sırr-ı kadere vâkıf olması ihsânullâh olur. Bu dahî ikî vech üzre olur. Vech-i evvelî: Budur ki ol zât-ı velâ kadîrin hazret-i seyyidi'l-enbiyâ aleyhi's selâm efendimizi ya ma'nâsında veyâhûd teveccühünde görür. Ve efendimiz bizzât ol zât-ı şerîfe ilhâm-ı rabbânî ile mugayyibâta dâir gelecekden ve olacakdan haber vîrüb ve âgâh îtmesi ile bîlûr ve söylemez ve söylemediği de hikmet tahtındadır. Ve birâz zât-ı saâdete dahî bilâ keyfin velâ keyfiyetin, harfsiz ve savtsız ilhâm-ı rabbânî olüb, gelüb ve gelecekden olmuş ve olacakdan ya'ni ilâ yevmi'l kıyâmeti geleceği ve olacağı bildirir. Ve diledikleri zamân Levh-i Mahfûz'a nazar buyûrular ve kelâm-i kadîm misillü görürler ve okurlar ve rûhsat olânını söylerler ve olmayânı söylemezler ve söylediklerî de hikmete mübnîdir.

Tenvîr

Ba'zı seyr-i sülûke dâhil olân zevâtın muktezâyı tecellîsî üzre garîbu'l-ahid itmâm-ı müyesser olüb ba'zısîda müddet-i vefîra mürûr ile fetih oluyor ve ba'zısı dahî kapâlu gîdûb bir şey göremediğinden teveccühü çâ gerîde.

seyyidi'l-enbiyâ ve senedi'l- asfiyâ aleyhi's-salavâtü ve's-selâm efendimiz hazretleri zuhûr idûb ihsânen buyûrular ki: Garîbu'l-ahdi feth-i müyesser olân muktezâyı tecellîsî ezeli bir pâzârlık ve müddeti ve fira mürûr ile feth-i müyesser olân hâkezâ ve kapâlî gidenin ba'zîsını hîn vefâtında ve ba'zîsı da kabirde ve ba'zîsında rûz-i cezâda hakikat-i keyfiyet ma'lûm ile fetih olacaktır. Ve ba'zîsına dahî açılmak sonradan ya'nî tekmîl-i sülûkden sonra vâki° olur imiş. Sâir'in hâline ittla° hâsıl idûbde hadşei derûn itmek elzem-i levâzımdandır buyûrdular.

Netîce-i Kitâb

Bu mahâlde, bir netîce söylenûr;	Dinleyenin aklını bâşdan âlûr;
Gel berû ey tâlib-i didâr olân;	Gel berû ey âşık-ı uşşâk olân;
Gel berû gel aşk odına yânicî;	Gel berû gel dost içün cân vîricî;
Bezl idersen sen bu yolda cânını;	Bir gûn olur bulursun cânânını;
Hem vîreyim sanâ bir şâfi cevâb;	Sakla ânî kalbîn içre bîl savâb;
Kîmde kîm aşkın nişânî vârdur;	Âkıbet ma'sûka ânî ir görür...

Ey! tâlib-i âhîret ve ey! Sâlik-i mağfîret olân ihvân-ı din ve ehîbbâ-i mü'minîn, ma'lûm olunsun ki, bu risâle-i şerîfin bâis ve bâdî ve sebep-i tahrîri ve işârı ne vech ile olmuşdur. İmân nazarı ile insâfâne nazar buyûrîlûb, evvelinden ibtidâ idûb intihâsına vârıncaya kadar bir gûzelce mütâlaa buyûrduktan sonra; "حاسبوا قبل ان تحاسبوا"⁶⁶ medlûlince bir mahfî mahalde kibleye müteveccih otûrûb sît sâdadan derûnin ve kulağın hâli olsun. İbtidâyı emirden şûnî tefekkür eyle ki, bu kâr hane-i âleme gelmekden ve gönderilmekten murâd nedir? Ve maksad-ı aksâ nedir? Ve gelenlerden hiç birisî kalmamış ve kâlûrda yok, elbetde ve elbetde bir gûn olûb nevbet gelûb dakk-ı bâb idicek hevâ hu ne hevâ sende gideceksin. Evâmirden ve tevâhirden ne ki işlenmiş ve ne ki terk olunmuş, âzdan âz çokdan çok ya'nî zerreye kadar

⁶⁶ "Hesaba çekilmeden önce, kendiniz hesaba çekiniz."

birer birer suâl îdûb ve cevâbını isteyecekler ve sende ister istemez cevâbı vîreceksin. Bu takdîrce müddet-i ömründen ne ise geçmişî hîn bulûğundan tefekkürün zamânına gelince ne kadar vakit mürûr îtdî ise emr-i ma'rifet ve nehy-i ani'l-münkerden ne ki işlendi ise hısâba çekilmiş. Ve gûyâ dîvân-ı rûzî mahşer kurulmuş ve mekândan münezze olûcu oldığı hâlde, zât-ı ecel ve a'la üzre hâzır ve nâzır. Ve cemî' enbiyâ-i izâm ve Rasûl-i Kirâm aleyhimu's-selâm ve cemî' sahabe zavi'l-ihtirâm ve cemî' ehlullâh efendîlerimiz ve sâir mevcûd bulduklarî hâlî vaktî kıyâs ile hisâb vîrilmeyî gûzel mülâhaza ve tefekkür buyûrub. Yıkrmi dört sâ'atin kâçî uyhû ile geçmiş ve kâçî îş ve kâçî işret ve kâçî ibâdet ve kâçî kabâhat ve lağviyât ile geçmiştir. Bu vech ile mürûr îden evkâtini bir eyûce mülâhaza buyûrub ânâ göre. Ve ol vech üzre hisâb ve ıkâb ve azâb ve suâl ve cevâb olacak. Vaktinî bir etrâfî ile mülâhaza buyûrarak gûzelce düşünûb kendî nefesine levm ve tevbîh îderek, sagîr ve kebîrinin cümlesine nâdim ve paşimân olûb, tâib ve müstağfir olarak fimâ ba'de dahî işlememesine azim ve kâsd îdûb. Ba'dehû akâid-i diniyyeye ve şerâit-i islâmiyyeye dâir kitâb ve resâil görülmedî ise bûlûb ve mütâlâa buyûrub kâffe-i akâidînî şera bâğlamâğa sa'y ve dikkat lâzımdır. Zîrâ îtikâd da bidat küfürdür. İtikâd olmadıkça amel pâyudâr olmâz, esassız ya'nî temelsiz binâ gibidir. İtikâdsız da şeriat bulunmaz. Şeriatlı da tarikat bulunmaz. Tarikatsızda ma'rifet ve hakikat hiç bulunmaz. Öyle olıcak bu nedâmet ile cân ve gönülden tâib ve müstağfir olûb, ferâiz-i ilâhi vakti ve zamânı ile edâ ve sünnet-i seyidi'l enbiyâyî icrâ ve ihyâ ve müstahibbâ dahî mümkün oldığı üzre edâya sa'y ve gayret îdûb. Ba'dehû bir mürşid-i kâmilin yed-i şerîfini tûtmağa cân ve gönülden tâlib ve râğıb olmak lâzımdır ve pek arâr isen elzemdir. Zîrâ delîlsiz yola gitmekte hatara çok olur, ol hataraları âsân geçürmek

îcûn mürşid-i kâmil arâyûb bulmak ve buldîğî ânda teslîm-i küllî ile teslîm olmak her bir ehl-i îmâna lâzımdır. Ya'ânî vakti ile işinî bitürmek ve rûh bu kâlibde îken yûkûnî yekîlenmeye ikdâm-ı tâm îde. Ve mürşid-i kâmilî bulmak müyesser olmadîğî hâlde dahî mürşidsiz mürîdin usûlinin zikrî sebgat îtmiş îdî. Mütâlaa buyûrub ol usûl üzre harekât îderek rızâullâh tâlibî olacak feyyâzda nücûl yok, varârak ânın dahî fenafillâh ve bekâbillâh ve müstağrikîn fî zâtillâh sırlarına mazhar dûşceğî bedîhî ve bîşek ve bîşübhedir.

الحمد لله على التمام وعلى سيدنا ونبينا ومولينا محمد صلى الله عليه وسلم وعلى آله وصحبه وسلم تسليما كتبه مصطفى
شكرى ايوبى غفر الله لهم ولمن نظر وقراء هذا و مبنه ١٢٨٣



SONUÇ

Belirli bir düşüncenin, ideolojinin veya bir dînin benimsenmesindeki en büyük etki şüphesiz ki çevredir. Hristiyanlığın, Budizm'in veya İslâm'ın mensupları da zorunlu bir şekilde etrafındaki insanların tesirinde kalarak dinlerini tercih etmektedirler. İslâm dininde îman, taklidî ve tahkikî olarak iki kısımda tasnif edilmektedir. Taklidî yöntem ile îman eden mukallidin îmanı sahihtir. Tasavvufî açıdan insanların ritüellerini taklit yoluyla öğrenip yapmalarında yaygın olan bir durumdur. İnsan taklide muteber bir delil bulmadan, yani hakikat yolunu gösteren peygamberi ve Allah dostlarını taklit etmeden taklitten kurtulamaz. Mühim olan ise, doğru bilginin doğru bir rehber vesilesiyle kazanılmasıdır. Mevlânâ gibi pek çok mutasavvıf da hakikate ulaşma yolunda kılavuzların yardımının gerekli olduğunu savunur (Chittick, 2008: 379). Günümüzde çevresinin etkisiyle herhangi bir tarîkate bağlı olan bir kişi, mensubu olduğu tarîkatın gerekliliklerini ve uygulamalarını da kulaktan duyma bilgilerle yaşamaktadır. Bu da kişinin bilinçsiz bir şekilde taassuba düşmesine neden olmaktadır. Hatta aynı tarîkatın bir koluna mensup olan bir kişi, farklı kolun uygulamalarını şuursuzca yapabilmektedir. Bu durum insanların art niyetli oldukları anlamına gelmez. Lakin bilginin doğru bir şekilde aktarılması da gerekmektedir.

Yapılan bu tez çalışmasının ana temasını oluşturan konu ise, insanın taklidî bilgilerinden kurtulup tahkikî bilgilere ulaşmasına rehberlik etmektir. Tasavvufun bir parçası olan tarîkatlarda kullanılan yöntemler, kişinin manevi olgunluğunu sağlayarak hakikate ulaşmasına vesile olmaktadır. Muhammed Nuri Şemseddîn Nakşibendî Efendi'nin *Miftâhu'l-Kulûb* adlı eseri de Nakşibendî'lik tarîkatının Müceddidiyye kolunun yöntemlerini ihtiva eden bir eserdir. Bununla birlikte Nakşibendî'lik tarîkatının Hâlidîyye koluna mensup olan Ahmed Ziyaüddîn Gümüşhanevî Efendi'nin de aynı konu ile ilgili *Câmiu'l-Usûl* adlı eseri bulunmaktadır. İncelemeye alınan bu iki eserin konusu, tasavvuf ve tarîkat âdâbı içinden olan bir sâlikin, seyr ü sülûkda takip etmesi gereken yöntemlerini ihtiva etmektedir. Yani bir kişinin herhangi bir tarîkate mensup olduktan sonra, ilgili tarîkatın gerekliliklerini yerine getirmek maksadıyla yaptığı ritüellerdir. Bu uygulamalar bazen bir âyin tarzında olurken bazen de bireysel yapılması icap eden uygulamalar olabilmektedir. Önemli olan insanın terbiye edilmesi için yapılan uygulamalar değildir, insanın terbiye edilmesidir. Bu minvalde tarîkatler arasında bir takım farklıklar görülmektedir. Hatta aynı tarîkatın farklı kolları arasında da değişiklikler olabilmektedir.

Bu çalışmanın hazırlanmasına kaynaklık eden temel eserler; Muhammed Nuri Şemseddîn Nakşibendi Efendi'nin *Miftâhu'l-Kulûb* adlı eseri, Ahmed Ziyaüddîn Gümüşhanevî Efendi'nin *Câmiu'l-Usûl* adlı eseri ve Şemseddîn Efendi'nin hayatı hakkında bilgiler veren Hüseyin Hâki Bey'in *Zerîat-i Kemâl fi Terceme-i Hâl* adlı eserleridir. Öncelikle *Miftâhu'l-Kulûb* adlı risalenin Atatürk Kitaplığı Koleksiyonunda buluna Osman Ali Ergin Bölümündeki nüshasının (Demirbaş No: OE_TK_00743/01) transkripsiyonu yapıp, aslına bağlı kalarak günümüz Latin alfabesine çevirisi yapılmıştır. Sonra *Miftâhu'l-Kulûb*'daki konular tespit edilerek, *Câmiu'l-Usûl*'deki ortak olan konular ile karşılaştırılması yapıldı. Son olarak, Osmanlı Türkçesi rika hattı ile yazılan *Zerîat-i Kemâl fi Terceme-i Hâl* adlı eserden Şemseddîn Efendi'nin hayatı hakkında bilgiler aktarıldı. Bunlara ek olarak karşılaştırma esnasında değerlendirmeye bâis olan konularla ilgili sözlüklerden, kitaplardan, klasik eserlerden, makale ve tezlerden alıntılara yer verilmiştir.

Sonuç olarak mukayesesi yapılmaya çalışılan bu tezde öncelikli olarak şunu görmekteyiz, asıl olarak değerlendirilen bir takım tarikat konuları vardır. Bu asıllarda herhangi bir değişiklik yapılmadan konunun anlaşılması, ele alınması ve gereken uygulamanın yapılması bakımından farklılıklar görülebilmektedir. Hayatın her alanında buna benzer farklılıkların görülmesi gayet normaldir. Farklı iki eğiticinin aynı dersi veya aynı konuyu anlatırken kullandıkları yöntemin, iki ustanın bir işi yaparken takip ettiği uygulamanın, sanatçıların aynı konu hakkında tercih ettikleri bakış açılarının, filozofların dünya görüşlerinin vb. değişebilmesi gibi durumlar örnek olarak verilebilir. Şemseddîn Nakşibendi Efendi ve Gümüşhanevî Efendi de tarikatlarda kullanılan yöntemleri eserlerinde anlatırken asıl olarak nitelendirilen ortak konulara bağlı kaldıkları görülmektedir. Bu konular genellikle bir tarikat ahlakı almak ve ona bağlanmak isteyen bir kişinin takip etmesi gereken yöntemlerdir. İki müellifin de bu yöntemleri kullanması, konuları değerlendirmesi hakkında benzerlikleri ve farklılıkları görülmektedir. Bu neticelere sebep olan etkenler arasında, kendilerine intisâb niyetiyle gelen kişinin durumu, geçmiş yaşantıları veya mürşitlerin konuyu anlama-aktarma kabiliyetleri gibi unsurlar bulunmaktadır.

Bir sâlikin seyr u sülûkde ilerlemesi için kat etmesi gereken mertebeler vardır. Bu mertebelerin de kendi içinde gereklilikleri vardır. Buna bir örnek verilecek olursa, sâlikin fanâfillah makamından bakâbillah makamına geçmesi için uygulaması gereken ibadetler, zikretmesi gereken isimler vardır. Buradaki zikredilmesi ve uygulanması gereken şartların nicelikleri ve nitelikleri bakımından farklılıkların ve benzerliklerin olduğu görülmektedir.

Bunun yanı sıra bazı konular ele alınırken kimi zaman *Miftâhu'l-Kulûb* kimi zaman da *Câmiu'l-Usûl* daha detaylı, sistemli ve şekilsel olabilmektedir. Buna örnek olarak, teveccüh konusu verilebilir. *Miftâhu'l-Kulûb*'da teveccüh daha anlaşılır ve daha sistemli bir şekilde ele alınırken *Câmiu'l-Usûl*'de çok detaylı ve ağdalı bir şekilde ele alınmaktadır.

İki eser arasında yer yer bazı farklılıkların olduğu da görülmektedir. Bu farklılıklar ilgili konunun tasnif edilmesindeki unsurları, şartları ve sonuçları olarak sıralanabilir. Fakat iki esere de genle olarak bakıldığında büyük oranda bezer oldukları ifade edilebilir. Aynı dönemde yaşamış olan müelliflerimiz günün problemlerine, toplumsal sorunlarına ve Tasavvuf ilminin yaşadığı sıkıntılara karşı kayıtsız kalmamışlardır. Tasavvufun ve tarikatların gayri ahlaki bir prensip içinde olmadıklarını savunmuşlardır. Hatta bu ilmin çatısı altında kendilerinin sûfi, mürşid, mürîd olduklarını iddia edip şeriate uygun olmayan işler yapanları şiddetle tenkit etmişlerdir. İnsanların maslahatlarını düşündükleri için doğru ile yanlışın ayırt edilmesinin emarelerini de beyan etmektedirler. Bu iki Allah dostunun karakterleri, yaşam biçimleri ve en önemlisi amaçları birbirine çok benzemektedir. Bunun bir örnekle nitelendirilip icmâl edilmesi için, iki müellifinde Şeyh Albdülfettâh el- Akrî'ye gidip O'na intisap etmek istediklerini söylemeleri ama Albdülfettâh el- Akrî ikisine de nasip olmayıp başka şeyhlerden ders almaları söylenebilir.

Tasavvufî birer eser olan *Miftâhu'l-Kulûb* ve *Câmiu'l-Usûl* dünyevî ve uhrevî konuları ihtiva etmeleri bakımından, bu eserlerin müelliflerinin birer Osmanlı ârifi olduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan böyle kimselerin hayata olan bakış açılarının bilinmesi, varlığı nasıl yorumladıklarının bilinmesi önemlidir. Bunun için Osmanlı'nın düşünce ufğunun daha iyi anlaşılması ve öğrenilmesi için dönemin eserlerinin günümüz insanına ulaştırılması gereklidir.

KAYNAKÇA

Abdullah Dihlevî, (2015). *Marifet Deryasından İnciler[Dürrü'l-Maârif] Şeyh Abdullah Dihlevî'nin Sohbetleri*. Raûf Ahmed Müceddidî (çev.). Semerkand Yayınları. İstanbul.

Abdullah Dihlevî, (2015). *Marifet Deryasından İnciler[Dürrü'l-Maârif] Şeyh Abdullah Dihlevî'nin Sohbetleri*. Raûf Ahmed Müceddidî (çev.). Semerkand Yayınları. İstanbul.

Nakşibendî, M.N.Ş. (2018). *Miftâhu'l-Kulûb*. Abdulkadir Akçiçek (çev.).Huzur Yayınev İstanbul.

Akşin, S. (2011). *Türkiye Tarihi III Osmanlı Devleti 1600-1908*. Cem Yayınevi: İstanbul.

Aktan, M. (2004). *Mehmed Nuri Şemseddin Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul.

Akyüz, H. (2012). "Âlimler Peygamberlerin Varisleridir. Hadisinin İsnad Açısından Tenkid Ve Tahlili" *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (22), s. 159-190.

Algar, H. (2006). Nakşibendîlik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C 32, 343-343). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Algar, H. (2019). *Nakşibendîlik*. Cüneyid Köksal, Ethem Cebecioğlu, İsmail Taşpınar, Kemal Kahraman, Nebi Mehdiyev, Nurullah Koltaş, Zeynep Özbek (çev.). İnsan Yayınları, İstanbul.

Algar, H. (2019). *Nakşibendîlik*. Cüneyid Köksal, Ethem Cebecioğlu, İsmail Taşpınar, Kemal Kahraman, Nebi Mehdiyev, Nurullah Koltaş, Zeynep Özbek (çev.). İnsan Yayınları, İstanbul.

Algar, H. (2019). *Nakşibendîlik*. Cüneyid Köksal, Ethem Cebecioğlu, İsmail Taşpınar, Kemal Kahraman, Nebi Mehdiyev, Nurullah Koltaş, Zeynep Özbek (çev.). İnsan Yayınları, İstanbul.

Araz, N. (1988). *Anadolu Evliyaları*. Kubbealtı Yayıncılık, İstanbul.

- Arvasî, A. (1974). *Rabîta-i Şerîfe*. Necip Fazıl Kısakürek (çev.). b.d. yayımları: İstanbul.
- Aybudak. U. (2014). *Nakşibendîliğin Politik Evrimi ve İskender Paşa Cemaati*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Aydın, A. (1990). *Kader ve Kaza*. *Şâmil İslam Ansiklopedisi* (C 2, 319-325). İstanbul: Şâmil Yayın Evi.
- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*. Ağaç Yayınevi, İstanbul.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ağaç Kitabevi Yayınlar, İstanbul.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ağaç Kitabevi Yayınlar, İstanbul.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ağaç Kitabevi Yayınlar, İstanbul.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ağaç Kitabevi Yayınlar, İstanbul.
- Çağıl, A., Ildırar, M. (2012). *Tasavvuf ve Tarikat Nedir?*. Şadırvan Yayınları, İstanbul.
- Çakır, M.S. (2013). “Câmiu’l-Usûl ile Âdâb-ı Fethullah Arasında Nefy u İsbât Zikri Erkân ve Âdâbı Bağlamında Bir Mukayese”, I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu 3-5 Ekim 2013, Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane. 389.
- Çırak, H.H.(2018). *Sohbetler*. Erkam Yayınları, İstanbul.
- Dağüstânî, Ö.Z. (1992). *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fervâlar*. İrfan Gündüz, Yakup Çiçek (çev.). Seha Yayınları, İstanbul.
- Demirtai, H. (2018). “Nakşibendîlik’in Anadolu’da Ortaya Çıkışının Belgesi: Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi” *Vakıflar Dergisi*, 50, s.23.
- Düzgün, Ş.A(Ed). (2015). *Kelam El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara.
- EĞİT-SAN, Basım Yayım Tanıtım A.Ş. (1996), Ankara.

- El-Cerrâhî, S. (2013). *Istulâhât-ı Sofiyye Fî Vatan-ı Asliyye*. Kırkandil Yayınevi, İstanbul.
- el-Hânî, A. (2011). *Behçetü's-Seniyye*. Siraceddin Önlüer (çev.). Semerkand Yayınları: İstanbul
- el-Hânî, A. (2011). *Behçetü's-Seniyye*. Siraceddin Önlüer (çev.). Semerkand Yayınları. İstanbul
- el-Hüseynî, M.S. (2019). *Arifler Yolunun Edepleri*. Semerkand Yayınları. İstanbul.
- El-Hüseynî, M.S. (2019). *Ariflerin Yolunun Edepleri*, Semerkand Yayınları. İstanbul.
- Ennedui, A. (1996). *Kur'ân ve Sünnet Işığında Tasavvuf ve Hayat*. Mustafa Ateş(çev.). İrfan Yayıncılık, İstanbul.
- Erginli, Z. (2006). *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Kalem Yayınevi, İstanbul.
- Erginli, Z. (2006). *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Kalem Yayınevi, İstanbul.
- Gölpınarlı, A. (2015). *Melâmilik ve melâmiler*. Kapı Yayınları, İstanbul.
- Göztepe, Y., Çınar, F. (2018). “SÛFÎ TERMİNOLOJİDE MURÂKABE”. *Araştırma Makalesi*, 13 (9), s. 67-84.
- Güçlü, B. (2014). “Molla Fenârî'ye Göre Varlıkların Zuhûrunda İlâhî İsimlerin Rolü”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*. 14(3), 127-141.
- Gümüşhanevî, A. (1924). *Câmiu'l-Usûl*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Arapça Koleksiyonu, no:505.
- Gümüşhanevî, A. (2005). “Veliler ve Tarikatlarda Usûl (Câmiu'l Usûl)”. Rahmi Serin (çev.). Pamuk Yayıncılık: İstanbul.
- Gündüz, İ. (2007). “Tasavvufi Bir Terim Olarak Rabta”. *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 19, s. 23-53.
- Gündüz, İ.(2013). *Gümüşhanevi Ahmed Ziyâüddin Hayatı-Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Halidiyye Tarikatı*. Seçilofset Yayınevi. İstanbul.
- Hakkı, İ. (1981). *Marifetname*. Ahmed Davudoğlu (çev.). Çelik Yayınevi. İstanbul.

- Hâki, H. (1279). *Zerâat-i Kemâl Fî Terceme-i Hâl*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Kitapları, no: 787.
- İmam Gazâlî, (2004). *Kimyâ-yı Saâdet (Mutluluğun Formülü)*. Ali Arslan (çev.). Yenişafak Yayınları, İstanbul.
- İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farukî Serhendî, (1998). *Mektûbat-Rabbânî*. Abdulkadir Akçiçek (çev.). Dergâh Ofset, İstanbul.
- İz, M. (1969). *Tasavvuf Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatlar*. Rahle Yayın Evi, İstanbul.
- İz, M. (1969). *Tasavvuf Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatlar*. Rahle Yayın Evi, İstanbul.
- Kara M. (1922), *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İletişim Yayınları, Bursa.
- Kara, M. (2012). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. Dergah Yayınları, İstanbul.
- Karlı, İ. (2012). *Türkçe- Arapça Sözlük*. İFAV Yayınları, İstanbul.
- Kâşânî, İ. (2010). *Misbâhu'l-Hidâye ve Miftâhu'l-Kifâye- Tasavvufun Ana Esasları*, Hakkı Uygur (çev.). Kurtuba Kitap: İstanbul.
- Kayserî, D. (2013). *Tasavvuf İlimine Giriş*, Muhammed Bedirhan (çev.). Nefes Yayınları: İstanbul
- Konevî, S. (2007). *Sadreddin Konevî ile Nasireddin Tûsî Arasında Yazışmalar*. Ekrem Demirli (çev.). İz Yayıncılık, İstanbul.
- Kuran-ı Kerim: (Âl-i İmrân 200; El-Enfâl 8: 60).
- Kuşeyrî (1999). *Risâle -Tasavvuf İlimine Dair*. Süleyman Uludağ (çev.). Dergâh Yayınları: İstanbul
- Küçük, O.N. ve (Ed). (2017). Muhammed Bedirhan: Hz.. PEYGAMBER ve FÜTÜVVET. Mass Matbaa
- Lings M. (2017), *Tasavvuf Nedir*. Nefes Yayınları, İstanbul.
- Maksudoğlu, M. (2015). *Arapça- Türkçe Öğretici Sözlük*. İFAV Yayınları, İstanbul.
- Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî. *Risale fi hakki'r-râbita* s.2 Atatürk Kitaplığı Proje: İSTKA/2021/BIL/233.

- Mevlânâ, C.R. (1995). *Mesnevî V*. Veled Özbudak (çev.). MEB Yayınları, İstanbul.
- Mutcalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul.
- Nakşibendilik (31.01.2021). Erişim adresi: TDV İslâm Ansiklopedisi
<https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#1>
- Nakşibendî, M.N.Ş. *Miftâhu'l-Kulûb*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Kitapları, no: 743.
- Nakşibendî, M.N.Ş.
- Ocak, A.Y. (2012). *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri: Osmanlı Dönemi*. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Öngören R. (2011). Tasavvuf. T.D.V. *İslâm Ansiklopedisi* (C 40, 119-126). İstanbul: Test Yayınları.
- Özköse, K. (2011). “Nakşibendiyye Tarikatı'nın Temel İlkeleri”. *Keşük Dergisi*, sy 20, s. 3-10.
- Sühreverdi, Ş. (1993). *Avârifü'l-Ma'arif*. Hasan Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz (çev.). Erkam Yayınlar: İstanbul.
- Sürmeli, M., Alkan, A., Deliser, B., Mavili, Y., Akyürek, Ö., Baştürk, A., Çınar, A. (2009) *Dini Terimler Sözlüğü*. M.E.B. Yayınları: Ankara.
- Şahin, M. (2016). Süleymân Mirâtullâh'ın, Adâbü'l-Müeddeb adlı eseri (İnceleme-metin). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Erzurum.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ağaç Kitabevi Yayınlar, İstanbul.
- Tahir, M. (1972). *Osmanlı Müellifleri* (4.Cilt). Meral Yayınları: İstanbul.
- TARİKAT (29.01.2021). Erişim adresi: TDV İslâm Ansiklopedisi,
<https://Islamansiklopedisi.Org.Tr/Tarikat>
- TENİK, A. & GÖKTAŞ, V. “Tasavvufî Düşüncece Zikir ve Zikrin Benlik İnşâsına Etkisi”. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 8(15), s.263-286.

- Turan, O. (1980). *Selçuklular ve İslâmiyet*. Nakışlar Yayınevi, İstanbul.
- Türer, O. (2003). Letâif-İ Hamse. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 27, 143.).
- Uludağ, S. (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- Uludağ, S. (2006). Murâkabe. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C 31, 204). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Üremiş, A. (2010). “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvufu Hareketleri” *Türkiyat Araştırma Dergisi*, 28, s.295-298.
- Üstün, A.S.(2011). *Kur'an-ı Kerim Sözlüğü*, © Copyright: Ahmet Sedat Üstün, 2011
- Weismann, İ. (2015). *Nakşibendilik Dünya Çapında Bir Süfi Geleneğın Sünni Tutum ve Faal Tavrı* İrfan Kelkitli (çev.) Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Yapıcı, Ü. (2019). Cumhuriyet Dönemide Nakşibendilik ve Siyaset. Yayılanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum.
- Yılmaz, H.K. (2014). *300 Soruda Tasavvufî Hayat*. Erkam Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, H.K. (2014). *300 Soruda Tasavvufî Hayat*. Erkam Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, H.K. (2014). *Seçme Metinlerle Tasavvuf Klasikleri*. Erkam Yayınları, İstanbul.
- Yiğitalp, Y. (2015). *İman Esaslarımız*, MGV Yayınları, Ankara.
- Zebîdî, M. Murtazâ (1980). *Tâcü'l-Arûs*, thk. Abdulalim et-Tahavi Beyrut: Turesu'l- Arabi.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim SOYİSİM :
Doğum Yeri :
Doğum Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi :
Yüksek Lisans Öğrenimi :
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller :

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

a) Yayınlar

- 1) SCI
- 2) Diğer

b) Bildiriler

- 1) Uluslararası
- 2) Ulusal

c) Katıldığı Projeler

İŞ DENEYİMİ

İLETİŞİM

E-posta Adresi :

ORCID :